# TVRCA NIKHTO'Σ:

Hoc est;

# DE IMPERIO OTTOMANNICO EVERTENDO, ET BELLO CONTRA TVRCAS PROſpere gerendo,

***CONSILIA TRIA, LECTIOne & cognitione valde digna:***

I. Lazari Soranzii, Patr. Veneti: quod OTTOMANNVM, ſiue de rebus Turcicis:

II. Achillis Tarduccii: quod TVRCAM VINCIBILEM inſcribere placuit:

III. Anonymi cuiuſdam DISSERTATIO, DE STATV IMPERII TVRCICI, cuiuſmodi ſub Amurathe III. fuit: deq; eius euertendi modo.

*Nunc primum ex Italico idiomate in Latinum conuerſa* à

IACOBO GEVDERO ab Heroltzberga.

Cum INDICE *copioſo*.



FRANCOFVRTI,
Typis WECHELIANIS, apud Claudium Marnium, & heredes Io. Aubrii.
M. DCI.

Illuſtribus & Generoſiſs. Bb.

# D. ALBERTO A LIMBVRG, S. ROM. IMPERII PINCERNÆ HÆREDITARIO, ſemper libero:

ET

# D. WEICKARDO LIBERO BARONI IN POLHAIM, DN. IN *Buchaim & Wartenberg; S. Cæſ. Mai. à Conſiliis,*

*DD. ſuis plurimum obſeruandis.*

QVIBVS virtutibus, & animi corporisq; dotibus, Illuſtris & Magnanimus heros IOACHIMVS antiquioris proſapiæ COMES IN ORTENBVRG, prȩditus fuerit, multis iam antea ſatis notum eſt; pluribus vero ex aliorũ, me longe doctiorum, ſcriptis & cõmentariis innoteſcet. Mira ſane & rara fuit E.G. in vera & orthodoxa religione conſtantia, quã ardentiſſimo zelo & indefeſſo ſtudio ita coluit, vt nullis honorum & præmiorũ pollicitationibus, nullis ȩrumnis aut miſeriis, quibus longo ſatis vitæ ſpatio varie ia-

ctatus & afflictus fuit, ab ea diuelli, aliove flecti potuerit. Quid iustitiã dicam, cuius in priuatis ęque ac publicis rebus & negotiis omni vitæ tempore fuit obseruantissimus. Quid prudentiã? Quid temperantiã? Quid magnanimitatẽ, iuxtaq; patientiam vere Christianã, qua infinitos aduersę fortunæ casus & insultus fortiter superauit; tum facultatum quoq; iacturam non sane exiguam animo ęquo pertulit. Ea porro Illustris huius viri humanitas extitit, vt non modo suæ aut lautioris quoq; conditionis homines, sed quosuis etiã alios, viri modo boni & honesti, nec à sana doctrina abhorrentes essent, animo beneuolo cõplexus, omniq; officiorũ genere prosequutus fuerit: ita vt nulli, cui prodesse modo se posse existimabat, operam suam vnquã denegarit. Hãc beneuolentiã etiam me quotidie expertum esse, libẽter & vltro fateor, ac ni facerẽ, ingratitudinis crimen, à quo tamẽ semper abhorrui, meo merito incurrerẽ. Doctorum virorum, ipse nõ mediocriter omni elegãti doctrina imbutus, & vir ὁμιλητικὸς, colloquio, cõuersatione, literis & scriptis plurimũ delectat⁹ fuit, nec vllas accepit literas (quotidie autẽ plurimæ è diuersis Europæ regionib. ad eum fuerunt perlatæ)

latæ) ad quas non è vestigio ipse suo autographo responderit. Nec rei bellicę imperitus fuit, cuius cum historia veteri atque recenti exactam cognitionem tenuit. Patriæ salute & prosperitate, ad quam omnia referenda, nihil prius, nihil antiquius habuit, eamque omni ratione promouere & procurare pro viribus semper est adnixus. Scio equidē his, quæ à me summatim strictimq; & vix vno verbo dicta sunt, non omnes æque fidē adiuncturos: vera tamen me dixisse, multi Principes, aliiq; magni nominis viri non diffitebuntur. Vos, Barones Generosissimi, eius rei testes laudo, omni exceptione maiores. Partē tamen minimam laudum & virtutū huius herois me attigisse ipsemet fateor, quas doctioribus persequendas libens relinquo.

Biennium vero iam agitur, quo E.G. in libellum Lazari Soranzii de Ottomānico Imperio scriptum, incidit; quo sæpius perlecto, de Turcico Imperio, deque attritis iam ipsius viribus & exhausta potētia, deque eius extirpādi ratione, nihil vnquam elegātius in lucem prodiisse, recte iudicauit, dignumque ob id censuit, vt omnibus Germanis, quibus patriæ salus & libertas cordi est, innotesceret, eius igitur ex Italico Idiomate in latinum transferendi ne-

gotium viris aliquot eruditione & linguarum cognitione præstantibus, commisit, sed illi grauioribus occupationibus impediti, voti compotem E.G. reddere nequiuerunt. Quod cum videret, mihi tandem eius rei prouinciam delegauit, mihi inquã omnium indignissimo, qui Italicæ linguæ studium vix primis, quod dici solet, labiis attigi: Latini v. sermonis, etsi eo velis remisq; contendã, exactam cognitionẽ hactenus mihi vendicare non possim. Obsequendum tamen erat tanti viri de me meisq; omnibus optime meriti, voluntati ac iussui: vnde nõ inuitus ad hoc onus suscipiendum me accinxi, etsi obtrectatorũ & inuidorum reprehẽsionibus & calumniis me expositum non nesciebã, quas tamen, huius viri respectu parui faciẽdas semper existimaui. Vt autem elegantiora & magis concinna singula prodirẽt, rectiusq; mens autoris à lectoribus percipi posset, à Cl. viro Scip. Gentile ICto, quem honoris causa nomino, precibus obtinui, vt ipse emẽdationem susciperet, &, sicubi videretur, interpolaret. Quanquam vero iam ante sesquiannum finem huic labori imposuerã, liber tamen ob quædã impedimenta, quæ interuenerũt, viuo Illust. Comite imprimi
non

non potuit: quo factum, vt ego ſpe Domino comiti gratificandi, ipſe vero laborum meorum, licet exiguorũ, optatis fructibus temporis iniuria, fraudatus fuerit. Ne tamen interea labor iſte omnino vanus eſſet amicorumq; flagitationibus aliquo modo ſatisfieret, eum cum aliis in lucem dare, & publici iuris facere viſum eſt. Vobis autẽ Illuſtres & Generoſiſs. Barones, q defuncti Comitis vltimæ voluntatis executores, vt vocant, conſtituti eſtis digniſſimi & vigilantiſſimi, eum dedicãdum cenſui, quo palam omnibus conſtaret, eodem me defuncti memoriã, totamq; Illuſtr. Ortẽburgicam & veſtras quoq; Generoſiſſimas familias honore & obſeruãtia proſequi, quã iam antea viuum ſemper colui & obſeruaui: obnixe rogans, meum vt hoc erga vos ſtudium animo & frõte ſerena accipiatis, meq; vobis ſemper commendatũ habere dignemini. DEVS opt. max. quam diutiſſime vos ſaluos & incolumes conſeruet. Valete. Perſcript. Herolzbergæ, ipſis Kal. Ianuariis, anni 1601. cuius ingreſſum vobis Illuſtribuſq; familiis veſtris, atq; adeo toti Chriſtianæ Reip. fauſtũ ſalutarẽq; exopto.

*VV. Generoſ.*
*ſtudioſiſs.*
Iacobus Geuder ab Herolzberga.

# AD IAC. GEVDERVM, PATR. NOR. HORVM LIBRORVM METAPHRASTEN.

VT nitidi Soles, & lucida tela diei
Æstiui, nunquam suerunt infundere sese
In gremium terræ frustra: quin protenus igni
Spiramenta suo laxent, fibrasque recludant.
Multa modis miris, & tot diuersa figuris,
Omniparens post vnde genit, Dea persica, tellus
Germina tot fœtus frugum, tot secla animantum:
Sic non incassum radii virtutis auitæ
Percellunt, feriuntq; suo fulgore nepotum
Interiora animi, & generosæ lumina mentis.
Qui, nisi degeneres, nec tamto sanguine dignos
Se præbere, nothæq; notam conquirere plantæ
Instituant, & quos præsens & postera taleis
Arguat infami rumore perenniter ætas:
Sæpius inspectant specula ista domestica. Seque
Conformare illis tota nituntur opum vi.
Haut secus ac pecoris generosi pullus apertis
Altior ingreditur campis, & crura reponit
Mollia compositis gradibus: vibratq; coruscis
Ignem oculis, & frena fremens spumantia mandit.
Tum procul armorum sonitum si percipit: aut si
Martius ille æris rauci canor increpat; vltro
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus:
Tamtus ei cursus, tamtus certaminis ardor!
Hoc eodem, GEVDERE, modo tu volta parentum
Cottidie intuitus: patris propiora trilinguis,
Et patrui celebris vestigia pone legendo:
Quorum hic Sempronii, vel Achæi Nestoris instar,
Egregie cordatus homo, teretiq; PHILIPPVS
Ore fuit nuper, catus & sapientia in omni
Ciuili, vt summus Germani sideris Atlas,
Cui Leo versicolor, veluti stupefactus & hærens
Dicere nequaquam veritus sit: Posse sinistri,
Hoc superante viro, tibi nil, PEGNESE, venire.

Ph. Geuder.

Ille

*Ille sed excellens virtute & laudibus hisdem,* **Anton. Geuder.**
*Ardua cum-primis heic munia sustinet, & qua,*
*Vt vulgaria non, sic non vulgaria poscunt*
*Pectora; quin sensus faciant sudore velimos:*
*Iuris & adflicti vir seruantissimus aequi.*
*Horum inquam, GEVDERE, tuens exempla; valentem*
*Non turpi torpere domi torpore iuuentam,*
*Esse putas dignum, ceu potor inertis Hierae:*
*Verum illis si non par esse per omnia possis,*
*Ne tamen inferior longe sis, niteris omni*
*Conatu, studioque, indefessoq; labore.*
*Hinc variis linguis, & multifidis doctrinis*
*(Quando alii nugas, inconcessasque petissunt*
*Delitias, perduntq; bonas in pectore dotes)*
*Excolis imbutam mentem: iam Ciuica tractans*
*Iura modo historias; nunc Euclidea: modo eius,*
*Descripsit radio totum qui gentibus orbem:*
*Iam, quae sint ciueis ratione viaq; regendi:*
*Ex quibus insignem tibi colligis vndique gazam,*
*Daedala sicut apis, quae in saltibus omnia libat*
*Floriferis; cellusq; suis loculisq; reponit:*
*Non raro tacitam subit admiratio mentem,*
*Copia visendi quum fit tot scripta, tuapte*
*Ducta manu, & totidem noctisq; dieq; labores.*
*Iam-nunc communem in patriae Germanidos vsum,*
*Italico spolias habitu quamplurima, & illa*
*Vestibus exornas Latiis, atq; vrbe Quiritum*
*Donas; perspicuo, facili, planoq; retexens*
*Omnia sermonis filo, tramaq; polita.*
*In quibus est Venetus culto SORANZIVS ore;*
*Qui Mahumetani res, vires, robora regni,*
*Et belli neruos; arcanaq; plurima; & astus,*
*Et procerum inuidiam, & consulta, & persida corda;*
*Et vitam, & mores, saeuaq; tyrannidis iras:*
*Quaque illi valeat ratione modoq; resisti,*
*Infringique eius res, & conatus, & ardor:*
*Singula Christicolis scitu dignissima terris:*
*Ingenio tamto, tamta dulcedine pandit:*
*Vt melius nihil, vt breuius nil posse putemus*
*Dicier à quoquam, qui mentem aduorterit illuc.*

# AD IAC. GEVDERVM, PATR. NOR. HORVM LIBRORVM METAPHRASTEN.

*VT nitidi Soles, & lucida tela diei*
*Æstiui, nunquam suerunt infundere sese*
*In gremium terræ frustra: quin protenus igni*
*Spiramenta suo laxent, fibrasque recludant.*
*Multa modis miris, & tot diuersa figuris,*
*Omniparens post vnde genit, Dea persica, tellus*
*Germina tot fœtus frugum, tot secla animantum:*
*Sic non incassum radii virtutis auitæ*
*Percellunt, feriuntq; suo fulgore nepotum*
*Interiora animi, & generosa lumina mentis.*
*Qui, nisi degeneres, nec tamto sanguine dignos*
*Se præbere, nothæq; notam conquirere plantæ*
*Instituant, & quos præsens & postera taleis*
*Arguat infami rumore perenniter ætas:*
*Sæpius inspectant specula ista domestica. Seque*
*Conformare illis tota nituntur opum vi.*
*Haut secus ac pecoris generosi pullus apertis*
*Altior ingreditur campis, & crura reponit*
*Mollia compositis gradibus: vibratq; coruscis*
*Ignem oculis, & frena fremens spumantia mandit.*
*Tum procul armorum sonitum si percipit: aut si*
*Martius ille æris rauci canor increpat; vltro*
*Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus:*
*Tamtus ei cursus, tamtus certaminis ardor!*
*Hoc eodem, GEVDERE, modo tu volta parentum*
*Cottidie intuitus: patris propiora trilinguis,*
*Et patrui celebris vestigia pone legendo:*
*Quorum hic Sempronii, vel Achæi Nestoris instar,*
*Egregie cordatus homo, teretiq; PHILIPPVS* — Ph. Geuder.
*Ore fuit nuper, catus & sapientia in omni*
*Ciuili, vt summus Germani sideris Atlas,*
*Cui Leo versicolor, veluti stupefactus & hærens*
*Dicere nequaquam veritus sit: Posse sinistri,*
*Hoc superante viro, tibi nil, PEGNESE, venire.*

Ille

Ille sed excellens virtute & laudibus hIsdem, **Anton. Geuder.**
Ardua cum-primis heic munia sustinet, & quæ,
Vt vulgaria non, sic non vulgaria poscunt
Pectora; quin sensus faciant sudore vel imos:
Iuris & adflicti vir seruantissimus æqui.
Horum inquam, GEVDERE, tuens exempla; valentem
Non turpi torpere domi torpore iuuentam,
Esse putas dignum, ceu potor inertis Hieræ:
Verum illis si non par esse per omnia possis,
Ne tamen inferior longe sis, niteris omni
Conatu, studioque, indefessoq; labore.
Hinc variis linguis, & multifidis doctrinis
(Quando alii nugas, inconcessasque petissunt
Delitias, perduntq; bonas in pectore dotes)
Excolis imbutam mentem: iam Ciuica tractans
Iura modo historias; nunc Euclidea: modo eius,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem:
Iam, quæ sint civeis ratione viaq; regendi:
Ex quibus insignem tibi colligis vndique gazam,
Dædala sicut apis, quæ in saltibus omnia libat
Floriferis; cellisq; suis loculisq; reponit:
Non raro tacitam subit admiratio mentem,
Copia visendi quum fit tot scripta, tuapte
Ducta manu, & totidem noctisq; dieq; labores.
Iam-nunc communem in patriæ Germanidos vsum,
Italico spolias habitu quamplurima, & illa
Vestibus exornas Latiis, atq; vrbe Quiritum
Donas; perspicuo, facili, planoq; retexens
Omnia sermonis filo, tramaq; polita.
In quibus est Venetus culto SORANZIVS ore;
Qui Mahumetani res, vires, robora regni,
Et belli neruos; arcanaq; plurima; & astus,
Et procerum inuidiam, & consulta, & perfida corda;
Et vitam, & mores, sæuaq; tyrannidis iras:
Quaque illi valeat ratione modoq; resisti,
Infringique eius res, & conatus, & ardor:
Singula Christicolis scitu dignissima terris:
Ingenio tamto, tamta dulcedine pandit:
Vt melius nihil, vt breuius nil posse putemus
Dicier à quoquam, qui mentem aduorterit illuc.

*Est in iis itidem MINADOVS, scriptor Eoi*
*In regno Arsacidum belli, quod pluribus annis*
*Continuo, non est ita pridem, Turca furore*
*Gessit ibi, variis successibus atq; triumphis,*
*Sæpe etiam haud parua iactura & clade suorum.*
*Dignus & hic, propter memorandos ancipitesque*
*Euentus belli, gentisq; immania facta,*
*Crudeleisq; modos, atq; insatiabile fines*
*Tendendi cacoethes, & irrequieta cerebra:*
*Et statum, in extremis qualis sit Persidos oris:*
*Vt non socordi, nec inani fronte legatur:*
*Scilicet exemplum capiatur vt inde, quid è re*
*Cuiusq; esse velit: si non satis ante periclo*
*Edoctus proprio, quid prosit, cernere possit.*
*Quin etiam versatur adhuc incude sub ista*
*Præsignis cultu rerum locuplete libellus:*
*Quomodo Pannoniis sit deturbandus ab aruis,*
*Non adeo magnaq; manu, magnoq; paratu,*
*Turca ferox, omnis veri, pietatis & hostis:*
*Et simileis alii, in solem quos proferet ætas.*

Tarducci Turca νικητὸς in Vngaria.

*His operum studiis dum das, GEVDERE, profecto*
*Non operam ludis: tibi sed, patriæq;, lariq;*
*Commodus, & decus exornas laudabile gentis,*
*Supremæ tendens præscripta ad candida calcis.*
*O si nobilium nostri pars plurima secli,*
*Queis Deus & fortuna potens paria ocia fecit,*
*Ad simileis animum vellent adiungere curas,*
*Et frugi mentem quæ pascunt nectaris instar,*
*Et cœlo adsimilant, & regna, vrbeisq; gubernant:*
*Sic operarentur studiis, tempusq; redemptum*
*Nobile, quo dignum, pretio sollerter haberent,*
*Posthabitis nauci rebus: certe omne per æuum*
*Nobilium nostra nil Nobilitate clueret.*

BERN. PRAETORIVS, FAC.
Noribergæ, &c.

PRO-

# PROOEMIVM.

VT Principes viri rectissime suo officio in regẽdo Principatu, & iustitia administrãda fungantur, duo ipsis inprimis necessaria esse vidẽtur: quorum alterum in eo cõsistit, vt rerum suarum perfectam cognitionem habeant: alterum vero vicinorum Imperiorum statum, & conditionem respicit, quod omnium Politicorum, & rerum agendarum iudicio, & ipsamet experiẽtia comprobatur. Verum in vtroq; assequendo, maxima ipsis cura atque diligentia adhibenda est, vt à falso verum perfecte discernere discant. Nam, vt de priori taceam, si in posterioris, quod aliorum imperia considerat, inuestigatione nostra opinio & cognitio veritati non est consentanea, nunquã salutaria consilia, ea de re habita, prosperum successum, & euentum optatum sortiri poterunt. Constat enim falsam inquisitionem, vel informationem de dicto aliquo, re gesta, vel loco habitam, idem prorsus damnum atque periculũ secum trahere, quod consiliarius minus prudens, & mendax, vel dux belli imperitus, & inexpertus inducere potest. Magna igitur laude eos Principes dignos iudicamus, qui non modo ingenia, & fidem suorum ministrorum pernoscere & explorare student, verum etiam primum in ipsa aula, deinde in peregrinis quoque & exteris regionibus consiliarios suos habent, aliosque viros prudentes & expertes alunt, quorum illi quidem in historiis, & scientia ciuili egregie versati: hi vero in aliorum Principum actionibus, Imperiorum inclinationibus, consiliis, negociationibus, thesauris, armis, fœderibus, apparatibus, & viribus

*inuestigandis oculatissimi & perspicacissimi sint. Ad quam rem plurimum conducet, Regionum cognitarum, aut recens inuentarum, vel quæ nondum in nostram noticiam peruenerũt, cognitio. Qua in re sempiterna laude & memoria* Ioannes *ille* Lusitaniæ Rex, & Isabella Aragonum regina *celebrandi erunt, quod ipsorum auspiciis & opera India Orientales, totusque nouus orbis fuerit repertus. Sed vt ad causas earum rerum, quas modo diximus, perueniamus: priores quidem, consiliarios scilicet, quod attinet, cum plurima dicantur aut scribantur adulandi animo, in fauorem Principum excogitata, vel vtilitatis spe, vel ex falsa aliorum relatione, vel ab eiusmodi personis, qui rebus non interfuerunt, aut qui metu perculsi veritatem in lucem edere non audent: maxima cautione, & iudicio eiusmodi dicta vel scripta, ab ipsis legenda sunt & perspicienda. De posterioribus vero sic statuendum, oculata testimonia maioris esse ponderis & fidei, quam sunt illa, quæ ex solo auditu, & aliorum relatione percipiuntur. Quod quam verum sit, illi cognoscunt, qui regiones ipsimet perlustrarunt, varios postea in libris Cosmographicis, Geographicis, & Chorographicis errores de Principum imperiis, populorum consuetudinibus, locorum situ, vulgo receptos obseruant, qui tamen passim in antiquorum & recentiorum libris sparsi sunt, quod authores, qui de iis rebus scripserunt, plurima affirmant, quorum nunquam perfectam cognitionẽ habuerunt, aliorum descriptiones imitantes, quæ tamen hodie rei veritati parum respondent, neglecto eorum iudicio, qui rebus ipsis interfuerunt, vel intelligentia præditi sunt, quo obseruare talia possunt. Homerus Vlyssem prudẽtiæ titulo ornat, qui omnium pulcherrimus*

*rimus est, qui viro principi, vel belli Duci conueniat, non modo quod aures præbeat, ad percipienda quæ alii referunt, sed quod ipsemet obseruet consuetudines populorum, varias perlustret regiones, & vrbes plurimas. In hunc finem Plato lege cauisse videtur, ne quis ciuiũ suorum peregre ad lustrandas exteras prouincias proficisceretur, nisi quadragesimum ætatis annum prius compleuisset, vt nimirum annorum plurimorum decursu, animo ipsius prudentia confirmato, ad res, quæ in hoc mundo occurrere solent, considerandas maturiori cum iudicio accedere, easque ad communem Patriæ vtilitatem conferre possit. Sed in aliorum facta non opus est, vt inquirant Principes, qui peregrinos contra ius gentium à suis limitibus arcent, vt incolæ Chinæ Moschos, & Abyssinos suo commercio priuare solent; vel qui aditus suarum regionum præsidiis muniunt, ne quis suorum exteros accedat: verentes cum Platone, ne peregrini mores, & consuetudines patrias & vsu iam receptas corrumpant. Verum qui maiori humanitate præditi, omnes sine discrimine admittunt, cum omnibus conuersantur, & commercia tractant: quique à potẽtiorum vi se defendere coguntur, illi iure & merito vigilare debent in singulas horas & occasiones, nõ modo quæ in genere, sed quæ particulatim eueniunt, ponderare, & neglectis rebus priuatis mercatorum, quid Reipublicæ administrationem concernat, perpendere, ipsorum est officii. Quemadmodum igitur historiarum lectio hanc nobis vtilitatem conferre debet, vt ex præteritarum rerum euentu edocti in præsentibus & futuris prudẽter nos geramus: sic præsentia recte cognoscere, & inuestigare debemus, vt in tempore periculis occurramus, generali nimirum*

*cognitione instructi, particularia illa ad eandem cũ iudicio referamus. Hic enim verus nostræ scientiæ ordo est, vt à singularibus denique ad vniuersalia descendamus. Hinc Veneta Respublica rationes & iura dominationis adprime callens, non modo alios Principes imitans, Legatos ad exteros Principes, iudicio & ingenio perspicaci præstantes mittere solet, verum etiam lege sanxit, vt vbi quis Legatorũ domũ redierit, vere & particulatim omnia ea in senatu referat, quæ in aula Principis, apud quem Legati munus obiit, tum quoad ipsum Principẽ, tum ipsius Imperii statum & ordinem, obseruare potuit. Huius legis sanciendæ caussa extitit, vt iuuentus ad patriæ commodum in rebus Politicis à primis statim annis instituatur. Eiusmodi relationes in Archiuis diligentissime asseruantur, vt Reipublicæ in futurũ exemplis rerum præteritarum, melius consulatur, & noua informatione præsentium vtiliter prospiciatur. Hæc me quoque causa mouit, vt cum viderem palam alios plurimum rebus Turcicis detrahere, alios contra veritatem eas attollere, quod vera informatione potius careant, quam vt studio alios decipere ipsis animus sit, publicæ plurimorum vtilitati inseruire laborans, statum Imperii Turcici examinare, & consilia eius, qui nunc eo potitur contra Christianum orbem excogitata, aperire, & manifestare mecum statuerim, idque modo conuenienti, quatenus officii ratio illud permittit. Et cum quotidie experiar, relationibus olim habitis, non semper esse insistendum, licet veræ sint, quod imperia, vel propter Principum mutationem, vel temporum successiones, vel alias ob caussas facilime mutari soleãt: Venetæ quoque relationes, quibus plurimum fidendum,*

*dum, sub graui pœna nemini communicentur: veteres etiam parum ad propositum nostrum faciant, & quæ de recentioribus Epitomæ circumferuntur, falsæ sint vt plurimum, & hominum potius imaginationes, quam res gestas contineant: Ideoque de rebus etiam minimis, quæ ad propositum hoc nostrum facere videntur, maxima diligentia & industria inquirere volui, cum bellum, quod nunc geritur, fere solum, mundum vniuersum suspensum teneat. Cum multis etiam viris iudicio & experientia rerum præstantibus sæpissime iis de rebus contuli, quos recenter iis ex locis venisse noueram. Neque mihi ipsi fisus sum, licet ibidem antehac plurimum viderim & obseruarim. Tandem rem totam in compēdii formam redegi, vt vsui Christianorum Principum, quorum illam scire refert, inseruiret. Nam cum mihi exemplo Benedicti Soranzii patris mei, qui in victoria Corzolaria; contra Turcas fortiter pugnans obiit, in bellum propter valetudinem minus commodam proficisci minime liceat, bonum tamen publicum, & commune, ad quod omnes studia sua conferre tenentur, vt Polyanus Macedonicus Antonino & Vero Imperatoribus rescripsit, pro animi viribus promouere potius conabor, quam priuatam vitam agendo, ociosus, & nemini vtilis domi desidere. Sic Diogenem legimus dolium suum in plateis sæpius circumuoluisse, ne interea ociosus ipse conspiceretur, dum alii ciues in patria defendenda strenuam operam nauabant. Igitur in præsenti nostro libello Turcicū Imperium describere, cuiusmodi sub Mahemete III. status eius vsq; ad exitum Anni 1597. fuerit, decreui. Temporis vero ideo mentionē feci, quod me non lateat belli euentū du-*

*bium esse & ancipitem, quo facile plurima immutari possunt, & Principum instabilitatem & necessitatem res nouas indies inducere consideratu dignas. Eum vero scopum in primis mihi propositum habeo, vt quæ pertinent ad cognitionem belli, quod Turca cum Imperatore nostro & Transyluano gerit, innotescant, vel quæ belli præsentis occasione requiri possunt, aperiantur. Nam si alia mihi scribẽda in hoc argumento sumpsissem, veritus sum, ne nimis longus, aut alicui tædio forem. Tum etiam quod alii cupiã scripto, & ad alias opportunitates plurima studio reseruaui. Interim plurima in medium adducam, quæ Christiano Orbi quouis tempore vtilissima sunt futura, vt qui nunc viuũt, & eorum posteri aliquẽ ex his meis laboribus fructum percipiant. Ordinis igitur commodioris caussa in tres partes librum hunc diuidam. Prima de capite, membris & viribus Imperii Ottomãnici aget. Secunda de Consiliis Mahemetis III. de caussa belli quod nunc geritur, eius origine & progressu tractabit, sumto initio ab* Amurathis *imperio, qui* Mahemetis *pater fuit. In tertia parte quæstio decidetur,* Num Cæsar, & Transyluanus pacem à Turca oblatam acceptare debeant, nec ne? *Simul etiam ostendetur, tum quid detrimenti iidem Turcico Imperatori inferre, si bellum continuent: tum quemadmodum alii Christianorum Principes ipsi nocere possint, vt omni tempore periculis, quæ Christiano orbi à Turcarum armis impendere videntur, obuiam eatur.*

LAZA-

# LAZARI SORANZII PATRIT. VENETI Ottomannus SIVE *De Imperio Turcico.*

PRIMA PARS,

IN QVA AGITVR DE CAPITE, membris, & viribus Imperii Ottomannici.

*CVR NOMEN MAHVMETIS Christiani detestentur, Turcæ illud tanquam fatale perhorrescant & abominentur.*

IS, qui nunc Ottomannico seu Turcarum potitur Imperio, Mahumetes est, eius nominis Tertius. Quod nomen, vt omnium Christi fidelium detestatione & execratione dignissimum, propter duorum, qui hunc præcesserunt, eiusdem nominis Imperatorum facinora horrenda, & immanitates, quibus Christianum

nomen persecuti sunt: sic ipsi quoque Turcæ propter sinistras quasdam & fatales opiniones, quas de eo mente conceperunt, illud perhorrescunt. Anxii enim in eo versantur metu & sollicitudine ne, quod prius sæpe contigisse norunt, nunc quoq; eueniat. Sciunt enim Constantinopolim, quæ caput est Imperii, post priorem illam euersionem, secunda sua initia, & incrementa Constantino Magno debere, eandem postea sub alio Constantino Christianis ereptam & vi captam esse, quorum vterq; matrem habuit, eodem Helenæ nomine: plane vt Romanum Imperium, quod cum ab Augusto initium cepisset, sub Augustulo quodam extinctum fuit. Similiter ergo & illi verentur, ne Mahumete Imperatoria dignitate fungente, sedes Regni Constantinopolitani iterum illis eripiatur, quemadmodũ à Mahumete II. bello atque armis in potestatem eius redacta fuit.

---

*I. Natura, ingenium & mores Mahumetis* III. *Turcarum Imperatoris.*
*Cur odio prosecutus sit Nanum Nasuf Agam.*
*Eius mater & auia quænam fuerint.*
*Suspicio sinistra, quam pater Amurathes de eo habuit.*
*Exempla crudelitatis & immanitatis ab ipso perpetratæ.*

MAHVMETES igitur Turcarum Imperator, cuius præcipue in hac narratione facienda erit mentio, natura sagaci, ingenio feroci præditus est, mollis tamen, timidus & valde effœminatus, quod exempla quædam rerum ab ipso tum antequam

quam ad Imperium venisset, tum in ipso Imperio perpetratarũ testantur. Cum iuuenis adhuc valde, in aula (q̃ illi Senalium q. claustrũ vocant) de more gentis inclusus teneretur, Nanum Nasuf Agam acerrime odisse cœpit, quod in fauore & gratia patris Amurathis plus ipsum quam quęuis alium positum esse cerneret. Indagandis eius actionibus diligenter incubuit, sensitque quotidie calathum florib. refertum, ab eo ex aula emitti, inde dubio procul aliud quippiam magis preciosum sub istis floribus latere suspicatus est. Die igitur quadam cum summo mane de more calathum efferri videret, illum, qui gestauit, consistere coegit, & inuerso calatho floribusque in terrã sparsis, auri copiam magnam absconditam reperit, qua de causa ira & indignatione percitus, grauissime cum patre expostulauit, quod mancipia in maiori ab eo precio & fauore haberentur quam filius, cui plerumque illud ipsum denegatum sit, quo illi abundent, eo nomine patris accusans auaritiam, quam minime probabat. Præterea tam elato & superbo erga suos fuit animo vt ferre nequiuerit, quod auia ipsius, (quæ, si modo vera sunt, quæ vulgo dicuntur, nobilis Veneta ex familia Bafforum fuit) in aula dominaretur, neque regimen illud propriæ matri, quæ è pago quodam Rezi nomine (qui est in Albania ad montes Ducaginos) oriunda erat, concedere voluit. Cum his de causis patri lites moueret crebriores, & maiores indies causas, & occasiones sinistri quippiam de se suspicandi daret, iramque paternam magis magisque in se concitaret (ea enim æmulatione Imperatores Turcici de sua salute sunt solliciti, inducti videlicet humana ambitione, & efferata immanitate,

quæ ipsis fere propria est, vt ne liberis quidem à se prognatis parcant) tandem circumcisione eius ex lege Mahumetana perfecta, cui legatus Cæsaris, Moscouitæ, Persarum Regis & nomine Reipub. Venetæ, Iacobus Soranzius, patruus meus interfuit, primasque partes inter Principes Christianos, eo in negocio tenuit: à patre in Magnesiam, vbi domicilium suum haberet, ablegatus est. Quo cum peruenisset, tantum abfuit, vt de sua crudelitate, & immanitate aliquid remitteret, vt specimina eius singulis diebus ederet euidentiora. Nunc indignatione, nunc alio peruerso animi impetu raptus, forcipibus ignitis mammas fœminis eruere, ad 2000. Scholasticorũ (qui Softi ipsorum lingua vocantur) morte crudelissima mulctauit, propter nullam grauioris momenti causam, quam quod erga eum, significationem aliquam cogitationis minus pudicæ edidissent. Plurimos alios ob quamuis leuissimam caussam trucidauit, & vt breuiter dicam, alienum se prorsus à Venereis delitiis & voluptatibus; vnicis vero bellicis studiis, & Martis actionibus animo deditum esse manifeste demonstrauit. Hac sua viuendi ratione patris diffidentiam erga se confirmauit, quam auxere non leues quædam suspiciones secretæ cuiusdam conspirationis, quam in aula cum Sinano Bassa (illo qui Iaurinum occupauit, & anno præterito viuere desiit) sub specie amicitiæ arctioris conflauisse verebatur, vnde ipsum non modo septum arctiori custodia tenere, sed vita etiam priuare, nisi protinus animum mutaret Amurathes plane constituerat. Qua de re cum sæpius à matre certior factus & admonitus esset, vt suspiciones eiusmodi patris animo eximeret, mentemque ad voluptates,

& dele-

& delectationes adplicaret, assensit tandem, & parere monitis decreuit. Ab eo tempore omni illecebrarum genere ita fuit irretitus, vt natura ipsa vel mutata, vel obducta in Principem luxuriosissimum subito euaserit. Idque vel ex habitu quodam, crebro vsu comparato: vel arte quadam adiutus (vt quidam putant) cuius Græcæ, Hebraicæ, & Turcicæ mulieres peritissimæ habentur. Ipsa quoque vita iniucunda ipsi solet esse, nisi Veneris affluant deliciæ, etiam in ipsis castris & militia. Res quoque & consilia maxime secreta suis communicare solet pellicibus & amasiis, qua re nihil quicquã est principe viro indignius, nihilque perniciosius. Veruntamen his qui putant illum mulierum corruptelis, luxuria atque libidine impeditum fuisse, quo minus citius in bellum ipsemet profectus fuerit, non assentio, cum hæc mora graues & magis veras rationes habuerit, quas postea recensebimus.

---

*II. Cur Mahumetes serius in bellum profectus sit.*
*Cur vnã ex amasiis propria manu occiderit.*
*Mortem matri minatus.*
*Autoritas primorum Consiliariorum (quos Visirios vocant) quare diminuta.*
*Beneuolentiam militum quomodo sibi conciliarit.*
*Quo nomine Turcæ suum Imperatorem insignire soleant.*

VT primum regnum est auspicatus, opes eius & vires cognoscere voluit, non latebant ipsum simultates & contentiones mutuæ, quæ in Bassis vigebant, in Sinano & Ferato præcipue, qui tunc

regni gubernacula fere ſoli tractabant, vt ſuo loco demonſtrabimus. Conſtantinopolim vrgebat annonæ, & rerum omnium ad victum pertinentium, frumenti in primis & panis extrema caritas. Intelligebat ſubditos minime contentos, propter plurima debita à patre nondum ſoluta; quibus ipſe poſtea ſatisfecit. Quid Perſarum Rex Mehemet Qudabunda moliturus eſſet, cum non ita pridem ipſius ex filio Emiro Hampſa, nepos, Haidazus nomine, quem obſidis loco ad Turcas miſerat, obiiſſet, certo non conſtabat, in primis cum oblati veneni ſuſpicio ad eam mortem accederet, præterea ipſi Duces præcipui & inſigniores, belli confectionem ipſo Mahumete etiam abſente, promittebant, quod eo ab ipſis fiebat animo, vt propriis emolumentis & commodis tanto melius conſulere poſſent: Credebat præ omnibus aliis Sinani Baſſæ conſiliis, qui vt quam diutiſſime Imperio Reipublicæ ſupremo præeſſet, & nomen ſuum illuſtrius redderet, non modo perfacilem Tranſyluaniæ Principis euerſionem, ſed ipſius etiam Cæſaris Romani ruinam illi pollicebatur. Illud porro verum eſt, à pacis ſtudio & tractatione, etiam tunc ipſum non fuiſſe alienum. Quæ enim natura ipſi inſita erat ferocia, delitiarum & voluptatum velut ignibus emollita, paulatim diminuta & confecta fuit, vt nūc verius animi Tyrannici impetus quam viri militaris fortitudo dici mereatur. Quod tunc maxime teſtatum fecit, cum à quadam ſua pellice, quæ ipſi chariſſima erat, multis precibus & lachrymis rogatus eſſet, ne proficiſcendo in bellum periculis ſeſe obiiceret, propter ſomnium infauſtum & prodigioſum, quod nocte præcedenti habuerat. Ille iratus,

ius, quod gloria, quam ſibi promittebat, hoc modo ſe priuari, & ipſiuſmet Imperii Turcici ſtabilitatē & firmamentum in dubium vocari crederet, nulla interpoſita mora propria manu eam occidit. Idemque ſupplicii genus matri ſæpius minatus eſt, licet aliis in rebus maxima apud illum polleat autoritate & gratia. Hodie porro extra controuerſiam eſt, illum tanti non fieri à ſubditis, neque eam obedientiam illi præſtari, quę prædeceſſorib. ipſius exhibita fuit, ideo neceſſitati & tempori ſæpius cedere coactus eſt. Ea enim quæ ſolius & ſupremi Viſirii Baſſæ (qui ſunt Conſiliarii intimi) ante hac ſolebat eſſe autoritas, aliis etiam Viſiriis Baſſis, ipſo conniuente, attributa eſt. Ita beneficium, vel decretum gratioſum, quod quis ab vno eorum abſtulerit, ab aliis ſæpe reuocari contingit, quare nihil quicquam eſt, quod amorem & beneuolentiam ſubditorum magis imminuat, & contemptum eorundem erga principem pariat. Quo nomine quoque à patre Amurathe multifariam peccatum eſt, qui ob quamuis leuiſſimam cauſam Viſirios Baſſas officio ſuo priuauit, alioſque ſpe lucri & pecuniæ aucupandæ ſubſtituit. Quatuor prioribus, quinque alios adiunxit, vt nouem tandem eſſent, qui illo honore præfulgerent. Huius rei cauſam ſtatuemus eſſe crebram primorum belli Ducum mutationem, quæ inde prouenit, quod de ſtatu ſui regni tunc ipſi non bene conſtitit, nec ingenia Ducum plane perſpecta ipſi fuerint, vel etiam quod natura inſitum Turcis ſit, ut officia pro libitu ſæpius mutent, & animi propoſitum ad fortunæ varios & incertos euentus accōmodent. Variis enim cladibus acceptis ſemper exercitui nouos Duces præficiebat, vt (quod inter-

dum euenisse scimus) capite mutato, reliqua membra promptiora, & audaciora ad belli pericula subeunda redderet. His rationibus omnibus sepositis, aliæ magis graues magisque seriæ fuerunt, quæ ipsius in castris præsentiam vrgebant, & requirebant milites scilicet (qui egeni, tyrones, & propter auaritiam eorum, qui prius bellum administrarant, abalienatis animis erant) præsentiam sui Principis veri & legitimi cupide desiderabant, idque vel maxime propter dona & congiaria quæ illis dari solent, vbi ipsemet in castris versatur Turcicus Imperator. In iis cũ Mahumetes tandẽ apparuisset maximam authoritatem sibi conciliauit, extincta opinione minus honesta, quam multi de ipso conceperant, & suis quantum potuit, satisfecit. Idque potissimum quod beneuolentiam militum sibi conciliare in primis studuerit, non modo liberalitate erga eos vsus est cõmemoranda, verum etiam, quantum fieri potuit, omni re ipsis quam commodissime prospectum & consultum esse voluit. Sæpe pedes ipsorum tentoria & castra perambulans, cum à cõsiliariis propterea admonitus esset, ne cõtra maiorũ suorum consuetudinẽ nimis aperte se periculis obiiceret, in hæc Cyri verba ipsis respondit: Cum omnes, qui meum sequuntur Imperium mihique inseruiunt, fratrum loco mihi sint habendi, de ipsis quoq; non aliter ac de me ipso sollicitum esse conuenit. Militum quoque beneuolentiam summopere sibi cõciliauit, cum in ipso itinere vespera quadam partem superiorem tentorii sui conscendisset, vidissetque duo Equitum Spahioglanorum tentoria à reliquis castris remotius sita, vt insidiarentur his, qui à castris aberrarent, quod latrocinium cum depre-

deprehendiſſet Spahioglanos illos Ianizaris ſuis diripiendos dedit, eorum vero corpora palis affigi curauit. Hactenus (vt alia in locum magis oportunum reiiciamus) de natura, moribus, & vitæ ratione Turcarum Imperatoris diximus: quem illi Sultan Alem, id eſt Dominum orbis terrarum, vel Regem regum nominant. Vtuntur quoque vocabulo Vlu Padiſchach, quod idem valet ac ſummus Imperator. Hic caput eſt, quod nunc Ottomannicum Imperium regit. De eius filiis, vt ordo requirere videbatur, ſtudio loqui ſuperſedeo.

---

*III. Filii Mahumetis Imperatoris.*
*Quomodo ipſius filii publice conſpici poſſint.*
*Quam ex ſuis concubinis chariſſimam omnium habeat.*

HOc vnicum adiiciam, duo ipſi cum fuerint filii, primogenitum non ita pridem mortuum eſſe. Inter hos etiam, qui nunc viuunt, is qui natu eſt maximus, decimum quartum ætatis annum agit, vel circiter, qui tamen nondum cuiquam publice viſus eſt. Prius enim quam circumcidantur Turcicorum Imperatorum filii, in publicum prodire ipſis non permittitur. Cum autem plurimarum mulierum commercium habeat (inter quas chariſſima ipſi eſt Flatra quædam in Cypro nata) dubium non eſt, quin ipſo mortuo materiam ampliſſimam poſt ſe relicturus ſit ſucceſſori, Tragœdię Ottomannicę in fratres de more gentis exercendæ. Nunc membra huius imperii aggrediar, & initio quidem quæ in eo inſigniora ſunt recenſebo.

*IV. Num Imperium Turcicum praeclaris belli Ducibus destituatur.*

*Qua ratione Turcae per gradus ad summos honores in militia ascendere consueuerint.*

MVLTI in hac versantur opinione, Turcicum Imperium hoc nostro tempore praeclaris ducibus, & rei bellicae peritis carere. Euulgata enim est mors Pialii Bassae, qui Melitam Insulam frustra bello tentauit: Mustaphae Bassae, qui Cyprum occupauit: Pertafi, Ali, Vlucchiali, Bassarum, qui in mari à confoederatis Christianis Principibus Anno 1571. victi fugatique fuere. Hos secuti sunt Osmanus, Feratus & Sinanus Bassae, qui omnes & in Persia & passim alibi magna virtutis & fortitudinis ediderunt documenta, quae vbiuis locorum praedicantur. His quos modo diximus, extinctis, viros fortes & strenuos in Turcia viuere desiisse multi putant. Quod sane à vero nō omnino alienum est. Constat enim diuturno illo & difficilimo quod cōtra Persas gestum est, bello, quam plurimos intermptos esse belli Duces, qui & authoritate & experientia plurimum valebant. Veruntamen cum hoc Imperium virtute bellica primum nasci & oriri, exinde per eandē crescere indies ceperit, & vi magis, quam amore sustineatur, certum est cunctos, qui aliqua nominis sui gloria tenentur, militiae sese tradere, per quam & diuitias acquirere, & honores prae aliis consequi se posse sperant. Hic enim mos in Turcico Imperio vulgo receptus est in honorum & munerum distributione, vt non is, qui nobilitate generis alios superat (exceptis iis, qui in aula seruiunt

uiunt, vel cubiculo Imperatoris præficiuntur) sed qui fortitudiue & experientia rei bellicæ reliquis præstat, ad supremas dignitates euehatur, quas immensæ opes & diuitiæ necessario sequuntur. Inde fit, vt nunquam huic Imperio Duces spectatæ experientiæ,& probatæ fortitudinis deesse possint, idque vel maxime, cum quiuis etiam ex priuatis militibus per gradus ad supremum belli Imperium peruenire possit. Sed cum in omni militia res feliciter gestæ in gloriam & laudem summorum belli Ducum, qui illud administrarunt,& non in alios redūdare soleat: sic cum in Turcia pari modo illi, quorum nomina præ omnibus aliis nota & clara erant, quasi eodem momento extincti sint, vanus ille in vulgus rumor sparsus est, Imperium Turcicum viros non habere ad militare Imperium idoneos, q̃bus illud tuto demandari possit. Nomina eorū qui inter primos habentur in aula Turcica recensebo. Licet enim quidam eorum iam mortui, alii officiis suis spoliati fuerint, tamen propter ea, quæ necessario à nobis recensenda sunt, illorū mentio ad reliquorum cognitionem non parum proderit.

---

*V. Assan Bassa Constantinopolim regit absente Mahumete in Vngaria.*
*Quare Cairo illuc euocatus fuerit.*

CVM Mahumeti Constantinopoli discedendū esset, regimen grauissimum eius vrbis (quæ variarū nationū,& diuersissimorū ingeniorū hominib. repleta est,& hui⁹ vastissimi Imperii sedes præcipua) Assano Bassæ Eunucho demādauit. Hic natione Epirota (qui hodie Albani dicuntur) in pago

Cicaleſſi, qui eſt in territorio Elbaſſano, natus eſt. Sub Baſſæ nomine Cairũ in Ægypto anno 1582. rexit, ſed ad portam (ſic curiam illi & Palatium Imperatoris vocant) citatus, cum ſe multis criminibus accuſatum ſciret, diu quid faciendum ſibi foret, dubius hæſit: num litigandum cum aduerſariis, an vero fuga verſus Ormutzum & Indias ipſi capeſſenda eſſet. Tandem Conſtantinopoli comparuit, vbi captus ab eo, qui quondam magiſter ipſius aulæ fuerat, 500. Coronatis, ex ſeruitute emptus, iterum propter ſuam virtutem & ingenii dotes, ad eam qua non ita diu ipſum pollere vidimus, eminentiam & dignitatem euectus eſt. Qui, ſi diutius ipſi viuere continget, ad altiora ni fallor aſpirabit, & pertinget. Prudentia enim ſingulari præditus eſt, & pleriſque gratus & acceptus. Chriſtianis fauet, Iudæos acerrime odit.

## *VI. De Hibraimo Baſſa & eius ineptiis.*

EXERCITVS totius ſummum imperium, ante prælium ad Agriam commiſſum, penes Hibraimum Baſſam fuit, qui in prouincia Hertzecouina dicitur natus. Imperatori ſanguine iunctus eſt, parum iudicii habet, ad imperandum plane ineptus, liberalis tamen & facetus eſt, ne dicam fatuus, & ridicularius, Venetam & Raguſeam (olim Eridamnum) Reſpublicas ſuas vocat cognatas: Mediolanum claſſe, Melitam vero actis cuniculis infra inſulam ſe occupaturum dicere ſolet, & huius generis plures ineptias effutire. Adparet ad pacem ipſum maxime inclinare, non modo quia omnium timidiſſimus eſt, verum potius vt Sultanæ (quæ Impera-

Imperatoris mater est)eidemque vxori suæ gratum faciat, ac morigeretur.

---

*VII. Sinan Cicala cur Hibraimo, in officio Ducis & primo Visiriatu successerit.*
*Cur ab iisdem officiis depositus & in Bursiam relegatus.*
*Cur Venetis non faueat.*
*De Meccha.*
*Ratio vna præsentis belli Turcici declaratur.*

HIBRAIMO successit in Ducis officio, Sinan Cicala. Nam cum in pugna ad Agriam nõ ita pridem commissa, ille parum idoneus ad tam graue Imperium gerendum adparuisset, hic vero contra, ipsius etiam Mahometis iudicio, illius defectum suppleuisset, eoque magis strenuum se præstitisset, quam in ipsius diligentia fuisset iure requisitum: Exercitum namque recollegit, Imperatoris personam in tutum redegit, prælii euentum dubium & ancipitem reliquit. Igitur non modo primarii Ducis officio dignus habitus, sed primus etiam Visir Bassa creatus est. Tandem vtroque priuatus fuit, quod Imperatori nimis audacter consuluisset, ne Sultanarum verbis fidem haberet, matris in primis, quæ, ne iterum filius in bellum proficisceretur, omnem mouebat lapidem, omnemque excogitauit modum, quo ipsum effœminatum & imbellem redderet. In Bursiam igitur Asiæ vrbem quondam Turcicorum Principum sedem relegatus est, nõ citra periculum vitæ. Mater enim Mahumetis (more mulierum, quæ conceptum vel amorem vel odium acerrime animo retinere solent) precibus filium fa-

tigare non desinet, donec de ipsius morte certi quid ipsi à filia promissum fuerit. Ferre enim non poterat mancipium eo audaciæ procedere, vt matrem in filii malam gratiam collocare conaretur. Huius rei sollicitudo diu anxium eius animum tenuit, non modo propter inconstantiam & mobilitatem Principis, insignemque erga mulieres affectum atque mollitiem, verum etiam quia cum Hibraimus ad mandatum Sultanæ, & impulsus à coniuge, Constantinopolim recuperato primi Visirii officio (alias enim domum redire ipsi non licuisset) sit reuersus, non sine caussa suspicatur, fore, vt in omni insidiarum genere eum Sultana persequatur, accusationemque, quam non ita pridem de mortui Ferrathi Bassæ amici ipsi mouerunt (qui eius capitalis inimicus fuit) semper fouere & redintegrare conetur. Sed his omnib. sepositis, cũ Cicala sit opulentissimus, ingenio valeat, strenuus, & rei militaris, terrestris in primis cognitionem exactam teneat, vtputa, qui in Persicis bellis fere enutritus fuit, non est dubitandum, quin vbi huic primum Mahumetis furorem atque impetum effregerit, tela in se directa & coniecta ita elusurus sit, vt facile, quæ amisit, recuperare possit. Cuius rei iam antea specimen edidit, cum ab Architalassi officio remotus, non modo propter suspicionem quam de se dederat eius frater, proficiscendo Constantinopolim, quam vt ea ratione Reipublicæ Venetæ satisfieret, cuius ipsemet Turcicus Imperator rationem habitam in eo remouendo esse, palam profitebatur, volebat. Odium quod in Rempub. Venetam animo conceperat iam adolescens & Christianus, inde originem traxit, quod eius Reipub. triremes myoparonem,

tonem, qui ipsius parentis fuerat, rapuissent, nec restituissent. Patrem habuit Genuensem, Mater Turca fuit Castellinoui nata: Ipse vero Messinæ procreatus. Iniuriarum acerrimus vindex fuit. Vxorem duxit nepotem filiæ Rustemi Bassæ, quam is ex filia Imperatoris Solymanni susceperat. Hæc ipsa est, quæ non ita pridem immensis sumptibus aquæ ductum longissimum in deserto Arabiæ, vt peregrinantium ad Maccham commodis necessitatibusque subueniret, ædificauit. Meccha autẽ, vel Macca vt Arabes vocant, ea est vrbs, quam communi ipsorũ vocabulo Medina Alnabi, id est vrbs Prophetæ, quo nomine seductorem illum Mahumetẽ intelligunt, dicitur. Hæc Sinani Bassæ socrus nostra memoria eo nomine clara est, quod caussa non infima extitit belli Cæsari Rodolpho ab Amurathe moti, dolore incensa, quod ipsius filius vnicus, isque charissimus in prælio ad Cobapim præteritis annis sub Assano Bassa commisso, cum aliis occisus fuerit.

---

*VIII. De Giafer Bassa & cur ab officio fuerit remotus.*

DVCIS officio vel vicarii potius anno præterito in Vngaria ad Belgradum (quæ Alba Græca dicitur) functus est Giafer Bassa Eunuchus, natione Hungarus, quo tandem eandem ob caussam, qua & Hibraimus priuatus est. In Persia sub Osmano, Sinano & Feratho Bassis militauit, donec Bassa Tabrisii (quę olim Ecbatana, nunc Tauris vocatur) creatus fuit, quæ cum à Persis obsideretur, acerrime ab ipso, insigni fortitudinis, prudẽtiæ & liberalitatis specimine edito, defensa fuit.

*IX. Assan filius Mahumetis Socolevichi.*
*Officium Beglerbegi Græciæ.*
*Herzecouina Prouincia.*
*Quo nomine Turcæ illum vocare soleant qui secundum ab Imperatore locum obtinet.*
*De Vidino vel Bidena vrbe.*

BEGLERBEGVS Græciæ nunc est Assan Bassa. Grȩcia autem à Turcis Rumelia, ab ipsis Grȩcis ρομανία scilicet Europæ dicitur. Eo enim nomine, vt historiæ testantur, translata Romani Imperii sede, Constantinopolim, non modo Asia, sed ipsa etiam Europa, inprimis vero Græcia vocata fuit. Hic Assan Bassa oriundus est è regione Herzecouina, qui olim ducatus sanctæ Sauæ dictus. Estq; Bosniæ prouinciæ pars, quæ versus Ragusiam protenditur, illo itinere, quod Constantinopolim ducit. Patrem habuit Mahumetem Socoleuichũ, à loco quodam Socol, qui est in Herzecouina, sic nominatum. fuitque Vizir Azem, id est, Princeps consilii, & gubernator summus Imperii Ottomannici, sub tribus Imperatoribus: quod officium Diadar, vel Deuidar à Mamalucis in imperio Sultani Ægypti, à Græcis vero πρωτοσύμβολον vocatur. Militibus gratissimus est propter comitatem & humanitatem. In comitatu suo plerumque mulieres plurimas secum circumducere solet, & propter sumptus immẽsos, quos facit, fere non amplius est soluendo, bonis suis pene omnibus decoctis. In Persia militem egit, & vltimis bellis Vngaricis interfuit. Cumque ipsius Imperium dignitate & autoritate præstantius sit reliquorum præfectorum, ita quoq; eius iurisdictio, & domi-

& dominium latissime se extendit: Bulgariam videlicet, Seruiam & Albaniam comprehendens, atque ideo multi eum sectantur. In Rosgrado Bulgariæ vrbe cum exercitu aliquandiu commoratus est, vt Walachos, & Transyluanos transitu Danubii prohiberet, & rebus sic requirentibus, cito ipsemet transfretare posset. Nunc subito Vidinum olim Bidenam, missus est, qui Sangiachatus est, Græciæ Beglerbego (non Zezoborensi Bassæ, vulgò Temesuar vt alii volunt) subiectus. Si vita ipsi diuturnior continget, dubio procul in virum præcipuum & primarium totius Imperii euadet.

---

*X. Hafis Haemat cur ab officio fuerit remotus. Ipsum primum fuisse qui Equitibus Turcis stipendium soluit.*

HAFIS Haematus Cairi quondam Bassa, Eunuchus est, Vonari Albaniæ pago non procul à Cicalesso dissito natus. In Croatia & Bosnia bello præfuit, sed negligentiæ accusatus, quod Petrinam non occupasset, ab officio deiectus est. In gratiam tamen rediit, & in Scopiis nunc degit. Iustitiam colit, prudentia valet, ductus superstitione onus hoc suscepit. Concionatorem Mahumetanũ prius egerat, quod vox Hafis denotat. Ille primus fuit, qui Equitibus Turcis stipendium soluit, & pecuniam mutuo dedit petentibus. Qua in re si Principes Ottomanni nostrorum morem imitari vellent, immensas copias tam equestres quam pedestres facile colligere possent.

*XI. Sophi Sinan Bassa.*
*Mehemeto Satarzgi cur faueat Sultana mater.*
*Haidar Bassa.*
*Odauerti.*
*Velli.*

IN exercitu ad Agriam erat etiam Sophi Sinan Bassa Budensis Albanus natione, è montibus Ducaginis ortus, quem Turcæ propter prudentiam & fortitudinem plurimi faciunt. Aderat quoque Mehemet Satarzgi Albanus & ipse. Præcipui enim Duces Turcici ex ea gente originem trahunt. Diu Caramaniæ Bassa fuit, vbi prudentiæ plurima edidit specimina. Iam vt plurimum ingenio & voluntati Sultanæ matris, (quæ ex eadem gente est) sese accommodat, & paci studere simulat, inde officium Tzader Mecter Bassi (quem magistrum Tentoriorum vocare possumus) adeptus est, quem, si, qua cœpit, beneuolentia prosequi perget, non dubitandum, quin amplissimis tandem præficiatur muneribus. Ferunt eum cum adhuc in aula satellitem ageret in certamine quodam ludicro non procul à Castro veteri, vbi palatium regium est, habito, tam strenuum se gessisse, aduersariis in fugam coniectis, aut conscissis ingentibus vulnerum plagis, quales inferre Lanii solent, vt Satarzgi inde vocatus sit. Alii putant, reuera ipsum Lanium fuisse. Præter eos, quos modo recensui, in exercitu quoque fuit Haidar Bassa: Is Beglerbegus cum esset, ab Amurathe in Muldauiam missus, officio suo tam probe atque industrie functus est, vt aliquo modo illexisse videretur

retur Polonos ad donum quoddam & munus annuum Turcæ quod mitterent, decernendum, & res quæ in controuersiam venire poterant, amice componendas. Nunc in Persia versatur. Belgradi tunc consistebant Odauerdi & Velli Bassæ: Ille in bello, quod in Croatia & Bosnia gestum est, claruit: Hic Muldauiam Srenipetro, qui eam cũ turma Cosaccorum maiori temeritate, quam prudentia occupauerat, rursus eripuit. Adfuerunt insuper in castris plurimi alii Bassæ, & Sangiacchi ordinarii, quorum nomina, cum sint nouitii, neque ita celebres, nobis nondum innotuerunt.

*XII. Assan Bassa, qua re concitarit reliquias Mudahari in Gemen.*

PRÆTEREA è Gemen seu Gimin Arabiæ felicis vrbe euocatũ fuisse ferunt Assan Albanũ qui seniori Sinan Bassæ sanguine iunctus ab eoque nutritus erat; hic artificiose reliquias familię Mudahari, quæ ab Osinanno quoq; defecerant, concitauit, & honestas de illis reportauit victorias. Affluit diuitiis, vnde facile militum fauorem sibi conciliare potest.

*XIII. Halil Bassa Archithalassus, & eius ignauia. Giafer.*

HALIL Bassa classis præfectus, Turcico Imperatori cognatione iunctus, Vngarus est, in Bosnia natus, homo nouus, nec vlla re clarus quã quod donaria Imperatori suo, à pyratis q in mari Ægeo & circa Peloponesum pdantur, exigit: hoc anno monasteriũ Callogerorũ, qp erat in Strophadũ Insula

(duæ sunt eiusdem nominis, hodie Striuali dictæ) exussit, quod classem Hispanicam recepissent. In nulla habetur æstimatione. Putant quidam hoc officium ab illo in Giafer translatum iri, qui in Calabria natus, ab Vlucchiali illo, qui Anno 1571. è strage maritima euasit, enutritus fuit. Hunc rei maritimæ peritissimum esse prædicant.

---

*XIV. Præfecti rei maritimæ.*
*Piratæ.*
*Cur Solymannus opera Ariadini vsus sit.*

NON est, vt quis dubitet, quin Turcico Imperio viri rei nauticæ periti, & ad gerendum bellum maritimum idonei desint. Constat enim ab anno 1572. vsque ad hunc diem perexiguam à Turca emissam esse classem. Deficiente igitur occasione quantum valeat virtus militaris, cognosci non potest, languescit potius, & sæpe etiam omnis extinguitur. Verum necessitate sic vrgente, vt classis valida ipsi paranda, instruenda & emittenda sit, quo antecessorum suorum consilio vti posset, mercede fortissimum quemuis è pyratarum ducibus conducendo, quibus receptaculum præbere solet Thinissæ (quæ hodie Tunetum) Hypponis, quæ Bona olim, & Buscæ, aliisque in portubus. Inter quos Archipiratas celeberrimi hoc tempore habentur Cara Deli, Amurat Bei, Mehemet Bei, tres è familia Memorum, duo Albani, Cyrneus quidam (Cyrnus hodie Corsica vocatur) Sala Bei & alii, non minus celebres in hac arte, quam periti. Gallus quidam Politicus scriptum reliquit, Solymannũ Imp. præmiis splendidissimis & preciosissimis illustrem illum

illum piratam Ariadinum Barbaroſſam ad ſe allicere ſtuduiſſe, ipſo etiam Architalaſſi officio oblato. Idque propterea ab eo factum eſſe ſcribit, vt vires ſui Imperii augeret, & ipſum Ariadinum ita ſibi deuinciret, ne amplius rebus Ottomannicis damnũ inferret. Et hæc hactenus de ipſis belli ducib. nunc milites & membra minus principalia deſcribere aggrediar. Horum duo ſunt genera. Alii ſunt proprii, auxiliares alii. Priores in equites & pedites diſtribuuntur. De illis priori loco nobis dicendum erit, cum in equitatu omne pene Turcarum robur bellicum conſiſtat.

---

*XV. De Spahis & duobus ſtipendiorum generibus, Timaro & Vlefe.*
*De S. Theodoro Stratilato.*

TVRCICI Equitatus præſtantia in Spahis conſiſtit, qui ſtipendii loco certos habent reditus, quos illi Timari vocant. Timarum proprie dici poteſt penſio quædam vel aſſignatio certorum redituum, qui ex fundis percipiuntur, bello acquiſitis, qui certa proportione diſtribuuntur militibus, quorum præ cęteris emicuit magnanimitas, quique ſtrenuam in bello nauarunt operam, cum coloniis antiquis vel feudis, vel quæ noſtra ætate dicuntur, Commendaturis comparari poſſent. Præmium quod Romani in milites bene de Repub. meritos conferre ſolebant, vt ad dies vitæ eo fruerentur, beneficia adpellabant: Beneficiarios vero qui illo præmio fruebantur. Cum his conuenit, quod Græcis τιμάριον, τιμαριῶται, & τιμαριῶται perſonæ dicuntur. Etymologia à voce τιμὴ ducta, quæ honoré ſigni-

ficat. Vnde de Theodoro (non eo qui Tiro, ſed qui Stratilatus, id eſt, prætor vel militũ ductor vocatus eſt) legimus, quod à Licinio Auguſto arcem Heracleæ in vicem Timari accepit, idque diu ante, quam ad martyrium propter fidem Chriſtianam tractus fuit, vt habet Philo poeta Græcus, Damaſcenus, Nicephorus Caliſtus: Sicut etiam in Meniæo, quod eſt officium Græcorum menſtruum legitur. Vlefe dicitur ea merces, quæ de die in diem à Quæſtore militibus, qui ſtipendium accipiunt, & reliquis, qui in aula Imperatoris ſeruiunt, perſoluitur, qui Vlofezgi, vel Olophagi dicuntur, quaſi quibus de ſolo victu proſpectum eſt, à Græco illo ὀλοφάγιον voce deducta. Eorum qui pro timaro in Europa militant ad 1600. numerantur. Quilibet Spahorũ, qui circiter 3000. ad 6000. aſpros annuos habet in reditum, in bellum cum equo vno proficiſci obſtrictus eſt: qui circiter 5000. ad 10000. habet, cum duobus ſe ſiſtere cogitur. Idem de reliquis, qui plus minusue habent in reditu habita proportione ſtatuendum eſt. Nonnulli plures equos alere ſolent, prout quis vel diues eſt, vel honoris & gloriæ deſiderio tenetur. Horũ Spahorũ pars maxima Beglerbego ſubiecta eſt, quorũ numerus ad 9000. Timarorũ accedet: Reliqui Boſniæ, Budę, & Zoroborenſi (vulgo Temeswar dicitur) Baſſæ parent.

---

*XVI. De Spahoglanis, Selectariis, Vlofezgi & Guraba.*

PRÆTER eos, quos modo commemoraui Spahos, ſunt Spahoglani, qui in aula nutriti delicatuli ſunt, aut aulicorum more polite & ſplendide veſtiuntur habitu Perſico. Equitant more Aſiatico, par-

paruis vtentes ephippiis, è quibus facile deturbari possunt. Quondam non tenebantur in bellũ proficisci, nisi præsente Imperatore, sed non ita pridem eorum plurimi à Sinano & Giafer nolentes in militiam tracti sunt, quod aliis militib. destituerentur. Qui cũ in Seruia & Bulgaria hybernassent, tam male extorsionibus & rapinis mulctarunt miseros rusticos, vt peius ne ab ipsis quoq; Tartaris tractarier potuissent, quorum etiam vestitum & personam sępius induerunt, vt sub ea specie delicta sua facilius cooperire possent. Horum quatuor sunt ordines in aula Imperatoria, videlicet Selectari, Vlefezgi, Guraba & Spahoglani: Sed posteriorum numerus omnium maximus est. Igitur eorum nomen sine discrimine omnibus attribui solet. Selectari & Spahoglani in duo agmina diuisi sunt, videlicet in Silectaros dextri & sinistri lateris, & Spahoglanos dextri & sinistri lateris. Diuersis signis inuicem internoscuntur, quibus si eos, qui Guraba & Vlefezgi nominantur, adiicies, agmina sex efficient. Guraba autem nomen plurale est, à Carip ductum, quod pauperem & nudum denotat. Vlefezgi autem, vt supra diximus stipendiarii dicuntur. Horum ordinum quilibet propriũ suum habet Agam, qui duobus vel tribus equitum millibus imperat.

---

### *XVII. De Acanziis & Haiduchis. De prouincia Dobruccia.*

QVI Acanzii vocantur, vt plurimum agricolæ sunt, sed falluntur, qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hi pedites militare soleant. Nec recte eos à Iouio, & aliis scriptoribus recentiorib. voluntarios milites adpellari puto,

cum propter exemptiones ipsis concessas in bellum proficisci cogantur, sæpius tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones deprædando peruagentur & deuastent. Non magna ipsorum ratio habetur: in Dobruccia Bulgariæ prouincia, vt plurimum ad Danubium desident & morantur.

---

*XVIII. De iis qui Gionli, Baratli, & Muteferaga dicuntur.*

II qui Gionli dicuntur vere sunt voluntarii milites, qui sicut & hi, quos Baratli vocant, & spe alicuius muneris consequendi militant: voluntarie sine stipendio in bellum proficiscuntur, iis Christiani plurimi admixti sunt, quemadmodum & reliquis, quos Muteferaga nominant, sese adiungere solent (qui sunt præcipui aulici) nec in bellum nisi Imperatorem comitandi causa ire coguntur, ab oneribus militiæ eximuntur, liberrime omnia deuastant, exercitum pręueniunt, tanquam præcursores: ex pręda acquisita partem quintam Imperatori offerunt. Reliqui Baratli Bassarum & Sangiachorum familiis & Spahorum seruitiis se immiscent.

---

*XIX. Numerus Timarorum Asiæ, Africæ & Europæ.*

*De voce Beglerbegi.*

*De Beglerbego Græciæ & Anatoliæ.*

*De Diuano.*

*De Sophia, Tibisca, Nigeboli, Scopia, Sardica, Triaditza, Cuthegia, Stamboli seu Constantinopoli.*

*De præfecto maris & eius reditibus.*

TIMA-

TIMARORVM in Aſia numerus ad 50000. ſeſe extendit, quæ ſubducta ratione 150000. tam equitum, quam peditum, ſeruis annumeratis, efficiunt, multitudine Europæas duabus tertiis ſuperant, ſed armis non bene inſtructi, parumq; fortes ſunt, nec ad bellum idonei, exceptis iis pauciſſimis, qui ad mare habitant, & militiæ nauticæ addicti ſunt. Initio poſtremi belli Perſici 30. fuere in Aſia Beglerbegi, & exinde numerus eorũ auctus fuit. Africa tres habet. Feſſæ & Marocci regna nullos habẽt, ſed potius Turcæ tributaria dici poſſunt. Europa habet ſex Beglerbegos: quæ vocabuli explicatio mihi ſubiicienda erit; cum ſępius eius à me facta ſit mentio. Vox illa Turcica Beglerbeg idem valet, quod Dux Ducum, ſeu princeps Principum. Hi enim ſupremi ſunt Duces & Præfecti, quibus reliqui omnes, qui aliquo in Prouincia ſibi commiſſa Imperio militari pręſunt, ſubiecti ſunt. Hi eandem poteſtatem obtinent quam illi, qui Melicul Vmerca Arabibus & Græcis ἄρχοντες ἀρχόντων vocantur. Quorum tres authoritate & dignitate reliquos ſuperãt, & eundem cum Baſſis & Viziris locum obtinent. Viziros autem vocant Turcæ, qui in Diuanum ſeu conſilium regium admittuntur, vt ibi in præſentia Imperatoris ſententias dicant. Diuanum autem nõ recte à quibuſdam Douana & Tiphanum dicitur. Rumeli Beglerbegus primus eſt, qui Romaniæ ſeu Græciæ imperat, & ſedem habet in vrbe Sophia, quæ olim Tibiſca dicta eſt, metropolis tamen Bulgariæ, vel Volgariæ (à populis, qui à Volga fluuio eo migrarunt ſic nominata) nõ eſt, vt falſo quidam opinantur. Neque eo loco habenda eſt Nicopolis, quæ propter victoriam, quam Traianus de Reg-

Dacorum Decebalo reportauit, claret. Erant quoque qui Sophiam pro antiqua Scopia vel Dardania, vel Macedonia ſumunt, neque etiam Sardia eſt, à qua Synodus Sardicenſis ſub filiis Conſtantini habita, nomen accepit. Hodie enim Triadiza nominatur. Aſiæ minoris ſeu Anatoliæ Beglerbegus inter primarios ſecundũ locum obtinet. In Cutheia reſidet, quæ Cotyæum quondam in Phrygia ſita, imperite à quibuſdam in Gallatiam ponitur. Denizi Beglerbegus, qui & Supremus Baſſa dicitur, maris Imperium habet, vt plurimum Conſtantinopoli moratur, quam Turcæ corrupto nomine Stamboli vocant. Hic armamentarii curam geſſit, priuſquam à Solymanno ad honorem Beglerbegi euectus eſſet, Sangiacco di Gallipoli vocabatur, ad ſuſtentationem ſui fruitur reditibus quos habet officium Subaſſi di galata, ſeu fiſcus Peræ, quod pro 16000. coronatis elocatur. Habet etiam vberrimos prouentus, nouem Inſularum, quarum præcipua eſt Nixia. Atque hactenus de equitatu, ſequitur de peditatu.

---

*XX. De Agiamoglanis & IaniZaris.*

*Vera Etymologia IaniZarorum, & qui apud Perſas Ianitores fuerint.*

*Quomodo Ducem præcipuum adpellare ſoleant.*

*De voce Aga & Agalari.*

*Qua de cauſſa IaniZari ſuperbiant, & de priſtina ſtrenuitate & fortitudine plurimum remiſerint.*

*De moneta*

*De moneta Turcica.*
*De monte Haion Horos.*
*De Dephterdaris.*

PEDITES præcipui apud Turcas ſunt Ianizari qui è numero Agiamoglanorũ (qui ſunt Chriſtianorum liberi maſculi, quos in decimis pendere coguntur) ad id vitæ genus à pueris ſeliguntur & enutriuntur. Reliqui in aula viliſſima quæuis ſubeunt munia. Cum nauigiis (quæ Caicchi vocant) hinc inde nauigant, vel hortos colunt, vel aliis eiuſmodi rebus perficiendis adhibentur, ſalarium vnius tantum aſpri in dies ſingulos accipiunt. Aſper ſeu Aſprus (non, vt quidam volunt, Aſperus) Græcis dicitur ea moneta, quam Arabes, Oſinanni, & Turcæ Acſe vocant ab albedine, quia ex argento conſtat. Eorum ſpecies duæ ſunt, maiores & minores, horum vſus frequentior eſt, licet viliores, & minus pulchri ſint: illi bonitate materiæ priores ſuperant. Eo monetæ genere Turcicus Imperator militibus ſuis & aulicis ſatisfacere ſolet. Scriptores quidam Syderocapſiam vocant, ab arce Syderocapſa, quæ in prouincia Thaſſi ad Athon montem celebrem ſita eſt. Hunc montem Græci αἰγαῖον ὄρος, vel quod mari Ægeo immineat, vel quod capris paſcentibus vbique ſit refertus, appellant: aliis dicitur ἅγιον ὄρος, mons ſanctus, quod Turcis ſonat Seitdag. Nam 23. in eo ſita ſunt monaſteria Calogerorum, qui ſunt Monachi in ſolitudine viuentes. Aſper valet 24. manguris. Mangurus moneta cuprea eſt, idem valens, quod numulus antiquus. Quinque aſpri ſi boni ſint, & iuſti ponderis, faciunt drachmã: duodecim

drachmæ thalerum efficiunt. Thalero vno & medio constat Cecchinus Venetus, qui eiusdem est valoris cum Sultanino Turcico aureo, quæ omnium præstantissima moneta Turcarum est, sedecim Paulinos Romanos valens. Sultaninus, quem alii Soldanum vocant, à Sultanis seu principibus Ottomãnis nomen habet, sicut Cecchini, dicuntur ducati, quod Duces Reipublicæ Venetæ, eos ferire soleant. Et Byzantii vel Byzantini tempore Græcorum ab vrbe Byzantio denominabantur, & eiusdẽ fere cum prioribus erant pretii. Scriptores nonnulli diuerse de hac computatione scripsere, precium namque sui temporis considerabant. Asper constabat 8. tantum manguris. Drachma 4. aspris, 9. aspri thalerum efficiebant, Cecchinus vel Sultaninus valebat 54. aspris. Nunc monetarum ratio omnis mutata est. Thalerum efficiunt 70. vel 80. aspri, Cecchinum vero 110. 120. 125. aspri, quod propter varia tributa Constantinopoli & passim propter bellum Persicum imperata & imposita, factum est. Eius monetæ, quæ quondam in Imperio Ottomannico currebat, vsus nunc est prohibitus propter varias imagines, quibus signata erat, à quibus Mahumetana religio penitus abhorret. Verior tamen eius rei caussa potest allegari, quod videlicet ex ea moneta, quæ purissimo constat argento, si rursus cudatur, multum lucri, & thesaurus Imperatoris, & thesaurarii ipsi percipere possunt. Sed ab eo zelo & superstitione nunc paululum remiserunt, eam pro legitima habentes, quæ materia constat perfectissima. Hęc eo à me animo scripta sunt, vt de stipendio, quo Imperatores Turcici suis militibus satisfacere solẽt, certi quid constet. De reliquis monetis Ægyptiaca videli-

videlicet, Arabica, Syriaca & Persica, quarum per vniuersum regnum Turcicum frequens vsus est, videatur liber, ea de re non ita pridem scriptus, cuius lectio tamen à Magistratu interdicta est, quod nonnulla minus pia contineat, quo nisi laboraret vitio, cognitione omnium dignissimus esset, propter plurima secreta rerum Turcicarum quæ in eo continentur. Ianizari igitur pro optimis habentur militibus, qui in regno Turcico reperiuntur, quorum opera & ministeria cum iis conueniunt, quos milites prætorianos olim vocabant, & vt Mammalucci corpus sui principis circumstipant, vel vt iuuenes isti strenuissimi Persarum quos Ianitores vocabant (quorum mentionem facit is, qui sub nomine Aristotelis librum de mundo composuit) Regem vel Imperatorem semper comituntur, & custodiunt. Putarunt nonnulli eos à ianua nomen ferre, alludentes ad nomen portæ, quæ est regia Imperatoris, verum, qui opinioni huic innitantur, errant. Nam Turcis porta capi dicitur, non ianua. Vnde is qui supremam regiæ curam habet CapiziBassa vocatur. Vox autem Ianizari à Turcico vocabulo Iegnizeri deriuata, nouam militiam significat. Noua dicitur nõ propterea, quod recenter in vsu esse cœperit, siquidem ab Osmanno Gasi (quem alii Ottomannum vocant) instituta, ab Amurathe primo ex consilio Cara Rustem, quem Turcæ vt sanctum colebant, renouata & aucta fuit: Sed quod Ianizari fere omnes Christianorum filii sunt, qui parentibus in iuuentute à ministris quibus illud commissum est negociũ, quinto vel septimo quouis anno, interdum etiam sæpius tributi nomine eripiuntur, cum octauum vel decimũ, etiam cum vigesimum

ætatis implerunt annum. Poſtea in partes Anatoliæ diuerſas diſtribuuntur, vt in lege Mahumetana inſtituantur, conſuetudines & linguam Turcicam addiſcant, laboribus, & ærumnis aſſueſcant, vocanturque Agiamoglani, vt ſupra quoque oſtendimus, vbi ætatem, quæ tractandis armis conuenit, attigerunt, & exercitiis bellicis aſſuefacti ſunt, ad portam remittuntur, vt in numerum Ianizarorum aſſcribantur. Qui militiæ minus apti ſunt, ad naues & triremes relegantur, vt rei maritimæ ſtudeant. Qui bonitate indolis & ingenii præſtãtia alios ſuperant, illi in Seraliis, quæ ſunt Adrianopoli, Conſtantinopoli & Peræ includuntur. Inde pedetentim ad miniſteria aulæ, & cubiculi Imperatoris adhibẽtur, certos ſuos præfectos habent, quibus obedire coguntur. His ſtipendium 5. vel 6. aſprorũ in dies ſingulos ſoluitur. Tantundem vero habent nonnulli ex Agiamoglanis, qui diuerſo à Ianizaris habitu veſtiuntur. Illis duæ veſtes annuæ dantur, tormenta dexterrime tractant, & vere tormentarii, ſeu pyrobolarii cuſtodiæ Imperatoris dici poſſunt, honoris acquirendi cauſſa obſtinatiſſime certare & pugnare ſolent. Agiamoglani vero vnicum veſtitum annuatim accipiunt. Ianizarorum quidam ad limites Imperii in præſidiis habentur. Pauci ad mare habitant, & militiæ nauticæ addicti ſunt. Eorum pars maxima aulam & Imperatorem ſequuntur, & plerunque Conſtantinopoli morantur, vbi fere omnes creari ſolent. Nam qui Damaſci, Cairi, vel alibi creantur, vbi Conſtantinopolim peruenerint, & ibidem in eo officio non confirmantur, reticulum illud quod Zercula vocant, geſtare non audent. Cum vltimam in expeditionem ſub ipſorum

rum Aga profecti ſunt, prętet morem, ordinem potius militiæ turbarunt, quam vt ſtrenue ſuo functi ſint officio. Non enim libenter obediunt primario duci, quem Serdar voce Perſica vel Serdsker lingua Arabica nominant. Tum etiam quod noſtra memoria à diſciplina & præceptis maiorum vt plurimum declinarunt, neque in bello ea animi præſentia & fidelitate ſeruiunt, qua quondam ſolebant eorum prædeceſſores. Præfectus Ianizarum Aga vocatur, qui primus eſt Agalariorum, qui ſunt equites præcipui, qui nunquam à latere Imperatoris diſcedunt, ab Aga, id eſt, baculo ſic dicti, qui poteſtatis, qua pollent, ſignum eſt, Chiliarchas, Tribunos & Druncarios ſeu Truncarios imitantes, qui olim quoque eiuſmodi baculos vel truncos ferre ſolebant. Ianizarorum maxima inſolentia eſt, non modo erga priuatos, qui eos vehementer timent, ſed etiã erga ipſummet Imperatorem. Sciunt enim robur omne Imperii & potentiæ Ottomannicæ ipſorum in manibus verſari: Raro etiam vel leuiter propter delicta caſtigantur, vnde quanta ſit ipſorum potentia, quoque in loco paſſim ab hominibus habeantur, perſenſerunt. Imperatori ſępius indigniſſime minati ſunt abrogationem Imperii, & filii in patris regnum ſubſtitutioné. Ab eodem interdum extorſerunt furore quodam barbaro, & importunitate maxima res omnium iniquiſſimas: cuius rei vt exempla vetuſtiora ſileam, Amurathem proxime defunctũ coegerunt, vel viuos vel mortuos ſibi dedere Dephterdaros & Mehemetum Baſſam Armenium, quem vnice diligebat, accuſantes eos, quod falſam ab ipſis monetam accepiſſent in ſolutione ſtipendii

Dephterdari enim thesaurarii seu quæstores sunt tres, quorum vnus summus est, & præsidet ærario, reliqui eius Collegæ fiscum curant. Superbiæ & insolentiæ causa quoque non minima extitit, numerus eorum paucis ab hinc annis valde auctus, idque culpa ministrorum, qui ad hoc constituti sunt, vt quos officio illo dignos æstimant, à reliquis Agiamoglanis secernant, qui non optimum quemuis, & ad militiam aptissimum, vt quondam fieri solebat, sed quos modo nancisci potuerunt, militum inopia coacti, elegerunt, etiam Turcas naturales, & Ianizarorum filios: verum vt id faciant, pecunia corrumpendi sunt. Quod vberrime, præteritis annis maxime, contigit, vbi corporis solius dispositionem, & annorum modo numerum in exercitus collectione respexerunt, quo subito magnas conscribere copias potuerint, inter veteranos assumptis iis qui militari disciplina omnino non erant imbuti.

---

*XXI. Spahi pedites.*

SPAHI quidam pedites sunt, qui Eubœæ Lacedæmone (hodie Misithra) & aliis locis maritimis commorantur, reique maritimæ student, & Archithalasso parent, præcipuoque vsui in triremibus solent esse.

---

*XXII. De iis qui Asappi, Besli & Husaroni dicuntur.*

PRÆSIDIARII insuper pedites sub nomine Asappi & Besli comprehenduntur, qui falso

falſo à Græco quodam autore Huſſaris Hungaris comparantur, cum illi pedites ſint ſtipendiarii, hi vero equites.

---

*XXIII. De iis qui Culcardaſi vocantur.*

TANDEM cum Amurathes poſtremus reipſa expertus eſſet, tantam ſibi non eſſe militum copiam, quam quondam habuere ipſius maiores, propter certas quaſdam rationes, de quibus infra à nobis demonſtrabitur, nouam inſtituit militiam tam peditum, quam equitum, Ruſticorum videlicet, Turcarum, quibus ampla priuilegia, & honores plurimos decreuit, proprio ipſis indito nomine, Culcardaſiorum : quod ſeruorũ ſiue mancipiorum fratres ſignificat. Quæ adpellatio cum ſolis tribuitur Chriſtianis in Mahumetanam ſuperſtitionem adſcriptis ac degenerantibus, tum apud Turcas omnium eſt honorificentiſſima.

---

*XXIV. Milites Africani.*

IN Africa Turcæ Equitatum fere nullum aut ſane perexiguum habent. Præſidiarii pedites Algerium, Tunetum, Triapolim, Gulettam, atque alia loca, quæ in ea regione poſſident, metu Hiſpanorum ſerio cuſtodiunt. Hiſpani enim propugnacula & arces munitiſſimas iis in locis habent, quæ ne ipſis eripiantur, diligentiſſime, & firmiſſimis præſidiis munire ſolent. Atque hæ ſunt Turcarum copiæ militares equitum & peditum, quibus Imperator in omni bello tanquam mancipiis vti poteſt, de quibus pauca qnædam conſiderare conuenit.

## XXV. *Obseruationes quædam authoris de exercitu Turcico.*

NOTANDVM igitur exercitum Turcicum, quem modo descripsimus, & qui primo intuitu immensus apparet, fama potius & opinione hominum, quam reuera tam magnum & validum esse. Militum enim perspectæ fortitudinis & experientiæ maxima est raritas, qui mediocriter in rebus bellicis sunt versati, non magno constant numero. Qui vero ad res gerēdas plane sunt inutiles, & quorum nulla habenda est ratio, vt sunt serui, calones, lixæ, & his similes, horum ingens est copia. Constat etiam, equites Turcicos, in quibus robur atque opes illius Imperii potissimum consistunt, non ea animi alacritate, & promptitudine in bellum proficisci, neque ea patientia & tolerantia labores & incommoda sufferre posse, vt quondam maxima cum laude solebant. Bellis enim in Persia gestis attenuati valde sunt. In primis vero Vngaricis hac tempestate, vbi hordei & rerum omnium ad sustentationem hominum æque atque equorum & Camelorum necessariarũ indigentia, & caritas maxima fuit. Denique & illud obseruandum est, Spahos qui primarii sunt Turcarum equites, difficilime hoc tempore equos bellatores, ne oblato quidem precio nancisci posse, non modo propter equorum, & rerum omnium caritatem maximam, vt modo diximus, verum etiam, quod equi vt plurimum in bellis periere, & rarissime inueniantur, qui ad belli vsum valeant: tum etiam quod Spahi, quibus alii reditus non sunt, nisi quod ex timaris percipiunt, amissis prioribus equis, destituantur fere rationibus, quibus

bus alios comparare sibi possint. Alii in ocio viuere desides consueti, pecuniam fœnore accipiunt, qua timara potius emunt, quam equos, vel apud alios pecuniam occupant, à quibus postea cedendo bonis, ea defraudantur. Etsi vero præteritis annis, equitatum habuerint copiosissimum, diuersa tamen eius rei caussa fuit. Turcę enim nunc multo molliores & effœminati è Persarum delitiis, quæ eosdem fere in ipsis, quos luxuria in Romanis quondam & Græcis effectus habuerunt, redditi, plurima impedimenta, quæ ad commoditates lectorum & rerum ad victum pertinentium conducunt, secum trahere solent, vt multis ad eam rem equis vti necesse sit. Neque quisquam est equitum, licet rusticus sit, vel alias paupertate prematur, qui non plures vno secum in bellum ducat equum: qui tamen strigosi, male habiti, & ad militiā plane inutiles sunt, quod euentus pugnæ ad Agriam commissæ, declarauit. Cum diminutionis exercitus Ottomannici variæ à variis caussæ afferantur: non puto me abs re facturum, si ea in re meum quoque interposuero iudicium.

---

*XXVI. Causæ diminutionis Imperii Ottomannici.*

*De Cadileskieris & Cadis.*

*Cur Græcia non tam bene habitata & culta sit, vt olim.*

*Cur Turcarum regiones frequentia incolarum careant.*

EXTRA controuersiam est, Ottomannicum Imperium ea militū copia carere, quam quondam in bellum post se trahere Imperatores solebāt,

huius defectus causæ sunt plurimę, quas singulatim discutiemus. 1. Cum Turcarum potentia nunc valde aucta & amplificata sit, ii qui quondam propter angustiam regionis, quam tum incolebant, locustarum instar, in bellum Tartarorum more, effundebantur, nunc maiores commoditates, delitias & regiones multo fertiliores nacti sunt. Inde fit, vt non nisi coacte & ægerrime propria relinquant, & ad incerta acquirenda in bellum proficiscantur. 2. Ipsæ Turcarum regiones & ditiones tam vagæ & spaciosæ sunt, vt difficulter milites contrahi, & ad bellum congregari propter locorum distantias possint. Neque regiones omnes propter vastitatem incolis frequentare possunt, cum Turcarum Imperatores, Prouincia aliqua armis subacta, incolas & habitatores eius, vel extirpare penitus, vel alio transferre consueuerint. 3. His causis etiam hæc addi potest, quod Imperio Turcico valde dilatato, & quam plurimis nobilissimis regnis, & vrbibus illi additis, Turcæ commoditates maiores nacti sunt mercaturæ exercendæ, quam quondam fere negligere, & contemnere solebant. Hæc quam plurimos ita velut oppigneratos tenet, vt statuere ipsi secum non possint, quo eam rationem vitæ deserant. Quapropter sponte sua nunquam, sed coacti tantum militiæ nomina dare solent. Maiori enim cum periculo, & incertitudine rerum suarum ad eas opes & diuitias Martis alea pertingere queunt, quas per mercaturam facile possunt acquirere. 4. Turcarum exercitus fere totus ex mancipiis, quę fidem Christianam eiurarunt, constat. Persas enim & Tartaros mancipiorum numero Turcæ non solent adscribere, ne bellicas functiones ac dignitates, in quibus præci-

:æcipua autoritas & diuitiæ consistunt cum illis
ırtiri cogantur. Quæ dignitates profecto tantæ
nt, & tam expetendæ, vt sola hæc ratio opponar ingenti illi periculo, quod imminere Turcico
ıperio videtur ex tanta huiusmodi alienigenaım mancipiorum multitudine atque potentia.
i qui Asiam incolunt, quibus quondam omnes
lli functiones concredi solebant, nunc Turcæ
tiui sunt, quorum plane nulla habetur ratio: æmantur timidi, nulloque in precio sunt, nec mis effœminati & molles censentur, quam quonım antiquis Asiæ populi habiti sunt. Kadileskierum & Cadorum honores illis solummodo atbuuntur, paucis exceptis, quos militiæ, qui Sanchis atque Bassis inseruire solent. Sed & hi ta:n plerique mancipia Europæ sunt, in Asiam ad
:ta munia obeunda missa. Kadileskieri ab Arabus Kasiaskeri dicti, Iudices sunt in regno Turo supremi & ordinarii, qui in rebus ciuilibus &
ıminalibus ius dicunt, suntque duo: quorum al-
Anatoliæ præsidet, alter Romaniæ. Illi, qui Cairi
ıratur, non recte à quibusdam nomen illud adouitur, cum rectius Cadus magnus dici merea-
, fuitque à Selimo institutus, cum Armeniæ, Æoti, Syriæ & Arabiæ partem sibi subiecisset. Hũc
itum defectum nonnulli ad imminutionem inarum & habitatorum in prouinciis Turcicis reunt infrequentiam. Nam Ægæi maris Insulas
Macedoniam, & Græciæ prouincias, vt plurim cultoribus spoliatas vident, quæ tamen regioomnium præstantissimæ sunt, quas Turca pos:t. Sed his respondere possumus, ab eo vsque tẽe, quo Græcæ Reipublicæ flos atque vigor ex-

tinctus est, multitudinem incolarum imminutam, nec vnquam postea ad eam copiam, qua prius pollebat, peruenisse. Paulus Æmilius in Epiro vna die septuaginta tam vrbes, quam oppida destruxit: in mari vicino plurimæ sunt Insulæ, quæ propter sterilitatem incultæ relinquuntur. Sed & bella ciuilia à Romanis gesta ipsa Græcorum Impp. inertia atque desidia infesta Saracenorum, Latinorum & Turcarum arma variis temporibus Græciæ illata, crebræ pyratarũ excursiones, nunquam quiescere, & à damnis respirare insulas illas & regiones florẽtissimas siuere. Negari tamen non potest, multa milliaria in Turcia itinere faciendo peragrari, vbi nemo mortalium peregrinantibus obuiam fiat; vel ædes, vbi diuerti possint, appareant. Quoniam incolæ oppidis & pagis, qui plerunque ad vias regias & tritas ædificati sunt, relictis, loca remotiora & deserta, magisque munita petunt, vt tutus ipsis pateat receptus contra direptiones, & deprædationes militum, qui suo ex arbitrio quosuis viuere cogunt, vel cædibus & rapinis omnia miscent, eo ipsos instigante contra veræ militiæ leges propria malitia. Quod vtinam, ne sæpius à Christianis nostris quoq; cum iactura rerum maximarum, & periculis maximis experiri cogeremur, quemadmodum fusius à me in libello de militia Christiana demonstratum fuit. Hæ sunt, meo quidem iudicio, & causæ & rationes minus dubiæ, ob quas imminuti, & ad exiguum numerum redacti exercitus Turcici videntur, itemque cur maiori ex parte iis constent militibus, quos extrema inopia vel libido per iniuriam alterius ditescendi, aut desperatio rerum suarum in bellum ire compellit. Quod eo frequentius

eucnire

uenire solet, quoniam ipsimet Spahi domi desi-
lentes, vbi ad sumenda arma compelluntur & ci-
antur seruos suos, inutilia terræ pondera, in mi-
itiam mittunt, qui vt & alii plerique diutius ca-
tra non sequuntur, quam vbi aliquam adhuc præ-
æ spem superesse norunt, qua deficiente, conti-
uo domum repetere solent. Quod Sinan Bassa,
nno præterito in Walachia expertus est, vbi ple-
ique ex militibus leuiter & pessime vestiti, alii in-
usiis solum tecti, nec contra rigorem satis muniti,
e frigore & fame perirēt, ab initio statim, vbi præ-
æ nihil amplius superesse cognouissent, ipsum de-
eruerunt. Cum vero Alba Græca discedens Con-
tantinopolim versus iter teneret, omnes fere i-
sum comitari voluerunt, & difficulter à ducibus
ı præsidiis retenti sunt. Dixi de militibus propriis,
unc de auxiliariis nobis dicendum erit. Omnium
gitur quos Turca in auxilium euocare solet, primi
opiosissimi & fere vnici sunt Tartari: Quorum no-
iciam perfectam cum non omnes habeant, ego
am ea fide tradam, quo & superiora à me propo-
ta sunt, & quæ adhuc dicenda restant, proponen-
ır. Qua in re solummodo hominum fide digniss-
morum, & qui diu inter ipsos versati sunt, sequar
ıdicium & relationem, omnibus fabulis, quas nō-
ulli de illis finxere, sepositis. Adiiciam quoque de
ircassiis, qui ab ipsis aliquo modo dependent, de
urdis, Drusis & Arabibus nonnulla scitu digniss-
ma.

---

*XXVII. De Tartaris, Grimæis, cur sic appellentur & cur dicantur Præcopii.*
*De vocabulo Han, Zar, Kiokai, KZerei.*

*Cur Moscouita sibi à Tartaris metuat, & quanam Tartarorum gens ipsi pareat.*

*De Sarmatis.*

TARTARI vel Tattari inde dicti putantur, quod reliquiæ eorum Israelitarum, qui vltra Mediam, quæ tunc inculta iacebat, transportati fuerunt, quod vox Tartari in lingua Syriaca apprime denotare videtur. Gens autẽ populosissima est & varia. Nos de iis tantum loquemur, quos ad rem & propositum nostrum facere censebimus. Hi regem habent, cui parent, qui in Taurica Chersoneso moratur, eorumque alii in Europa, alii intra Asiæ fines, & Mæotidem paludem (Italis hodie, mar delle Zabacche) Tanaim & Volgam (quæ ipsis Rha dicitur) habitant, Mengreliis, & Circassiis vicini, qui omnes Nagaienses vocantur. Alii vero, qui partem vlteriorem Volgæ intra Moscouiam, mare Caspium (nunc mar di Baccu dictum) & Georgianas incolunt, partim Moscouiæ duci subiecti sunt partim sua fruuntur libertate. Nonnulli Turcico parent Imperio, vbi Demir capi est, quondam portæ Caspiæ dictæ. Tartarorum autem rex, cuius non ita pridem mentionem fecimus, Tartarus Cremii, quæ est Metropolis Imperii adpellatur: quamquam alias vt plurimum in eo Tauricæ Chersonesi loco, qui illis Iegnibazca, Polonis autem & Russis Perocopska dicitur, resideat. Cremum, vel Crimæum vrbs extra Chersonesum sita est, ad eam fossam, qua quondam cum Isthmum perfodere, & Tauricam in Insulæ formam redigere cogitabant, excauarunt: vnde Poloni & Russi eos Præcopitas, à Procop,

cop, quod foſſionem ſignificat, denominare ſolent, ſecus quam alii ſtatuunt, qui à rege quodam Procobio ſic vocatos eſſe putant. Errant tamen qui eam foſſam recenter factam eſſe aſſerunt, quod ex Herodoto liquet, qui Cremni Emporii in ſua Melpomene meminit. Regum Tartarorum titulus eſt Han, quod herum ſeu dominum denotat, minus recte à quibuſdam Chan ſcribitur, niſi Italorum & Germanorum in aliquibus vocabulis pronuntiationem aſperiorem ſequi velint: Poloni eum Zar ſeu Cæſarem vocant: Eius familia Kirei dicitur, vnde nota ſunt nomina Principum, qui non ita pridem adhuc viuebant, videlicet Mehemet Kirei Han. Rex qui nunc rebus præeſt, Alip vocatur. Ea pars Cherſoneſi, quam mare nigrum vſque ad Boſphorum Cimmerium, & introitum Mæotidis alluit, Turcę ſubiecta eſt, quę vero Mæotidem attingit & in meditullio ſita eſt, ad Tartarorũ Han ſpectat, licet multi Chriſtiani, Græcos ritus obſeruantes, ibi quoque habitent. Hos, quos modo recenſui Tartaros, peſſime timet Moſcouitarum Dux, propter ſubitas eorum, & improuiſas excurſiones & deprædationes, quibus obuia quæuis deuaſtare, incolas captiuos abducere, & Turcis aliisve vendere ſolent. Anno 1570. ipſam vrbem Moſcouiam combuſſerunt. In maiori vero metu & periculo verſaretur, ſi quando ipſi ex ditione ſua alio diſcedendum eſſet. Eos vero qui ad Aſiæ oram ſunt, impedire poteſt, ne Chriſtianis damnum inferant, impediendo eos, ne Volgam tranſeant, quare ſæpius iam factum eſt, vt numero pauciores in bellum Vngaricum profecti ſint, quam communis de ipſis rumor & fama fuerit. Qui Moſco-

Dephterdari enim theſaurarii ſeu quæſtores ſunt tres, quorum vnus ſummus eſt, & præſidet ærario, reliqui eius Collegæ fiſcum curant. Superbiæ & inſolentiæ cauſa quoque non minima extitit, numerus eorum paucis ab hinc annis valde auctus, idque culpa miniſtrorum, qui ad hoc conſtituti ſunt, vt quos officio illo dignos æſtimant, à reliquis Agiamoglanis ſecernant, qui non optimum quemuis, & ad militiam aptiſſimum, vt quondam fieri ſolebat, ſed quos modo nanciſci potuerunt, militum inopia coacti, elegerunt, etiam Turcas naturales, & Ianizarorum filios: verum vt id faciant, pecunia corrumpendi ſunt. Quod vberrime, præteritis annis maxime, contigit, vbi corporis ſolius diſpoſitionem, & annorum modo numerum in exercitus collectione reſpexerunt, quo ſubito magnas conſcribere copias potuerint, inter veteranos aſſumptis iis qui militari diſciplina omnino non erant imbuti.

---

*XXI. Spahi pedites.*

SPAHI quidam pedites ſunt, qui Eubœæ Lacedæmone (hodie Miſithra) & aliis locis maritimis commorantur, reique maritimæ ſtudent, & Archithalaſſo parent, præcipuoque vſui in triremibus ſolent eſſe.

---

*XXII. De iis qui Aſappi, Besli & Huſaroni dicuntur.*

PRÆSIDIARII inſuper pedites ſub nomine Aſappi & Besli comprehenduntur, qui falſo

falſo à Græco quodam autore Huſſaris Hungaris comparantur, cum illi pedites ſint ſtipendiarii, hi vero equites.

*XXIII. De iis qui Culcardaſi vocantur.*

TANDEM cum Amurathes poſtremus reipſa expertus eſſet, tantam ſibi non eſſe militum copiam, quam quondam habuere ipſius maiores, propter certas quaſdam rationes, de quibus infra à nobis demonſtrabitur, nouam inſtituit militiam tam peditum, quam equitum, Ruſticorum videlicet, Turcarum, quibus ampla priuilegia, & honores plurimos decreuit, proprio ipſis indito nomine, Culcardaſiorum: quod ſeruorũ ſiue mancipiorum fratres ſignificat. Quæ adpellatio cum ſolis tribuitur Chriſtianis in Mahumetanam ſuperſtitionem adſcriptis ac degenerantibus, tum apud Turcas omnium eſt honorificentiſſima.

*XXIV. Milites Africani.*

IN Africa Turcæ Equitatum fere nullum aut ſane perexiguum habent. Præſidiarii pedites Algerium, Tunetum, Triapolim, Gulettam, atque alia loca, quæ in ea regione poſſident, metu Hiſpanorum ſerio cuſtodiunt. Hiſpani enim propugnacula & arces munitiſſimas iis in locis habent, quæ ne ipſis eripiantur, diligentiſſime, & firmiſſimis præſidiis munire ſolent. Atque hæ ſunt Turcarum copiæ militares equitum & peditum, quibus Imperator in omni bello tanquam mancipiis vti poteſt, de quibus pauca qnædam conſiderare conuenit.

### XXV. *Obseruationes quædam authoris de exercitu Turcico.*

NOTANDVM igitur exercitum Turcicum, quem modo descripsimus, & qui primo intuitu immensus apparet, fama potius & opinione hominum, quam reuera tam magnum & validum esse. Militum enim perspectæ fortitudinis & experientiæ maxima est raritas, qui mediocriter in rebus bellicis sunt versati, non magno constant numero. Qui vero ad res gerēdas plane sunt inutiles, & quorum nulla habenda est ratio, vt sunt serui, calones, lixæ, & his similes, horum ingens est copia. Constat etiam, equites Turcicos, in quibus robur atque opes illius Imperii potissimum consistunt, non ea animi alacritate, & promptitudine in bellum proficisci, neque ea patientia & tolerantia labores & incommoda sufferre posse, vt quondam maxima cum laude solebant. Bellis enim in Persia gestis attenuati valde sunt. In primis vero Vngaricis hac tempestate, vbi hordei & rerum omnium ad sustentationem hominum æque atque equorum & Camelorum necessariarū indigentia, & caritas maxima fuit. Denique & illud obseruandum est, Spahos qui primarii sunt Turcarum equites, difficilime hoc tempore equos bellatores, ne oblato quidem precio nancisci posse, non modo propter equorum, & rerum omnium caritatem maximam, vt modo diximus, verum etiam, quod equi vt plurimum in bellis periere, & rarissime inueniantur, qui ad belli vsum valeant: tum etiam quod Spahi, quibus alii reditus non sunt, nisi quod ex timaris percipiunt, amissis prioribus equis, destituantur fere rationibus, quibus

bus alios comparare ſibi poſſint. Alii in ocio viuere deſides conſueti, pecuniam fœnore accipiunt, qua timara potius emunt, quam equos, vel apud alios pecuniam occupant, à quibus poſtea cedendo bonis, ea defraudantur. Etſi vero præteritis annis, equitatum habuerint copioſiſſimum, diuerſa tamen eius rei cauſſa fuit. Turcę enim nunc multo molliores & effœminati è Perſarum delitiis, quæ eoſdem fere in ipſis, quos luxuria in Romanis quondam & Græcis effectus habuerunt, redditi, plurima impedimenta, quæ ad commoditates lectorum & rerum ad victum pertinentium conducunt, ſecum trahere ſolent, vt multis ad eam rem equis vti neceſſe ſit. Neque quiſquam eſt equitum, licet ruſticus ſit, vel alias paupertate prematur, qui non plures vno ſecum in bellum ducat equum: qui tamen ſtrigoſi, male habiti, & ad militiā plane inutiles ſunt, quod euentus pugnæ ad Agriam commiſſæ, declarauit. Cum diminutionis exercitus Ottomannici variæ à variis cauſſæ afferantur: non puto me abs re facturum, ſi ea in re meum quoque interpoſuero iudicium.

---

*XXVI. Cauſæ diminutionis Imperii Ottomannici.*
*De Cadileskieris & Cadis.*
*Cur Græcia non tam bene habitata & culta ſit, vt olim.*
*Cur Turcarum regiones frequentia incolarum careant.*

EXTRA controuerſiam eſt, Ottomannicum Imperium ea militū copia carere, quam quondam in bellum poſt ſe trahere Imperatores ſolebāt,

huius defectus causæ sunt plurimę, quas singulatim discutiemus. 1. Cum Turcarum potentia nunc valde aucta & amplificata sit, ii qui quondam propter angustiam regionis, quam tum incolebant, locustarum instar, in bellum Tartarorum more, effundebantur, nunc maiores commoditates, delitias & regiones multo fertiliores nacti sunt. Inde fit, vt non nisi coacte & ægerrime propria relinquant, & ad incerta acquirenda in bellum proficiscantur. 2. Ipsæ Turcarum regiones & ditiones tam vagæ & spaciosæ sunt, vt difficulter milites contrahi, & ad bellum congregari propter locorum distantias possint. Neque regiones omnes propter vastitatem incolis frequentare possunt, cum Turcarum Imperatores, Prouincia aliqua armis subacta, incolas & habitatores eius, vel extirpare penitus, vel alio transferre consueuerint. 3. His causis etiam hæc addi potest, quod Imperio Turcico valde dilatato, & quam plurimis nobilissimis regnis, & vrbibus illi additis, Turcæ commoditates maiores nacti sunt mercaturæ exercendæ, quam quondam fere negligere, & contemnere solebant. Hæc quam plurimos ita velut oppigneratos tenet, vt statuere ipsi secum non possint, quo eam rationem vitæ deserant. Quapropter sponte sua nunquam, sed coacti tantum militiæ nomina dare solent. Maiori enim cum periculo, & incertitudine rerum suarum ad eas opes & diuitias Martis alea pertingere queunt, quas per mercaturam facile possunt acquirere. 4. Turcarum exercitus fere totus ex mancipiis, quę fidem Christianam eiurarunt, constat. Persas enim & Tartaros mancipiorum numero Turcæ non solent adscribere, ne bellicas functiones ac dignitates, in quibus præci-

præcipua autoritas & diuitiæ consistunt cum illis partiri cogantur. Quæ dignitates profecto tantæ sunt, & tam expetendæ, vt sola hæc ratio opponatur ingenti illi periculo, quod imminere Turcico Imperio videtur ex tanta huiusmodi alienigenarum mancipiorum multitudine atque potentia. Illi qui Asiam incolunt, quibus quondam omnes belli functiones concredi solebant, nunc Turcæ natiui sunt, quorum plane nulla habetur ratio: æstimantur timidi, nulloque in precio sunt, nec minus effœminati & molles censentur, quam quondam antiquis Asiæ populi habiti sunt. Kadileskierorum & Cadorum honores illis solummodo attribuuntur, paucis exceptis, quos militiæ, qui Sangiachis atque Bassis inseruire solent. Sed & hi tamen plerique mancipia Europæ sunt, in Asiam ad certa munia obeunda missa. Kadileskieri ab Arabibus Kasiaskeri dicti, Iudices sunt in regno Turcico supremi & ordinarii, qui in rebus ciuilibus & criminalibus ius dicunt, suntque duo: quorum alter Anatoliæ præsidet, alter Romaniæ. Illi, qui Cairi moratur, non recte à quibusdam nomen illud adtribuitur, cum rectius Cadus magnus dici mereatur, fuitque à Selimo institutus, cum Armeniæ, Ægypti, Syriæ & Arabiæ partem sibi subiecisset. Hũc militum defectum nonnulli ad imminutionem incolarum & habitatorum in prouinciis Turcicis referunt infrequentiam. Nam Ægæi maris Insulas & Macedoniam, & Græciæ prouincias, vt plurimum cultoribus spoliatas vident, quæ tamen regiones omnium præstantissimæ sunt, quas Turca possidet. Sed his respondere possumus, ab eo vsque tẽpore, quo Græcæ Reipublicæ flos atque vigor ex-

tinctus est, multitudinem incolarum imminutam, nec vnquam postea ad eam copiam, qua prius pollebat, peruenisse. Paulus Æmilius in Epiro vna die septuaginta tam vrbes, quam oppida destruxit: in mari vicino plurimæ sunt Insulæ, quæ propter sterilitatem incultæ relinquuntur. Sed & bella ciuilia à Romanis gesta ipsa Græcorum Impp. inertia atque desidia infesta Saracenorum, Latinorum & Turcarum arma variis temporibus Græciæ illata, crebræ pyratarũ excursiones, nunquam quiescere, & à damnis respirare insulas illas & regiones florẽtissimas siuere. Negari tamen non potest, multa milliaria in Turcia itinere faciendo peragrari, vbi nemo mortalium peregrinantibus obuiam fiat; vel ædes, vbi diuerti possint, appareant. Quoniam incolæ oppidis & pagis, qui plerunque ad vias regias & tritas ædificati sunt, relictis, loca remotiora & deserta, magisque munita petunt, vt tutus ipsis pateat receptus contra direptiones, & deprædationes militum, qui suo ex arbitrio quosuis viuere cogunt, vel cædibus & rapinis omnia miscent, eo ipsos instigante contra veræ militiæ leges propria malitia. Quod vtinam, ne sæpius à Christianis nostris quoq; cum iactura rerum maximarum, & periculis maximis experiri cogeremur, quemadmodum fusius à me in libello de militia Christiana demonstratum fuit. Hæ sunt, meo quidem iudicio, & causæ & rationes minus dubiæ, ob quas imminuti, & ad exiguum numerum redacti exercitus Turcici videntur, itemque cur maiori ex parte iis constent militibus, quos extrema inopia vel libido per iniuriam alterius ditescendi, aut desperatio rerum suarum in bellum ire compellit. Quod eo frequentius

euenire

euenire ſolet, quoniam ipſimet Spahi domi deſidentes, vbi ad ſumenda arma compelluntur & citantur ſeruos ſuos, inutilia terræ pondera, in militiam mittunt, qui vt & alii plerique diutius caſtra non ſequuntur, quam vbi aliquam adhuc prædæ ſpem ſupereſſe norunt, qua deficiente, continuo domum repetere ſolent. Quod Sinan Baſſa, anno præterito in Walachia expertus eſt, vbi plerique ex militibus leuiter & peſſime veſtiti, alii induſiis ſolum tecti, nec contra rigorem ſatis muniti, ne frigore & fame perirēt, ab initio ſtatim, vbi prædæ nihil amplius ſupereſſe cognouiſſent, ipſum deſeruerunt. Cum vero Alba Græca diſcedens Conſtantinopolim verſus iter teneret, omnes fere ipſum comitari voluerunt, & difficulter à ducibus in præſidiis retenti ſunt. Dixi de militibus propriis, nunc de auxiliariis nobis dicendum erit. Omnium igitur quos Turca in auxilium euocare ſolet, primi copioſiſſimi & fere vnici ſunt Tartari: Quorum noticiam perfectam cum non omnes habeant, ego eam ea fide tradam, quo & ſuperiora à me propoſita ſunt, & quæ adhuc dicenda reſtant, proponentur. Qua in re ſolummodo hominum fide digniſſimorum, & qui diu inter ipſos verſati ſunt, ſequar iudicium & relationem, omnibus fabulis, quas nōnulli de illis finxere, ſepoſitis. Adiiciam quoque de Circaſſiis, qui ab ipſis aliquo modo dependent, de Curdis, Druſis & Arabibus nonnulla ſcitu digniſſima.

---

*XXVII. De Tartaris, Grimais, cur ſic appellentur & cur dicantur Precopii.*
*De vocabulo Han, Zar, Kiokai, KZerei.*

*Cur Moscouita sibi à Tartaris metuat, & quanam Tartarorum gens ipsi pareat.*
*De Sarmatis.*

TARTARI vel Tattari inde dicti putantur, quod reliquiæ eorum Israelitarum, qui vltra Mediam, quæ tunc inculta iacebat, transportati fuerunt, quod vox Tartari in lingua Syriaca apprime denotare videtur. Gens autē populosissima est & varia. Nos de iis tantum loquemur, quos ad rem & propositum nostrum facere censebimus. Hi regem habent, cui parent, qui in Taurica Chersoneso moratur, eorumque alii in Europa, alii intra Asiæ fines, & Mæotidem paludem (Italis hodie, mar delle Zabacche) Tanaim & Volgam (quæ ipsis Rha dicitur) habitant, Mengreliis, & Circassiis vicini, qui omnes Nagaienses vocantur. Alii vero, qui partem vlteriorem Volgæ intra Moscouiam, mare Caspium (nunc mar di Baccu dictum) & Georgianas incolunt, partim Moscouiæ duci subiecti sunt partim sua fruuntur libertate. Nonnulli Turcico parent Imperio, vbi Demir capi est, quondam portæ Caspiæ dictæ. Tartarorum autem rex, cuius non ita pridem mentionem fecimus, Tartarus Cremii, quæ est Metropolis Imperii adpellatur: quamquam alias vt plurimum in eo Tauricæ Chersonesi loco, qui illis Iegnibazca, Polonis autem & Russis Perocopska dicitur, resideat. Cremum, vel Crimæum vrbs extra Chersonesum sita est, ad eam fossam, qua quondam cum Isthmum perfodere, & Tauricam in Insulæ formam redigere cogitabant, excauarunt: vnde Poloni & Russi eos Præcopitas, à Pro-

cop,

cop, quod foſſionem ſignificat, denominare ſolent, ſecus quam alii ſtatuunt, qui à rege quodam Procobio ſic vocatos eſſe putant. Errant tamen qui eam foſſam recenter factam eſſe aſſerunt, quod ex Herodoto liquet, qui Cremni Emporii in ſua Melpomene meminit. Regum Tartarorum titulus eſt Han, quod herum ſeu dominum denotat, minus recte à quibuſdam Chan ſcribitur, niſi Italorum & Germanorum in aliquibus vocabulis pronuntiationem aſperiorem ſequi velint: Poloni eum Zar ſeu Cæſarem vocant: Eius familia Kirei dicitur, vnde nota ſunt nomina Principum, qui non ita pridem adhuc viuebant, videlicet Mehemet Kirei Han. Rex qui nunc rebus præeſt, Alip vocatur. Ea pars Cherſoneſi, quam mare nigrum vſque ad Boſphorum Cimmerium, & introitum Mę otidis alluit, Turcę ſubiecta eſt, quę vero Mæotidem attingit & in meditullio ſita eſt, ad Tartarorũ Han ſpectat, licet multi Chriſtiani, Græcos ritus obſeruantes, ibi quoque habitent. Hos, quos modo recenſui Tartaros, peſſime timet Moſcouitarum Dux, propter ſubitas eorum, & improuiſas excurſiones & deprædationes, quibus obuia quæuis deuaſtare, incolas captiuos abducere, & Turcis aliisve vendere ſolent. Anno 1570. ipſam vrbem Moſcouiam combuſſerunt. In maiori vero metu & periculo verſaretur, ſi quando ipſi ex ditione ſua alio diſcedendum eſſet. Eos vero qui ad Aſiæ oram ſunt, impedire poteſt, ne Chriſtianis damnum inferant, impediendo eos, ne Volgam tranſeant, quare ſæpius iam factum eſt, vt numero pauciores in bellum Vngaricum profecti ſint, quam communis de ipſis rumor & fama fuerit. Qui Moſco-

uitæ obediunt, Cæsari Asdrahan, & Citrahan vocantur, hi nihil ad propositum nostrũ faciunt. Illis, quos dixi in Europa intus & extra Tauricam & Mœotidem, & ad Euxinum Pontum habitare, Moscouita sine Polonorum auxilio resistere non potest. Coguntur enim necessario horum ditionem attingere, si iter ad vrbem Smolenscho, vel aliud ad Tanaim, vel Mœotidem ducens, tenere volunt, quę asperrima, longinqua, & propter fluuios & paludes difficilima sunt. Hi ipsi quondam Sarmatæ Europæi & Asiatici ab antiquis dicebantur, qui tamen Scythiam cum Sarmatia vt plurimum confundere solebant.

---

*XXVIII. Quibus armis instructi Tartari in bellum proficiscantur.*

TARTARORVM arma sunt, machæra & arcus. Sagittarum lignearum copia cum destituantur, eas ex calamis, quibus abundant, conficere solent: acutissimæ sunt, quibus hosti nocere tum propellendo, & inuadendo, tum etiam à tergo eiaculando, & fugam simulando optime norunt. Illorum belligerandi ratio latronum incursionibus, quam veræ & legitimæ militiæ similior, omnes equis vehuntur, qui exigui & parui sunt, soleis carentes. In harum vicem clauum aduncum vni ipsorum pedi infigunt, vbi glacies, quæ istis in regionibus frequens, superanda est: animosi sunt, laboribus assueti, & perferendis incommodis maxime idonei.

---

*XXIX. Tartarorum amicitiam cur Turcæ & alii Prin-*

*Principes vicini expetant & ære comparent.*

*Solymanni iudicium de Tartaris.*

IN bello Turcæ Tartarorum ope vti conſueuere, quod eandem cum ipſis habent originem, & eiuſdem ſuperſtitionis Mahumetanæ ſunt aſſeclæ. Verum alia cauſa ſubeſt, his grauior, ne ſcilicet cõtra Turcas ſocietatem cum ipſorum hoſtibus ineant, quo nomine ipſos valde metuunt. Siquidem facilime Conſtantinopolim vſque cum comitatu immenſo excurrere poſſunt, priuſquam fama ea de re ad Turcas peruenire, vel ipſi contra eorum impetum iuſtos defenſionis apparatus facere poſſint. Idem Solymannum Imperatorem veritum eſſe, ex eo conſtat, quod ipſemet in concilio quodam de iis principibus, qui damno aliquo Imperium Ottomannicum afficere poſſint, habito, id faſſus eſſe dicatur. Hinc omnibus officioſis ſtudiis & beneficiis eos ſibi demereri & conciliare ſtudent, cognatione ſibi eos iungunt (Solymanni enim mater Tartara fuit natione, Mehemetis Kirei filia) cõtributiones, multaque ipſis dona conferunt. Vnde belli tempore Turcis ſatis caro conſtat Tartarorum militia, quibus tantundẽ donare coguntur, quo & ipſis eorumq; coniugibus, & liberis quos domi relinquunt, ſatisfieri queat. Verum vt maiori cum ſecuritate ipſis fidere poſſint, præter beneficia, quibus ſibi eos obſtringunt etiam nolentes ſibi obedire cogunt. Tempore enim Solymanni eo adacti ſunt Tartari ſub Seda Kiereo ipſorũ Principe, vt aliquo modo Imperiũ Turcicum reuereri & recognoſcere cogantur. His ipſis Tartaris etiam Moſchorum Princeps & Polonus, vt ab ipſorum

excurſionibus & deprædationibus, quas tempore meſſis facere conſueuerunt, ſecuri atque immunes ſint, dona quædam mittere ſolent. Moldauiæ Princeps, licet Turcæ tributum pendat, inſuper tamen Tartarorum dominium aliquo modo reſpicere & venerari cogitur. Tanti igitur Tartarorum amicitia à Principibus vicinis fieri ſolet, quanti Heluetiorum confœderationes & ſocietates à Principibus illis finitimis merito fieri videmus. Sed cum variis itineribus expeditiones ſuas poſteriores in Vngariam ſuſceperint, & in poſterum ſuſcepturi fortaſſe ſint, non abſurdum, neque inutile futurum puto, ſi vias præcipuas, quæ illos ex patria in Vngariam ducant, oſtendero, vt Chriſtiani proceres eos tanto facilius vel impedire, vel ad minimum remoram quandam ac frænum ipſorum furori & repentinis incurſionibus iniicere queant.

---

*XXX. Itinera per quæ Tartari in Vngariam proficiſcuntur, videlicet per Ruſſiam, Podoliam, Premiſliam, Sambar & Seuerinum.*

NE Tartari Turcico ſeſe exercitui coniungant, ditiones Polonicas neceſſario attingere coguntur, quæ vel habitatæ & cultæ ſunt, vel deſertæ. Inter habitatas refero Ruſſiam, & Podoliam, quæ ipſis ad latus dextrum ſitæ ſunt, ſubita quadam irruptione infra Premisliā valles illas attingere poſſunt, quæ recta eos in Vngariam ſuperiorē ducant. Sed hac via facilime Poloni, Tranſyluani & exercitus Imperatoris noſtri, illis, quo minus ſuſceptum iter perficiant, reſiſtere poſſunt. Poſſunt etiam Sambur vrbem petere, vel Tranſyluaniam propius attingere,

tingere, verum hæc via omnium eſt difficilima. Per regiones deſertas duæ ipſis patent viæ: vna quæ à mari eſt remota, altera quæ vicina. Si priorem tenent, fluminis Neſtri curſum ſequuntur in Moldauiam vſque, inde per mediam Walachiam proficiſcentes, ad Seuerinum quod ita à noſtris ob memoriam Imperatoris Seueri nominatur, perueniunt. Verum eo itinere Poloni pariter & Moldaui cum Valachis eos impedire poſſunt. Priuſquam Seuerinum cum ditione finitima infeſtum ſibi atque alienum haberent, iter multo breuius ſecundo Danubii fluuio incedentes conficere poterant, verum quia Tranſyluanus iam & loco illi & regioni adiunctæ dominatur, vbi illius fluuii curſum ſequi vellent, armis viam ſibi aperire cogerentur, id quod æque ipſis foret difficile, quam ſi terra proficiſcerentur. Vbi poſterius iter, quod ad mare propius eſt ſequi volunt, ad fluuium Neſtrum (Tyram quondam vocatum) ſe conferunt, quem prope Achermanũ traiiciunt, quæ Polonis Bialograd, Moldauis Cittatalba, Vngaris vero Neſter Alba dicitur. Eſtque Sangiachatus Turcicus ad fluuium Neſtrum (errant igitur, qui ad Iſtrum ſeu Danubiũ eum collocãt) ſitus, non procul diſtans à Sangiachato Benderi, quem Moldaui & Poloni Tegina vocant, vrbs eſt in Moldauia ſita, quam Aaron eius regionis Princeps Turcis conceſſit, quo ſe à rebellionis crimine, quod contra Turcas in bello admiſerat, quod etiamnum viget, purgaret. Per hoſce duos Sangiachatus Tartari bifariam Vngariam attingere poſſunt. Aut enim Pruto & fluuiis traiectis in Walachiam irruunt, aut iis fluuiis relictis in Bulgariam Turcæ prouinciam, copias vltra Danubium tradu-

cunt. Hæc poſterior via licet omnium maxime ſecura & commoda ſit, difficultatibus tamen non caret, ſiquidem ipſimet Turcæ nunquam non grauate Tartaris per ſuas ditiones (quas ne deuaſtent & deprædentur metuunt) tranſitum permittunt. Prima vice qua in expeditionem in Vngariam profecti ſunt iter Premisliam verſus inſtituerunt: in reditu Seuerini cœnobium petierunt, ſed cum à Valachis & Tranſyluanis damna ſæpius maxima in tranſitu accepiſſent, vt tanto commodius & facilius domum repetere poſſent, vltimam viam, quam dixi per Bulgariam eſſe, ingreſſi ſunt.

---

*XXXI. De Tartaris Gibelis.*

*De muro, quem Imperatores Græci ad littus Ponti Euxini conſtruxerunt.*

*Cur Turcæ opera Tartarorum, Gibeliorum & aliorum, qui in Sangiachatu Achermanni, & Benderæ, morantur, vti ſoleant.*

*Via, per quam Tartari Europæi in Perſiam proficiſci ſoleant.*

PRÆTER eos, quos modo enumerauimus, Tartarorum populos, alii quoque eiuſdem nationis reperiuntur, qui Gibeli vocantur, quorum ad plurimum ſunt 2000. machęra, arcu, galea, & lorica in bello vtuntur, vnde Gibeli, id eſt, armati dicũtur. In Dobrucia prouincia vltra Danubium ſita habitant ad ruinas muri, quæ in Sogdiana regione ab vrbe Siliſtria Conſtantiam vſque, quæ eſt ad Pontum Euxinum pertingunt. Hic murus ab Imperatoribus

toribus Græcis quondam ædificatus dicitur. Hosce Tartaros Turcæ sæpissime in bellum vocant, vt aliis persuadeant, Tartaros Grimeços sibi auxilio venisse. In eundem finem sæpius paucos istos, qui in vltima Moldauiæ parte, intra Nestrum & Danubium fluuios in Sangiachatu Benderæ, & Achermani habitant, quorum superius mentionem fecimus, auxilio sibi venire compellunt, vt timorem in nostris, & rumorem de suis viribus augeant. Et hæc quidem hactenus de Tartaris dicta sunto, de quibus hoc vnicum adiiciam, quod memoria & cõsideratione dignissimum est, videlicet Tartaros Europæos, qui Romanorum tempore in Persiam, per Demir capi (id est, per portas ferreas per quas Alexander Magnus ad Georgianos transiit) copias traducere solitos esse, quorum vestigiis nostra memoria Osman Bassa institit, & eadem via in Persiam tendit. Semper enim eo animi & virium omnes intendit neruos, vt Domitium Corbulonem & Pompeium Magnum, de quibus Tacitus & Dio prolixe scribunt, & alios viros bello claros magnitudine rerum gestarum non modo imitaretur, verum etiam superaret.

---

*XXXII. De Circassiis.*
*Osman Bassa à Cossacis caditur.*
*De Phasi fluuio.*

CIRCASSII quondam Zigæ dicti, à Polonis Pientzcorschii, id est, incolæ quinque montium, vel quinquemontani dicuntur. Horum ditio Cimmerio Bosphoro, Mœotide, & Euxino ponte septa, Caspium mare non attingit, vt falso nonnulli

opinati ſunt. Quidam eorum ſunt liberi, reliqui Tartaro Grymæo parent: Græcorum ritus, variis ſuperſtitionibus mixtos, obſeruant, Turcis ſuam operam pecunia elocant, paupertate coacti: ſeque inuicem vendunt, & in ſeruitutem aliis tradunt tum quod Mengreliis vicini ſint, & ipſis quoque Tartaris, quibuſcũ interdũ quod agant, habent: tũ etiam propter Turcicũ propugnaculũ Afaf, quod eſt in oſtio Tanais. Strenui ſemp. & ingenioſi habiti ſunt, tempore Sultanorum, qui in Ægypto regnarunt, plerique Mamaluchorum ex ea gente originem trahebant, vnde Mamaluchi à Turcis Zercas vocati ſunt. In Circaſſia non ita pridem magna clade à Coſaceis (qui hi ſint, ſuo loco dicetur) affectus eſt Oſman Baſſa, cum redux è Perſia Conſtantinopolim contenderet, & tranſiiſſet Phaſin fluuium Mengreliæ ſeu Colchidis, quæ eſt ad Pontum Euxinum, in Trapezuntis confinibus, qui propter vellus aureum celebris habetur, quem Pompeius fugientem Mithridatem inſequens tranſire præ metu Tartarorum, Circaſſiorum, & populorum vicinorum non eſt auſus. Huc vſque de Tartaris & Circaſſiis.

---

*XXXIII. De Curdis, vel de Chaldæa. De Druſis & Arabum extorribus. Num Turcicum Imperium merito de his ſibi timeat.*

SOLET Turca non raro Curdos ſeu Gurdos ad belli ſocietatem euocare: Hi Mahumetani ſtrenuiſſimi ſunt, libertate fruuntur Babyloniæ prouinciæ, quæ hodie eſt Bagadat, eam partem incolunt, quæ Curdiſtan ſeu Chaldęa, Arabibus vero Kel-

Kelden dicitur. Hos maximo damno aliquando Turcico imperio futuros nonnulli arbitrantur, quod periculum eidem à Drusis (qui milites sunt, Libani montis accolæ) & Arabum extorribus imminere existimant. Sed meo quidem iudicio Imperium hoc potentissimum parum sibi ab illis timere debet. Nam primi regiunculam perexiguam possident, secundi numero paucissimi sunt, tertii latrones sunt nullo ordine in militiam proficiscentes. Vltimo loco de viribus Imperii Turcici mihi differendum puto, qua videlicet ratione Imperator Turcicus commeatu, armis & munitionibus exercitui terrestri & classi prospicere possit, cum nemo sit, cui non constet irritos conatus futuros eius, qui instructus maximis copiis, rebus, quibus & homines & pecudes sustentet, & ad bellum instruat, destituatur, & frustra parari classem sine materia & militibus, qui illi imponantur. Ostendendum quoque est, qua ratione illum vel spoliare, vel difficilem apparatum ac copiam rerum earum hosti reddere possimus. Vnde palam fiet, quantum hostis contra nos præstare valeat.

---

*XXXIV. Commeatus & cibaria, quæ Turcæ in Asia & Europa parare possunt.*

*Error veterum de Macedonia & Seruia regionibus.*

*Quomodo commeatus per Pontũ Euxinum in Vngariam deferri possit.*

*Item per Thessaloniam, Scopiam, & Albam regalem.*

*Item per Ciabrum seu Moraua Seruiæ fluuium.*

*De Cossouo seu Ossæ planitie.*

*Quomodo Turcis commeatus vel eripi, vel ne in Vngariam eum transferant, impediri possit.*

*De homagio, quo Sangiachi, Spahi, & Rustici Turcæ tenentur commeatũ exercitui prospicere.*

*De pane biscocto qui Belgradi cõficitur.*

COMMEATVS cura prima & diligentissima debet esse omnium belli ducum, sine cuius subsidio exercitus diu sustentari atque haberi non potest. Turcis autem frumenti copia non deest, cuius maximum numerum passim in Asia colligere, & variis itineribus in Vngariam comportare possunt. Per Euxinum Pontum ad Danubii ostia tuto id fieri non potest metu Valachorum, qui à Transyluani Imperio dependent, Constantinopoli vsque in Vngariam vt deferatur, via nimis longa & remota est, liberrima vero & facilima per mare patet, quo Thessalonicam vsque (quæ Salonicchi hodie dicitur) transportatur. Inde per Scopiam vrbem, Belgradum defertur, indeque planissima patet regio: qua commode quæuis de loco in locum transferri possunt, quod minori etiam cum difficultate fieret, nisi carrorum & vehiculorum copia destituerentur. Europa parum commeatus Turcę conferre potest. Moldauia & Walachia hordei & frumenti feracissimæ prouinciæ, belli cladibus tam infœcundæ sunt redditæ, vt non modo parum colantur, & arentur, sed & exiguũ illud, quod terra producit, militibus in prædam cedit, vel ab equis conculcatur. Walachiæ & Moldauiæ Principes tanquam vasalli homagio tenebantur, quantum possent rerum omnium

mnium ad bellum necessariarum Turcico exercitui subministrare, & procurare; sed neuter suo nunc fungitur munere. Ille enim iugum Turcicum plane excussit: hic vero vix se suosque alere potest. Per Macedoniam & Seruiam, prouincias fertilissimas, commeatus tuto & facile in Vngariam deferri potest, quod eæ regiones planæ vt plurimum, & montes propter saxa & rupes non sint inuii. Patet & alia via non minus commoda, si videlicet Thessalonica per Ciabri seu Morauæ Daciæ fluuii campos in Seruiam non procul à fertilissima Cassouiæ planitie transuehatur, quam merularum campos, ab auium istarum copia, quæ ante pugnam, in qua Amurathes primus occisus est, comparuit, scriptores nostri vocare solent. Hinc errorem veterum quorundam videre licet, quibus persuasum erat Macedoniç & Seruiæ montes vehiculis non patere. Sed non erat plane difficile itinera & vias illac emunire, iis tamē exceptis montibus, qui ex Epiro in Macedoniam tendunt per quos vehicula duci non possunt. Vt vero Turcis impedimentum quoddam Christiani inferant, quo minus commeatum in ea loca, vbi belli sedes est, transportare queant, maximas difficultates & incommoda illis obstatura puto, si maritima æque ac terrestria itinera spectes. Pars enim commeatuum, quæ ex Asia, atque adeo ex Ægypto trāsmittitur, Alexandriæ Damiatæ atque in aliis portubus in naues imponitur, quibus cum instructissima classe occurrendum, eæq; pugnando superandæ & capiendæ essent: Tum etiam quod Ægęum mare, quod maxime infestum reddere conueniret, plurimos canales habet, in quos tutus nauibus receptus datur. Itinera terrestria si spectes, vnic⁹ eos impedi-

endi modus superest (nisi forte Turca regiones suas omni præsidio & militib. nudare velit) vt videlicet Trãsyluanus à Valachis adiutus traiecto Danubio, intra Bulgariam & Seruiam, quæ quondam Misiæ dictæ sunt, castrametetur, sed ad eam rem instructissimo, & ad pugnam paratissimo ipsi opus foret exercitu, cum citra perrecium impedimentum inferre nequiret. Omnes præterea Spahi aliquam cibariorum partem pro se suisque alendis in militiã secum ferre coguntur. Sangiachi farinæ, hordei, & aliarum rerum, quantum maxime, & quam sæpissime possunt, ad exercitum mittere tenentur. Rustici in pagis, quanta ipsis imperatur, frumenti copiam suppeditare militibus subiguntur. Alba regali maxima copia panis bis cocti ex frumento & hordeo, ordinarie confici solet, qui postea inter milites diuiditur.

---

*XXXV. Cur Turcæ expeditiones suas anni parte maiore elapsa suscipiant, & exercitum non diu sub signis retineant.*

HOc insuper certissimum est, Turcã priusquam herba crescat, & messis facta sit, in bellum proficisci Vngaricum non posse, tum quod frumentum & alia, quæ Spahi exercitui præstare cogũtur, ante illud tempus nullibi parari queant, tum etiam quod neq; milites, neque pecudes, si his destituantur rebus, diu castra sequi possint, maxime vbi exercitus copiosus sit, quales plerunque Turcarum sunt, qui hominum, equorum, & Camelorum maximo numero constant. Inde quoque vsuuenit, [illegible] eiusmodi exercitus diu in aliquo loco subsistere, vel coniunctus manere non possit.

*XXXVI. De*

*XXXVI. De Oriza.*

SCopia aliquantulum Orizæ (cibus Turcis familiaris) suppeditat. In Alexandria quoq; eius copia haud vulgaris crescit, inde à mercatoribus ad nos defertur.

*XXXVII. De carnibus; & Tzorba pulmento.*

TOTA regio omni genere carnis abundat, maxime vero vbi exercitus subsistit, vel sedes belli est, veruecum, & boum in primis, quorum, vt ita dicam, copia innumerabilis reperitur in iis campis atque pascuis. E Moldauia pecudes, mel & butyrum maxima quantitate in castra Turcica defertur, Principe id permittente, propter tributa, quæ ipsi hoc nomine penduntur. Verueces tamen ea copia nunc, qua solebant olim, nancisci non possunt, quod multo plures hodie, quam quondam in Poloniam abigantur, quæ res Turcas pessime habet, cum ea carne in primis delectentur, Bubulam vero tanti non faciunt. Circumferunt quoque secum carnem quandam sale conditam, quæ in puluerem redacta, nutrimentum illis optimum præbet: In primis vbi eam cum pulmento, quod Tzarba vocant miscent & condiunt.

*XXXVIII. De aqua, vino, & Tzarbet, quod est potus genus apud Turcas.*
*De regno Tarsi.*
*Quomodo Mahumetes Pseudopropheta asseclas suos in arte militari instruxit & ad eam idoneos reddidit.*

AD potum quod attinet, nemo est qui dubi[illegible] quin vbiuis locorum, vbi bellum hodie geri-

tur, aquarum ſint fontes perennes & fluuii. Nec Turcis hic potus vel rarus, vel inuſitatus eſt, quod ex lege Mahumetana eam bibere teneantur. Carthaginenſes quoque eo potu olim vtebantur vt etiam nunc vti religionis cauſa feruntur incolæ Tarſi regni, quod eſt in Aſia ad Cathaiæ confinia ſita, cuius etiam literæ ſacræ propter magos, qui inde ad adorandum Chriſtum Bethlehemū profecti ſunt, mentionem faciunt. Quantum iſte aquæ potus Turcis conducat, illi æſtimare poſſunt, qui aliquādiu Germanos frequentarunt; licet olim & hi aqua contenti vixere: & ſi, quod res eſt fateri lubet: Mahumetes ille Turcarum Legislator aſſeclis ſuis, vt à vini potu abſtinerent, non aliam ob cauſſam tam ſerio edixit, quam quod armis ſuarum legum obſeruationem ſancire cupiens, ſobrietatem illis præcepit, quo ad belli munia obeunda ſemper parati prōptique eſſent, Ducibus parerent, & ad Martis aleam ſubeundam intrepidi impauidique adgrederentur. Legem quoque tulit, vt crebriori lotione vtantur, vt videlicet mundi ipſi, munde in exercitu omnia tractentur, ne morbis, quos immundicies & ſpurcicies generare ſolent, milites corripiantur, ſed potius ad perferendas omnis aeris & cœli tempeſtates, & incommoditates apti & idonei reddantur. Potum inſuper Turcæ, quem Tzerbet vocant, ex vuis paſſis, & aqua conficiunt, admixto citrei ſucco, & muſco, quæ omnia guſtum ſuauiſſimum efficiunt, tentare etiam caput ſolent, vti vinum. Quod ſi bibere Turcę aliqui interdum cupiant, Ianizari in primis, qui eo mirifice delectantur, magna eis copia eſt in Hungaria præcipueque in ſuperiori, vbi vinum Toccaium nobiliſſimum habetur.

*XXXIX. Ma-*

*XXXIX. Materia siue ligna.*
*De Bazca & Srema prouinciis.*

LIGNIS Turcę non possunt destitui, quorum vsus in exercitu, vt Cyrus rex Persarum dicere solebat, æque atque aliarum rerum necessarius est. Etsi vero in quibusdã Seruiæ locis, ea quę toti exercitui sufficiat, ligni copia non reperiatur, hunc tamen defectum supplent reliqua loca, per quæ iter faciunt Constantinopoli Belgradum, atque inde cis Danubium Vesprinum vsque. In primis vero ligno abundant Bazca & Srema Prouinciæ, in hac vrbs Sirmium, quæ propter concilium, quod ibi celebratum fuit, celebris est. Ambæ Danubio Drauo & Sauo fluuiis cinctæ, quibus furor belli (quod exercitus Turcicus semel tantum sub Sinano Bassa illuc transiit) cum pepercisset omnibus rebus necessariis plus quam aliæ Vngariæ Prouinciæ abundant. Postquam ea quæ ad hominum & animalium sustentationem pertinent, discussimus: nunc considerandum est, quo armorum genere Turcæ vtantur, & quomodo bellicas munitiones tam ad defensionem, quam offensionem nancisci possint.

*XL. Arma offensiua & defensiua Turcarum.*
*De Busdogan, machæra & aliis armis.*

SPAHI Europæi, vt eminus hostem lædant, lancea pura & pomo ferreo vtuntur. Vt cominus feriant, clauum ferreum, quem Pusdogan vocant, & machæram gestant. Hoc armorum genus Persis quondam in vsu fuisse Xenophon scribit, Turcę illud Cedare, Arabes Secte, Germani Säbel, a

voce Vngarica & Sclauonica Sabla nominant. Alii etiam ſecures & ſicas ferunt, alii peltas & ſcuta, reliqua corporis membra armis non cooperiunt, tormentorum vſum non habent, multi ſagittas & tela tantum in hoſtem tendunt. Qui in Croatiæ & Vngariæ finibus militabant, pleriq; thoracibus ferreis, & lorica induti fuerant. Sed hi fere omnes in militia periere. Qui his ſucceſſerunt, nondum huic armorum generi aſſuefacti ſunt. Ianizari omnes & nonnulli Aſappi tormenta tractant.ſed non ea dexteritate, qua noſtri ſolent. Acanzii, Spahoglani, Chiauſſii (qui Turcarum legati ſunt) aliique equites aulæ Turcicæ, arcu & ſagittis, alii lanceis Aſiaticis pugnant. Pedites fere omnes galeas non geſtant, ſed machæris & gladiis Græcorum more accinguntur. Equites Aſiatici ſariſſis quoque vtuntur, alii ſagittarios agũt, ephippia exigũa habent, de quibus facile deturbari poſſunt.

---

### *XLI. De Giebegis, Topigis, Armenis, & quare hi Bocgi vocentur. De Voinicis & Sachor.*

IN exercitu Turcico diuerſi miniſtri & officiarii, qui varia obeunt munia, Giebegi ſunt; qui arma componunt ac tergunt. Topigi vocantur machinarum, & tormentorum magiſtri, è quibus nõnullis ſtipendia ſoluuntur, alii ſine ſtipendiis aliunde multa corradunt. Armeni foſſores & munitores vt plurimum ſunt, & apud Turcas ea præſtant, quæ caminorum purgatorib. apud nos committuntur, vnde per ludibriũ Bocgi vocantur. Exercitum quoque ſequuntur multi Voinici, quod lingua Sclauonica bellicoſum ſignificat, quod in bello quondam ſtre-

ſtrenuam operam nauarint. Hi ruſtici ſunt in Seruia, & Bulgaria habitantes, & Græco more viuentes, quoſuis labores ſubeunt. Sunt & alii pariter, qui ſponte ſua in exercitu viuunt, quos Sarchor nominant, foſſores agũt, & viliſſima & abiectiſſima quæque perficiunt. Ordo requireret, vt integrum nunc de militari diſciplina Turcarum tractatum ſubiicerem, ſed de eo multi alii doctiſſime ſcripſerunt, ad quos lectores remitto. Pauca tamen quædam hic inſeram non nota omnibus, ne lectorem hinc ieiunum dimittam, cui in aliis me ſatisfeciſſe ſpero.

---

*XLII. Turcarum diſciplina militaris.*
*Quænam in milite Chriſtiano requirantur.*
*Victoria Chriſtianorum contra infideles.*
*Defectus quibus laborant exercitus Turcici.*
*De Scanderbego.*
*Robur & vires Turcarum.*
*Qua ratione tormenta, pilas & puluerem nanciſcantur.*

TVRCARVM milites à noſtris, qui quidem exercitati ſint, ſuperari certiſſimum eſt. Noſtros autem voco, non Italos modo, ſed & Hiſpanos, Gallos, Hungaros, Germanos, atq; aliarum nationum homines, qui ſub noſtris ſignis militant. Exercitatos vero intelligo non tam eos, qui artem tractandorum armorum probe & longa experientia didicerunt, quam qui ſub Chriſti militia merere probe aſſuefacti ſunt, vt videlicet eorum fortitudinem animi ſinceritas, & vitæ inculpatæ probitas comitetur, quo eo ſecurius belli periculis ſeſe obiicere, &

victoria sub nostrorum Principum auspiciis potiri valeant, licet militum numero hosti longe cedant. Nota sunt & clara insignium victoriarum exempla, quas Christiani sub Marco Aurelio, Constantino, duobus Theodosiis, Honorio, Aetio & aliis de infidelibus reportarunt, in primis vero de Saracenis sub Pelagio primo Castiliæ rege, qui cũ mille suorum 20000. hostium deleuit, Carolus Martellus vnico prelio 375000. hostiũ deuicit: vt eas omittam, quibus sub Alfonso Castus, Ranimirus, Ferdinandus & Walterus Teutonicorum Equitum magister potiti sunt: quorum hic 100000. Tartarorũ vna vice deleuit, vnico solo ex suis militibus desiderato. Coruinus, postquam maximarum pugnarum victor euasisset, octaua vice cum 80000. Turcarum manus conserere non dubitauit, licet eius exercitus vltra 15000. militum non constaret. De qua re diligentissime scripsit Thomas Bozius in libro suo contra Macchiauellum edito. Constat porro omnibus, qui aliquando contra Turcas bellum gesserunt, eorum militandi ratio: castra latissime metantur, in expeditione nullo ordine, & confuse incedunt, vt à tergo facile infestari possint. Quod animaduertens Georgius ille Castriotus (celeberrimus omnium qui vnquam cum Turcis bella gesserunt, à quibus Iskanderbegh, id est, dominus Alexander vocatus, eo nomine ipsi in circumcisione ab Amurathe, apud quem obsidem agebat, indito: Tunc enim Turcæ nomina mutare in vsu habent, quemadmodum Christiani solent in baptismate) multarum horribilium & maximarum pugnarum victor de hostibus suis triumphos egit. Insuper Turcæ spem victoriæ in numero & multitudine pugnantium potius,

tius, & in fato ſtrepituque inſtrumentorum bellicorum; atque horribili ſonitu barbararum vocum & clamore collocant, quam vt ordini decenti & veræ militiæ ſtudeant. Econtra res plurimas habent & obſeruant quæ illis in maximum emolumentum cedunt, qualis eſt autoritas ſumma & abſoluta eius, qui ſupremum caput eſt exercitus & dux generalis. Obedientia militum, quæ tamen hodie aliquantulum imminuta eſt: Auxilia promptiſſima, vbi neceſſitas ea requirit. Neque opus habent noſtrorum principum more, vt hinc inde mendicando quaſi colligant exercitum, qui ſæpiſſime aliorum viribus plus, quam propriis confidunt, & vt exercitum iuſtum conſcribant omnes exhaurire theſauros ſuos coguntur. Præcipuum temporis ſpacium & rebus agendis vtiliſſimum inutiliter plerunque & nihil agendo tranſigunt: Turcæ contra Huſarros ſuos ad res maxime ſerias, & donec neceſſitas requirat aſſeruant, vel militibus inde dona liberaliter conferunt, quibus acutiſſimi calcaris inſtar ad pugnas & pericula ſubeunda promptiſſimi paratiſſimique redduntur. Bello finem nunquam aut raro imponunt, niſi hoſtem aliqua ratione debellarint: vires ſuas in res parui momenti nunquam collocant: quæ in bello ſibi expediunda ſumunt, iuſto ordine & maximis apparatibus antea factis ſuſcipiunt: prælio raro de ſumma rei decertant, niſi commodiſſima illis affulgeat occaſio. Putant nonnulli Turcis tormentorum & machinarum magiſtros, & quos Ingegnieros Itali vocant præſtantes deeſſe; adparet tamen nihil eſſe tam validum, nihilque tam probe munitum, quod ipſorum viribus non cedat:

propugnacula, quæ inexpugnabilia habita sunt, ipsi citra molestiam occupant: honoribus & vi pecuniæ promissa atque stipulata duces & præsidiarios, qui ea tuentur, corrumpunt. Nunc æneis machinis horrenda in muros fulmina noctes atque dies iaculando, locum expugnationi aperiunt, fossas materia replent, cuniculis subterraneis in vrbes obsessas penetrare tentant: obsessis à laborib. requiem nunquam concedunt, à proposito suo nunquam recedunt. Munitiones bellicæ ipsis vndique suppetunt; Pilas vbi opus sibi fore putant, maxima copia conficiunt: machinarum bellicarum ingens numerus Constantinopoli, Peræ, Alba Regali, Budæ asseruatur, maiori ex parte Christianis ereptæ, partim ab ipsis Turcis fusæ sunt, sed ipsorum Christianorũ culpa, quibus sat nõ fuit hostes tam immanes & feritate barbaros sub Amurathe ex Asia in Europam transportasse, nisi etiam præceptores ipsis in arte bellica extitissent. Sed vtinam ne iisdem (iram Dei veriti, & suam propriam, quæ imminet, ruinam considerantes) arma quoque clam suppeditarent. Puluis tormentarius Cairi, & prope Constantinopolim in loco, qui Aquebianche dicitur, atque alibi conficitur. Viribus suis Turcæ stratagemata admiscent & fraudes, legi Mahumetanæ insistentes. Nec desunt fraudum & insidiarum magistri. Nam plerique omnes, qui semel militiæ nomẽ dederunt, eo studiose laborant, vt omnia quæ ad bellum scite, & cum vtilitate gerendum spectant, recte addiscant. Tum etiam quod Turcæ præ omnibus aliis fraudum optimi sint Architecti. His de rebus commode alia in medium adduci à nobis possent, verumtamen, qui plura cognoscere cupit,

eos

eos consulat, qui pręmeditato studio de rebus Turcicis scripserunt, in primis vero Renatum de Lusinge, Dominum de Alimes, qui de origine, conseruatione & diminutione Imperii Turcici doctissime scripsit. Hactenus de potentia & viribus Imperii Ottomannici terrestribus: sequuntur maritimæ.

---

*XLIII. De Turcarum naualibus, quæ in Asia, Europa & Africa habent.*

*De Raislaris seu nauarchis.*

*Quomodo Turcæ ligna ad ædificandas naues habere possint.*

TVRCARVM Imperator plurima habet naualia, quæ Tersani vocant. Præcipuum est Sinopoli non procul Trapezunte sitũ. Constantinopoli 137. cõcamerationes sunt nauium vsibus destinatæ. In Media & Anchiali Thraciæ vrbe ad Euxinum Pontũ sita, materia classis parandę maxima abundantia asseruatur. Triremes & alia nauium genera extruunt, vbi ligna & arbores abundant, eiusq; rei curam vt maxime Nauarchis committunt, qui Raislari vel Raisi illis vocãtur. Malorũ & ligni maximam copiam habent in sinu Nicomediæ. In Asia, è regione Constantinopolis: E Ducaginorũ montanis per Drinum fluuium in Albaniæ vrbem Lissum, quæ hodie Alexium dicitur, arbores transferri possunt. Pars quoq; Velonę conseruatur, & Polonæ eiusdem prouinciæ vrbibus, quarũ hæc propter Augustũ Cæsarem, qui ibidem literis operã dedit, Caio Cæsare à cõiuratis occiso, celebris habetur. In Africa nauale habet Posidii maris rubri vrbe, vbi triremes quædã in stationib. habẽtur, quæ quondã cõtra Lusitanos cum expeditionẽ contra Diu & Ormuz

Indiæ vrbes ſuſcepiſſent, extructæ ſunt: ſed parum hoc nauale conducit, quod regio ipſa lignis careat. Vt vero eo ex Bithynia & Caramania ſecundo Nili flumine Cairum vſque atque inde Poſſidium (quæ hodie Suez dicitur) camelis tranſportetur, multis difficultatibus & ſumptibus conſtat.

---

*XLIV. Turcarum triremes cur parum valeant.*
*Vnde picem nanciſci poſſint.*
*Vnde ſeuum, vela, clauos habeant.*
*De myoparonibus Sultanarum.*

TVRCARVM in fabricandis nauibus ea eſt negligentia vt in cædenda materia neque anni tẽpus, neq; lunæ curſum obſeruent, ſed celeriter, omnia, & negligẽter cõficiant. Aſſerũ (quib. tegũtur) ſtructuras tam male inter ſe cõpingunt, vt vectores à pluuiis & imbribus tuti non ſint. Vnde ipſæ triremes diu ſartæ tectæ manere non poſſunt. Picẽ durã & mollem habẽt Velonæ, & Rhizinii, vrbe ad ſinũ Rhizonium (vulgo Golfo di catharo dicitur) ſita. Durior è terra effoditur, mollior ex arboribus colligitur. Abundant ſeuo propter boum, & veruecum maximam copiam, quæ iis in locis reperitur. Cãnabis quod ſatis ſit, non habent, vnde velorum quoq; copia deſtituuntur. Eũ defectũ augent Sultanarũ myoparones 30. & aliæ 18. naues, quas maone vocant. Solent eas Alexandriam variis mercibus onuſtas emittere, quibus inſtruendis permiſſu Imperatoris, quantũ libet velorũ, funium & aliarũ rerum neceſſariarũ ex naualib. depromunt. Tum etiã ꝙ ii, q harũ rerum curã gerunt, parũ diligenter eas aſſeruant, & furtim aliis diuendunt, vt aliquid lucri inde percipiant. Clauos ferreos raro nanciſci poſſunt, in quo-

quorum vicem ligneis quibusdã peracutis vtuntur.

---

*XLV. De nautis Turcicis & remigibus.*

*Auariz tributi genus, pro nautarum & remigum solutione impositum.*

NAVTARVM quantum expedit conquirere possunt. Ad eam artem Asappos præcipue assuefaciunt. Vbi vero numerum eorum supplere nõ possunt, Cretensium opera vtuntur, quorum plurimi semper versantur Constantinopoli, atq; aliorum Græcorum, qui huius rei periti sunt, nolentes etiam & repugnantes ad remos compellunt. Exercent quoq; in ea re certum puerorũ & seruorum numerum, qui semper in nauibus tam præsidiariis, quam aliis asseruantur. Sed quod maximi ponderis est, remigibus peritis destituuntur. Nauis enim sine nauclero nullum esse vsum constat. Neque ad ea munia Christiana mancipia idonea sunt, neque quæ ex Africa illis mittuntur. Tartaros vero, Persas, & Georgianos in mancipiorum numerum non recipiunt, ne imperium militare, ꝙ totum penes mancipia est, ipsis committere cogantur, cuius rei superius etiã mentionem feci, & libro tertio de ea nobis dicendum erit. Imperant sępius, vt remigũ onera & labores subeant Asappi atque alii vilissimæ conditionis homines: Quibus vt stipendia soluantur, tributũ Christianis Europæis, ꝙ Auariz dicitur, impositũ fuit, ꝙ 300000. Cecchinorũ summã faciebat, q̃ hodie in alios vsus impenduntur. Vbi summa rerum sic exigit necessitas, Armenios Iudęos, & Christianos vi remis affigere solent. Quam consuetudinem Cicala, vltimo imperii sui maritimi anno secutus est. Ad Insularum Africæ, quæ Barbaria

dicitur,custodiam, triremibus militant Spahi nonnulli, qui aliud stipendium non habent, quam Timarorum reditus, propterea prædas vndiquaque & continuo agere solent, vbi præter ordinarias triremes, aliæ quoque, puta ad 30. vel circiter instruuntur & armantur. Ianizarorum præsidium illis imponi solet.

---

*XLVI. Commeatus nauium.*

PANEM bis coctum maxima abundantia cōficiunt Epidamni, Naupacti, in Eubœa, & ad sinum Thessalonicēsem in loco, qui Volo dicitur; eo per Axium fluuiū, qui hodie Vardare dicitur, omne frumentum, quod in Macedonia & Seruia crescit, ratibus defertur. Atque hæc de robore, & viribus regni Ottomannici terrestribus æque atque maritimis dicta sufficiant. Sed cum ex mente præstantissimorum belli ducum, aurum & pecunia neruus sit validissimus belli, quæ & spiritum & animum reficit, & motum dat exercitui: subiiciam quædam de diuitiis Turcicis, in quibus maior pars virium huius Imperii, & aliorum Principatuum consistit.

---

*XLVII. De Hasnad seu ærario Turcici Imperatoris.*

*Diuersi modi, quibus ærarium suum locupletare solent.*

*De auaritia Amurathis* III.

*Quare Cairus Ægypti vrbs vocetur Miszir.*

SI initio consideremus, quantū vsus Timarorum Regno Turcico prosit, quidue vtilitatis conferat, intelligemus non facile reperiri Principem vel monar-

monarcham, cui Turcicus Imperator diuitiis & potentia cedat. Siquidem ex ſolis Timaris ad 300000. hominum obſtrictos ſibi atque obligatos habet, vt, quoties ipſi libuerit, & quo terrarum loco eos ire iuſſerit, in bellum nullo Imperatoris ſumptu, ſed propriis impenſis proficiſcantur. Quod ſi tantam militum copiam alere, ipſiſque iuſta ſtipendia ſoluere vellet, quot quantiſue auri cumulis atque aceruis opus haberet, facile quiuis iudicare poteſt. Habet inſuper Turca duo Haſnad (alii cum aſpiratione Gaſnad pronunciant) ſeu theſauros, quorum alterum ærarium exterius ſeu peregrinum, alterum domeſticum ſeu interius vocant. Illud decem auri milliones annuos habet in reditu, qui in ſumptus regni, & in ſtipendia eorum, qui munera gerunt publica, atque alios vſus ad conſeruationem Imperii neceſſario impenduntur. Hoc immenſos continet theſauros, quia omnia quæ Imperatori dona & munera ab aliis Principibus Chriſtianis potiſſimum dantur, tum & à ſuis ſubditis & ſeruis, atque adeo à cunctis aliqua coram ipſo negocia ſunt expedienda, hunc in locum conferri ſolent, nemini enim vacuis, quod dicitur, manibus in ipſius cõſpectum venire conceditur. Magnificentiæ id tribuunt, quod immenſam ſecum trahit vtilitatem. Quod ſi quis penitus in omnes Turcarum actus oculos infigere velit, cognoſcet, eo ipſos vnice intentos eſſe, quo aliunde cumulate rapiant, vt Imperatori quæ rapta ſunt, donent, ſic per eorum munus, tanquam per aquæductum quendam omnes iſti theſauri huius Imperii diffluunt, ſeque in Oceanum auaritiæ Imperatoris exonerant. In hoc quoque ærarium reditus Cairi, qui millionem auri excedunt, deponun-

tur. Hanc vrbem Turcæ & Arabes Miſzir vocant, corrupta voce Hebraica Mizraim, quam quondam Memphin adpellare ſolebant. Eodem congeritur precium vel æſtimatio hæreditatum ab opulentioribus relictarum, quas pro ſuo arbitrio tractat, cum omnes mancipiorum omnium facultates in ipſius manu & poteſtate ſint; non etiam eorum, qui Turcæ naturales ſunt. Huc referuntur confiſcationes, pœnæ pecuniariæ, quæ multæ & magnæ ſunt: Tributorum, vectigalium, atque Salinarum reditus: decimę omnium ſpoliorum, & prædarum, quæ terra mariq; acquiruntur, pecudum, frugum prouentus, metalli fodinarum, quæ multæ ſunt & diuerſiſſimæ in Seruia, vnde argenti prouincia dicitur: In Boſnia prope Iaizam, in Macedonia & aliis in locis. Hi reditus omnes inæſtimabilem auri vim faciunt, prout Imperatorem ſua trahit auaritia: vel miniſtri diligentes ſe & auidos in extorſionibus & exactionib. præbent. Eſt & aliud tributi genus, quod Chriſtiani modo ſoluere coguntur, videlicet pro ſingulis capitibus; vbi 14. ætatis annum attigerunt, Sultaninum vnum: inſtans tamen bellum Vngaricum fecit, vt tributum illud auctum ſit. Turcæ ex lege Mahumetana ab eiuſmodi tributis eximuntur, ſed in eorum vicem quilibet 25. aſpros ſoluit, quod donum vocant. Reperit Mahumetes in ſuis ærariis vim auri immenſam à patre Amurathe congeſtam. Qui omnium auidiſſimus habendi & fere ſordidus in corradenda pecunia: contra in expenſis & largitionibus atque muneribus parciſſimus ſemper fuerat. Vnde etiam flores horti ſui diuendi, & pecuniam inde colligi volebat. Debitoribus nunquam ſatisfaciebat, militibus dona & congiaria fere nulla,

aut

aut perexigua conferebat quod institutum plane & contra morem & consuetudinem huius imperii eueniebat. Vt breuiter dicam in omnibus impensis quotidianis æque atque extraordinariis restrictissimus & ad exactam rationem diligens erat, exceptis iis, quas in suas pellices faciebat, quas nunquam è suo complexu, nisi insigni aliquo munere donatas, vel pretiosa gemma ornatas discedere volebat. His omnibus adiungi quoque possunt (horret animus dicere, & oculi vix lachrymas comprimunt) tributa, vel vt honestiori vocant titulo, recognitiones, quas Principes Christiani Turcico Imperatori pendunt: quarũ recordatio sola & memoria animos ipsorum iusta ira & indignatione cõtra iniquum hunc & barbarum Tyrannum accendere & instigare deberet, quo tandem aliquando iugo hoc excusso coniunctis viribus & opibus ad gloriã Christi, ad suam ipsorum salutem vigilarent, & sumptus hosce in ipsius Tyranni perniciem atque ruinam impenderent atque collocarent.

---

*XLVIII. Tributa & recognitiones, quæ varii Christianorum Principes Turcis & Tartaris soluunt.*

*Quantũ valeat certa asprorum quantitas.*

*Quæ munera Imperatori & eius ministris donentur.*

*Quare eis munera publice in conspectu offerri soleant.*

IN Vngaria Cæsar, vt pace frueretur, Turcæ eius regni nomine, si recte memini, soluebat 45000. thalerorum. Waiuoda Moldauiæ soluit 31. sommas asprorum. Somma autem vnica 100000.

asprorum constabat, qui 2000. coronatos faciebant, eo tempore, quo tributum illud imperatum fuit. Coronatus enim tunc 50.aspros valebat, nunc plus 100.valet. Idem Tartaris soluit 20.carros, quorum quisque quatuor bobus trahitur melle onustos, & 50.equos: sed forsitan ex nouis conuentionibus, & pactis hodie plus vel minus soluit, quod me latet. Waiuoda Walachię, priusquā Transyluano se coniunxit, 50.sommas asprorum pendebat. Et hoc ex ipsis Moldauiæ, & Walachiæ commentariis excerpsi, quæ diuersa esse ab aliorum qui ea de re scripserunt opinionibus scio. Transyluanus ante bellū quod nunc geritur, 15000. cecchinos soluebat. Respublica Ragusea (quæ Epidaurus quondam dicta) 12500.cecchinos soluit. Respublica Veneta propter Insulam Zantem (olim Zacynthum) 1000.cecchinos. Moscouita Tartaris, qui in Taurica Chersoneso habitant, munera quædam conferre solet, vt ipsorū excursiones impediat, quas vel proprio motu, vel instigari à Turca in eius regiones facere solebant. Polonus misit Turcæ Anno 1591. pelles Scythicas (Zibellinæ vulgo dicuntur) quæ 25000. coronatis æstimatæ fuisse dicebantur. Sed non est census annuus, vt quidam referunt. Tartaris annuatim certam pecuniæ summam soluit, qua machæras & vestimenta comparent, idque ex veteribus quibusdam pactis, vt habent Polonorum Annales. Hæc autem munera Tartaris, priusquā cum Turcis societatem inirent, solui à principibus, quos nominaui consuerant. Eaque etiam hodie pendūt, quo ipsimet Turcę gratum faciant. Sunt porro etiam alia tributa, & dona quæ Principes Afri & Arabes atque Georgiani, aliique Turcico Imperatori

tri-

tribuunt: ſed ea exigui ſunt momēti, & ad noſtrum propoſitum nihil faciunt, ideoque ſilentio præterire volui. Tandem & alia quam plurima dona ſunt, quæ extra ordinem Principes, quorum ſuperius memini in miniſtros huius Barbari Tyranni faciunt, vt eos ſibi concilient. Occaſione & neceſſitate id requirente etiam ipſi Imperatori ſuo profuſe & liberaliter donare coguntur, vt vel in eius ſe gratiā inſinuent, vel conceptum erga ſe odium & iram leniant. Preterea omnes ii, qui aliquod ambiunt officium & munus, vel qui è prouinciarum adminiſtratione, vel expeditione domum redeunt, res precioſiſſimas Imperatori offerre, quaſi ex debito quodam tenentur: hunc in finem omnia quæ donantur munera, publice & in conſpectu omnium offerri vult, vt hoc barbaro faſtu ſubditorum ſuorum, & peregrinorum animos ad largiter donandum accendat.

PARTIS PRIMÆ FINIS.

# PARS SECVNDA.

*IN qua consilia & deliberationes Principum Ottomannicorum erga Christianos Principes declarantur, & causa, origo, & progressus belli, quod nunc geritur in Hungaria. Eius initium ab Amurathe, patre Mahumetis repetitur, vt eo melius omnia intelligi possint.*

COGNITA nunc & perspecta Mahumetis III. Turcarum Imperatotoris natura, & qui ipsius mores, tum quæ membra, quod robur, quę vires immanis huius corporis sint, expedit, vt ad plenam harum rerum omnium cognitionem cogitationes eius & machinationes, quas animo voluit contra alios Principes Christianos, in primis inuęstigemus: Vt inde belli, quod nūc Hungariam tam misere affligit, causæ certissimæ adpareant, & quod fuerit ipsius initium, quosque hactenus progressus habuerit, manifestum fiat. Sed cum regnante adhuc Amurathe (qui Mahumetis III. pater fuit) belli huius fomes erumpere cœperit, necessarium fore puto, vt de eo quædam hic inseramus, & originem belli ab eius inde Imperio deducamus: Hinc quid illi vt plurimum cum aliis Principibus orbis terrarum negocii, quoq; animo erga eos affectus sit, aperiatur.

---

*XLIX. Natura & mores Amurathis* III.

*Quomodo Turcæ & Arabes nominent librum, qui continet ipsarum leges.*

*Cur*

AMVRATHES Turcarum Imperator Mahumetis pater, moderate ſatis & modeſte, quatenus Turca & infidelis fuit, regnauit. Librum quem Muſchaphum nominant, in magno precio habuit. Nam is leges Mahumetis continet, & Arabibus Alkoran dicitur, quaſi per excellentiam quis dicat, τ̀ γραφὴν, quemadmodum & Hebręi literas ſacras, Kara nominant. Hiſtorias maiorum ſuorum libenter legit, Selimum I. imitatus, qui lectione hiſtoriarum Alexandri Magni & Iulii Cæſaris mire delectatus eſt. Philoſophiæ quoque ſtuduit, vnde per ludibriũ Bongi fuit adpellatus, quo nomine quondam Baiazetes II. fuit inſignitus. A vini potu abſtinuit, ſecus, quam Selimus eius pater fecerat. Voluptates ſi ſpectes, in primis vero abominandã illam luxuriam, quę Turcis alias familiaris eſſe ſolet, cõtinentẽ ſe præbuit, maxime vero annis aliquot, qui ꝓxime ipſius mortẽ anteceſſerũt. Iuris & ęqui (quoad in hominem barbarũ eumq; ſordide auarum cadere potuit) fuit obſeruãtiſſimus. In eo valde ſolicitũ ſe geſſit, vt omnia Principũ aliorũ ſecreta perno-

ſceret. Ante omnia vero ſtatum Imperii ſui, ſibi quã perſpectiſſimum eſſe volebat, & in hunc finem proprios commentarios omniũ negociorum, quæ occurrebant, omnium redditũum, qui quouis modo ad ipſum perueniebant, & ſumptuum, qui diebus ſingulis expendebantur, penes ſe in menſa quadam repoſitos habebat, qui poſt eius mortem in filii manus peruenerunt, qui eos diligenter aſſeruat: ſicuti Tiberium Auguſti ſimiles commentarios diligenter legiſſe hiſtorici tradunt. His negociis aliquantulum grauioribus diſtrictus & detentus, vel naturæ inclinatione ductus, vt plerumque valde fuit Melancholicus, taciturnus & in omnibus rebus ſuſpicaciſſimus. Vt igitur per vices animum ad hilaritatem traduceret, Oppio vti ſolebat: de quo Turcarum eſt illa opinio, quod colorem faciei egregiam inducat, hominis animum recreet, quique ſemel eo vſus fuerit, nunquam eo non delectetur. Alebat quoque in aula ſua certum pygmæorum, & mutorum numerum, quos ſæpius inter ſe committebat, quo ſe tam ludicro & inani ſpectaculo oblectaret. Bella plus religionis cauſa, & vt ſubditos continuo in arte & diſciplina militari exerceret, geſſit, quam quod ingenio bellorũ auido & pugnaci eſſet. Cum Mahumethe Qudabanda Perſarum rege (qui Tamas patrem & Iſmaelem auum habuit) & cum Abbas, qui nunc eo Imperio potitur (quem male quidam Miriſa vocant, quod primogenitum regis, & proximum regni ſucceſſorẽ denotat) ſtrenuiſſime per 15. vel 16. annos bella geſſit. Nec vnquam pacem ſe initurum cum Perſa iactauit, priuſquam Caſbin, quæ eſt ſedes regia, occupaſſet: idque duabus de cauſis vt nimirum cineres Baiazetis filii Soly-
manni

manni recuperaret, qui parẽtis iram fugiens ad Tamas regem ſe receperat, à quo in gratiam Solymanni, quem ſibi Tamas reconciliare cupiebat, interfectus fuit. Deinde vt euerteret ſepulchrum Arduelis, patris Iſmaelis illius, qui ſectæ Perſianæ primus author extitit. Hic Sophi cognominatus eſt, vel à σοφὸς, quod originem è gente magorum & ſapientũ Perſarum duceret, vel quod ſapientiæ laudẽ apud Perſas acquiſiuiſſet, vel à dictione Arabica Sophi, quæ lanam ſignificat. Perſæ enim pilei illud genus quod Tulpantem vocant, non ex tela ſubtiliſſima, vt ſolent Turcæ, ſed ex lana rubro colore tincta geſtant, quo maiori zelo ſe erga religionem affectos eſſe ſimulent. Vnde Kiſelbaſſi ſeu rubra capita per iocum à Turcis vocantur, ad differentiã Tartarorum, qui Zegatai hodie, quondam Bacteiani dicebantur, hi enim à Mahumethis prophetę poſteris ſe ortos gloriantur, viridi colore vtentes Khiſelbaſſi dicti ſunt. Tulpãte vel Tocca, Tiara illa Turcica eſt, quæ Sphęræ inſtar variis circulis & voluminibus faſciarum linearum, quas hodierni Græci φακιόλιον vocant, conſtat, quo pilei vice vtuntur. Rectius tamen Turbante à figura turbinata, quæ græcis κῶνον dicitur, nominaretur, ea nunc magis rotunda, quam quondam vtuntur. Quod ſi forte quis coniiciat propter eam formæ ſpeciem Tiaram illam in ſacris literis ſub pomi nomine intelligi? Vbi Dauid Hieroſolymæ ruinam deplorans, dicit: templum Domini in Pomorum cuſtodiam poſitum eſſe: quod non abs re de Turcis interpretari poſſe videtur. In oraculo Turcico, quod notum eſt omnibus, & à variis varie interpretatum fuit, inter alia hæc continentur, fore vt Imperator Turcicus Pomum Rubrum prius ſibi

ſubiiciat, quam à Chriſtianis imperium eius euertatur, quopomo non Conſtantinopolim, ſed regnum Perſicum intelligi nonnulli volunt. Alii Tiaram hanc Turcicam in fortitudinis ſymbolum accipiunt: quo admoneri volunt, qui eo cooperiuntur, vt in bellum proficiſcentes de reditu non cogitent, ſed glorioſe mortem oppetere non dubitent, cum ſindonem ſecum circumferant, qua defunctorum corpora inuoluuntur & ſepeliuntur. Ianizari Tulpante non vtuntur, ſed peculiare pilei genus, quod Zercola vocant ex penula alba factum, cuius forma paſſim depicta cernitur, alii rubram penulam gerunt. Sed vt ad rem redeamus, Amurathes tandem nõ minus quam eius ſubditi diuturni iſtius belli laboribus & curis defatigatus, re cum Perſis compoſita pacem iniit, tum quod regionem ampliſſimam maxima ſua cum laude & gloria acquiſiuiſſet, qua merito cõtẽtus eſſe debebat, tum vero vt ea ratione regionem bello partam componeret, tutamque pace redderet, eamque in Timarorum formam redigeret, quibus inter ſubditos nuper ſibi ſubiectos diuiſis, eorum beneuolentiam ſibi conciliaret, propugnacula paſſim ad limites imperii conſtrueret, quæ ſibi inuicem, periculo imminente ſubſidio & auxilio eſſe poſſint.

---

*L. Viſiriorum conſilia, quibus Amurathi perſuadere conati ſunt, vt nouum bellum ſuſcipiat.*

*Qui nam ſint Viſirii, & quid ſit porta.*

INTERIM dum Amurathes pace fruebatur, domi deſidebat ocioſus & Melancholicus. Cõſiliarii eius intimi multis rationibus ad nouum bellum ſuſci-

ſuſcipiendum ipſum pertrahere conabantur. Hos Viſirios nominant, qui de rebus bellicis & aliis ad regni ſtatum pertinentibus deliberant. Concilium vero, quod ex his conſtat, Diuanam nominant, vt ſuperius quoque dictum, idq; aliud eſt quam Capi ſeu Porta, quo aula ipſa ſignificatur. Eaque in re, vt in plurimis aliis, Turcæ priſcos imitati ſunt Perſas, qui vt habet Xenophon, eodem fere nomine Aulam Regiam appellabant. Conſulebant igitur Viſirii, vt bellum renouaret: quod magna imperia ſine armorum vſu diu conſiſtere non valeant: quod Reſpublica Romana quouſque cum Carthaginenſibus, & ipſi Romani Imperatores in Germania bella geſſerunt, imperium firmum & ſtabile conſeruarint: quod, qui ante ipſum regnarunt Ottomannici Imperatores horũ exempla ſecuti nunquam belli finem pacem ( vt Principes Chriſtiani, & qui ſuis virib. diffidunt, facere ſolent) ſibi propoſitam habuerint, ſed omni tempore bella fouerint, quibus non modo Imperium, ad eam, in qua nunc eſt, magnitudinem euexerint, verum etiam ſubditos bellis occupatos & diſtentos, à rerum nouarum ſtudio & ſeditionibus, quæ ocium parere ſolent, diſtraxerint: quod ſubditi tempore pacis alii de bellica fortitudine multum remittant, alii minus auide mercaturæ ſe dedant, alii deprædationibus inhient: hinc vſum militiæ nauticæ iam dudum intermiſſum omnino diſperire: Terreſtrem vero militiam, ſi diutius differatur bellum, vileſcere, & priſtino robore ſpoliari, neminem eſſe qui non videat. Hinc ducum atque militum, qui fortiter & audacter ſe belli periculis obiiciant, inopiam neceſſario induci,

cum solius belli vsus atque exercitatio milites aptos & idoneos ad militiam reddat. Constat enim iisdem, quibus res acquiruntur mediis, vt plurimum easdem conseruari, quod verum esse plurima exempla & argumenta docent.

---

*LI. Gallorum regis & Angliæ Reginæ legati Amurathem ad bellum exhortantur: Amurathes tam subito, quid in hoc negocio sibi faciendum sit, statuere non potest.*

BASSÆ, qui, quas dixi, belli mouendi rationes Amurathi allegarant, maxime suum commodum, & vtilitatem spectabant. In primis vero Sinan ille & Feratus, inter quos perpetua æmulatione, vter alteri bonore præcederet, concertatum est. Hi non ignorabant, tanta autoritate se pacis tēpore frui nō posse, quanta in bello pollerent: Nec ad eas se redire diuitias, quas præ nimia auaritia, immensa libidine sitiebant. Bellum igitur mordicus suadebant, nec minus in id incumbebant Galliæ, Angliæ, & Principis in Geilan legati, vt infra quoq; dicetur. Sed in re tam ardua & tam graui, quid faciendum esset, Amurathes sese initio expedire non potuit. Non equidem quod animum non haberet armatum & ad bellum propendentem, sed quod nondum ipsi certo constare videretur, in quem potius & cum maiori suo commodo, & absque maximis incommoditatibus, & periculis arma transferret, quod in hac re consiliarii ipsius minime consentirent, à quibus diuersæ sententiæ dictæ, & in mediū, allatæ fuerant. Quæ cum res grauissimas, quæ in toto orbe tunc agitabantur, contineant: In primis vero

vero vtilitatem orbis Christiani spectent, non pigebit illas eo ordine referre, quo ex aliorum fideli relatione ad nos delatæ fuerunt. Continent insuper secreta quam plurima, & res grauissimas, quæ non in quorumuis notitiā hactenus peruenerunt. Principib. vero Christianis, quæ in eos Turcici Tyranni sint machinationes, aperiet, vt quibus modis ipsi resistere possint, non modo consilium ineant, verum etiam, vt omnes priuatas inimicitias Reipublicæ condonent, & coniunctis viribus & opibus viriliter & generose ipsi bellum inferant, & Deo clementer annuente, tandem ipsum deuincant, eiusque tyrannidem euertant.

Octo fuerunt consiliariorum Turcicorum de bello mouendo opiniones.

1. Vt bellum contra Persas renouetur.
2. Vt arma inferantur Marachiensi & Fezensi regi.
3. Vt contra regem Hispaniarum bellum suscipiatur.
4. Vt Malta insula obsideatur.
5. Vt armis petatur Veneta Respublica.
6. Vt parti alicui Italię bellum moueatur.
7. Vel regi Poloniæ.
8. Vel ipsi tandem Imperatori & Vngariæ regno.

---

*LII. Consilium de renouando bello Persico.*

*Turcæ Persiam sub Azemiæ nomine intelligunt.*

*De Vsbeghan & de Tartaris Ketziebassis.*

*De Principe in Geilan.*

*De Gurginis.*

RAtiones, quibus opiniones ſuas comprobare volebant Principi ſuo conſiliarii, hæ fere erant: Vt bellum contra Perſiam, quod Turcæ ſub Azemiæ nomine intelligũt, redintegretur: hæ cauſæ in medium adferebantur, quod omni tempore, quo Turcas alio bello implicatos noſceret Perſarũ rex, pacem rupturus ſit, tum vt regionem ſuo cum dedecore maximo amiſſam recuperet; tum vt tot tantaſq; ſibi iam dudum à Turcicis Imperatoribus illatas iniurias vindicet: Fore inſuper, vt Chriſtiani Principes eius rei ſuaſores, & impulſores ipſi exiſtant: Hiſpanus in primis, qui propter Indiæ vicinitatem, illud abſque rerum ſuarum diſpendio procurare, & machinarum atque tormentorum magiſtros ipſi commode ſuppeditare poſſet, quod non ita pridem factum eſſe conſtabat: Regionem nuper acquiſitam in ſtatum quietum & tranquillum nondum eſſe redactam: Propugnacula recens extructa, & eorum incolas in periculo verſari: Nec ipſis propter itineris difficultatem & diuturnitatem prompte ſubſidio veniri poſſe. Quod ſi Perſæ nullum aliud inferunt damnum, quam vt prædas è prouincia illa agant, eamque depopulentur, dictos incolas in eas redactos iri anguſtias, vt regio acquiſita rurſus deſerenda, vel fame ipſis pereundum ſit: Non vincere modo, ſed victoria vti, atque eam perſequi veram tandem eſſe gloriam: Caueret ſibi Amurathes, ne iram & indignationem Mahumetis in ſe concitet. Nam cum ipſius fauore & auſpiciis tot victorias, quot quiſquam alius ex ſuis maioribus de hoſtibus ſuæ religionis reportarit; decere Principem pium & religioſum, vt iniurias Deo & hominibus illatas ſeuere vindicet.

cet. His addebatur, quod Vsbegh Han promptum subsidium & auxilium ad illud bellum offerret. Hic Tartarorum princeps est, qui proxime Persiam attingunt, eorũ regio Bahera à Turcis dicitur, quondam Battra vel Bactra vocata, ipsi Ketziebassi, quod penula caput tegant, ominantur. Nec ita dudum Vsbegh Han, de quo modo dixi, mortuus est, filio 12. annorum relicto. Idem quod Tartarus, offerebat etiam Princeps, qui in Geilan dominatur, quæ Prouincia à mari Caspio magis versus ortum tendit. De victoria, quam iam in manibus se habere putabant, ex successibus priorum bellorum Turcæ iudicium faciebant: Neque Persarum equitibus licet Arabibus vtantur equis, sibi quicquam timendum rebantur, quod ex timiditate sæpius iam in fugam versi fuissent. Neque etiam verendum, vt in Persarum gratiam Georgiani (quos Gurgginos Turcæ vocant, quondam Iberi dicti sunt) arma sumant, quod nonnulli eorum Turcis pareant, & Bassæ in Tiflis & aliis postquam Bassalucchi à Mustapha facti fuerunt, sint subiecti; alii vasalli sunt Turcæ: reliqui suos habent Principes Simonem & Alexandrum, quorum imperium haud grauate sequuntur, nec ad altiorem fortunam aspirant, sed sua regione licet parua, contenti, eam tuentur atque defendunt, quæ natura loci & situ munitissima est, & vix aditus ad eam patet, propter montes, syluas & viarum angustias, quibus passim cingitur.

---

*L I I I. Consilium de bello inferendo Seripho. De portubus Aguero & Larace.*

*De rebellione cuiusdam Marabut.*
*De quibusdam locis, quos Hispani in Africa tenent.*

SECVNDA, quæ dicta fuit, sententia, erat, vt bellum in Africam contra Seriphum transferatur, propter has fere causas: Ottomannico Imperio magno probro & dedecori futurũ, quod Mauros istos & Afros, q numero paucissimi sunt, hactenus subiugare non valuerit. Nec minus turpe, & inhonestum, quod in Africa, quæ tertia pars orbis terrarũ est. & propter vicinitatem Italiæ, tam diu Romanos bello exagitauit, exiguam adeo terræ particulam possideant: Algerium & Tunetam nunquam tuto possideri, neque subditos & pyratas, qui eas vrbes incolunt contentos fore, & quieturos, donec regnũ illud integre libereq; possideant: occupandum esse promontorium Aguero & portum Lixæ seu Larissæ (quæ loca extra fretum Herculeum sita sunt) quod Anglis & aliis Turcarum amicis, qui in eo mari prædatoriam exercent, multum commoditatis allatura sint, & eorum nauigationẽ tutam reddent. Quamuis Seriphus Mahumetanæ religioni sit addictus, & regnum suum in feudũ ab Ottomannico imperio teneat, clam tamen cum Hispano, & equitibus Melitensibus cõspirasse dicitur, vnde hi non ita pridem Tripolim ipso conniuente ex improuiso fere occupassent. Quod rebellionem, quam mouit Morabut, & eius successor clam promouerit: Etsi hominum multitudine valeat, re tamen pecuniaria destituatur. Quamuis etiam Hispani in Africa possideant Maraschebir, Oran, Pegnon, Tanger, Arzillam, Mazagan, Ceutan, & Septam, atque adeo Mauros iuuare, illisque assistere queant, illorum tamen impetus

petus, & conatus instructa classe facile cohiberi, & ipsam Hispaniam infestari posse. Tum etiam quod expugnationem Tuneti, & Golettæ (quæ ab Hispanis inexpugnabiles iudicatæ, à Sinano vero Bassa magna sua cum laude captæ sunt) tam recenti adhuc memoria Hispani teneant, vt non facile quid contra Turcas in gratiam Maurorum molituri videantur.

---

### *LIV. Consilium de bello Melitensibus inferendo.*

TERTIA de bello mouendo sententia contra Melitam seu Maltam Insulam dicta fuit, quam classe obsideri & debellari volebant. Quod equitum sacrorum triremes indies maximis damnis tum mercatores, tum qui religionis causa ad Mecham contendunt, afficerent: Non igitur religionis solummodo causa bellum eo transferendum, quo viam, quæ eo ducit, ab equitum incursionibus tutam reddat, verum etiam vt veteres iniurias, & damna iam dudum accepta vlciscatur, inprimis vero vt dedecus atque infamiæ notã, quam Solymannus incurrerat, cum frustra Melitam obsedisset, deleat, damnumque resarciat. Præterea etiam communes subditorum querelas in medium afferebant, esse videlicet quam plurimos, qui amicorum; plures, qui cognatorum, quos miseram seruitutem apud equites seruire sciebant, ærumnas & calamitates defleant, quib. tandem eos liberari petebant. Querentes tantum abesse, vt sub eius maioribus talia Turcis perferenda fuerint, quin ipsos contra equites Rhodo Insula, & propugnaculo fortissimo, quod versus Orientem Christianũ defen-

debat orbē, ſpoliarint. Pœna inſuper equites mulctandos, quod Afros rebelles omni munitionum genere iuuerint & Methonem, hodie Modon dictam ex improuiſo occupare tentarint.

---

*LV. Conſilium de Hiſpano oppugnando.*
*De Algerio Vrbe.*
*Quomodo Hiſpanus à Mauris, Gallis, & Anglis ſimul bello peti poſſit.*
*Qua ratione in mari rubro & ſinu Perſico ipſi reſiſtendum.*

QVARTO loco eorū, qui Hiſpanū bello petendū eſſe rebantur, ſententia nobis dicenda eſt. Hi contendebant fieri non poſſe, vt Turcicū Imperiū ad totius mundi monarchiam, tanq̃ ad ſcopum, ad quem omnes omniū Turcarū actiones & machinationes directæ ſemp fuerint, pertingat, niſi prius Hiſpani debilitētur vires & immēſa potentia, qua omnes alios Chriſtiani orbis reges & Principes longe ſuperare credatur. Nullum eſſe periculum, vt Hiſpanus Algerium obſideat, quam nunc longe melius munitam norit, atque tempore Caroli V. Imperatoris fuerat, quem Turcę Crai voce Sclauonica nominare ſolent. Et quamuis Hiſpani ſine intermiſſione regem de ea expeditione ſollicitent, quod noua indies damna & calamitates à pyratis Afris accipiant: tamē quo minus illorū petitioni annuat, obſtare periculū, quod ab hoſtili claſſe, quam eo modo in mare Hiſpanicum attracturus eſſet, ſibi ſuiſque imminere ſciat: præſidiarias Hiſpanorum triremes, nō facile regiones verſus Orientem ſitas, quas Turcę incolūt petituras eſſe, ne minus procul è patriæ conſpectu, quæ ipſarum ope vt plurimum indiget,

diget, diſcedant. Hiſpaniæ regem vel multitudine negociorum, vel aliis de cauſis retardari, quo minus quæ in concilio militari decreta ſunt, ſubito exequatur. Et quantum ex eo iudicare poſſumus, quod non ita pridem ad Nicopolim, quæ Proneza hodie, & Nauarinum, quæ quondam Pylus dicta eſt, contigit, Hiſpani ſibi armis Ottomãnicis ſedulo cauere videntur, ipſum regem cautiſſime in ſuis verſari negociis certiſſimum eſt, ne cum Turca bello concurrere tandem aliquando inuitus cogatur: quod videre fuit, cum non ita pridem ſub exitum belli Perſici, auxilium Perſarum regi denegarit, cui ſuccurrere poterat, & ante ſolitus fuerat. Quod ſi defenſionem parare, & vim vi repellere omnino velit, vix tamen ipſi tantundem virium ſupereſſe, vt præter ea, quæ nunc diuerſis in locis bella gerit, nouum inſuper ſuſcipere, & quantum ſat eſt militum & pecuniæ, aliarumque rerum, ad bellum neceſſariarum, ſuppeditare poſſit. Inſtare ipſi Belgii defenſionem & amiſſarum prouinciarum recuperationem, quæ propter fluxum maris, & multitudinem fluuiorum, munitiſſimæ, & ab incolis mira animi præſentia & pertinacia libertatis & religionis conſeruandæ cauſſa, defendantur. Hiſpanum capitali odio ab Angla diſſidere, quæ bellum hoc multis modis iuuare poſſit, ſi in Luſitaniæ regnum impetum faciat, vel nauibus, quæ Indiæ theſauros aduehunt, inſidias ſtruat: vel in alia eius regna incurſiones tentet, quẽadmodum non ita pridem Coronę portum occuparit, qui locus commodiſſimus eſt ad infeſtandum Hiſpaniam, & impediendas nauigationes Indicas, atque alias, quæ in Oceano fieri ſolent: Bellum vero Gallicum tam implicatum & ſollicitum tenere Hi-

ſpanum, vt qua ratione, citra honoris & bonorum iacturam ſe expediat, modum vix vllum reperire poſſit. Quod ſi vero cum Principibus ſupradictis pacem ineat, vt nullum inde in poſterũ periculum ipſi creari poſſit, alia tamen remedia quærenda & in manus ſumenda eſſe: Aromatum aliarumque mercium negociationem, ex qua maximos ille percipit fructus, impediendam: Eius quoque naues, ſi opus fuerit, è Perſico ſinu exturbandas ope illarum triremium, quæ Poſidii (hodie Suez dicitur) in ſtatione teneantur: Propugnacula, quæ in illis locis poſſidet, aggrediunda, & ſi fieri poſſit occupanda, quẽadmodum contra Luſitanos in Diu & Ormuz tentatum fuit: quod Alfonſus Albaquerquenſis Luſitaniæ porrex in India efficere ſtuduit, cum celeribus equis regionem illam percurrens, Mecham ſpoliare ex improuiſo, & Mahumetis ſepulchrum deprædare contendit. Idemque ſub Imperio Sultanorum quoque euenit: Et Traianus Imperator iam olim eodem modo graſſari conatus eſt. Ea quæ in Africa poſſidet loca, adoriunda eſſe, & littus Hiſpanię quod eſt ad mare mediterraneum infeſtandum, vt ſubditis Afris, qui indies illud ſollicite rogabant, aliquando gratificetur, quo ſecure negociari, & peregrinari poſſint. Ipſique Mauri tandem aliquando ab Hiſpanorum dominio liberentur, quod & Selimo proxime defuncto perſuaſum aliquando fuerat: verum id multo commodius hoc tempore fieri poſſe, quod Maurorum gens nunc valde aucta ſit: inuitique Hiſpanis pareant, ex mercaturis maximas diuitias acquiſierint, naturæ ductu & religione moti, odium acerrimum contra Hiſpanos conceperint. Huc non parum conducent Africę portus, in quos

in quos nauibus ſemper tutus patebit aditus. Porro maximi ad hoc bellum momenti rem eſſe, quod Galliæ rex, & Angliæ regina ſponte continuationē belli contra Hiſpanos offerant: Gallus Nauarram inuadet,& Ius,quod ad illud regnum prætendit, armis repetet. Angliæ regina non modo ipſum in Indiis occidentalibus,in Oceano verſus Septentrionem&occaſum aggrediatur,ſed & nouos tumultus & motus in Portugalliæ regno excitet,vbi quā plurimi ſubditorum ægerrime Hiſpanorum Imperium ferunt: ſibi enim ita perſuadent, & vere quidē, cum poſtremo Portugalliæ rege, qui verus & legitimus ipſorum erat dominus, omnem proſperitatem & tranquillitatem ſe amiſiſſe. Hic enim pacem cum Galliæ & Angliæ regib. coluit, vnde ſubditi maximas diuitias negociando acquirere poterant. vbi vero in Hiſpanorū manus inciderunt, propter bella perpetua,noua indies ſibi damna inferri & pericula creari conqueruntur:Inſuper magnam exulum Hiſpanorum copiam paſſim reperiri, qui male contēti & pertæſi dominationis Hiſpanicæ non modo ex Portugallia, ſed ex ipſa etiā Aragonia & aliis regni partibus profugerunt. Nunc vero in Gallia, Anglia & Conſtantinopoli degant, qui auxilia & ſubſidia plurima occulte ac palam liberaliter offerāt, eadem Mauros quam plurimos polliceri: Hoſce vero omnes perfacilem expeditionem,&certiſſimam victoriam promittere, ſi ex improuiſo quis Hiſpaniam inuaderet, quod fere nullus ibi ſit militiæ vſus, cum incolæ raro domi ſeſe in armis exerceant, neque in locis neceſſariis ordinaria præſidia ſint diſpoſita,& perpauci equi ad bellum idonei reperiantur.Conſiderandum porro,Hiſpaniā viris, qui rem

bellicam fortiter & strenue tractarint, valde exhaustam esse, propter crebros copiarum delectus, quæ in Indias, Italiam atque Belgium fere quotidie trãsmittuntur, vnde haud leuiter vires earũ regionum attritæ & extenuatę adeo sint, vt si valido & numeroso exercitu impetus in eas fieret, vix à suis defendi aut iuuari posse videantur, sed aliarũ vicinarum ditionum huic regno subiectarum, præsidio & auxilio opus habitura sint, quæ si vel impediantur, vel in tempore adesse cessarent, tanto faciliorem parti aduersæ victoriam sui relinquent.

---

*L V I. Consilium de bello Venetis inferendo, & oppugnanda Insula Corzyra, Catharo, Cerigo, Nouigrado, Zara, Butintro, & littore maris Adriatici deuastando.*

*De Pola, Ragusa, & plurimis portubus Turcarum in eo mari sitis.*

*De Candia Insula.*

*De Sinano Bassa, & causis ipsius obitus.*

*De Ferat Chereilam, & cur odium Mahumetis incurrerit, cur Masul factus, id est, ab officio depositus fuerit.*

*De Bastia & Andromico.*

*De Emiris & cur Tulpantem viridem gerant.*

*Qua via vinum Maluaticum ex Creta in Germaniã, Poloniam, & Moscouiam transuehatur.*

VT pax Venetæ Reipublicæ quondã concessa, discutiatur, illi qui quinto loco sententiã suam dixerunt,

dixerunt, Amurathi persuadere conati sunt, rationib. vtentes verisimilibus potius quam veris, licet illæ Turcis minus dubiæ videri poterant, quod ea facile & libenter credere solemus, quę cupimus. Dicebant hi, nullam expeditionem minus difficilem futuram hac ipsa: iudicio de rebus præsentibus è præteritorum bellorum euentibus sumpto, in quibus semper Turcæ Venetis aliquid eripuerunt, qui vt pacem obtinerent, multis nominibus Turcis satisfacere cogebantur. Rempublicam Venetam sibi à Turcis timere, & à bello alienam esse, inde patere, quod semper sibi finem actionum omnium pacem proposuerit, & nunquā ad arma maiorum insistens vestigiis, nisi coacta peruenerit. Quid si forte ad primum armorum strepitum locis aliquibus vltro cedat? ne maiori damno afficiatur vel penitus vincatur, quod in Cypri deditione factū esse constat. Quid si eius tanta non sit potentia, & belli robur, vt sola resistere possit? Quod si cum aliis sese iungat moram haud breuem intercessuram propter difficultates, quæ in iciendis fœderib. occurrere solent. Quod Hispano non æque iam vt olim iuncta sit, cuius etiam auxilio nuperrime destituta, pacem cum Selimo inire coacta fuerit. Quod si omnino Venetis se iungere contra Turcas Hispano animus sit, fieri tamen nullo modo posse, vt quæ necessario ad bella requiruntur, quibus ille nunc est irretitus, suppeditare possit. Ipso vero absente, omnem aliam confœderationem ad bellum maritimum gerendū fore inutilem & inanem. Quæ Pontifex huc conferre possit, esse perexigua, licet enim officio ille suo fungatur, alios Principes ad ferendum auxilium adhortando, & ad bellū instigando, præter subsidium

tamen aliquod pecuniarium è ſuis theſauris vel Eccleſiaſticorum reditibus depromptum, vix ipſum amplius quippiam præſtiturum eſſe: vel vbi ad ſummum res conatum perueniet cum Veneta claſſe quinque ſuas triremes coniunget, quæ cum Sabaudi, Melitenſiũ equitum, & Florentini nauibus claſſem 20. triremium ſolummodo efficient, quod perexiguum eſſe videtur. Notandum & hoc inter Venetam Remp. (vt ſibi perſuadent Turcę) & reliquos Christianos Principes forſitan eã non eſſe animorum coniunctionem & familiaritatem, quam grauitas periculi, quod illi ex bello Turcico imminere poteſt, & ipſa neceſſitas exigit & requirit. Hactenus diſſoluendis alienis nominibus proximo bello cõtractis, & cõſtruendis propugnaculis, eius theſauros exhauſtos forſitan nũc nõ ea auri copia inſtructos, q̃ belli moles efflagitat. Tandem cum Venetorũ tota ditio paſſim propugnacula habeat quã plurima, fieri nullo modo poſſe, vt ſimul omnia milite aliiſque munitionibus bellicis tam bene munita ſint, quã ratio belli poſtulat & requirit. In hoc bellũ fere omnes Viſirii cõſenſerunt, ſed quo belli primus impetus dirigendus eſſet, variorum variæ fuerunt opiones quas particulatim recẽſebo. Sinan Baſſa Albanus, natus in pago Topoiano, qui eſt in Sangiachatu Philippolis, quæ Preſerem hodie dicitur, Anno præterito vel ex languore, quod bellum Vngaricum ex voto minime ceſſiſſet, vel veneno necatus occubuit. Hic primam expeditionem contra Corcyram Inſulam (quæ hodie Corfu dicitur) ſuſcipiendam eſſe ſuadebat: quod vt iuſta de cauſſa fieri crederetur, 300. Cecchinos prætẽdebat, quos Corcyrenſes Fiſco Turcico ab Anno 1537. deberent,

propter

propter Baſtiam quæ illis tunc temporis ea conditione cõceſſa fuerat. Eſt autem Baſtia deſertus quidã in Epiro locus, pago cuidam Turcico contiguus, Corcyra 12000. paſſuum diſtans, non procul inde abſunt ſalinæ ad fluuium Calamattan, quas Turcæ poſſident. Illic merces, quæ ex Græciæ regionibus adferuntur, nauibus imponuntur, vt in Corcyram tranſuehantur. Hanc ille ſuæ expeditioni prætexebat cauſam, ſed aliam fuiſſe, certum eſt, nimiam videlicet ipſius ambitionem, qua titulum & laudem ſtrenuiſſimi expugnatoris & debellatoris arcium acquirendi deſiderio maximo flagrabat. Quã certo ſe conſequi poſſe ſperabat, ſi Corcyram, quæ natura loci & arte munitiſſima & inexpugnabilis habetur, expugnaret: eundem ſibi belli euentũ promittens quem expeditio eius, qua Golettam cepit, habuerat. Feratus Baſſa, Charailam ſeu niger ſerpens cognominatus anno præterito viuere deſiit; Mahumetis ſcilicet iuſſu, quam vero prudenter alii iudicẽt, ſtrangulatus. Accuſatus enim fuerat, quod clam cum Tartaro Grymæo conſpiraſſet, ne, vt debebat, in bellum Vngaricum proficiſceretur, cum Ferat Dux belli generalis non fuiſſet creatus: tum quod Michaelem Waiuodam cum Tranſyluano reconciliare tentarit. Quorum defectionis cauſſam non odium erga Turcas, ſed indignationem contra Sinanũ Baſſam fuiſſe in conſilio Viſiriorum dicebat. Verum hæc ficta ab eo fuerant, quo autoritatem Sinani Baſſæ imminueret, à quo capitali odio diſſidebat, poſtquam propter tumultum, qui in circumciſione Mahometis inter Ianizaros, & Spahioglanos extitit, Maſul factus, id eſt ab officio remotus, cum ignominia fuiſſet. Hic ſuadebat vt Catharo (quæ

Ascruuium Ptolomæo dicitur) occuparetur, quod eam obstare putaret Castello nouo, & clauis præcipua Dalmatiæ, maris Adriatici, & Veneti Territorii esset. Nimis diu immoratus sum in Sinano & Ferato Bassa, quod eorum antehac mentionem fecerimus, & postea etiam facturi simus, quod primi fere & præcipui sint, qui clauum Reipublicæ teneant. Nunc ad reliquos pergo. Sinan Cicala, Venetorum propter rationes supra allegatas hostis; Cytheram Insulam, Cerigo hodie dictam, inuadendam esse suadebat, lucernam Archipelagi eam vocans, & exploratricem actionum Turcicarum, maxime vero, quod ex ea insula facilimus in Pelopõnesum sit traiectus. sic Demaratus Spartanorũ rex in Persia exulans Xerxi suasit, vt quantocyus possit, Cytheram insulam sibi subiiceret, si quod affectabat, Græciæ imperitare vellet. Aliorum Bassarum erat opinio, vt Nouigradum & Zaramirizi vrbes occuparentur, quo iniuriæ multis iam annis ab Vscocchis illatæ vindicentur, & eorum audacia reprimatur, vel saltem, vt Veneti ad ea damna, quæ terra marique Turcæ à pyratis & latronibus istis quotidie patiuntur, resarcienda astringantur. Negabant enim Veneti, se eo nomine Turcico Imperatori vllo modo esse obligatos. Nec quicquam ea de re vel Constantinopoli, vel alibi in commentariis publicis scriptum reperiri. Volebant iidem Bassæ, vt Veneti à Buthroti piscationibus (hodie Buotintro dicitur) 10000. passuum à Bastia distans, è regione Corcyræ sita arcerentur. Non equidem, quod eius loci possessionem iure quodam ad Turcas spectare putarent, cum Veneti multo antea illum tenuerint, quam Turcæ pedem in Albania fixerint : Sed

quod

quod 100000. Cecchinorum in reditu piſcationes illas habere, fama, ſed falſa tamen, ferat, cum vltra ſex millia vel circiter nunquam locari ſoleat. Aliis quibuſdam videbatur commodum, vt claſſis Turcica in procinctu ſtans , ventum exoptatum & ſecundum expectaret, quo flante vel ex Peloponneſo vel Naupacto (hodie Lepanto) vel Nicopoli, quæ Preuera, vel Orico, quæ Velona dicitur, ſolueret, maris Adriatici littus, omnemque oram maritimam deprędaretur: & qui ipſis omnium commodiſſimus viſus fuerit locus, eum occuparet, quod eo facilius ſe conſecuturos confidebant, quod maritimæ oræ terreſtribus etiam copiis à Turcis infeſtari poſſint, vtpote qui omnes illas regiones fere obtineant. Iidem Baſſæ hoc in primis vrgebant, quod abſque difficultate, ſed maximo cum cõmodo Pola & Raguſa occupari poſſent: Illam incolis denudatam portum habere præſtantiſſimum & in Iſtria ſitam eſſe, quæ prouincia militum, & habitatorũ multitudine, nec non etiam propugnaculis deſtituatur, ſed in primis tamen quia vltra 120. millia paſſuum Venetiis non diſtet. Raguſa vero poſt Corcyram, alterius quaſi portæ inſtar ſit, qua in Venetam ditionem per Adriaticum mare aditus pateat, & tam commode ſita, vt tota inde Italia bello peti poſſit. Habere etiam portus tutiſſimos & capaciſſimos, quibus Turcæ iis in oris deſtituantur. Dyrrachii (quæ Durazzo dicitur) portus vltra quatuor triremes nõ capit, & introitũ minus tutum habet propter ſyrtes. Inde ad 12. lapidem ad promontorium Capodi Lacchi dictum alius eſt portus 20. nauium capax, ſed nec hic tutus, nec aquam bonam habet. In ſinu Velonæ ſeu Orizi alius eſt, totidem capax triremium. Hinc ad 8000.

passuum est portus Ragusæus, qui 20.nauium stationem habet: versus septentrionem, occasum & meridiem à ventis tutus non est. Extra sinum Adriaticum, quem veteres montibus Acroceraunis (hodie Dichimara vocantur) terminabant, primus qui occurrit ad Epirũ, est portus di Santi Quaranta, vbi quædam triremes consistere possunt. Non procul distat Neriho olim Oricum, vbi primum Romani quondã appellere solebant, cum Hydrunte in Epirum nauigarent, 40. triremium capax, sed non adeo securus est. Soli Ragusæi portus, quorum 5. vel 6. sunt, insigni capacitate præstant. Tres in primis, & ex his ille, qui de sancta cruce nomen habet, non Turcicam modo, sed quamuis maximam classem capere posset. Hæc vrbs præter vtilitates quas dixi, hanc insuper rebus Turcicis afferret, quod triremes aliæque naues ex materia, quę è montibus Ducaginis eo transferetur, ibi cõstrui possint, quod ea commoditate in nullo alio ex portubus supra dictis fieri potest, vt alibi quoque à nobis demonstratum est. Sed maior pars Visiriorum in expeditionem Cretæ insulæ inclinabant, quam ideo expugnandam iudicabant, quo nauigatio Turcarum, qui vel Alexandriam negociationis causa, vel ex superstitione Mecham petunt, ab Hispanis, Melitensibus & Florentinis triremibus, tuta reddatur, quod fieri non possit, nisi alterum ex his duobus remediis, quę præcipuus quidam ex Emiris proposuerat, obseruetur, vt videlicet Veneti non modo eo adigantur, ne vllum illis nauibus in mari, cuius Imperium habent, aditum præbeant, sed etiam vt damna resarciant, quæ ipsorum culpa nauibus Turcicis ab hoste inferantur: vel vt eum in finem classem Turcicam in

Can-

Candiam, vbi ſtationem habeat, recipiant. Emiri illi, quorum memini, profitentur ſe ex Mahumetis prophetæ deſcendiſſe proſapia. Ideoque Ziaram ſeu Tulpantem viridi colore infectum geſtant. Nec dubitandum, quin expeditio hæc felicem habitura ſit exitum, ſiquidem inſulæ illius regnum, propter diſcrepantes ritus, quos Græci & Latini in ſuis Eccleſiis obſeruant, inter ſe diuiſum ſit: Nobiles Veneti (in quo fortaſſis hallucinantur) à Cretenſibus diffideant illis etiam, qui priuilegiis atque imunitatibus fruuntur, cum reliquis, qui angariis obnoxii ſunt, peſſime conueniat: Ruſticorum animi à nobilibus valde ſint alienati. Sed hoc maxime ad rem facere, quod nullo impedimento à Turcica claſſe quauis ex parte impetus in eam Inſulam fieri poſſit, cum Turcarum ditione fere vndiquaque cingatur, Natolia ſcilicet, Caramania, Barbaria, Alexandria, Morea, & Archipelago, quæ regiones omnes Turcarum Imperio parent, è quibus ſubſidia & ſupplementum militum nullo negocio ad exercitum mitti poſſint. Præterea ſi inſula hæc, quæ omnis generis fructuum feraciſſima & fertiliſſima eſt, occuparetur, tum omne maritimum imperium in manibus Turcarum poſitum iri. Nam fere centrum nō ſolum maris mediterranei ſed totius orbis dici poſſit, quod æquali diſtantia ab Aſia, Africa, & Europa diſſideat. Vnde non incommode à veteribus ſedes mundi opportuniſſima habita eſt. Hoc quoque obſeruandum, quod occupata ea inſula, Venetorum claſſis multarum triremium iacturam factura ſit: Ottomannicum Imperium contra opportunitatem maximam adipiſcatur, quam plurimas in ea inſula conſtruendi. Tan-

dem cum Constantinopoli maximus sit Cretensium numerus, illi de locorũ oportunitatibus Turcas informare & iuuare possent, inter eos quam plurimi sunt exules, qui eo confugerunt, vt laborando in armamentario, vel Perę victum acquirant, vel negotiationem exerceant, vini in primis preciosissimi, quod insula profert. Inde enim per Pontum Euxinum ad Danubii ostia, & rursus ad vrbem Chilia, Galaz Rene vsque Flaz, quæ est in Valachia transfertur, vbi carris impositum in Poloniã transportatur: In Germaniam vero non ea via, vt nonnulli scripserunt deportatur, sed per Oceanũ Hamburgum, Lubecam & Gedanum transmittitur. Pars quoque itinere quod Venetias ducit, in Germaniæ vrbes præcipuas defertur.

---

*LVII. Consilium de inuadenda Italia.*
*De expeditionibus quas in Italiam fecerunt Hunni, Alani, Gothi, Vandali, Teutones, Galli, Hispani & Saraceni.*
*Laudes Italiæ.*
*Quomodo Itali sibi de re frumentaria prospiciant.*

POSTHABITIS prioribus de bello mouendo consiliis, sexta successit sententia. Alii enim Bassæ, omnes imperii Ottomannici vires terrestres æque atq; maritimas contra Italiam dirigi volebant: quod ad orbis terrarum monarchiã, quam Turcæ semper sibi, tanquam scopum suarum actionum, propositam habuerunt, nunquam peruenturi sint, nisi prius Italiam in potestatem redegerint. Hæc enim tanquam centrum vniuersi orbis consilia reliquis

quis membris & auxilia ſuppeditare ſoleat, quib. aliorũ machinationes impediuntur. Romanos tandem totius mundi dominos extitiſſe, quod hanc potiſſimum obtinerent. Huc omnes ſuas cogitationes direxiſſe, qui ex Vngaria per Dalmatiam eo profecti ſunt. Alani & Gothi, qui vtramuis Danubii ripam incolunt, poſtquam Græciam ſubiugarunt, per Boſniam & Croatiam in Italiam irruperunt. Vandali Hiſpania ſubacta, ex Africa claſſe eo ſoluerunt, Teutones, Galli & Hiſpani varias in Italiam expeditiones ſuſceperunt. Saraceni (de quibus Romani quondam dicebant, eos vel in amicorum numero habendos, vel non tractandos vt inimicos) poſtquam totam Italiam deuaſtarunt, diutiſſime illius Imperii potiti ſunt, ipſa dominatrice Roma capta: de qua ſtulte ſane dicere ſolebat Solymannus, eam iure ad Imperium Ottomannicum pertinere, quod à Conſtantino in præiudicium ſucceſſorum fuiſſet alienata. Concludebant tandem, quod nulla tam honeſta, tamque fructuoſa expeditio hac ipſa ſuſcipi poſſit, quod Italia velut reginæ locum inter alias prouincias obtineat, propter ſitus opportunitatem, aeris temperiem, omnium rerum ad victum humanum neceſſariarum abandantiã, maximas, pulcherrimas & ditiſſimas vrbes, propter ſedẽ primatiam Eccleſiæ Chriſtianæ, propter antiquam gloriam & maieſtatẽ Romani Imperii, aliaſq; cauſas. Neq; hanc expeditionẽ adeo difficilem fore, quod Italia diuerſis Principibus pareat, quorum Imperio quã plurimi ipſorũ ſubditorũ inuite obſequantur: quod incolę per multos iam annos in pace vixerint, ideoque ad bellum minus apti, ſed timidi atque imbelles exiſterent, quod ſi antequam ſegetes

maturescant, expeditio illa, vel ex vno, vel pluribus locis incipiatur. Turcis nunquam, quæ ad victum spectant defutura: Incolas vero, quorum magna est frequentia, earum rerum penuria laborantes, & inclusos suarum vrbium muris & propugnaculis, in extremum famis periculum adductos iri. Id vero inde magis patere, quoniam hoc tempore, quo pace fruuntur, frumentum, quantum sufficiat ad victum non habeant, sed aliunde, in primis vero ex Peloponneso, Constantinopoli & vrbibus Oceani maritimis, illis aduehatur. Considerandum porro quod plerique Italorum non alia ratione, quam suis laboribus & manuum suarum operibus, vel negociationibus victum sibi parent, qua ratione si spolientur, breui tempore eo illos redactos iri, vt conditionibus, quas victor propositurus sit, pareant, vel tributa soluant, Imperioque Ottomannico se subiiciant. Nec milites illubentes in bellũ profecturos, quod neq; per steriles regiones neque glacie congelatas aut incultas, neq; per syluas vel montes inaccessos ipsis proficiscendum sit, sed in suarum ædium conspectu & per proprias ditiones in bellũ hoc ituri sint, & siquidem Turcæ, vt constat, sæpius eo penetrare potuerint, cum limites remotiores & itinera incommodiora haberent, multo facilius id nunc fieri posse , cum opportunitatem nacti sint, & hostem in propinquo habeant.

---

*LVIII. Consilium de bello in Poloniam transferendo.*

*De Coslou.*

Septi-

SEPTIMA quæ dicta fuit ſententia, eorum fuit, qui bellum in Poloniam primum, exinde in Vngariam & Germaniã transferendum eſſe putabant, cuius rei rationes illi allegabant: primũ dignitati & maieſtati Ottomannicæ detrahi, quod Poloniæ rex tributum debitum ſoluere aliquoties recuſarit, illud vi & armis repetendum eſſe cenſebant, quod eo facilius impetraturos ſe ſperabant, quoniam inter ipſos Polonorum præcipuos inimicitiæ paſſim gliſcerent. Nec difficile illud bellum futurũ, quod Polonia cum Moldauia, Tartaris & Sangiachatibus Achermani & Benderæ & Voſia terminatur. Neque tutam & plenariam Moldauiæ & Valachiæ poſſeſſionem vnquam Turcas habituros, niſi Polonorum audacia reprimatur: Quod earum regionum principes, quos Waiwodas vocant, vbi multis opibus ſe locupletarint, ſemper in Poloniæ regnum recurrere ſoleant. Fore inſuper vt iniuriæ à Coſaccis illatæ (qui Coslou Tauricæ Cherſoneſi vrbem occuparant) vindicentur: mercatura in Moſcouiam liberior & tutior reddatur: Moſcouiæ duci timorem incuſſum iri propter regionis vicinitatem: qui dux imperio Ottomannico impedimento fuerit, quo minus totius Perſiæ regnum obtinuerit. Et cum hoc modo Germaniæ paulatim appropinquetur, forſitan eo rem deuenturam vt inſigni aliqua clade Imperator afficiatur; eoque magis magiſque Imperium eius armis & præſidiis Turcicis exponatur & cingatur, Poloniam planam & apertam eſſe regionem, neque propugnacula ad reſiſtendum habere, incolas militiæ ſcientia non valere, quod diu iam pacem coluerint: Bellum cum Maximiliano Auſtriaco parum durauerit: Stephanus rex in

bellis quæ contra Moſcouitam geſſit, vt plurimum militibus Vngaris vſus ſit, & obſidendo potius, quam pugnando ea bella confecerit.

---

*LIX. Conſilium de bello Imperatori Romano inferendo.*

*Quomodo à Turcis Imperator & Vienna appelletur.*

*Solymanni & Selymi conſilia & deliberationes.*

*Quãta facilitate bellũ Impatori inferri poſſit.*

QVI octauam & vltimam dixere ſententiam, bellum Romano Imperatori inferri volebãt, quem Turcæ regem Viennæ quæ illis Betz dicitur, nominant; olim Vindemiana fuit. Cauſas belli mouendi has proferebant, quod Vſcocchi eo inſolentiæ proceſſerint, vt terra marique Turcas ſine intermiſſione deprædarentur, vnde non modo propter damna, quæ inferantur ſubditis, ſed propter ipſam Imperii Ottomannici maieſtatem & honorem, eorum audacia diutius non perferenda: horum iniuriis præcipue factum eſſe, quod mercatores priuato ſuo cum damno, & publico Imperatoris detrimento Narenta ſeu Narona Turcici Imperii oppido relicto, Emporium ſibi conſtitu erint Salonam (hodie Spalato) quæ ditionis Venetorum eſt. Sed ne ſic quidem mercatorum ſecuritati conſultum eſſe, licet pax cum Imperatore & Venetis obſeruetur. Nã & terra omnia deprædationibus ipſos miſcere, animalia abigere, pagos excurrere, liberos è matrum cõplexu & ſinu abripere. Hinc quis anim⁹ ipſis ſit, facile intelligi poſſe. Nec dubitandũ, q̃n ſi occaſio ſeſe offerat, quia, ſi aliquod magni momenti

menti propugnaculum occupare poſſint, omni conatu id tentaturi ſint: Quod quantum dedecoris & ignominiæ, vt damnum ſileatur, toti Ottomannico Imperio allaturum ſit, facile quemuis æſtimare poſſe. Nec obſcurum eſt quam vilipenderit Imperator noſter Turcam, eo quo bellum cum Perſis geſſit tempore, ſero nimis tributum perſoluens quod violandæ potius, quam ſtabiliendæ pacis ſignum ſit. Nec adeo dubiam & difficilem fore victoriam, quod & verſus Croatiam, Vngariam & Auſtriam impreſſio fieri poſſit. Regionem omnibus reb. neceſſariis abundare, exercitui ſuſtentando commodam propter vicinitatem, & quod fere ſemper in Turcico territorio iter faciendum ſit. Propugnacula præcipua Vngariæ, Belgradum, Budam, Albã regalem, aliaque loca munitiſſima Turcarum præſidiis & milite cuſtodiri, quo milites tãquam in tutum ſeſe recipere poſſint, ſi clade aliqua afficeretur exercitus, vel etiam in amiſſi locum ex præſidiis vicinis alius ſubſtitui poſſit. Imperatorem Romanum paci potius ſtudere, quam bello: quod non eo loco & honore à cunctis Germaniæ Principibus forte haberi videatur, quem ipſius & dignitas & maieſtas requirat. Germanorum proceres propter religionem & fines territorii acriter inter ſe diſſidere. In primis vero propter noui Rom. regis electionem, pertæſos Imperii domus Auſtriacæ, à qua contrariæ religionis Principes in primis abhorrere videntur. Tum quod nimis anxie de cumulandis & aſſeruandis ſuis theſauris ſint ſolliciti. Tandem cum multis ab hinc annis Germani bella nulla geſſerint, ad arma tractanda minus eos fore idoneos, & ducibus parum obedientes. Eos nunquam

non diffidere solitos Vngaris, Italis & Hispanis, quod hæ nationes à Germanis parum diligantur, ne dicam odio habeantur. Qui etiam inter se propter variarum religionum studia non consentiant, & semper in eo versentur metu, ne si forte Imperator Turcam bello vicerit, religionem, quam semel receperunt, iterum eiurare & Pontificis Rom. iugo se submittere cogantur. Hanc ob caussam à bello ipsos potius atq; auxiliis summittēdis abstenturos, quam vt sui & Imperii defensionem suscipere velint. Nec verendum esse, vt exteri Principes Imperatori hoc bello occupato auxilium ferant. Polonum & Transyluanum nunc in pace cum Turca viuere, nec belli tempestatem in proprias ditiones deriuaturos. Tum etiam quod Poloni eo in metu sint positi, ne patriæ limites deserere, & versus mare glaciale se conferre cogantur: Transyluanus vero à Turcico Imperatore Imperium acceperit, quo rursus ab eodem exui & spoliari possit. Regem Hispaniarum ea quidem valere potentia, vt maxima domus Austriacæ auxilia subministrare possit, verum aliis in locis ipsum distineri. Pontificem Romanum non vbiuis locorum præsto futurum. Italiæ Principes neque thesauros suos, neque subditos in alterius gratiam insumpturos. Venetam Rempublicam non temere Turcarum arma in se concitaturam, sed ociose potius belli spectare exitum, quam alieno periculo se immiscere præoptaturam. Hæ præcipuæ sunt Visiriorum de bello mouendo sententiæ, non maturo aliquo consilio, vt fere solet, excogitatæ, sed ex barbara quadam temeritate profectæ, qua moti plurimarum rerū facilimam expeditionem sæpius sibi persuadent, quas
effe-

effectu non modo difficilimas, ſed etiã pernicioſiſſimas ſibi experiuntur. Scio nonnullos eſſe, qui de rerũ, quas enumeraui, certitudine dubitent, quem ſcrupulum ipſis eximere animus eſt Breuiter igitur oſtendã quomodo Turcis res noſtræ innoteſcant, & Turcarum res in noſtram noticiam perueniant. Demonſtrabo etiam, omnibus Principibus hoc vſu venire, vt de rebus maximi ponderis eiuſmodi deliberationes inſtituant, præcipue Ottomannici reges, exemplo à Solymanno & Selymo ducto. Ille enim cum ſuis Baſſis omnium orbis terrarum Principum vires & potentiam examinabat & ponderabat: Hic vero qua ratione de omnibus Principibus, victoriam reportaret, conſilium inibat.

---

*L X. Quomodo res, quæ inter Chriſtianos Principes aguntur, in notitiam Turcarum perueniant.*

HAVD dubium eſt, Turcicum Imperatorem eiuſque Conſiliarios non modo earum rerum quæ inter Chriſtianos quotidie accidunt, verum etiam arcanarum, & quæ ipſis ſolummodo Principibus, eorumq; Conſiliariis notæ ſunt, cognitionem habere; quibus explorandis tum mercatorum, quorum ex omnib. nationibus Conſtantinopolis magnum numerum alere ſolet, opera vtuntur: tum ex mancipiis & captiuis, qui ſingulis diebus in ipſorum poteſtatem perueniunt, intelligunt: hi plerique fidem Chriſtianam eiurant, præmiis allecti, vel pœnarum metu, quibus duriſſime affliguntur. Habent etiam alias rationes hæc expiſcãdi. Non ita pridem Secretarius quidam Imperatoris, qui Conſtanti-

nopoli morabatur, plurima in illorum noticiã pertulit. Et Iudæi hac in parte fidelem ipsis nauant operam, hi sagacissimi sunt exploratores. Christianorum hostes, qui passim per Turcicũ Imperium sparsi, mercaturam exercent in præcipuis Emporiis & vectigalia fere soli redempta habent. Vnde summo studio res nostras indagãt, vt Turcis eas reuelando, gratiam ab iis ineant, bonis & facultatibus suis prospiciant, seque suosque liberos in tuto conseruent: tum etiam vt præmium aliquod, & mercedem ab ipsis accipiant, sibique eos deuinciant. Occasio præcipua belli, quod proxime Veneti cum Turca gesserunt extitit, vt fertur, Ioannes Miches Hebræus, qui infesto erga Venetos animo, quod merces suas, quas sub ficto quodam nomine, Venetias aduexerat, obtrudere ea specie prohibitus fuisset. Iohannẽ Lopes Hebræum affirmant plurima secreta Sixti V. Pontificis Amurathi aperuisse, quæ explorauerat, dum Romæ vixit. Ideo eius imago ab inquisitoribus cõbusta fuit. Habent etiam Turcæ exploratores suos fere in omnium Principum aulis, quibus certa stipendia soluunt, etiam (quod mirum est, sed verum tamen) in Heluetia & apud Rhætos superiores, vt de copiis & exercitibus, qui inde in alias regiones emittuntur, certiores reddantur.

---

*LXI. Quomodo de rebus Turcarum certiores reddamur.*

*Quis apud illos Mupthi vocetur.*

*Assan Bassæ auaritia & ratio emungendi pecuniam.*

*De Sultana.*

De

*De Zingi Han.*
*Cur Tartari & Turcæ capitis tegumenta pennis exornent.*

AD Christianos Principes quod attinet, notæ sunt impensę, quas faciunt, non modo vt aliorum consilia, & actiones secretiores explorent, etiam cum damno & pudore eorum, qui in ea re ipsis inseruiunt, sed præcipue vt quid Turca, qui communis est hostis in animo gerat, & contra illos machinetur, expiscentur. Vnde quorum plurimũ interest etiam in ipsa vrbe Constantinopoli suos maximo cũ sumptu alunt exploratores Iudæos & Turcas, atque primorum Bassarum fidissimos: & quoties arcanum quiddam ipsis communicatur, liberaliter illis dona conferre solent. Nonnunquam ipsimet Bassæ Principum legatis ea, quæ in secretiori Imperatoris consilio proponuntur, & tractantur communicare solent. Verum huic malo hoc ille solet adhibere remedium, vt præcipuos Consiliarios sub venationis specie rus secũ abducat, quo ea quæ decreta sunt, minus facile euulgentur. Variæ autem sunt caussæ, quæ Bassas mouent, vt de Imperatoris sui consiliis alios certiores faciant. Sæpius animorum quædam inclinatio eos permouet, qua Mahumetes Socoleuich primus Visirius sub Selymo, & Muphtius eo tempore erga Venetam Rempublicam affectus, plurima Reipublicæ illius legato concredidit. Muphtius autem apud Turcas primus eius superstitionis antistes, atq; Mahumetanæ legis præcipuus interpres est, tantæ in speciem autoritatis in concilio, vt ipsius sententiæ nunquam quisquam aperte contradicat. Dixi, in speciem: nam quoties

Imperator serio aliquid vult, ille vel timore vel adulatione motus princeps ad laudandum & suadendum prodit. Sæpius vbi inter præcipuos Consiliarios contentiones oriuntur, vt deliberationes suorum æmulorum impediant, quo minus optatum exitum sortiantur, illis quorum interest, eas patefaciunt, quod Mehemetem Bassam & Muphtium, nec non ita pridem Sinanum & Feratum fecisse constat. Nonnullos auaritia ad hoc mouet. Natura enim Turcæ sunt auarissimi seu donorum cupidissimi. Qua in re Assan Bassa Venetus Cilestri natus, reliquos sui temporis Bassas superauit. Hic ante Cicalam Architalassi officio functus est, & cum quadam die in concilio quidam è Visirbassis Imperatori pollicitus esset, se ex improuiso Venetias occupaturum, nec ille tamen auditus, sed derisus potius propter vanitatem & temeritatem fuisset: Assan iste ad legatum Venetum se contulit, eique consilium aperuit, quasi ab aliis in medium allatum, se vero naturali inclinatione erga eam Rempublicam motum obstetisse, ne executioni mandaretur. Vnde splendidissimo & ditissimo munere fuit donatus. Sub hoc titulo consiliarii sæpius seruos suos & famulos remunerari solent. Nã arcana illis communicant, vt ea aliis, qui liberaliter donant, aperiant, atque lucrum inde faciant. Idem cum suis vxoribus obseruant, vnde Sultanæ (quæ Imperatoris sunt amasiæ vel cognatæ) cum perpetuo in Seralio habitent, vbi negocia præcipua tractantur & expediuntur, eorum esse insciæ non possunt, eaque per Eunuchos, qui ipsarum custodiam habent, Principum ministris reuelant. Student sibi hoc officii genere Principum animos deuincire, vt splendidum aliquod mu-

munus ab iis eblandiantur. Mater huius Mahumetis honorem ſingularem Venetæ Reipublicæ deferre ſimulat, & ſæpius donum aliquod ab ea poſtulat. Non ita pridem omnes Sultanæ à Venetis petierunt, vt prohiberent, ne fictæ illæ pennæ vitreæ, quæ Murani conficiuntur, & Erodii pennis ſimiles ſunt, Venetiis in Turciam efferantur, quod magno cum applauſu & vili precio paſſim Conſtantinopoli emerentur, vnde ipſæ impediantur, quo minus pēnas precioſiſſimas, quæ dono ipſis è diuerſis regionibus magno numero mitti conſueuerunt, eo precio, quo ante ſolebant, vendere poſſint. Apud Turcas enim mulieres æque atque viri criſtas gerunt, conſuetudine à Tartaris ducta, poſtquam Zingi Han, (perperam alii Cangio eum vocant) ſeruatus à bubone fuerat. Cum enim hæc auis arbuſculis qbuſdam conſediſſet, ſub quibus Zingi latebat metu hoſtium eum inſequentium, putauere illi neminem in eo loco, vbi tam ſecura auis conſideret delitescere. In huius rei memoriā Tartari auem hanc ſummopere venerantur, vt qui eius pennas tum nanciſci poterat, felicem ſeſe æſtimaret: atque alii deinceps iis pennis capita inſignire ſumme ſtuderent, vt eſt apud Haytonem relatum. Sed ad inſtitutum.

---

*LXII. Quare Amurathes bellum Rom. Imper. inferre decreuerit.*
*De Aſſan Boſniæ Baſſa.*
*De propugnaculo Petrinæ.*
*De Aſſan Baſſa de Vuan.*

AMVRATHES Turcarum Imperator, vbi diu in ea conſiliorum varietate anceps hæſiſ-

ſet, incertus quid nam de bello decerneret, tandem Cæſarem aggrediundum eſſe ſtatuit. Sperabat enim hac quoque in parte gloria & laude ſuos anteceſſores ſuperare, vt in Perſia ſe feciſſe iudicabat. Idque eo facilius, quod bellum gerendum eſſet in regione; quę proxime ſuum territorium attingebat: vnde commeatus & alia neceſſaria in caſtra commode deferri poſſent. In eo propoſito à Sinano Baſſa fuit confirmatus, qui cum vidiſſet, fruſtra ſe Corcyrenſem expeditionem conſuluiſſe, hanc fouere ſtuduit, ſperans ſe Generalis (vt vocant) & Supremi Ducis officio potiturum, quo ſuis æmulis reſiſtere, & maximas diuitias acquirere poſſet. Quod tandem ipſi ex animi ſententia ceſſit, ſiquidem ad ſeptennium ſupremum belli Imperium ea poteſtate, quam Imperator ipſe habet in caſtris, cōſecutus eſt. Illud negocium prę reliquis quoq; promouit Aſſan Boſniæ Baſſa, homo temerarius potius, quam ſtrenuus, ſi res eius in Croatia geſtas, ſpectes. Putabat eo modo diuitias ex eo bello (vt mos Turcarum eſt) maximas, & ſuprema belli munia, quæ à vatibus quibuſdam, vel potius auguribus promiſſa fuerant (nam eorum auſpiciorum erat in primis diligens obſeruator, cum accipitrariæ rei pręeſſet) ſe conſecuturum. Igitur Amurathem indies de damnis, quæ Vſcocchi & alii Archiducum miniſtri & ſubditi inferebant, deque incendiis, deprædationibus eorundem & rapinis commonefaciebat, inſtigans eum, vt in Croatia bellum inciperet. Inde vel contra Cæſarem, vel Venetos illud continuaret, vel ex improuiſo in Italiam impetum faceret, vt ſub Mahumete, Baiazethe, & Solymanno factum fuerat. Vnde omnibus Italiæ Principibus maximus metus incuteretur.

retur, & milites ditiſſimis ſpoliis locupletarentur. Ea importunitate tandẽ effecit, vt poteſtas ipſi data fuerit, bellum in imperii finibus auſpicandi, ſub hac tamen conditione, ne ipſius Amurathis iuſſu, ſed proprio motu id à ſe fieri profiteretur. Petrinæ propugnaculũ ad Culpam ſeu Colapin fluuium, quam de ſuo nomine Aſſan Grad nominari voluit, extruxit. Inde faciles incurſiones in ditionem finitimam fieri poterant, & periculum minabatur Caroloſtadio, Zagabricæ & Metlicæ, aliiſque vrbibus, & pagis vicinioribus. Omnia terrore, lachrymis & querelis percellebantur & perſonabãt. Sed obiter hic ſingulare quippiam obſeruandum ducimus, eum videlicet, qui primus Perſiæ regiones infeſtauit, antequã bellum proximum motum fuit, & pacem inter Perſas & Turcam violauit, idem cum hoc nomen tuliſſe, & Aſſan Baſſam de Wan vocatum, quæ Mediæ vrbs eſt, hodie Siruan & Waſpracan dicitur, qui eo tempore vltimus Turciæ terminus verſus Perſiam erat. Sæpius Vſcochorum mentionem fecimus: quinam igitur ſint clarius vt explicemus, propoſiti noſtri ratio requirit, quoniam cauſſa & occaſio tanti belli, quod nunc geritur extitiſſe dicuntur.

---

*LXIII. De Vſcochis, & quare ſic dicti.*
*Vbi ipſorum latebræ & receptacula ſint.*
*Vnde ipſis ad mare aditus ſit.*
*Quomodo ipſorum depredationibus variis modis reſiſti poſſit.*
*De Chimeriottis, Martoloſſis, & Murlachis.*
*Sententia Azam Baſſæ.*

*Decretum Vſcocherum de non diminuendo ſuorum numero.*

VSCOCHVS voce Sclauonica ſaltatorem ſignificat, quod capreoli in morem per præcipitia montium calceis lorariis ſaltare ſoleant. Sed errant, qui cum Iouio inhabitatores Chimeræ eos ſtatuunt, ſiquidem à Chimeriotis, ad quingenta milliaria diſtant; qui in Albania Acroceraunios mõtes ad promontoriũ Iapygium, quod Capo di Santa Maria dicitur, incolunt. Vſcochi Sclauonicam, Chimeriotæ Albanicam linguam loquuntur: Illi Romanos, hi Græcos obſeruant ritus: Illi collectitii ſunt & pauci, hi vero indigenæ, & maximo numero. Inter illos plurimi verſantur Murlachi, quibus ſub Turcis viuere non licet, qui aut ex Veneta, vel aliorum Principum Italorum ditione proſcripti, vel paupertate coacti illis ſe adiungunt. Recipiunt quoque in ſuam ſocietatem Marteloſſos, qui exploratores & latrones ſunt eius ditionis, vt ipſa vox Martelos demonſtrat, quæ profeſſionem, non nationem quandam denotat. De Murlachis ſic ſtatuendum, eo nomine omnes Chriſtianos intelligi, qui montes incolunt. In primis vero, qui in monte Lica prope Nouigradum & Seniam habitant. Vox ea Marolachia tunc primum innoteſcere cœpit, vbi in Italiam Barbari irruperunt. Nam cum ex Walachia ad mare Adriaticum perueniſſent, eo nomine omnes maris accolas adpellarunt, & ſub voce Vulachi, vel Vloſchi Italos omnes intellexerunt, non aliter, ac Turcæ, qui Francorum nomine omnes Italos appellitabant. Vſcochi maritima loca habent Seniam & Buccari: Interius vero Othozaz, & Vi-

& Vinadol, quæ regio ad comitem Sdrim pertinet. Et licet omnes oras finitimas deprædentur, quemadmodum Turcomanni quondam in Græcia solebant, ab Imperatoris tamen præfectis tolerantur, ne eos à se alienent, siquidem sine vllo stipendio, audacissime limites istos defendũt, & tuentur, Cosaccos Polonos ea in re imitantes; de quib infra fusius. Quod cum manifeste contra pacta conuenta inter Archiducales & Turcas, & cum ipsis quoque Venetis inita, fiat, sæpius causam & occasionẽ Turcis dedere, vt ad defendendos subditos, & merces, quæ Anconam & Venetias deferuntur, arma arripuerint. Eo etiam Venetos redegerunt, tum propter iurisdictionem, quam in mari Adriatico se habere Veneti prætendunt, tum etiam ne Turcis occasionem præbeant, vt armis in Venetos conuersis iniurias ab Vscocchis illatas vlciscantur. Tum etiam ne Veneti à Turca odiose interpellentur, vt fieri solet, quoties Turcis aliquo damno adfectis satisfactionem ab iisdem Venetis Turcæ petunt. Nec Turcarum modo bona prædati sunt, sed Christianorum etiam facultates aggressi, Venetorũ in primis, non equidem quo damna quæ in obsidione Seniæ acceperunt resarcirent, vt quondam ipsorum Vouiadæ & Arambassi causabantur, sed potius, vt iniustissimis modis diuitias & opes acquirerent. Quod eo libentius faciunt, quoniam optime norunt, quod à Venetis vix impediri possint, dum ab Imperialibus defenduntur, & quoties lubet in tutum se recipere queant. Vscocchis quatuor viæ patent in mare ad prædas agendas. Prima est inter flumen Vesliam atq; Chersum, insulas: secunda inter dictas insulas & Arben: Tertia inter Arben & Pagum. Quarta de-

nique inter Pagum & Zaram, quæ angustissima, & 100. passus vix patet, Veneti triremes habent, atque alias naues armatas, quas ad impediẽdos Vscocchorum impetus emittunt, sed quia parum ordinate res administratur, parum etiam hactenus ipsis nocuerunt. Nauium igitur numerus augendus & præsidia in loca opportuna collocanda sunt, quib. commode ipsis resistatur. In quæ etsi sumptus maiores impendendi essent, hæc tamen vtilitas inde expectanda, quod Vscocchis semel in fugam compulsis, non facile sese recolligere & vnire possint: Et mercatores ipsi, de quorum salute & vtilitate vt plurimum agitur, libenter eos sumptus contribuent, vel etiam hac ratione ipsis resistendum, vt Vscocchorũ Ducibus certa pecuniæ summa soluatur, vt à damnis tam Christianis, quam Turcis inferendis abstineant, cum latrocinia vix vlla ratione latronibus illis audacissimis & animosis interdici possint, nisi serio in id, & aperto bello incumbatur. Sed verentur nonnulli, ne ex ea re Turcarum Imperator indignationem contra Venetos concipiat, qui cum Vscocchis conspirasse ea ratione videri possent, vt ipsorũ mercatores solummodo pace fruãtur, & tuto negociari possint, neglectis aliis. Nec fieri etiã posse, vt in hunc modum tam secrete cum Vscochis transigatur, quin Turcæ resciscant. Verũ huic malo duobus modis succurri poterit. Primũ vt quid rei cum illis geratur, Turcarum Imperatori significetur, cũ in eo omnis tractatio cõsistat, quo ipsi solummodo satisfiat: Vel vt Pontifex bono cõsulens publico, sese interponat, & acceptam à Veneta Republica vel à mercatorib. pecuniam, suo nomine inter Vscochorum duces distribuat. Præterea etiam Cæsari subsidium

dium aliquod pecuniæ largiri posset, vt præsidio validò Seniam & loca vicina muniat, vel, quod optimum foret, si vt pacate inde discedant, eaq; loca rapinis exercendis commodissima deserant, cum ipsis cõstituto precio, vel ex pacto cõueniri posset. Constat enim publicos ipsos esse latrones, & maximis damnis Christianũ orbem afficere, alia ratione, nec vires ipsorũ imminui, neq; etiã penitus extirpari poterunt, quod nunquam à quoq; impediantur, quin militem suum augeant, & quosuis ad militiã paratos sibi associent. Hac enim lege apud ipsos cautum est, vt marito defũcto, cõiunx in omnia defuncti bona succedat, & qui hanc duxerit, possessionem illorum bonorũ acqrere. Huc vsq; de Vscocchis, & quomodo ipsorum insolentię resisti possit dictum sufficiat.

---

*LXIV. Sigismundus Battorius ad Cæsarem transit, quod plurimum Cæsari profuit.*
*Quæ Sinan Bassa Amurathi obtulit.*
*Obitus Amurathis & eius sepultura.*
*Cur Turcarum Templa seu Meschitæ vocentur Moschea.*
*Successio Mahumetis in regno paterno.*
*Quid Ferat & Sinan Bassa prætendant.*
*Cur Mahumetes in bellum profectus sit.*

VBI bellum inter Amurathem & Cæsarem, eo, quo dixi, modo recruduit, Sigismũdus Battorius Transyluaniæ Princeps Turcis aduersari, & Cęsaris partes sequi cœpit, quod vt illis præter spem & omnem expectationem euenit: ita neque ab his qui factũ hoc politico more (quem Ragion Distato appellant) examinarunt, approbari potuit. Soli igitur diuinæ prouidentię merito adscribendum est,

non diffidere ſolitos Vngaris, Italis & Hiſpanis, quod hæ nationes à Germanis parum diligantur, ne dicam odio habeantur. Qui etiam inter ſe propter variarum religionum ſtudia non conſentiant, & ſemper in eo verſentur metu, ne ſi forte Imperator Turcam bello vicerit, religionem, quam ſemel receperunt, iterum eiurare & Pontificis Rom. iugo ſe ſubmittere cogantur. Hanc ob cauſſam à bello ipſos potius atq; auxiliis ſummittẽdis abſtenturos, quam vt ſui & Imperii defenſionem ſuſcipere velint. Nec verendum eſſe, vt exteri Principes Imperatori hoc bello occupato auxilium ferant. Polonum & Tranſyluanum nunc in pace cum Turca viuere, nec belli tempeſtatem in proprias ditiones deriuaturos. Tum etiam quod Poloni eo in metu ſint poſiti, ne patriæ limites deſerere, & verſus mare glaciale ſe conferre cogantur: Tranſyluanus vero à Turcico Imperatore Imperium acceperit, quo rurſus ab eodem exui & ſpoliari poſſit. Regem Hiſpaniarum ea quidem valere potentia, vt maxima domus Auſtriacæ auxilia ſubminiſtrare poſſit, verum aliis in locis ipſum diſtineri. Pontificem Romanum non vbiuis locorum præſto futurum. Italiæ Principes neque theſauros ſuos, neque ſubditos in alterius gratiam inſumpturos. Venetam Rempublicam non temere Turcarum arma in ſe concitaturam, ſed ocioſe potius belli ſpectare exitum, quàm alieno periculo ſe immiſcere præoptaturam. Hæ præcipuæ ſunt Viſiriorum de bello mouendo ſententiæ, non maturo aliquo conſilio, vt fere ſolet, excogitatæ, ſed ex barbara quadam temeritate profectæ, qua moti plurimarum rerũ facilimam expeditionem ſæpius ſibi perſuadent, quas

effe-

effectu non modo difficilimas, sed etiã perniciosissimas sibi experiuntur. Scio nonnullos esse, qui de rerũ, quas enumeraui, certitudine dubitent, quem scrupulum ipsis eximere animus est. Breuiter igitur ostendã quomodo Turcis res nostræ innotescant, & Turcarum res in nostram noticiam perueniant. Demonstrabo etiam, omnibus Principibus hoc vsu venire, vt de rebus maximi ponderis eiusmodi deliberationes instituant, præcipue Ottomannici reges, exemplo à Solymanno & Selymo ducto. Ille enim cum suis Bassis omnium orbis terrarum Principum vires & potentiam examinabat & ponderabat: Hic vero qua ratione de omnibus Principibus, victoriam reportaret, consilium inibat.

---

*L X. Quomodo res, quæ inter Christianos Principes aguntur, in notitiam Turcarum perueniant.*

HAVD dubium est, Turcicum Imperatorem eiusque Consiliarios non modo earum rerum quæ inter Christianos quotidie accidunt, verum etiam arcanarum, & quæ ipsis solummodo Principibus, eorumq; Consiliariis notæ sunt, cognitionem habere; quibus explorandis tum mercatorum, quorum ex omnib. nationibus Constantinopolis magnum numerum alere solet, opera vtuntur: tum ex mancipiis & captiuis, qui singulis diebus in ipsorum potestatem perueniunt, intelligunt: hi plerique fidem Christianam eiurant, præmiis allecti, vel pœnarum metu, quibus durissime affliguntur. Habent etiam alias rationes hæc expiscãdi. Non ita pridem Secretarius quidam Imperatoris, qui Constanti-

nopoli morabatur, plurima in illorum noticiā pertulit. Et Iudæi hac in parte fidelem ipsis nauant operam, hi sagacissimi sunt exploratores. Christianorum hostes, qui passim per Turcicū Imperium sparsi, mercaturam exercent in præcipuis Emporiis & vectigalia fere soli redempta habent. Vnde summo studio res nostras indagāt, vt Turcis eas reuelando, gratiam ab iis ineant, bonis & facultatibus suis prospiciant, seque suosque liberos in tuto conseruent: tum etiam vt præmium aliquod, & mercedem ab ipsis accipiant, sibique eos deuinciant. Occasio præcipua belli, quod proxime Veneti cum Turca gesserunt extitit, vt fertur, Ioannes Miches Hebræus, qui infesto erga Venetos animo, quod merces suas, quas sub ficto quodam nomine, Venetias aduexerat, obtrudere ea specie prohibitus fuisset. Iohannē Lopes Hebræum affirmant plurima secreta Sixti V. Pontificis Amurathi aperuisse, quæ explorauerat, dum Romæ vixit. Ideo eius imago ab inquisitoribus cōbusta fuit. Habent etiam Turcæ exploratores suos fere in omnium Principum aulis, quibus certa stipendia soluunt, etiam (quod mirum est, sed verum tamen) in Heluetia & apud Rhætos superiores, vt de copiis & exercitibus, qui inde in alias regiones emittuntur, certiores reddantur.

---

*LXI. Quomodo de rebus Turcarum certiores reddamur.*

*Quis apud illos Mupthi vocetur.*

*Assan Bassæ auaritia & ratio emungendi pecuniam.*

*De Sultana.*

*De*

*De Zingi Han.*

*Cur Tartari & Turcæ capitis tegumenta pennis exornent.*

AD Christianos Principes quod attinet, notæ sunt impensę, quas faciunt, non modo vt aliorum consilia, & actiones secretiores explorent, etiam cum damno & pudore eorum, qui in ea re ipsis inseruiunt, sed præcipue vt quid Turca, qui communis est hostis in animo gerat, & contra illos machinetur, expiscentur. Vnde quorum plurimũ interest etiam in ipsa vrbe Constantinopoli suos maximo cũ sumptu alunt exploratores Iudæos & Turcas, atque primorum Bassarum fidissimos : & quoties arcanum quiddam ipsis communicatur, liberaliter illis dona conferre solent. Nonnunquam ipsimet Bassæ Principum legatis ea, quæ in secretiori Imperatoris consilio proponuntur, & tractantur communicare solent. Verum huic malo hoc ille solet adhibere remedium, vt præcipuos Consiliarios sub venationis specie rus secũ abducat, quo ea quæ decreta sunt, minus facile euulgentur. Variæ autem sunt caussæ, quæ Bassas mouent, vt de Imperatoris sui consiliis alios certiores faciant. Sæpius animorum quædam inclinatio eos permouet, qua Mahumetes Socoleuich primus Visirius sub Selymo, & Muphtius eo tempore erga Venetam Rempublicam affectus, plurima Reipublicæ illius legato concredidit. Muphtius autem apud Turcas primus eius superstitionis antistes, atq; Mahumetanæ legis præcipuus interpres est, tantæ in speciem autoritatis in concilio, vt ipsius sententiæ nunquam quisquam aperte contradicat. Dixi, in speciem : nam quoties

Imperator ſerio aliquid vult, ille vel timore vel adulatione motus princeps ad laudandum & ſuadendum prodit. Sæpius vbi inter præcipuos Conſiliarios contentiones oriuntur, vt deliberationes ſuorum æmulorum impediant, quo minus optatum exitum ſortiantur, illis quorum intereſt, eas patefaciunt, quod Mehemetem Baſſam & Muphtium, nec non ita pridem Sinanum & Feratum feciſſe conſtat. Nonnullos auaritia ad hoc mouet. Natura enim Turcæ ſunt auariſſimi ſeu donorum cupidiſſimi. Qua in re Aſſan Baſſa Venetus Cileſtri natus, reliquos ſui temporis Baſſas ſuperauit. Hic ante Cicalam Architalaſſi officio functus eſt, & cum quadam die in concilio quidam è Viſirbaſſis Imperatori pollicitus eſſet, ſe ex improuiſo Venetias occupaturum, nec ille tamen auditus, ſed deriſus potius propter vanitatem & temeritatem fuiſſet: Aſſan iſte ad legatum Venetum ſe contulit, eique conſilium aperuit, quaſi ab aliis in medium allatum, ſe vero naturali inclinatione erga eam Rempublicam motum obſtetiſſe, ne executioni mandaretur. Vnde ſplendidiſſimo & ditiſſimo munere fuit donatus. Sub hoc titulo conſiliarii ſæpius ſeruos ſuos & famulos remunerari ſolent. Nã arcana illis communicant, vt ea aliis, qui liberaliter donant, aperiant, atque lucrum inde faciant. Idem cum ſuis vxoribus obſeruant, vnde Sultanæ (quæ Imperatoris ſunt amaſiæ vel cognatæ) cum perpetuo in Seralio habitent, vbi negocia præcipua tractantur & expediuntur, eorum eſſe inſciæ non poſſunt, eaque per Eunuchos, qui ipſarum cuſtodiam habent, Principum miniſtris reuelant. Student ſibi hoc officii genere Principum animos deuincire, vt ſplendidum aliquod mu-

munus ab iis eblandiantur. Mater huius Mahumetis honorem ſingularem Venetæ Reipublicæ deferre ſimulat, & ſæpius donum aliquod ab ea poſtulat. Non ita pridem omnes Sultanæ à Venetis petierunt, vt prohiberent, ne fictæ illæ pennæ vitreæ, quæ Murani conficiuntur, & Erodii pennis ſimiles ſunt, Venetiis in Turciam efferantur, quod magno cum applauſu & vili precio paſſim Conſtantinopoli emerentur, vnde ipſæ impediantur, quo minus pēnas precioſiſſimas, quæ dono ipſis è diuerſis regionibus magno numero mitti conſueuerunt, eo precio, quo ante ſolebant, vendere poſſint. Apud Turcas enim mulieres æque atque viri criſtas gerunt, conſuetudine à Tartaris ducta, poſtquam Zingi Han, (perperam alii Cangio eum vocant) ſeruatus à bubone fuerat. Cum enim hæc auis arbuſculis q̄buſdam conſediſſet, ſub quibus Zingi latebat metu hoſtium eum inſequentium, putauere illi neminem in eo loco, vbi tam ſecura auis conſideret deliteſcere. In huius rei memoriā Tartari auem hanc ſummopere venerantur, vt qui eius pennas tum nanciſci poterat, felicem ſeſe æſtimaret: atque alii deinceps iis pennis capita inſignire ſumme ſtuderent, vt eſt apud Haytonem relatum. Sed ad inſtitutum.

---

*LXII. Quare Amurathes bellum Rom. Imper. inferre decreuerit.*
*De Aſſan Boſnia Baſſa.*
*De propugnaculo Petrinæ.*
*De Aſſan Baſſa de Vuan.*

AMVRATHES Turcarum Imperator, vbi diu in ea conſiliorum varietate anceps hæſiſ-

ſet,incertus quid nam de bello decerneret, tandem Cæſarem aggrediundum eſſe ſtatuit. Sperabat enim hac quoque in parte gloria & laude ſuos anteceſſores ſuperare, vt in Perſia ſe feciſſe iudicabat. Idque eo facilius, quod bellum gerendum eſſet in regione, quę proxime ſuum territorium attingebat: vnde commeatus & alia neceſſaria in caſtra commode deferri poſſent. In eo propoſito à Sinano Baſſa fuit confirmatus, qui cum vidiſſet, fruſtra ſe Corcyrenſem expeditionem conſuluiſſe, hanc fouere ſtuduit, ſperans ſe Generalis (vt vocant) & Supremi Ducis officio potiturum, quo ſuis æmulis reſiſtere, & maximas diuitias acquirere poſſet. Quod tandem ipſi ex animi ſententia ceſſit, ſiquidem ad ſeptennium ſupremum belli Imperium ea poteſtate, quam Imperator ipſe habet in caſtris, cōſecutus eſt. Illud negocium prę reliquis quoq; promouit Aſſan Boſniæ Baſſa, homo temerarius potius, quam ſtrenuus, ſi res eius in Croatia geſtas, ſpectes. Putabat eo modo diuitias ex eo bello (vt mos Turcarum eſt) maximas, & ſuprema belli munia, quæ à vatibus quibuſdam, vel potius auguribus promiſſa fuerant (nam eorum auſpiciorum erat in primis diligens obſeruator, cum accipitrariæ rei pręeſſet) ſe conſecuturum. Igitur Amurathem indies de damnis, quæ Vſcocchi & alii Archiducum miniſtri & ſubditi inferebant, deque incendiis, deprædationibus eorundem & rapinis commonefaciebat, inſtigans eum, vt in Croatia bellum inciperet. Inde vel contra Cæſarem, vel Venetos illud continuaret, vel ex improuiſo in Italiam impetum faceret, vt ſub Mahumete, Baiazethe, & Solymanno factum fuerat. Vnde omnibus Italiæ Principibus maximus metus incuteretur.

retur, & milites ditissimis spoliis locupletarentur. Ea importunitate tandē effecit, vt potestas ipsi data fuerit, bellum in imperii finibus auspicandi, sub hac tamen conditione, ne ipsius Amurathis iussu, sed proprio motu id à se fieri profiteretur. Petrinæ propugnaculū ad Culpam seu Colapin fluuium, quam de suo nomine Assan Grad nominari voluit, extruxit. Inde faciles incursiones in ditionem finitimam fieri poterant, & periculum minabatur Carolostadio, Zagabricæ & Metlicæ, aliisque vrbibus, & pagis vicinioribus. Omnia terrore, lachrymis & querelis percellebantur & personabāt. Sed obiter hic singulare quippiam obseruandum ducimus, eum videlicet, qui primus Persiæ regiones infestauit, antequā bellum proximum motum fuit, & pacem inter Persas & Turcam violauit, idem cum hoc nomen tulisse, & Assan Bassam de Wan vocatum, quæ Mediæ vrbs est, hodie Siruan & Waspracan dicitur, qui eo tempore vltimus Turciæ terminus versus Persiam erat. Sæpius Vscochorum mentionem fecimus: quinam igitur sint clarius vt explicemus, propositi nostri ratio requirit, quoniam caussa & occasio tanti belli, quod nunc geritur extitisse dicuntur.

---

*LXIII. De Vscochis, & quare sic dicti.*
*Ubi ipsorum latebræ & receptacula sint.*
*Vnde ipsis ad mare aditus sit.*
*Quomodo ipsorum depredationibus variis modis resisti possit.*
*De Chimeriottis, Martelossis, & Marlachis.*
*Sententia Azam Bassæ.*

*Decretum Vscocherum de non diminuendo suorum numero.*

VSCOCHVS voce Sclauonica saltatorem significat, quod capreoli in morem per præcipitia montium calceis lorariis saltare soleant. Sed errant, qui cum Iouio inhabitatores Chimeræ eos statuunt, siquidem à Chimeriotis, ad quingenta milliaria distant; qui in Albania Acroceraunios mõtes ad promontoriũ Iapygium, quod Capo di Santa Maria dicitur, incolunt. Vscochi Sclauonicam, Chimeriotæ Albanicam linguam loquuntur: Illi Romanos, hi Græcos obseruant ritus: Illi collectitii sunt & pauci, hi vero indigenæ, & maximo numero. Inter illos plurimi versantur Murlachi, quibus sub Turcis viuere non licet, qui aut ex Veneta, vel aliorum Principum Italorum ditione proscripti, vel paupertate coacti illis se adiungunt. Recipiunt quoque in suam societatem Martelossos, qui exploratores & latrones sunt eius ditionis, vt ipsa vox Martelos demonstrat, quæ professionem, non nationem quandam denotat. De Murlachis sic statuendum, eo nomine omnes Christianos intelligi, qui montes incolunt. In primis vero, qui in monte Lica prope Nouigradum & Seniam habitant. Vox ea Marolachia tunc primum innotescere cœpit, vbi in Italiam Barbari irruperunt. Nam cum ex Walachia ad mare Adriaticum peruenissent, eo nomine omnes maris accolas adpellarunt, & sub voce Vulachi, vel Vloschi Italos omnes intellexerunt, non aliter, ac Turcæ, qui Francorum nomine omnes Italos appellitabant. Vscochi maritima loca habent Seniam & Buccari: Interius vero Othozaz, & Vi-

& Vinadol, quæ regio ad comitem Sdrim pertinet. Et licet omnes oras finitimas deprædentur, quemadmodum Turcomanni quondam in Græcia solebant, ab Imperatoris tamen præfectis tolerantur, ne eos à se alienent, siquidem sine vllo stipendio, audacissime limites istos defendũt, & tuentur, Cosaccos Polonos ea in re imitantes; de quib infra fusius. Quod cum manifeste contra pacta conuenta inter Archiducales & Turcas, & cum ipsis quoque Venetis inita, fiat, sæpius causam & occasionẽ Turcis dedere, vt ad defendendos subditos, & merces, quæ Anconam & Venetias deferuntur, arma arripuerint. Eo etiam Venetos redegerunt, tum propter iurisdictionem, quam in mari Adriatico se habere Veneti prætendunt, tum etiam ne Turcis occasionem præbeant, vt armis in Venetos conuersis iniurias ab Vscocchis illatas vlciscantur. Tum etiam ne Veneti à Turca odiose interpellentur, vt fieri solet, quoties Turcis aliquo damno adfectis satisfactionem ab iisdem Venetis Turcæ petunt. Nec Turcarum modo bona prædati sunt, sed Christianorum etiam facultates aggressi, Venetorũ in primis, non equidem quo damna quæ in obsidione Seniæ acceperunt resarcirent, vt quondam ipsorum Vouiadæ & Aramballi causabantur, sed potius, vt iniustissimis modis diuitias & opes acquirerent. Quod eo libentius faciunt, quoniam optime norunt, quod à Venetis vix impediri possint, dum ab Imperialibus defenduntur, & quoties lubet in tutum se recipere queant. Vscocchis quatuor viæ patent in mare ad prædas agendas. Prima est inter flumen Vesliam atq; Chersum, insulas: secunda inter dictas insulas & Arben: Tertia inter Arben & Pagum. Quarta de-

dium aliquod pecuniæ largiri posset, vt præsidio valido Seniam & loca vicina muniat, vel, quod optimum foret, si vt pacate inde discedant, eaq; loca rapinis exercendis commodissima deserant, cum ipsis cõstituto precio, vel ex pacto cõueniri posset. Constat enim publicos ipsos esse latrones, & maximis damnis Christianũ orbem afficere, alia ratione, nec vires ipsorũ imminui, neq; etiã penitus extirpari poterunt, quod nunquam à quoq̃ impediantur, quin militem suum augeant, & quosuis ad militiã paratos sibi associent. Hac enim lege apud ipsos cautum est, vt marito defũcto, cõiunx in omnia defuncti bona succedat, & qui hanc duxerit, possessionem illorum bonorũ acq̃rere. Huc vsq; de Vscocchis, & quomodo ipsorum insolentię resisti possit dictum sufficiat.

---

*LXIV. Sigismundus Battorius ad Cæsarem transit, quod plurimum Cæsari profuit.*
*Quæ Sinan Bassa Amurathi obtulit.*
*Obitus Amurathis & eius sepultura.*
*Cur Turcarum Templa seu Meschitæ vocentur Moschea.*
*Successio Mahumetis in regno paterno.*
*Quid Ferat & Sinan Bassa prætendant.*
*Cur Mahumetes in bellum profectus sit.*

VBI bellum inter Amurathem & Cæsarem, eo, quo dixi, modo recruduit, Sigismũdus Battorius Transyluaniæ Princeps Turcis aduersari, & Cęsaris partes sequi cœpit, quod vt illis præter spem & omnem expectationem euenit: ita neque ab his qui factũ hoc politico more (quem Ragion Distato appellant) examinarunt, approbari potuit. Soli igitur diuinæ prouidentię merito adscribendum est,

se deliberationem illam censemus. Hinc enim dubio procul & Germaniæ & Italiæ nata est salus atq; securitas,& ipsius machinationes, quas cõtra Christianos principes intendere voluit,vt plurimum declinatæ & auersæ sunt singulari ad hanc diem exemplo. Sinan vero vbi post mortem Assan Bassæ imperio militari præfectus est, amissa omnia se recuperaturum est pollicitus, vt contra eorum calumniam sese purgaret, qui huius cõsilii de bello Cæsari mouendo authorem ipsum solum prędicabant, Quæ ab eo tempore in Vngaria ab vtraque parte gesta sunt, historicis describenda relinquimus. Sed ecce dum hic Belgrado reditum Constantinopolim parat, mors Amurathis ipsi denunciatur,qui 9. Ianuarii die Anni 1595. obiit,sepultusq; est in templo, quod viuens construxerat Idolo Bahalzebuf, id est, muscarum. Qua fortasse de caussa talia ædificia vulgo corrupto vocabulo,vel sane ludibrii caussa à nostris Moscheæ,hoc est, domunculæ Muscariæ nominantur. Vbi Mahumetes opera Ferati Bassæ,qui triremem è vestigio ipsi obuiam miserat, in paternum imperium inductus, & de more ac consuetudine Ottomannica inauguratus esset, cõsilia bellica renouata sunt. Initio apparebat, Mehemetem paci potius quam bello studere,quod Constantinopolim caritate annonæ oppressam, subditos ab eo bello alieniores; Bassarum animos,in primis vero Sinani & Ferati inuicem dissidentes cerneret.Ille enim belli imperium iure sibi deberi prætendebat, quod Mahumeti semper fidissimus & amicissimus fuisset,& parenti, quæ de filii morte ex ambitione decreuerat, dissuasisset, & suspiciones ea de re conceptas,eius animo exemisset; tum quod sem-

ſemper de omnibus rebus, quæ in regno quotidie fieri ſolebant, ipſum certiorẽ feciſſet. Ferat contra optime de Mehemete meritũ eſſe ſtatuebat, quod tempore exiguo in poſſeſſionem regni paterni illum collocaſſet. In primis vero tam periculoſo tempore, maximis neceſſitatibus Rempublicam vrgentibus. His inuicem illi altercabãtur rationib. donec tandem alter alterius necis & obitus cauſſa extitit. Sed vbi rebus domeſticis aliquantulum Mahumetes proſpexit, eaſque ex voto compoſuit, bello ſe accingere coactus eſt, tum propter rationes ſuperius à nobis in medium prolatas, tum quod milites palam profiterentur, ſe in militiam non amplius profecturos, niſi Imperatore ipſo præſente, quod à primis belli Ducibus Sinano & Ferato in bellis præteritis minime ipſis ſatisfactum, ſed peſſime etiam ab iiſdem tractati fuiſſent: Tum etiam quod militum animi alii in alios Duces inclinarent, & Cicala faciliman victoriam ipſi promiſiſſet, ſi ipſemet bello intereſſet.

---

*LXV. Agria occupatur à Turca. De vrbibus Toccai & Saemar.*

PRIMO expeditionis ſuæ anno Agriam occupauit, quæ licet non adeo munita ſit, propter montem, qui ipſi imminet, ſitus tamen ratione maximi eſt momenti, quod facile impedimentum inde Tranſyluani, & Cæſaris copiis, quo minus ſe cõiungant, creari poſſit, & Turcæ viam, quæ Caſſouia Toccaium verſus ducit, continuo infeſtare queant, cum ſuperior illa, quæ eſt verſus Saemar, multo ſit longior. Quod ſi muri & propugnacula Agriæ reficiantur, nullo negocio exercitus validiſſimus in-

ter vtrosque hostes ibidem in excubiis haberi poterit.

---

*LXVI. Expeditio Mahumetis.*
*Fuga eiusdem.*
*De Tamur Han.*

AGRIÆ expugnationem prælium est secutum, de quo vere dici potest, quod vel vterq; exercitus victoria sit potitus, Cæsaris sub principium, Turcarum sub exitum pugnæ: vel quod neuter ab aduersario fuerit victus, quod ambo sese receperint, incerto rerum suarum statu relicto. Quod inter Ludouicum XI. Galliæ regem, & Carolum Burgundum, eadem fere ratione contigisse legimus, vt Græcorum, & Romanorum exempla taceam. In primo statim congressu Mahumetes propriis suis oculis vidit exercitum suum dissipatum, & in fugam coniectum, ipse de sua salute sollicitus, in montem quendam in ipso Agriæ conspectu confugit, faciemque parte vestis Mahumetis, quam religionis caussa secum circumferebat, abstersit. Quãta vero nostrorum militum virtus, & in debellando hoste audacia fuerit, non est obscurũ, quod minus 50. millib. militum (quos Franciscus Maria, Vrbini Dux, ad extirpandam Turcicam tyrannidem sibi deposcere solebat) instructi hosti obuiam procedere, manus cũ eo cõferere, & exercitũ qui 300000. hominum, atque adeo totius Imperii Ottomannici robore constabat, in ipsius Imperatoris conspectu in fugam coniicere valuerint. Vnde nemo temere dubitare debet, quin si nostri minus auari, melius vniti, magisq; prouidi, in primis vero erga Ducem belli fideliores extitissent, victoriã splẽdidissimam, repor-

reportaturi fuerint, qualem forsitan ante ipsos nũquam Christiani de Turca tulerunt, ipso Mahumete capto: quemadmodum Baiazetem à magno TamurHan, id est, domino ferri (qui corrupte aliis Tamerlanus vel Tamberlanes dicitur) captũ esse scimus. Et vt tandem hanc partem absoluam, Turcarum Duces exiguam fortitudinem & rei bellicæ peritiá in eo prælio demonstrarunt: vnde plurimi honoribus suis priuati, alii vita mulctati sunt: Milites vero timidi & pauidi redditi. Hinc futurum coniicimus, vt eorũ Imperator melius rebus suis in proximum annum prospiciat, & vel pacem ineat, vel cum minori suo periculo bellum gerere studeat. Interim perplexe Christianus Orbis de eius machinationibus est sollicitus. Quare cogitationes hostium altius examinare, & quid Christiani Principes ad gloriam Dei, & sui conseruationem præstare possint & debeant, iudicare nostri officii esse censemus.

FINIS II. PARTIS.

# PARS TERTIA.

*IN hac parte agitur, an Cæsar & Transyluanus pacem à Turca oblatam acceptare debeant, nec ne? Tum etiam ostenditur, quid damni iidem Turcico Imperatori inferre, si bellum continuarint; Tum, quantum alii Christianorum Principes ipsi nocere possint, vt omni tempore periculum, quod Christianitati à Turcis imminet, euitetur.*

IN vltima igitur huius nostri libelli parte, primo loco demonstrare animus est: Num Cæsari atque Transyluano expediat, vt pacē, si à Turca iis offeratur, accipiant: Tum etiam exponam, quę Turca sibi pericula à Cæsare & Transyluano, tum etiam ab aliis Christianorum Principibus imminere timeat, si bellum, quod nunc geritur, continuetur, multarum quoque gentium, & locorum descriptionem addemus, quæ non minus iucunda, quam vtilis lectori erit futura.

---

*LXVII. Consilium Mahumeti datum, vt pacem cum Cæsare ineat.*

*Transyluanus Cæsari se coniungit, quem Turcæ maxime timent.*

*Cur Mahumetes belli continuationem tandem decreuerit.*

CVm belli initium in Vngaria Amurathes fecisset, pacis tractationē penitus recusauit, quam tamen Galliæ & Angliæ regum legati, strenue vrgebant: Ex aduerso vero bellum maritimum contra

tra Hiſpanum ſuſcipiendum, diligenter ſuadebant, vt à bello, quod contra Galliam & Angliam Hiſpani gerebant, diſtraherentur. Maiori ſtudio & contentione eandem rem tractarunt, poſtquam duplici clade in Croatia & Vngaria Amurathes affectus eſſet & Conſtantinopoli domeſticæ ſeditiones, & ciuiles diſcordiæ palam ſerperent, & indies latius manarent. Poſt Amurathis obitum Mahumeti ſucceſſori ſæpius eadem in animum reuocarunt, belli huius difficultatem ipſi oſtendentes, & quanto facilius expeditionem in Hiſpaniam ſuſcipere poſſit: Hoc in primis ipſi ponderandum relinquentes; quod Tranſyluanus præter omnem ſpem Cæſari ſe coniunxiſſet, vnde Turcarum rationes belligerandi ſummopere impeditæ fuerint: Siquidem Princeps ille iuuenis & audax, maxima nunc autoritate apud amicos æque atque inimicos ob ampliſſimas res geſtas polleat, qui nunquam ad officium reduci poſſit, niſi pace cum Cæſare facta, ipſe excludatur, ſed eiuſmodi pacem vix eſſe ſperandam, propter vtriuſque emolumentum, quod ab alterius ſalute dependere videatur, tum etiam propter confœderationem recens inter eos initam, & nouam affinitatē: qua Cæſari non ita pridem erat iunctus. Allegabant etiam Roſcianorum rebellionem, & quod Moldauiæ, & Walachiæ Waiuodæ ſeceſſionem à Turcis feciſſent: Tum etiam quod omnes Turcarum ſubditi in maximo timore verſarentur, ne vires Imperii Ottomannici à Tranſyluano non modo deprimantur, ſed ne penitus illud regnum deſtruatur & euertatur. Hiſce legatorum rationibus & monitis Mahumetes patulas præbuit aures. Illud etiam veritus, ne ſocietatem mutuam Chriſtiani Principes contra ſe

inirent, à qua re Turcarum Imperatores, semper sibi valde timuerunt. Igitur ex responso quod legatis dedit, & ipsius quoque actionibus apparuit, eius animum à pace non esse alienũ. Permisit enim Græciæ præfecto (quem Beglerbegum vocant) vt ea de re cum Imperatoris, Transyluani & Walachi officialibus ageret.

---

*LXVIII. Cur Turcæ libenter de pace tractent.*
*Ferdinandi Archiducis consilium.*
*Cur Maximilianus Imperator Albam regalem non occuparit.*

SED verior tamen opinio fuit Mahumetem etiam tum, non minus quam Amurathem, armatum animum gessisse, maxime vero postquam in Croatia cæsus fuerat, vt amissam scilicet recuperaret gloriam, in qua sententia etiam Ferdinandus Archidux erat. De pace tamen tractare simulate volebat, tum propter rationes superius allegatas, tum vero vt in hac quoque parte, vsum militiæ, in primis vero Ottomannicæ, sequeretur. Siquidẽ ea tractatione hostem negligentem & dubium in consiliis definiendis & apparatibus faciendis reddere cogitabat. Sperabat etiam fore, vt durãte ea tractatione nostrates tardius & remissius in bello contra eum procederent, ne maioribus iniuriis eius indignationem in se concitarent. Qua in re Maximilianum II. in occupanda Alba Regali deceptum fuisse sciebat, dum de pace ineunda cum Solymanno tractaret, quæ licet confecta, tamẽ non diu post maximo cum Christianorum damno iterum dissoluta & discussa fuit. Sed statuamus Mahumetem eo tempore pacis

pacis fuisse cupidum, vel eam nunc serio ab ipso desiderari, expedit tamen vt diligenter quid in hoc negocio rationes nostræ poscant, consideremus. Ego particulatim omnia ea referam, in quibus cardo huius rei grauissimæ versatur, quorum quædam ad Cæsarem spectant, quædã ad Transyluanum, reliqua ad dignitatem & emolumentum totius Christiani orbis pertinent, iudicium penes alios esto.

---

*LXIX. Quas pacis conditiones Turca propositurus videatur.*

*Turcarum mos nõ restituendi, quæ semel in bello ceperunt.*

*Cur Georgius Vacowichius ditionẽ suam ab Amurathe receperit.*

*Qua ratione Cefalonia à Venetis possideatur.*

*Cur Ferat Bei plurima loca Iacobo Soranzio restituerit.*

*Quænam loca à Cæsarianis & Turcis in hoc bello occupata fuerint.*

*De vocabulo Bano.*

PRIMVM quod in considerationem venit in eo consistit, quod Turca nunquam pacem cum Cæsare & Transyluano facturus est, nisi vterque, quæ hoc bello ipsi ademit, restituat: Econtra ipse haud facile, quæ occupauit, in primis vero, quæ alicuius sunt momenti reddet. Sic enim inter Turcas constitutum est, vt quæ semel ipsorum equi pedibus conculcarunt, vbi ea occuparunt, nunquam restituant: maxime vero si templa vel Meschitas ibi construxerint, vel commodum & emolumentum inde sperent. Etsi vero Amurathes II. Georgio

Wocouichio Seruiæ dominatũ, quo ipſum ſpoliarat, reſtituerit, id tamen præcipue factum eſt, quod Amurathes Vngaros, quorum potentiam verebatur, ſibi conciliare voluerit. Tum etiam quod Princeps ille, huius filiam, quæ Græcorum tamen religionem colebat, in matrimonio haberet à patre collocatam. Quod vnum ex iis grauiſſimis ſceleribus exiſtimari debet, propter quæ Deo vltori viſum eſt opibus & libertate plurimos eius gẽtis regulos ſpoliare. Sicut plane eidem Georgio contigit poſt vltimam illam Ladislai cladem. Ex quo in Sclauonicis cantilenis vulgo adpellatur Heuiernich, id eſt, infidelis. Veneti quoque Cefaloniam Inſulam hodie poſſident, quam Turcico Imperatori auxilio Conſalui Cordubenſis (quem magnum Capitaneum vocant) eripuerunt. Sed putat forſitan Turca hanc Inſulam ſibi parum conducere, vel eius acquiſitionem fore difficillimam. Selymus pace non ita pridem cum iiſdem inita permiſit, vt Ferat Bei (qui non ita pridem mortuus eſt Budæ, vbi Baſſa fuit) Iacobo Sorantio Reipub. legato 13. oppida prope Zara (olim Zacynthum) ſita, quæ Turcæ in bello ipſis ademerant, reſtitueret: Quatuordecim vero prope Sebenicum, & nonnulla prope Spalatum. Cupiebat enim Venetorum amorem eo modo retinere, vt à fœdere Chriſtianorum, quod maxime timebat, eos diſtraheret. Poſtulata Turcæ, quæ verendum eſt, ne noſtris proponat, hæc erunt, ni fallor; Vt ſibi reſtituatur à Cæſarianis in Croatia quidem propugnaculum munitiſſimum Petrinæ, & quæ ipſi ad viam, quæ vltra Drauum Caniſa vſque Bahoz ducit, quæ Sigetho vicina eſt, erepta fuerunt. Tum in Hungaria inferiore Strigonium & Vicegradum: In ſuperiori

riori vero Vaccia, Fileckum, & Nouigradum. Muros etiam Hatwani reſtaurari petet, hiſce addet tributi augmentū, & vt ſumptus, quos in bellum hoc fecit, ipſi rependantur. A Tranſyluano poſtulabit ſibi tradi Walachiam, & vt omni ſuo iuri, quod in eam prætendit, renunciet: Lippam ad Mariſſonem fluuium ſitam, arcem maximi momenti Temeſuariæ Baſſæ ſubiectam dedat; preciū Sangiachatuum duorum, Ianomæ, & Bezcherech, aliorumque minus celebrium locorum hoc in bello à Tranſyluano exuſtorum, ſibi ſolui cum muneribus, & annuorū tributorum auctione poſcet. Contra vero eorum quæ ipſe noſtratibus eripuit, non eſt, vt quis reſtitutionem ſperet. Tenet autem Tureuopoliæ ditionem, quæ intra Sauum & Culpam ſita, olim Banno paruit. Dicuntur autem Banni prouinciarum Rectores, Beglerbegis autoritate & poteſtate inferiores. Nec reſtituet Biz vel Bicagi, quæ verſus mare vergit, non procul à ditione Veneta ſita, ea via, quæ verſus Nouigradum ducit. In Vngaria citeriori Veſprinum & Iaurinum: vlteriori vero Agriam, quam poſtremo occupauit. Hæc fuſius à nobis ideo poſita ſunt, vt quę loca vtraque pars hoc in bello occupauit, innoteſcat, & clarius fiat.

---

*LXX. Imperatorem & Tranſyluanum neque coniunctos, neque diſiunctos inuicem pacem cum Turca facere debere.*

*Quo nomine Turca ſe læſum à Tranſyluano putet.*

SECVNDO loco & hoc conſiderandum eſt, ſi Mahumetes cum ambobus pacem facere recuſet, an alter ſeorſum ab altero conſentire paci de-

beat? Qui in rebus agendis ſunt exercitati, facile diiudicare poſſunt, ſi hi Principes à mutuo fœdere diſcedant, eum qui viribus erit inferior, vel à pace excludatur, in maximum coniectum iri periculum, tum hæc animorum diſiunctio, fœdera, & pacta conuenta iuramento confirmata, & promiſſionem ſummo Pontifici præſtitam, violaret atque infringeret. Quod ſi à parte Cæſaris primum offendatur, quis non videt, quanta ingratitudinis & neglecti officii culpa in ipſum ſit redundatura, quod eũ deſerat, qui tempore maxime neceſſario in ſuas partes contra Turcam conceſſerit? Quod ſi Tranſyluanus officii immemor, pacẽ cum Turca ineat, credo erit timendũ ipſi, ne in ſummũ dedecus apud quoſuis incurrat, quod immemor promiſſionis toties iteratæ, cuius in primis tenax eſt, tandem præ formidine conditiones eiuſmodi inierit, quas in hunc vſque diem fortiter reſpuerat, licet commoda maiora & perpetua protectio, tum ab hoc Mahumete, tum ab ipſius patre Amurathe oblata & promiſſa fuerint. Quæ ſi Ferdinandus Imp. conſideraſſet, non omnis ferme Vngaria in ius Turcarum ditionemque conceſſiſſet. Preterea quis tam demens vnquã, tamque omnis rationis expers ſit, vt in fide hominis infidelis acquieſcere velit, cui non ſemper id metuendum ſit fore vt ad q̃uis occaſionẽ q̃ ipſi ſpem aliquã lucri faciẽdi p̃beat, fœdera pacis ꝓhibita violet & rumpat, cum huius rei nunquã prætextus idonei deeſſe poſſint, Barbaris in primis principibus, qui fraudi ſtudent. Huius rei teſtes erunt Veneti, quibus Anno 1570. pax fuit à Selymo violata, præter alia exempla infinita, quæ in medium adferre poſſemus. Quod ne ſibi quoq; contingat, ſi quiſquam

alius

alius Principum, certe Transyluanus merito timere debet. Siquidem domus Ottomannica omnes sibi illatas iniurias ipsi soli imputat, & damna hoc bello accepta ab vno se accepisse Transyluano putat: Sola ipsius rebellione ( sic illi iustum desiderium, quo eximere se Turcicæ seruituti voluit, nominant) cõsilia sua impedita, seq; à cursu victoriarũ, quas animo iam voluebat, retardatum fuisse. Idque eo magis quod vix, ac ne vix quidem, tantis Turcarum viribus resistere posset, si in ipsum solum conuerterentur, nisi vel Polonus vel Imperator manus ipsi porrigat vel defendat, ꝙ exiguæ alias Transyluani vires & diuitiæ sint. Quod si eius ditiones natura & locorũ situ munitæ esse videantur, vt facile ad tẽpus defendi, & tueri possint, cogeretur tamẽ vel sponte sua, vel vi coactus immẽsæ huic potẽtiæ cedere, quę vniuerso iã orbi formidabilis est, adeoq; ꝓpter hominum multitudinẽ, diuitias, & omnis bellici apparat⁹ copias, insupetabilis videtur. Neq; Cęsar omni metu atq; periculo vacuus erit, si Transyluanus cũ Turca transigat, id solũmodo spectet Turca, vt Principes hosce armis semel exuat, & à bello securos reddat, ꝙ milites eorum vbi semel domũ ad propria defluxerint, non facile militiã repetere soleant, qua re Cæsarem maxime laborare nouit, quod bellum auxiliaribus potius, quã propriis copiis gerat, ad quarum collectionẽ plurimum temporis, & ordinum atque circulorum Imperii conuentus requiruntur. Ex his quæ diximus, facile vnusquisque intelliget, pacem eiusmodi Cæsari, atque Transyluano parum vtilem, vel perniciosissimam potius futuram, quos vbi arma semel deposuisse cognouerit Turcicus Imperator, non erit illi difficile, bellum cum maiori

commoditate, & locis maxime oportunis redintegrare.

---

*LXXI. Contra quos belli molem Turca sit conuersurus, si pacem cũ Cæsare & Transyluano ineat.*

*Quod Persis non facile bellum moturus sit.*

*De Turcomannis & Corizzis.*

TERTIO denique & vltimo loco, non modo Cæsari & Transyluano, sed omnib. aliis Christiani Orbis Principibus considerare expedit, quonam certo Turca videatur belli molẽ in posterum conuersurus, si pacem cum Cæsare & Transyluano sanciat, eamque ad tempus conseruet? Nam haud dubium est, quin Turcica Monarchia, subditos semper nouis bellis implicatos teneat, vt quæ originem ab armis sumpserit, & vires inde, atque incrementa omnia ceperit. Quod Persiam intentatam sit relicturus hoc præcipue tempore, & ad bellum non prouocatus, inde constat, quod milites Europæi, in quibus neruus militiæ Turcicæ consistit, ab illa expeditione maxime abhorrent, propter asperum & longinquum iter, & rerum ad victum pertinentium inopiam, tum etiam propter Persarum ferociam quam non parum timere videntur. In primis vero quod non ita pridem Turca cum Persarum rege pacem inierit, & fundamenta recens acquisitarum arcium nondum recte sint stabilita. Neque Persis vnquam deesse milites possunt, quorum fere tria sunt genera, Turcomanni scilicet, qui nostros vasallos referunt: Corizzi, vel Coryshi, qui stipendia merent: & auxiliarii, quorum nomine Armenii,

Ge-

Georgiani atque alii intelliguntur, qui omnes ſtrenui ſunt atque audaces, equites in primis, è quibus fere ſolis ipſorum militia conſtat, quæ maxima eſt militiæ Perſicę labes.

---

*LXXII. Turca bellum Mulei Ameth Maroccenſi regi non inferet.*
*Quid Siriphi, quid Sultani vox ſignificet.*
*De regno Gago.*

NEQVE adducor, vt credam Mulei Ameth, Regi in Feſſa & Marocco (quem Mauri Seriphū nominant, quod nomen, ſicut Turcarum Sultanus, Regem & Dominum denotat) bellum illatum iri, quod parum lucri, iacturam vero & detrimenta maxima inde ſit facturus. Tum etiam quod Mulei Ameth, qui fratres habuit Abdalam & Mahemethem, bello ſtrenuus ſit, & fortiſſimus. Nam etſi regnante Abdala voluptatibus & libidinibus ſe maxime deditum ſimulauit, vt ſuſpiciones quaſdam fratris animo eximeret, quod Mahumethem quoque, qui nunc imperat feciſſe diximus, vt patris iram leniret, attamen vbi poſt fratris obitum regnum auſpicatus eſt, aliud inſuper, quod regno del Gago hodie vocant, acquiſiuit, quod auro puriſſimo abundat, vnde tota eius prouincia plus centum dierum itinere circumſcribitur, ab Oceano Tripolim vſque pertingens.

---

*LXXIII. Turcæ Maltam non aggredientur, & quod nam in eare Cicalæ fuerit Conſilium Amurathi datum.*

MELITAM inſulā non aggredientur Turcæ. Nam ex Sinani Cicalæ Archithalaſſi con-

filio, quod Amurathi dederat, parum ad dignitatem Ottomannici Imperii conducet, si immensam suarum opum vim atque potentiam late patentem in exiguæ illius insulæ expugnationem & acquisitionem conferre velint. Ea quin sit futura difficillima, non est dubitandum: verendum magis ipsis est, ne successu omni destituantur, quod multo melius nunc, quam Solymanni tempore munita sit. Neq; in ea defendenda Equitum sacri ordinis pristinam & innatam fortitudinem atque audaciam esse imminutam scimus: Tum quod à reliquis Christianorum Principibus haud grauate, sed multo facilius nunc, quam olim auxilia ad eam tuendam impetrari, & obtineri possint.

---

*LXXIV. Turca bellum Hispano non mouet. Turcici & Hispanici Imperii termini.*

NEQVE Hispano Turca bellum mouebit, spe concitandorum Maurorum. Non enim tanta alacritate & promptitudine hi res nouas exequũtur, quanta auiditate eas desiderant. Eo vero minus eorum rebellioni insistendum, quod pluribus locis apertis & dissitis seiuncti, ipsi armis minime instructi sint, & eorũ fides merito in dubium vocari possit. Igitur in expeditionem tarde & lente proficiscentur, præ metu, ne suas domi amittant diuitias. Lusitanos & Arragonenses quod attinet, à quibus ex sententia Bassarum regi Catholico aliquid periculi imminere posset, sciendum, hos non modo honestum sub iugum missos, verum etiam sua sponte ipsos necessitati sese & tempori accommodasse. Et qui rerum agendarum sunt periti, facile iudicare

pos-

possunt, non leuiter exulum consiliis atque instigationibus contra patriam aures esse præbendas, ꝙ multum damni inde sæpius acceperint, qui minus caute in ea re sunt versati. Nec temere cōtra se Hispani arma Turcicus Imperator concitabit, quod potentissimus sit omnium Regum Orbis terrarum. Et licet variis in locis bella gerat difficilima, facile tamen vbiuis pacem vel inducias inire poterit, vbi à Mahemethe se peti viderit, vt taceam tantam ipsius esse potentiam, vt durantibus omnibus quæ nunc gerit bellis, Turcis tamen resistere valeat, classe in primis quam singulis annis emittere solet. Nec in ea instruenda nouos facere sumptus cogetur, vt Turcarum littora & oras maritimas infestet. Neque potentia vel imperii magnitudine Turcæ Hispanus cedit. Ille quidem latissimas & maximas ditiones possidet: In Asia quidem quicquid Euxino Ponto, sinu Arabico & Persico clauditur, à mari Caspio ad fluuium vsque Araxin, & Persiæ terminos, qui magis versus ortum positi, ab Hellesponto ad Nili ostia pertingit. In Africa possidet, quicquid intra Nilum iacet vsque ad Algerium, & in meditullio partem maximam eius prouinciæ, qua Ægypto & mari rubro terminatur. In Europa Buda ipsius imperii est terminus Constantinopolim vsq;, Nestro, Danubio, Ægęo & Adriatico mari clauditur: Euxini littora vsque ad Tanaim fluuium comprehendens: omnesque porro Asiæ insulas, & plerasque Græciæ. Sed Hispani Imperium magnitudine non est inferius, quia ab Occidente in Orientem vsque sese extendit, nouum orbem complectitur, à Moluccis insulis, quæ vltimæ sunt ex orientalibus, ad fretū vsq; Herculeum pertingit.

*LXXV. Turca Polonis bellum non inferet. Cur Romani Danubii littora munierint.*

NEc Poloniam bello petet, quæ Regio fere in ipsis regni Turcici visceribus sita est. Pollet insuper & hominum armatorum, & equorum copia, qui vbi Muldauiam, & Walachiam sibi subiecerint, traiecto Danubio Bulgariã inuadere, vel Romanos imitantes Danubii littora munire; & Constantinopolim vsque, quæ caput est imperii, excurrere, totamque eam ditionem deuastare poterunt: horum audaciam & ferociam Turcæ iam olim in bellis sunt experti.

*LXXVI. Turcæ non aggredientur Tartaros.*

NEc Tartaros aggredientur, quod eandem cum Turcis religionem colant, & fœdere inuicem iuncti sint, quibus victis parum emolumenti ad victorem sit peruenturum, quod omnium sint pauperrimi, in campo sub tentoriis viuentes, qui vbi hostem sibi appropinquare sentiunt, in tutum se conferre solent, eo discedente amissa recuperant, ab illis plurima beneficia recipere possunt, vbi amicitiam cum ipsis colunt, nec minora damna vbi eos semel irritarint.

*LXXVII. Neque Moscouitam.*

NEQVE tandem Moscouitas armis petet, quod regionem habitent glacie congelatam, vel paludibus

ludib. inuiam, infœcundã, à Turcico Imperio longe dissitam. Dux ipse magna & equitum & peditũ caterua stipatus incedit, qui tormentorum & sclopetorum vsum apprime norunt. Ergo vel in Venetam Rempublicam, vel vniuersam denique Italiam furorem suum effundet, si cum Cæsare pacem faciat, quod contra alium ex his quos commemorauimus, bellum moturum ipsum esse vix credi possit.

---

*LXXIIX. Qua de causa, & quibus modis, Turca Venetos sit aggressurus, & cur omnibus Christianis illud periculosissimum sit futurum.*

*Cur Hispanus merito Venetos iuuare contra Turcam teneatur.*

*Turcarum opes frangendi Imperiique excindendi rationem vnam esse, si mari superentur.*

*Cur Græcia victa, & Constantinopolis capta.*

*Cur Pius* II. *Mahumeti* II. *scripserit.*

*Eiusdem oratio.*

*Clementis* VIII. *Zelus.*

*Venetæ Reipublicæ laus & potentia.*

*Quomodo Turcæ Hierosolymam vocent, & quare à Chazilaris religionis causa frequentetur.*

SI Venetam Rempublicam Turcicus Imperator aggrediatur, maxima omnibus Christianis Principibus, vicinis in primis, pericula incubent, quod Italiæ bellum proxime, & sedi religionis immi-

neat. Nam Græciæ Principes in hoc vnico fere peccarunt, quod dissidentes inuicem, iis quos Ottomannorum armis proxime expositos esse sciebant, opportuno tempore auxilio & præsidio non venerunt; vnde omnibus postea idem fuit subeundum periculum, & Imperii habenæ, Deo sic ipsorum luxum & discordias ciuiles puniente, omnibus pariter fuerunt ereptæ, in primis vero ob contaminatam variis erroribus religionem, & legitimum Dei cultum corruptum seuere fuerunt castigati. Nam in Gothorum primum, Bulgarorum & Saracenorum potestatem cõciderunt, tandem misera & deploranda Turcarum tyrannide fuerunt oppressi, qua adhuc illaqueati tenentur. Quod ipsis à Nicolao V. Pontifice in literis ad Constantinum Imperatorem scriptis verissime prædictum fuerat. Cardinalis Bessario Italiæ Principibus grauiter exprobrat, quod Constantinopolim solis 50. millibus coronatorum iuuare noluerint, causaque extiterint vt postea à Turca occuparetur, qui perpetuo victoriarum cursu Trapezuntem, Sinopem, insulá Lesbum (quę Metelin hodie) Peloponnesum, Caramaniam cum regionibus vicinis Pamphiliæ, Bosniam, Bulgariam, inferiorem Vngariam, cum Epiro & maxima parte Dalmatiæ, & Illyrici, tandem quoque Eubœam, quæ Negropontus dicitur, Imperio suo adiecit. Sed cum merito in omnium Principum auribus Vrbani Pontificis verba sonare debeant, quib. Christianorum Principes Claromonte Aruerniæ vrbe congregatos ad Hierosolymitanam expeditionem suscipiendam concitauit, & recuperandam Hierosolymam, quæ Turcis etiam ipsis Cuzzimubaret, seu locus sanctus & inclytus dicitur, propter

sal-

ſaluatoris noſtri ſepulchrũ, quod illi æque ac Bethlehemũ reuereri, & ipſorum Chazillarii, qui Religionis cauſa Mecham proficiſcuntur, viſitare ea loca ſolent. Neque etiam ignota eſſe debeat Petri Eremitæ adhortatio ad Chriſtianos Principes habita, & fratris Iohannis Capeſtrani conciones, quibus ad 40000. crucigerorum coegerat, qui omnes contra Turcas in eaſdẽ regiones, vbi nunc geritur bellum, ſeſe contulerunt, aliorum etiam piorum virorum in primis Pontificum ardentiſſimæ admonitiones ad bellum Turcæ fortiter inferendum extent, quarum pleni ſunt conſiliorum, & hiſtoriarum Eccleſiaſticarum libri. Neque ſanctiſſimus Clemens VIII. qui nunc pontificatum regit, hac in parte ſuo officio deſit, hortando, impellendo: qui velut alter Iacobus, noctes dieſque ſine ceſſatione laborat in procuranda ouium Labani ſalute, id eſt, fidelium Ieſu Chriſti, altaque voce in precibus ſuis, multiſque cum lachrymis Deum pro ſalute noſtra implorat, & veneratur: hic omnibus aliis relictis, nobis in præſenti ſufficiet ea commemorare, quæ Pius II. (ꝗ prolixa epiſtola Mahumetẽ II. ad Chriſtianam religionem traducere voluit) in Concilio Mantuæ habito, poſtquam ruinam Græciæ, & aliorum regnorum Turcæ ſubiectorum deploraſſet in conſeſſu Chriſtianorum Principum, in hanc ſententiam locutus eſt: Ipſa quidem æquitas religioniſque ſtudium, Illuſtriſſimi & Chriſtianiſſimi Principes, hoc à vobis flagitat atque requirit, vt aliquando expergiſcamini, præſentique animo tandem miſeris iſtis & calamitoſis hominibus, qui ſub Turcica detinentur tyrannide, ſubueniatis. Quis quæſo veſtrum eſt, qui commune hoc atque

nostrum omnium ceruicibus imminens periculum non videat, planeque sentiat? Nam vt reliquas pulcherrimas atque ditissimas regiones, quas iam pridem immanissimus ille Tyrannus contra omne ius & fas occupauit, taceam, Adrianopolis & Nicopolis, ante paucos annos spacio multo maiori à Turcis erant dissitæ, quam illi Christiani sunt, quos non ita pridem in bello cepit, & omni crudelitatis genere miserrime affligit. Ad hoc piissimi, religiosissimique Principes vestrum met munus noster Saluator humeris vestris imposuit, vos obstringit atque obligat. Ille enim non modo è faucibus antiqui serpentis vos liberauit, verum etiam Principes & Rectores sui populi vos constituit, vt diligentum Pastorum instar pro salute gregis vobis commissi vigiletis intrepide, ne à lupis ei quid detrimenti inferatur, Deus, cuius nomen sit benedictum in secula, in manus vobis sceptrum tradidit, gladioq; accinxit, atque iussit vos, misericordiã & iusticiam exercere, atque tueri bonos, & debellare superbos. Omnes priuatas vtilitates Deo condonate, cedant diuinis humanæ rationes, sed & propria commoda & humanæ rationes nobis persuadeant, vt arreptis armis fortiter audaciã immanissimæ istius belluæ reprimamus, quæ Leonis instar rugientis continuo florentissimum Christiani Orbis campum deuastet, vt partem aliquam nostrarũ vel vicinarum regionum deglutiat. Liceat ex alterius damno sapere. Extinguamus ignem, qui parietem proximum atque fratrum nostrorum inflammat, ne consumamur vna cum ipsis. Occurramus opportune atque destruamus torrentem hunc rapidissimum atque præcipitem, ne eius inundatione nosque nostrique

agri

agri ſubito pereant. Ergo agite bellatores inclyti atque fortiſſimi, vobiſcum tandem ſtatuite, & decernite, ne vlla ratione ſeculum in quo viuimus, anteactis minus ſit glorioſum, minuſue celebre virorum præſtantiſſimorum inopia: imitamini illum Gotofredum, Balduinum, Bœmundum, reliquoſque Argonautas celeberrimos, qui, vt hoſtib. crucis Chriſti ſepulchrum redemptoris noſtri eriperent, propria quæuis bona vendiderunt, patriam domoſque deſeruerunt, mare transfretarunt, variis laboribus atque periculis immenſis iactati in mari, fatigati in terra. Nunquam melius theſauros, arma, vireſque ſuas ſe impēdere poſſe iudicarunt, quam in ſanctam hanc & laudabilem expeditionem. Quis igitur veſtrum erit, qui præeundo aliis ſancto exemplo, primus ſe cruce ſignabit? Quis ducem itineris, quis comitem ſeſe præbebit? vbi nam ſunt Chriſti milites validiſſimi, qui glorioſum hoc vexillum ſequentur? Quis tandem erit tam impius, vt priuata odia, atq; inimicitias domeſticas communi omnium ſaluti condonare nolit? Sed hæc obiter dicta ſufficiant, ad quæ non propoſito noſtræ orationis curſu, ſed iuſtiſſimo quodam & pio ardore dicēda delatus ſum, quo & honorem Dei noſtri, & ſalutem tot animarum, quę Chriſti ſanguine redemptæ, calamitoſiſſima Turcarum tyrannide opprimuntur, procurare ſemper ſtuduimus. Si igitur vt ad rem redeamus, Turca Venetis quod abſit, bellum moueat, periculi quod impendet, grauitas neceſſario requireret, vt omnes Chriſtiani Principes huc ſolummodo ſua conferrent conſilia, ne quid illa detrimenti capiat, ſed in priſtino ſuo conſeruetur ſtatu, idque eo magis, quod ſingulari moderatione omnium Princi-

pum fauorem retinere, & indignationem euitare semper studuit. Ea enim tanquam singulare quoddam mundi ornamentum, & Christiani orbis propugnaculum firmissimum dignissima est, vt etiam propter optime constitutam Reipublicæ formam, quã diutissime floreat, & nunq̃ à quouis occupata, incorrupta, & inuiolata libertate perfruatur. Verũ præ aliis omnibus, vt id faciat, Hispaniæ rex multis nominibus obstrictus tenetur, fœdere nimirum, vt se ipsi iungat, vel alia ratione auxiliũ præstet. Quis enim sibi persuadere poterit, Turcas Venetis deuictis à bello quieturos, quin potius maioribus fruentes commoditatibus vniuersam sibi Italiam subiicere conabuntur, in qua pulcherrimas atque florentissimas regiones Hispanus possidet. Nam reliquorum Principum vires & bellicum robur non sufficiet vt hosti tam potenti in mari resistere possint, cum mutuis sibi auxiliis, pecunia, milite, commeatu & nauibus aliisque rebus ad bellum necessariis raro sibi inuicem succurrere soleãt, quod tamen merito considerare deberent, cum optima Turcas vincendi ratio sit, vt classe ipsis occurratur, & bellũ inferatur maritimum, hoc præcipue tempore, quo classem nullam habeant paratam, nautis destituantur, nauarchis prudentibus, & rei maritimæ peritis careant. Tum etiam quod Turcæ naualibus abhorreant certaminibus, quod difficilima sint, multoque sanguine constent, & plerunque in illis victi fugatique fuerint. Nec eos latet, quin vbi in mari clade aliqua fuerint affecti, in terra quoq; facile à nostris vincantur. Eiusmodi consilium Euagoras Cyprius, & Conon Atheniensis Persarum regi cõtra Lacedæmonios dederunt. Sic Marci Antonii clas-

classe ab Augusto deuicti exercitus, qui iam triumphabat, & 80000. peditum, 22000. equitum constabat, absque prælio victus, & nullo negotio dissipatus est. Hac vincendi ratione etiam Rogerius Calaber, Regis Aragoniæ Almiras, vsus est, Galliæ regem magni prælii victorem in mari aggressus, & Gallica fugata classe, amissa recuperauit, atque vtriusque victoriæ fructum solus percepit. Quis ignorat quantos Christianorum exercitus successus cõtra Turcas Anno 1571. & 1572. facere potuisset, si lectis magis idoneis nauibus, primo statim impetu Ægæi maris loca præcipua vel Peloponnesum aut Cyprũ aggressus fuisset, vt prudentissime sane Venetæ classis Inspector generalis, cui Soranzio nomen erat, in medium consuluerat? Haud dubium est, Venetam Rempublicam hoc nostro seculo esse potentissimam, non modo propter immensos auri, argentique thesauros, quos longa pace cumulauit, omni ære alieno, quod ante bellum proxime gestum, & in ipso bello contraxerat dissoluto, verum etiam propter magnum triremium numerum, commeatus aliarumq; rerum ad bellum pertinentium copiam. Quibus rebus instructa, forsitan sola hosti resistere valebit. Idque eo commodius, si quã parui hostem faciat, inde ostendat, vltro bellum inferendo, si Alcibiadis Atheniensis consilium secuta, & belli facto initio strenue pgat, atq; aliquos ex locis, quos infra nominabimus, ex improuiso occupet, priusquam ille belli iustos apparatus facere possit. Passim vero Reipublicæ huius Imperium tam probe fortiterque munitum est, vt perparum ipsi à Turcarum machinationib. & consiliis sit metuendum. Inter alia propugnacula, tria hæc Cor-

pum fauorem retinere, & indignationem euitare ſemper ſtuduit. Ea enim tanquam ſingulare quoddam mundi ornamentum, & Chriſtiani orbis propugnaculum firmiſſimum digniſſima eſt, vt etiam propter optime conſtitutam Reipublicæ formam, quã diutiſſime floreat, & nunq̃ à quouis occupata, incorrupta, & inuiolata libertate perfruatur. Verũ præ aliis omnibus, vt id faciat, Hiſpaniæ rex multis nominibus obſtrictus tenetur, fœdere nimirum, vt ſe ipſi iungat, vel alia ratione auxiliũ præſtet. Quis enim ſibi perſuadere poterit, Turcas Venetis deuictis à bello quieturos, quin potius maioribus fruentes commoditatibus vniuerſam ſibi Italiam ſubiicere conabuntur, in qua pulcherrimas atque florentiſſimas regiones Hiſpanus poſſidet. Nam reliquorum Principum vires & bellicum robur non ſufficiet vt hoſti tam potenti in mari reſiſtere poſſint, cum mutuis ſibi auxiliis, pecunia, milite, commeatu & nauibus aliiſque rebus ad bellum neceſſariis raro ſibi inuicem ſuccurrere ſoleãt, quod tamen merito conſiderare deberent, cum optima Turcas vincendi ratio ſit, vt claſſe ipſis occurratur, & bellũ inferatur maritimum, hoc præcipue tempore, quo claſſem nullam habeant paratam, nautis deſtituantur, nauarchis prudentibus, & rei maritimæ peritis careant. Tum etiam quod Turcæ naualibus abhorreant certaminibus, quod difficilima ſint, multoque ſanguine conſtent, & plerunque in illis victi fugatique fuerint. Nec eos latet, quin vbi in mari clade aliqua fuerint affecti, in terra quoq; facile à noſtris vincantur. Eiuſmodi conſilium Euagoras Cyprius, & Conon Athenienſis Perſarum regi cõtra Lacedæmonios dederunt. Sic Marci Antonii claſ-

classe ab Augusto deuicti exercitus, qui iam triumphabat, & 80000. peditum, 22000. equitum constabat, absque prælio victus, & nullo negotio dissipatus est. Hac vincendi ratione etiam Rogerius Calaber, Regis Aragoniæ Almiras, vsus est, Galliç regem magni prælii victorem in mari aggressus, & Gallica fugata classe, amissa recuperauit, atque vtriusque victoriæ fructum solus percepit. Quis ignorat quantos Christianorum exercitus successus cõtra Turcas Anno 1571. & 1572. facere potuisset, si lectis magis idoneis nauibus, primo statim impetu Ægæi maris loca præcipua vel Peloponnesum aut Cyprũ aggressus fuisset, vt prudentissime sane Venetæ classis Inspector generalis, cui Soranzio nomen erat, in medium consuluerat? Haud dubium est, Venetam Rempublicam hoc nostro seculo esse potentissimam, non modo propter immensos auri, argentique thesauros, quos longa pace cumulauit, omni ære alieno, quod ante bellum proxime gestum, & in ipso bello contraxerat dissoluto, verum etiam propter magnum triremium numerum, commeatus aliarumq; rerum ad bellum pertinentium copiam. Quibus rebus instructa, forsitan sola hosti resistere valebit. Idque eo commodius, si quã parui hostem faciat, inde ostendat, vltro bellum inferendo, si Alcibiadis Atheniensis consilium secuta, & belli facto initio strenue pgat, atq; aliquos ex locis, quos infra nominabimus, ex improuiso occupet, priusquam ille belli iustos apparatus facere possit. Passim vero Reipublicæ huius Imperium tam probe fortiterque munitum est, vt perparum ipsi à Turcarum machinationib. & consiliis sit metuendum. Inter alia propugnacula, tria hæc Cor-

cyrę, Ascruuii seu Cathari atque Zaræ, inexpugnabilia habentur: idque eo magis quod perexiguo interuallo Venetiis distent, vnde subito præsidia mitti possint. Hæc clauium maris Adriatici vicem obtinent, hostem ab ingressu prohibentes, vel ad regrediendum velociter eum compellentes, vt velut in reti captus detineatur. Candiæ siue Cretæ insula, & loci situ & præsidiis firmissimis ad defendendũ apprime instructa videtur, vt non nisi maximo cũ discrimine, & periculo euidentissimo Turca eam tentare possit. Nam si milites in eam exponere velit, natura loci, quod portubus careat, impeditur: pars altera à milite præsidiario, atque incolis strenuis, q de salute propria solliciti, fideliter Principi suo obtemperant, facile hostes ab ingressu arcebunt, vt vel nullas omnino, vel certe cũ maximo suo damno copias exponere possint, vbi recte ad defendendos insulæ portus in suos ordines dispositi essent. Quod si vero hoc potius quam illud contingat, reliqua tamen hostium manus & classis reliquiæ in maximo versabuntur periculo, ne à nostris vincantur, quod Turca propter regionum suarum longinquitatem suis subsidio venire nequeat. Neque ipsamet Turcarum classis diu in hoc mari versari poterit, absque naufragii periculo, vel metu classis Venetæ, cum qua necessario prælio concurrendum esset. Tandem Palmæ propugnaculum, quod nunc exædificatur à Venetis non modo Turcis omni tempore, vbi Istriam aut Forum Iulii inuadere volent, resistet: Sed omnium insuper Barbarorum, qui in Italiam irrumpere conabuntur, vim atque impetum coercebit. Et hæc quidem de Veneta Republica dicta sufficiant. Vniuersam quod atti-

attinet Italiam, ſuperius à me rationes, quæ Turcicum Imperatorem ad eam expeditionem mouere poterunt, recitatæ & expoſitæ ſunt. Nunc quibus itineribus eo peruenire poſſit, vt reſpondeatur iis, qui difficultatem aliquam in hiſce rebus ponunt, demonſtrabo.

---

*LXXIX. Si Turca in Italiam bellum transferat, quibus itineribus Turca eam inuadere poſſit.*

DVÆ ſunt viæ, quæ Turcam è propria ditione in Italiam ducunt. Prior, quæ optima & equitatui aptiſſima, Belgrado intra Drauum & Sauum fluuios: Altera vero citra Sauum: Vtraque Lubianam vſque (quæ Labacum Germanis, olim Nauportus dicebatur) pertingit: fertiliſſima, & quę commodiſſime bello ſedem præbere poſſet, regio eſt. Vrbs autem ipſa facilis occupatu eſt. Huc cum ventum fuerit, duæ rurſus patent viæ, vna quidem verſus Goritiam, altera vero per Peucæ & Karſtiæ prouincias Falconiſmontem vſque, qui Veruca olim dicebatur, ducit. Sic vtraque Natiſone ſeu Piſontio fluuio quem Turcæ aquas albas vocant, finietur. Qui fluuius celebris habetur, tum ꝓpter Theodorici Gothorum & Odoacri Herulorum regis res geſtas, tum etiam quod Turcæ non ita pridem huc vſque, atque adeo ad caſas Cæſarianas (hodie San Caſſano) paſſim omnia deuaſtando & deprædando excurrerint. Prior, Goritiam ducens, propter commeatum & ad deducendum equitatum multo eſt commodior. Poſterior tamen, etſi aliquantulum ſaxoſior, & in Peuca ſyluæ ac anguſtiæ quædam,

eam difficiliorem reddant, in primis vero prope Scelefcnytabor, arcem præſidio paucorum ruſticorum munitam; attamen non eſt prorſus inuia & equitatui inacceſſa. Hanc Attila tenuit, cum Tergeſtum, & Aquileiam peteret.

---

*LXXX. Cur Theodoricus Monfalconem, Odoacer Gradiſiam, Veneti Palmam munierint.*

*Aliæ viæ, quibus Turca in Italiam venire poteſt.*

HÆc cauſa Theodoricum Gothorum regem, vbi Italiam ſibi ſubieciſſet, mouit, vt locum, quem Falconiſmontem vocant, ad eam viam poſitum, muniret: cum non ita pridem ante Gradiſia ab Odoacro, qui tunc Italiæ imperitabat, exædificata fuiſſet, quam tamen paulo poſt ipſe Theodoricus à Zenone Imperatore contra Odoacrum cum exercitu miſſus, occupauit. Harum arcium extruendarum cauſa eadem fuit, quæ Venetos ad ędificandam Palmam contra Turcas mouit. Sed Turcico exercitui alius patet in Italiam aditus, ne Conſtantinopoli diſcedentes, Belgradum peruenire cogantur, ſi videlicet vnam prædictarum viarum ingrediantur, & verſus vrbes Nis & Præcup tendant, ſuntque ibi anguſtiæ quædam non procul ab vrbe Sophia, relicta Alba Græca ad manum dextram; vel denique relicta Sophia, vrbem Nouibazar petent, & per Ducatum Herzecouinæ in Boſniam verſus Bagnalucam iter inſtituent, & continuo rectoque curſu, duorum tantum dierũ itinere Venetam ditionem attingent, prope eum locum vbi Turcarum exercitus

tus quondam conuenire ſolebant, quando Italiam inuadere deſtinarent. Hæc via plana eſt,& trahendis vehiculis, tormentis atque aliis impedimentis commoda. Hinc Ammianus Marcellinus ſcribit, Gallum Iuliani fratrem, curru Petouia vrbe Polam vſque vectum fuiſſe.

---

*LXXXI. Quomodo Turcæ Italiam bello maritimo aggredi poſſint.*
*Exempla Auguſtæ, Cotronæ, Rhegii & montis ſancti angeli.*
*Vires & regimen Italiæ.*
*Thucydidis iudicium de cauendis periculis.*

SED vt maiori damno Italiam afficiat Turca, vno eodemque tempore partem exercitus terreſtri itinere eo mittere poterit, partem vero claſſe. Quod Mahumetes II. facere tentauit, & huic qui nunc regnat, à Sinano Baſſa anno præterito perſuaſum fuerat, eo videlicet conſilio, vt Hiſpanus & Veneti tãto facilius inuicẽ diſiungantur, ſi Venetis in mari Adriatico quid negotii atque periculi creetur: Hiſpanus vero in Siciliæ & regni Neapolis littoribus bello petatur, vel Calabria atque Apulia deuaſtetur, omni timore atque damnis inuoluendo.

Nec obliuioni adhuc tradita eſt Hydruntis occupatio, quæ tempore prioris Mahumetis contigit, ſentitque adhuc curia Romana quanto metu perculſa non ita pridem fuerit, cum in Tyrrheno mari Turcica claſſis apparuiſſet. Nam Italiæ littora legendo, Subſolano, Noto, & Auſtro ſpirante, vel

Zephyro aut Africo flante è Barbaria vſque centum cellas (quæ Ciuita Vecchia hodie) excurrere poteſt. Notiſſimum eſt, quid Auguſtæ, Cotronæ & Rhegii Turcæ: quidue ante illos Saraceni in monte Gargano, quem hodie ſancti Angeli nominant, deſignauerint. Equidem ſcio, non abſque maxima difficultate Turcarum deliberationes, quarum ſuperius parte ſecunda huius libri meminimus, in effectum produci poſſe, quod nobiliſſima hæc prouincia, vt rem breuiter complectar, paradiſus atque deliciæ orbis terrarum, natura & operibus perfecte munita, diuitiarum & incolarum abundantia repleta, commeatu etiam abundet, niſi ex diuina quadam pœna, vel ob alios caſus fortuitos, ſegetes minus lætæ atq; vberes interdum proueniant, à principibus denique Catholicis ac ſtrenuis gubernetur, & contra vim hoſtium defendatur: inde rectiſſime concludere poſſumus, Turcam ſi eam inuadat, breuiter propria domicilia eſſe repetiturum vel ſepulchrum ipſi Italiam futurum, quod multis aliis ante ipſum Barbaris contigiſſe nouimus. Sed cum veri Politici prudentia præcipiat, hoſtem formidare, eumque nullatenus contemnere, vt Thucydides monebat, quo maiori cum induſtria & cautione de remediis, quibus vinci poſſit, deliberetur atque ſtatuatur, noſtri quoque officii eſſe rati ſumus, breuiter remedia quædam proponere, quibus pericula, quæ à Turcicis machinationibus Italiæ imminere poſſint, euitentur, quæ etiam in bello, quod nunc geritur, commode adhiberi & vſurpari queunt, quod Turcæ diligentiſſime ſibi ab illis caueant, eaque formident.

*Quo-*

*LXXXII. Quomodo bellum Turcicum declinari, & alio diuerti possit.*
*Veterum quorundam opinio super hancrem.*
*Martini Segonensis sententia.*

INTER alia remedia, quæ, postquam Mahumetes II. Hydruntum occupasset, in medium fuerunt allata, vt Turca ex Italia depelleretur, hoc quoque quod Martinus Segonius Episcopus Olchinensis (hodie Dulcigno vocant) proposuit, non fuit postremum: Illud ad Sixtum IV. Pontificem scriptum misit, cuius hæc fere sunt verba: Pannonum Rex cum suo exercitu confœderatisque populis præsentet se ad Danubium fama præcedenti: quod in Rasciam sit traiecturus: futurum inde, vt omnium Turcarum multitudine sibi obuiam ad Istri traiectum progrediēte, gentes nuper Valonam & ad alia Epiri maritima loca missę ad Italiam transfretandæ statim ob metum Pannonum ad castra Turci reuocentur. Sed cum pro vnico Hungariæ rege & Cæsarem habeamus, & Transyluanum, de vtroque, quod satis est loquar, vt cognoscatur, quā-to cum detrimento totius Christianitatis hi Principes pacem, vel hoc saltem tempore; & tam subito, quod multi verentur, ineant. Docebo insuper hunc certissimum esse modum, vt Reipublicæ status in tuto collocetur, ne à potentibus aduersariis inuadatur, quem etiam quiuis Duces pręstantissimi maxime approbarunt. Nam Hannibal Antiocho consuluit, vt Macedoniam infestaret, ne Philippus auxilia Romanis suppeditaret. Idem consilium Hiero

Siculorum rex Romanis dedit, vt videlicet in Africam bellum transferrent, quo Carthaginenses impedirentur, ne nouum exercitum ad Hannibalem in Italia belligerantem mitterent.

---

*L XXXIII. Aliæ rationes, ob quas Imperator pacem cum Turca inire non debeat.*

*Quid Mahumetes in futurum sit facturus.*

*Itinera, quæ Turcas Viennam ducunt.*

*Tria alia itinera ostenduntur, quibus Turca in Italiam peruenire possint, si Viennam cepissent.*

*Cur Mahumetes exercitum ex Croatia reuocarit.*

IMPERATOR iam totus est in armis occupatus, & licet quædam loca ipsi fuerint erepta, alia tamen non minoris momenti in amissorum locum cepit. Nec bellum difficile est, propter regionem & propinquitatem, milites iam arma tractare didicerunt, forti animo horribilem hostium clamorem contemnere norunt, frigori aliisq; hyemis incommodis sunt assuefacti. Ipsi Duces in disciplina militari, qua contra Turcas vtendum est, probe sunt instructi. Quod si exercitus Christianorum primus in hostico compareat, vel obsidione, vel ex improuiso occupare quædam ex locis amissis conari debent, quod in tempore vix auxilium laborantibus Turcæ laturi sint. Nam qui domicilia repetierunt, quouis tempore in Vngariam redire non possunt, ob fœ-

ob fœni, herbæ, & commeatus inopiā: Qui in propugnaculis limitaneis hybernarunt, vix ad eorum defensionem, vt taceam aliorum offensionem, sufficient. Nec pauci erūt, qui quouis modo domi manere studebunt propter inediæ famisque metum, aerisq; inclementiam, quam valde perhorrescunt. Præterea non abs re sperare possumus, fore vt potentissimi æque, atque minoris conditionis, & nominis Principes Germaniæ tandem aliquando suo fungantur officio, quod non modo de defendendis Vngaris, quos odio maximo prosequuntur, verum etiam de ipsorummet & coniugum, liberorumque salute, & diuitiarum conseruatione agitur. Quod si forte quis eo dementiæ deueniat, vt eadem libertate & opportunitate bona quæ possidet, sub Turcarum Imperio se conseruaturum cōfidat, hic de tota re facilime certus fieri poterit. Græcorum tantummodo spectaculum Tragicum & horrendum sibi ob oculos ponat, qui vbi semel à Turca fuerunt deuicti easdem perpessi sunt calamitates, & miserias, in quas Hebręi inciderunt. Rege enim & imperii ornamentis omnibus priuati, libertate & diuitiis exuti, & quod vix sine horrore dicere possum, iucundissima consolatione, quam ex dulcissimo amplexu charissimorum liberorum percipere solebant, destituuntur. Ad hæc si bellum continuetur, nemo quidem iure dubitare poterit, quin Principes imperii etiam inuiti, Cæsaris atque ipsorummet defensionem suscipere cogantur. Siquidem semper hoc illis timendum erit, ne Turcæ copias suas, vel contra Toccaium ducant vt Cæsaris atque Transyluani coniunctionem protinus impediant, vel contra Viennam expeditionē

ſuſcipiant, quod Sinan nuperrime Mahumeti perſuaſit, oſtendens illi, qua facilitate expugnari poſſit, quæ gloria inde ad illum redundatura, & quantum momenti expeditio illa habitura ſit, quod capite male affecto, reliqua membra cuncta debilitentur. Quod ſi forte exercitum ex Croatia reuocauerit, non modo vt ſuſpicionem & æmulationem Italis Principibus, qui de rebus ſuis valde ſunt ſolliciti, adimeret, Venetis in primis, qui ea de cauſſa in Palma munienda ſtrenue pergebant, ſed potius vt copias vndiquaque colligeret, quibus inſtructus expeditionem Viennenſem maioribus viribus ſuſcipere poſſet. Verum vt vt res ſeſe habeat, conſtat interim nullis Venetorum muneribus & donis ad hoc ipſum fuiſſe adductum, vt falſo nonnulli crediderunt. Porro vt periculi magnitudo innoteſcat, conſiderandum Mahumetem à teneris annis hanc expeditionem animo voluiſſe, ſemperque in eam inclinaſſe: ab eoque tempore patrem Amurathem ſollicitare nunquam deſtitit, vt gloriam, quam ex hac expeditione ſperabat, ſibi relinqueret: Quod ſi res ex voto ipſius (quod Deus clementer auertat) cederet, non modo grauiſſimã iacturam facturum eſſet Romanum imperium ſed Italia quoque; ſiquidem ea vrbs non modo clauis inſtar, aditum in vtramque regionem præbet, quarum poſteriorem Turcici Imperatores tanquam vltimum ſcopum ſuorum conſiliorum ſemper ſibi propoſitum habuerunt. Nam citra vllum impedimentum ad Iaurini propugnaculum vſque (quod ex conſilio Alfonſi Ferrarienſis fuit conſtructum, vnde Turcis ad deuaſtandam Auſtriam & Stiriam patet aditus) peruenire poſſunt, intra Danubium & Drauum facto iti-

itinere. Quod si Vienna quoque in ipsorum potestate esset, facilime Italiam inuadere possent, duabus viis, quarum vna per Tirolensem comitatum, & Alpes, quæ sunt prope Tridentum, in Veronæ cãpos ducit, vel Bassanum versus. Prius iter Alaricus fecit, posterius vero Germani milites sæpius, vbi in Italiam profecti sunt. Altera via recta per Villacum in forum Iulii versus Venzone vel Ciuidale tendit. Sed & adhuc alia patet, per quam Barbari sæpius Italiam sunt ingressi, videlicet per Tolmez, quæ est in Carnia & Cadore versus progreditur, verum hæc minus commoda illis esset futura. Verum inter alia quæ obstant, quo minus Cæsari debita auxilia, & subsidia mittantur, tria potissimũ sunt obseruanda, quæ hic nobis recitanda erunt.

---

*LXXXIV. Rumores quidam in Imperio sparsi, impediunt auxilia debita, quo minus in tempore Cæsari mittantur.*

*Consilium Petri Moldauiæ Waiwodæ.*

PRIMVM igitur rumores quidam inter eos qui aliam quam Pontificiam religionem in Imperio sequuntur, gliscunt, fore vt Cæsar eos ad amplexandam religionem Pontificiam cogat, si victoria contra Turcas potiatur. Quod & Principes & subditi pessime execrantur. Illi quidem propter vsurpata bona Ecclesiastica, quæ post mutatam religionem fisco suo addixerunt: Hi vero quod ministri, & concionatores ipsis continuo inculcare solent, præstare Turcico Imperatori, quam Pontifici

Romano obedire, vnde probare videntur, Caluinismum proxime ad Mahumetismum accedere. Vita etiam licentiosa & voluptuaria, quam ipsis agere licet, in illo errore eos confirmat. Secundo nonnulli libere profitentur, fore vt Cæsar pacem ineat, quod ab Imperii ordinibus lente & tarde auxilia ipsi ferantur, & debita subsidia nunquam integre mittantur: Vereri enim Imperii ordines, ne frustra sumptus faciant, & ad pacem omnes inclinare dicunt. Id multis aliis Christianis Principibus occasionem præbuit, Poloniæ regi in primis, & Venetis, quo minus se contra Turcas mouere voluerint, verentes ne in medio periculo deserantur, & sumptus inutiliter collocent. Sed huius rei forsitan alia subest causa, quod nonnulli, qui inclytæ Domui Austriæ minus faueant, falso & peruerse spargere ausi sunt, Imperatorem parum ad bellum inclinare, tardioremque esse factum, tum propter coniurationes quasdam nefarias, nuper detectas, tum ob prædictiones cuiusdam Angli videri. Verumtamen si vel propter hasce, vel propter alias considerationes Cæsar pacis est cupidus, multo consultius fuisset in belli statim principio, quam hoc tēpore eam procurare & inire; quemadmodum alibi quoque multis rationibus, & argumentis clare ostendimus. Quod & Ferdinando Archiduci Petrus Moldauiæ Waiwoda consuluit, qui anno 1594. in montib. Rhæticis prope Balzanum mortuus est, cum Romam ad osculandos B. Pontifici pedes, quamuis religione Græca imbutus, veniret: de quo ego, mandatu eius, apud Pontificem egeram. Tertio denique loco, quod ordines Imperii sumptus tam immensos ferre nolint, nisi quæ bello capiuntur, Imperio

perio

perio acquirantur: Contra vero Cæſar illud nunquam permiſſurus ſit propter ius, quod Auſtriaca Domus in Hungariæ regnum habet. Vnde vtraque pars res difficilimas in Conſiliis proponit, quæ nũquam exitum ſortiri poſſunt. Nec immerito credimus Cæſarem optime noſſe, quanti præiudicii res ſit, ſi omnibus Principum poſtulatis morem gereret, quod hi re ipſa minime ſint præſtituri, quæ verbis pollicentur. Et hæc quidem de Imperatore.

---

*LXXXV. Tranſyluani virtus bellica ſeu fortitudo.*
*Cur Turcæ ipſius vitæ inſidientur.*
*Vaticinia Turcarum de fine & euerſione Imperii Ottomannici.*
*De voce Muſulman.*

QVOD ad Tranſyluanum attinet, qui ſecundus eſt, quem vices quodammodo Hungariæ olim regis in bello gerendo obire, dicere quis poſſit, dubiũ non eſt, quin propter religionis ſtudium & innatam magnanimitatem acerrimus Turcarum hoſtis ſit. Res enim ab ipſo hactenus in bello geſtæ (quicquid ſane alii contra garriant) vniuerſo mundo teſtatum faciunt, ipſum manu promptum & ſtrenuum, in deliberationibus magno iudicio præditum, eiuſque cõſilia felicem ſemper habuiſſe exitum, quæ tria veteres ſapientes in quouis duce neceſſario requirebant: ſed hęc non à fortuna fictitia, ſed à Deo qui eſt Dominus exercituum, illi tanquam ſecundo Dauidi, vel Iudæ Machabæo fuerunt conceſſa, cuius patrocinio contra omnem ho-

ſtium vim ſtrenue defenditur. Turcæ ipſum vehementiſſime timent propter antiqua vaticinia, quæ licet leuia ſint, & parui facienda, magnum tamen omnibus Barbaris timorem & formidinem incutere ſolent, Mahumetanis præcipue, qui abſolute omnia fato tribuunt. Hoc in primis illos terret, quod dicit, fore, vt ex Tranſyluaniæ rupibus aliquando Princeps prodeat, qui vincat & in nihilum redigat Ottomannicum Imperium. Idem fere refert Flauius Vopiſcus in vita Imperatoris Floriani, ſuo tempore de Principe Hungaro, qui Barbaros omnes ſuo Imperio ſit ſubiecturus, prædictum fuiſſe. Simile quippiam (quemadmodum Principibus adulatores nuſquam deſunt) habet Caius Suetonius de Imperatore Galba. Inſuper Turcæ firmiter credunt, Mahumetanam ſectam vltra mille annos non duraturam, qui forſitan breui finientur. Neque Muſulmannos (ſic Mahumetani ſe inuicem vocant, quaſi recte de religione ſentientes) vltra quatuordecim vel quindecim Imperatores eſſe habituros. Errant igitur, qui ſeptendecim ordine numerant, ſiquidem Mahemetes, qui nunc imperat, decimus quartus vel quintus eſt, ſi Moſen vel Muſan annummerare quis velit. Denique conſtat Turcas magnopere Tranſyluanum timere, vnde non modo diabolicis præſtigiis ipſius magnanimitatem debilitare, ſed etiam vita eum priuare conantur. Opinantur enim ſecreta ipſum conſilia etiam Conſtantinopoli tractare, vt ſeditionem iis in locis ſuſcitet, id facile ipſum effecturum putant, quod Tráſyluani libentiſſime ipſius imperium ſequantur, & Walachi, Raſci, Bulgari, Siculi aliique populi belicoſiſſimi & audaciſſimi ſibi Dominum & Principem

pem sæpius popoſcerint, id quod paulo fuſius demonſtrabo, cum harum gentium noticia ad cognitionem rerum, quę in bello, quod nunc geritur, plurimum conducat.

---

*LXXXVI. De Tranſyluanis, Moldauis & Walachis.*

*Cur Romani tributum Dacis pependerint.*

NON iniuria Tranſyluani inter bellicoſiſſimas Europæ gentes numerantur. Hi cum Moldauis, & Walachis ſub antiquo Dacorum nomine intelliguntur, quos Romani adeo formidarunt, poſtquam Domitiani exercitum deleuiſſent, vt eis tributum annuum ſub Domitiano & Nerua, atq; Traiani imperij initio pependerint, ne vltra Danubium depopulatum excurrerent. Neque id Turcas latet, propter clades quam plurimas, quas ſub Coruino, duobus Bathoris, & eo qui nunc viuit, acceperunt.

---

*LXXXVII. De Michaele Waiuoda Moldauiæ, eius ſubditis & Dracola.*

MICHAEL Moldauiæ Waiuoda à Turca quondam principatum obtinuit, hodie Tranſyluano paret, ſub cuius protectione procul dubio manebit, quod Turcis amplius fidere non poſſit, cum ſæpius ab ipſo irritati læſique fuerint. In primis vero morte eorum, quos Aſlan Baſſa pacis tractandæ cauſſa in Walachiam miſerat, quos Michael necauit. Non ſolum autem Walachi (quorum præſtantiam in rebus bellicis Turcæ ſub Dracola

ſtium vim ſtrenue defenditur. Turcæ ipſum vehementiſſime timent propter antiqua vaticinia, quæ licet leuia ſint, & parui facienda, magnum tamen omnibus Barbaris timorem & formidinem incutere ſolent, Mahumetanis præcipue, qui abſolute omnia fato tribuunt. Hoc in primis illos terret, quod dicit, fore, vt ex Tranſyluaniæ rupibus aliquando Princeps prodeat, qui vincat & in nihilum redigat Ottomannicum Imperium. Idem fere refert Flauius Vopiſcus in vita Imperatoris Floriani, ſuo tempore de Principe Hungaro, qui Barbaros omnes ſuo Imperio ſit ſubiecturus, prædictum fuiſſe. Simile quippiam (quemadmodum Principibus adulatores nuſquam deſunt) habet Caius Suetonius de Imperatore Galba. Inſuper Turcæ firmiter credunt, Mahumetanam ſectam vltra mille annos non duraturam, qui forſitan breui finientur. Neque Muſulmannos (ſic Mahumetani ſe inuicem vocant, quaſi recte de religione ſentientes) vltra quatuordecim vel quindecim Imperatores eſſe habituros. Errant igitur, qui ſeptendecim ordine numerant, ſiquidem Mahemetes, qui nunc imperat, decimus quartus vel quintus eſt, ſi Moſen vel Muſan annummerare quis velit. Denique conſtat Turcas magnopere Tranſyluanum timere, vnde non modo diabolicis præſtigiis ipſius magnanimitatem debilitare, ſed etiam vita eum priuare conantur. Opinantur enim ſecreta ipſum conſilia etiam Conſtantinopoli tractare, vt ſeditionem iis in locis ſuſcitet, id facile ipſum effecturum putant, quod Trãſyluani libentiſſime ipſius imperium ſequantur, & Walachi, Raſci, Bulgari, Siculi aliique populi bellicoſiſſimi & audaciſſimi ſibi Dominum & Princi-

pem

pem sæpius popoſcerint, id quod paulo fuſius demonſtrabo, cum harum gentium noticia ad cognitionem rerum, quę in bello, quod nunc geritur, plurimum conducat.

---

### LXXXVI. De Tranſyluanis, Moldauis & Walachis.

*Cur Romani tributum Dacis pependerint.*

NON iniuria Tranſyluani inter bellicoſiſſimas Europæ gentes numerantur. Hi cum Moldauis, & Walachis ſub antiquo Dacorum nomine intelliguntur, quos Romani adeo formidarunt, poſtquam Domitiani exercitum deleuiſſent, vt eis tributum annuum ſub Domitiano & Nerua, atq; Traiani imperij initio pependerint, ne vltra Danubium depopulatum excurrerent. Neque id Turcas latet, propter clades quam plurimas, quas ſub Coruino, duobus Bathoris, & eo qui nunc viuit, acceperunt.

---

### LXXXVII. De Michaele Waiuoda Moldauia, eius ſubditis & Dracola.

MICHAEL Moldauiæ Waiuoda à Turca quondam principatum obtinuit, hodie Tranſyluano paret, ſub cuius protectione procul dubio manebit, quod Turcis amplius fidere non poſſit, cum ſæpius ab ipſo irritati læſique fuerint. In primis vero morte eorum, quos Aſſan Baſſa pacis tractandæ cauſſa in Walachiam miſerat, quos Michael necauit. Non ſolum autem Walachi (quorum præſtantiam in rebus bellicis Turcæ ſub Dracola

duce sunt experti) sed etiam plurimi Hungari, & Transyluani, nonnulli Albani, Bulgari & Rasciani sub eo militant. Tormentarios paucos habet, quibus etiam Transyluanus destituitur, quod gentes illæ, in primis vero Hungari cominus quam eminus pugnare malunt, plerique equites sunt, lanceas gestantes, neque facile hostium conspectum fugiunt.

---

### LXXXIIX. *De Rascianis, & cur vlteriora Danubii littora occuparint.*

RASCIANI in concilio Constantiensi Sirfi adpellati fuerunt, ex Misia superiore orti, quæ hodie Rascia & Seruia dicitur, quondam propter bella Turcica vlteriora Istri littora occuparunt, hodie prope Temeswar & Lippam, locisque vicinis habitant, Turcarum imperio se subtraxerunt & Transyluano nunc seruiunt.

---

### LXXXIX. *De Bulgaris & Alexandro Magno.*

BVLGARORVM quidam omnem eam regionem vsque ad Danubium incolunt, quam Misiam inferiorem antiqui vocarunt, è regione Walachiæ sitam: Alii vero cum Græcis in Thracia, alii in Macedonia iuncti Seruianis, & Albanis seu Epirotis habitant: strenui sunt & bellicosi. Nonnulli qui domicilia sua deseruerunt, Transyluano parent, & plures se ipsi iungerent, nisi rebus necessariis, quibus ipsos sustentare posset, destitueretur. Suntque maxime idonei ad rebellionẽ in patria & locis finitimis excitandã, si quis eos ad id perpetrandum serio instigaret, maxime vero si Transyluanus illud faceret, quem præ omnibus aliis in summa

ma admiratione habent, nec minus ipsum venerantur, quam Magnum illum Alexandrum, qui fere ipsorum Sympatriota fuit, Pellæ natus, quæ Macedoniæ vbs est. Nec indocta ab Hieronymo Frachetta Transyluani cum Alexandro Magno facta est comparatio in oratione, quam ad principem illum perscripsit.

---

*XC. De Siculis, & tumultu inter eos excitato.*

SICVLI denique, qui montes versus Poloniam & Moldauiam incolunt, rustici sunt feroces, & Tartaris potius, quam Christianis similes. Vnde rectius Sythali nominari debent. Pleriq; sunt pedites, bōbardis vtentes, pauci vero eqtes. Anno 1595. Transyluanum secuti sunt in Walachiā contra Sinan Bassam proficiscentem; promissa ipsis fuerat immunitas, à nobilium exactionibus, cum obtulissent se aliam regionem parem magnitudine illi, quam tunc incolebant, occupaturos. Sed cum quæ promissa fuerant, minime fuissent pręstita, dum Princeps ipse Pragæ morabatur, tumultum excitarunt, qui tamen facile sedatus fuit, præcipuis quibusdam autoribus capite mulctatis.

---

*CXI. Transyluanum re pecuniaria maxime iuuandum.*

*Consilium Demosthenis & Soranzii.*

*Damno maximo Christianum orbem affectum iri, si Transyluanus cum Turca transigat.*

NEQVE Transyluanus tamen omnes, qui militiæ nomina dare volunt, quique libenter sub

ipſius auſpiciis militaturi eſſent in militũ numerum recipit, quod ea pecuniæ vi deſtituatur, quæ ad ſoluenda ſtipendia tam numeroſo exercitui ſufficiat, ſine quibus tamen ſub imperio & diſciplina milites teneri non poſſunt, neque ad victum & commeatum prædæ, quæ aguntur, vel ſegetes, quæ ibi proueniunt, ſufficiunt, belli præſertim tempore, vbi plerumque omnia in peius ruunt. Dico igitur atque concludo, optimum belli cum Turca gerendi modum Principes Chriſtianos nactos eſſe, vt quiete interim ipſis domi deſidentibus bellum ab ipſorum ditionibus remotum ſit, atque furor ipſius atque potẽtia infringatur & debilitetur, ſi aures præbere atque obſecundare velint Demoſthenis conſilio, quod Athenienſib. dedit, cum ciues Olynthi Thraciæ vrbis contra Philippum Macedonem auxilia ab ipſis poſcerent. Ego, licet cum ſummo iſto oratore nulla re ſim comparandus, hoc tamen aperte fateri audeo, optimum ad ſalutem communem procurandam conſilium fore, vt prompte iuueni huic animoſo, & audaci pecuniarũ copia proſpiciatur, quod aliqua parte à Pontifice & Hiſpano iam factum eſt, vt ſcilicet & hi, & alii principes partem theſaurorum, quibus à Deo ditati ſunt, ad eius nominis gloriam & ſalutem omnium propagandam impendant. Nihil enim reperiri poteſt, quod proſperos contra hoſtem ſucceſſus magis impediat, quam pecuniæ inopia, qua conſiliis prudentiſſimis ſæpius mora infertur. Nihil nunc dicam, quod maiores belli apparatus ſine ea fieri non poſſint. Redituum ſuorum partem maximã in ſtipendia militum conferre cogitur. Bipartitum enim habet exercitum, quorum alter in Walachia contra

tra Turcas in excubiis eſt, ne quid incommodi illis in locis accipiatur. Alter vero ad Tranſyluaniæ & Moldauiæ fines ipſis Moldauis & Tartaris aliisque hoſtibus eſt oppoſitus. Nec iniuria quis vereri poſſit, ne Tranſyluanus, ſi rebus neceſſariis deſtituatur, quibus ſeſe in eo, quo nunc verſatur ſtatu, honeſte ſuſtentare, & bellū viriliter promouere nequeat, conditiones alias vel magis pias, vel quæ ipſius ſecuritati melius conducant initurus ſit, priuſquam infideli, & Ethnico alicui principi ditiones ſuas concedat, vel ei ſe ſubmittat. Quod ſi fiat, ſubuereor, ne Chriſtianus orbis maximum inde patiatur detrimentum propter tanti bellatoris, tamque ſtrenui ducis iacturam. Cuius rei quædam iam nunc indicia emergere videntur. Dixi Cæſarem & Tranſyluanum commode & honeſte pacem cum Turca inire non poſſe. Nunc vltimo loco ea proponam, quæ Turcæ pertimeſcunt, ne ſi à noſtris adhibeantur, in maximum ipſorum damnum & perniciem redundent.

---

*XCII. Quantum ſibi à Chriſtianis Principibus Turca timeat.*

*Quæ auxilia ad Hungaricum bellum, dux Mantuæ, Hetruriæ, & Pontifex Romanus contulerint.*

*Quid Veneti quondam à Pontifice requiſiti, contra eiuſmodi hoſtes facere conſueuerint.*

*Cur defenſores religionis Chriſtianæ dicantur.*

PRIMVM igitur Turcæ verentur, ne Italiæ Principes tandem aliquando & Cæſarem &

Transſyluanum, vel exercitu vel pecunia iuuare decernant. Vidit nuper Hetruriæ ducem ad illud bellum fratres & nepotes ſuos in Hungariam miſiſſe: Eundem Transſyluano Duces belli & pecuniam ſuppeditaſſe. Vidit Pontificem Romanum nepotem ſuum cum copiis inſtructiſſimis eo ablegaſſe, quorum opera & Strigonii & Vicegradi occupatio facilior contigit, & quod ambos pecunia hactenus iuuarit, quod ipſum continue facturum putat, donec bellum finiatur. Vidit Mantuæ Ducem bellum ſua præſentia cohoneſtaſſe, vnde Turcæ animis præcipere cœperunt, fore vt ad eius exemplum reliqui quoque Italiæ Principes animum ad bellum applicent. De Venetis quoque non parum ſibi timet, ne inuiti tandem arma capere cogantur, vel propter commoda propria, vel vt Pontificis mandatis morem gerant, à quo indies ea de re ſollicitātur. Quod etiam ſub Leone IX. Nicolao II. Gelaſio II. Alexandro II. Calixto II. Clemente III. Honorio III. Nicolao IV. aliiſque Pontificibus fecerunt. Vnde propter egregiam nauatā operam, non modo ſumma ab Imperatoribus, & Pontificibus priuilegia obtinuerunt, verum etiam titulo defenſorum & propugnatorum religionis Chriſtianæ fuerunt inſigniti. Quapropter Turca omni ratione cauet, ne illos ſibi infenſos reddat, omnibuſque illorum poſtulatis libentiſſime atque promptiſſime aſſentitur.

---

*XCIII. Cauſſæ, cur Turcæ defenſiuum potius, quam offenſiuum bellum ſint geſturi, ſi Polonus bellum ipſis inferat.*

PRÆ-

PRÆTEREA etiam magnopere Turcæ metuunt, ne Poloniæ rex contra illos sese moueat: sciunt illi à Pontifice maximam vim pecuniæ ad Turcicum bellum offerri, cui, qui mediocris & infimæ sunt conditionis homines, in eo regno auidissime inhiant, quod nulla alia ratione gratiam sui regis commodius se acquirere posse putant, vndeque mercedem postea ab ipso accipiant, quam si in bellum ipsum sequantur. Hanc suspicionem auget, quod Hispanus ad regis Poloniæ literas non ita pridem responderit, ad quem prius scribere noluit, propter offensiones nonnullas, quæ in pacis tractatione inter Polonos & Maximilianũ Archiducem contigerunt. Nouit quoque Turca, quod defensiuum potius, quam offensiuum bellum ei gerendum foret, si Poloni serio ipsi bellum inferant, vnde sibi maxima damna atque pericula imminere intelligit, idque propter tres causas.

### *XCIV. De Moldauia, & quomodo Pontifex, eiusque ministri Ieremiam Waiwodam tractare debeant.*

QVARVM prima est, quod necessario Moldauiam amittet. Quæ Satrapia à Poloniæ rege non ita pridem Ieremiæ Waiwodæ fuit concessa, qui à rebus nostris non videtur prorsus alienum habere animum. Neq; etiam negligendus est, quod Turcarum machinationes mature explorare, & omnis commeatus copiam exercitui suppeditare poterit. Summa igitur Pontifici eiusue ministris adhibenda erit cura, vt Ieremiam hunc nunquã sibi nõ

deuinctum habeant, & solerter prospiciant, cuius generis & conditionis homines ad ipsum eiusmodi negotiorum tractandorum caussa ablegentur, & quibus verbis ad ipsum literæ exarentur, cum isti homines veri sint Daui & Getæ, quos in fabulis suis introducit Terentius, id est, natura sagacissimi & suspicaces: Honores ipsi quoque exhiberi, & quos ille vel Romam, vel ad nuntios Apostolicos miserit, beneuole excipi consultissimum fuerit. Nam Turca omni ratione eum sibi adiungere studet, vel vt à nobis ipsum diuellat, vel vt eum decipiat, quo artificio Ottomannici sæpissime vsi sint. Præstat igitur quantum fieri poterit, amicum ipsum & beneuolum habere.

---

*XCV. De Cosacchis.*
*De Ianlo, Suitta & Iano.*
*De Vosia & Borysthene.*

SECVNDA causa est, quod Cosacchi, maiori cum audacia, & sine metu Turcas sint aggressuri, siquidem Poloniæ regi parent, (quemadmodum Vscocchi Romano Cæsari) & ab ipso præfectũ seu generalem accipiunt, cuius imperium milites sequuntur. Tum etiam quod facta ipsis potestate, Vosiam comburere possint, quæ Turcarum propugnaculum est ad Borysthenis ostium sita. Polonis Occhiacouia, Moldauis vero Dassoua dicta. Nam & Anno 1583. Benderam exusserunt, duce Ianzo Vngaro, qui à Stephano rege ipsis præpositus fuerat. Alia quoque damna sæpius ipsis intulerunt sub Suitta Russo, & comite Iano Basilii ducis Ostroniæ filio, aliisque ducibus Polonis. Ipsi insulam quan-

quandam in Boryſthene incolunt, quæ quatuor dierum itinere à Voſia diſtat, vocaturque Cirches. Fluuius vero ab ipſis Nis, vulgo Neper dicitur. Bombardis & arcu dexterrime vtuntur, naturæ inclinatione & profeſſione Turcis ſunt infenſiſſimi, ideoque eorum plurimi Tranſyluano vel Michaeli & Ieremiæ Waiwodis feruiunt. Alii Cancellarium Poloniæ ſequuntur: Alii in Podolia ſparſim habitant, omnes tamen Turcas æque atque Tartaros infeſtis animis atq; armis proſequuntur.

---

*XCVI. Demonſtrantur aliæ rationes, quod bellum Poloniæ rex cum maxima vtilitate Chriſtiani orbis Turcis inferre queat.*

*Errores nonullorum, de Moldauia, Walachia, Islakia, Moridauia, Bogdania, & Carobogdania.*

*Sinani Baſſæ poſtulatum & Cancellarii Poloniæ ad idem reſponſio.*

*De Dacia Ripenſi.*

*Cur Conſtantinus à Zoſimo fuerit reprehenſus.*

TERTIA denique & vltima ratio eſt, quod ſoli Poloni iter nobis Conſtantinopolim verſus facilimum reddere & aperire poſſint, ſiquidem eo noſtris aliquando erit neceſſario tendendum, modo præclari quippiam perficere velint. Et ſi Polonus hoſti bellum indicat, Tranſyluani exercitus tranſitum per Walachiam liberiorem habebit. Nã ſi relicta Walachia Moldauiam petere velint, iter ipſis foret multo difficilius, tum quod mari nimis ſit vicinum, tum etiam quod Bulgariam petenti-

bus retro proficiſcendum ſit, vt pabulationem facilem habeant, & infauſtum Varnæ locum euitent. Obiter hic errores nonnullorum detegam, quod non minus gratum, quam vtile lectori futurum puto, idque alibi etiam me feciſſe memini. Iouii igitur inſignis error eſt, quod Walachiam & Moldauiam deſcribens, eaſdem plane confundit, ambiguo Polonorum verbo deceptus. Aliorum non minor eſt error, qui Walachiam eam prouinciam, quam Vngari Tranſalpinam minorem nominant, quæ ſi cum Moldauia conferatur, maior potius dici merebitur. Hi quoque credunt Walachiam, quam Turcæ Islakiam vocant (ſumpta denominatione ab antiquis Flaccis Romanis) iiſdem etiam Bogdaniam, & Carabogdaniam dici: ſiquidem eo nomine Turcæ Moldauiam intelligunt, vel quod eo genere frumenti, quod Turcicum vel Saracenicum vocant, abundet: vel quod vnus è Moldauiæ Principibus, quibus cum Turcæ bella geſſerunt, Bogdano, vel Theodorus ſeu Adeodatus fuerit appellatus, addito vocabulo Cara, quod nigredinem ſignificat. Moldauia etiam à Dauis primis inhabitatoribus nomen accepit, & à mollitie atque fœcunditate glebæ & terræ potius, quam à nigredine, vnde falſo alicui Mori Dauia vocatur. Sed vt ad Poloniam reuertamur, reſponſum hic ſubiicere lubet, quod Cancellarius eius regni Sinano Baſſæ tributum pro Imperatore poſcenti, non ita pridem dedit. Ille enim per nuntium quendam Cancellario denuntiabat, vt citra moram tributum, quod prætendebat, ſolueret, quod ſi facere renueret, ſe continuo ipſum à limitibus regni ad mare vſque glaciale expulſurum. Huic poſtulato Cancellarius

cellarius responsum dedit, se videlicet non expectaturum, donec Sinan ipsum aggrediatur in patria, sed vbi vim contra se parari intellexerit, se Turcicũ territoriũ inuasurum, & Danubii littora ab vtraq; parte muniturum, vt transitum amplius quo velit progrediendi liberũ habeat. Et hæc quidem est Dacia illa Ripensis, quæ, vt habet Procopius, à Romanis munita fuit, vnde Zosimus Constantinum grauiter reprehendit, quod propugnacula illa ad Danubium constructa negligeret, quorum vestigia apparent adhuc in Roscic, Vidimo, Nicopoli, Silistria, & aliis in locis, quæ hodie à Turcis possidentur.

---

*XCVII. Quomodo Moscouita, vt bellum Turcæ inferat, persuadendum sit.*
*Quomodo Pontifex Romanus à Turcis & Persis vocetur.*
*De Califa.*
*Cur Turcæ Moscouiæ ducem timeant.*
*Quomodo Moscouitæ ad religionem Romanam conuerti queant.*
*Quid Legati Moscouitæ Imperatori nostro renunciarint.*

TVRCICVS Imperator Pontificem Romanum non modo pro capite Principũ Christianorum agnoscit, penes quos ea polleat autoritate, vt facile quosuis contra se in bellum protrahere, & firmo fœdere coniũgere valeat: verum etiam pro temporali Principe illum habet, propter dominium quod in Italiæ aliquot regionibus non infimũ

nominis possideat, eumque Franchbeg, seu principem Italiæ, & Rumbeg, seu Romæ principem nominat. Persę vero Rumscah dicunt. Halife, vel Chalifa ipsis vocatur, qui supremum locum inter ipsorum sacerdotes obtinet. Veretur igitur Turca, ne Pontifex magni nominis legatum ad Moscum mittat, cuius opera inter eum Principem, & Imperatorem pax sanciatur, vel ipsi saltem persuadeat, vt Tartaros in Vngariā proficiscentes transitu prohibeat, quod qua ratione fieri possit, superius demonstrauimus. Abhorrent quoque Turcæ à Mosci armis (quem Czar vel Cæsarem Moscouitæ nominant) tum quod subditis suis absolute imperet, & solus sit, qui eam ob rem cum Turcico Imperatore conferri possit, tum quod in recenti adhuc memoria tenent clades, quas sæpissime à Moscis acceperunt Turcæ. Maxime vero cum non ita pridem Tanaim cum Volga fluuio coniungere cogitarent, Mosci cum Tartaris Procopensibus maxima clade ipsos affecerunt. Habent enim & Turcici Imperatores commentarios rerum à suis maioribus gestarum. Sed & alia subest causa, cur Turca merito Moscouitam suspectum habeat, ne videlicet de vnione quadam inter ipsum & pontificem in religionis negocio ineunda tractetur, quod sub Adriano VI. Leone X. & Clemente VII. fuerat tentatū, vt Albertus Campensis scribit & Antonius Posseuinus Iesuita in libro de Moscouia, quem Gregorius XIII. ad Iohannem Basilidem ducem Moscorum eandem ob caussam misit, occasione sumpta à bello, quod tunc Iohannes cum Stephano rege Poloniæ gerebat. Suspicatur etiam, ne Pontifex Moscouitam generalem, & caput omnium, qui religionem Græcorum sequun-

ſequuntur,conſtituat, quod ſi fieret, periculum foret, ne Græci, qui ſub Imperio Turcico viuunt,rebellionem excitent, ipſique ſe coniungant. Neque hęc res alias difficultates habitura eſſet,pręter ſummam rerum ignorantiam, quæ paſſim in Moſcouia graſſatur,vbi nemini libere conuerſari,& Euangelium de Chriſto prædicare licet. Noſtrum erit Deum ſollicite precari, vt è tenebris denſiſſimis, quibus adhuc iſtarum gentium animi obcæcati tenentur, ad clariſſimam Euangelii lucem eas vocet, & principi, qui nunc regnat, mentem Baſilii illius inſpiret, qui opera Iahannis Daniæ regis à Iulio II. Pontifice petiit, vt ad conciliũ legatos mittere ſibi liceret. Hanc ſuſpicionem auget, quod Maroniti, qui in Syria Libánum montem incolunt, Pontifici ſe ſubiecerint,à Ieſuitis ad id perſuaſi, quorum exemplum & Ruſſiæ Epiſcopi nonnulli, & ipſorum ſubditi opera Sigiſmundi I I. regis Poloniæ ante paucos annos ſecuti ſunt, vt Cardinalis Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ſcriptum reliquit.Hæc cõuerſio tanto maioris facienda, quod opera & miniſterio horum Epiſcoporum vicini Moſcouitæ facilius ad eandem religionem conuerti poterunt, perque Moſcouiam citra magna pericula & immẽſos ſumptus in Aſiam ad prædicandum Euangelium Chriſti liber aditus patebit.Denique etiam hoc Mahemetes veretur, ne quoties Cæſar ſtrenue contra Turcas bellum gerat, Moſcouita arma quoque capeſſat, quod eius legati ad Cæſarem cum ampliſſimis muneribus proxime miſſi vltro obtulerunt.

---

*XCVIII. Qua ratione Pontifex efficere poſſit,*

*ne Tartari Turcæ auxilium ferant.*

*Cur hactenus minori, quam sperabant Turcæ, numero comparuerint.*

*Alipe Han tractatio cum ministris Pontificis.*

*Cur Vsbegh Han ab Amurathe offensus fuerit.*

*Lites inter Alipe Han, & eius fratrem Harach.*

TARTAROS quod attinet, tum qui liberi
sunt, tum qui Tartaro Grymæo parent, de iis
quoque Turcicus Imperator subueretur, ne Ponti-
fex legatos, qui autoritate & iudicio valeant, ad eos
mittat, & præcipuos eorum duces pecunia corrum-
pat, ne in ipsius gratiam in bellum proficiscantur,
quod in Heluetia sæpius cum fructu tentatum &
machinatum fuit. Qua in re Pontificis nomen a-
perte publicare & profiteri expedit. Siquidem Tar-
tari de ipsius thesauris, & autoritate maxima quæ-
uis sibi pollicentur, eoque facilius ipsi gratum fa-
cturi sunt. Quos etiam à Cæsare & Transyluano
pecunià corruptos fuisse Turcæ suspicantur, quod
ea multitudine in Hungaria non comparuerint,
quam promiserant. Scio etiam quosdam nostro-
rum, fidem huic famæ dedisse, sed deceptos fuisse
inde constat, quod Alip Han cum nuncio Pontifi-
cis tractarit, vt contra fratrem Hirach ipsi auxilium
impetraret, quo in tranquillo rerum suarum statu
permanere posset. Cum igitur domi negocium ei
crearetur copiosum exercitum extra regnum mit-
tere non voluit. Alii huius rei causam eo referunt,
quod

quod Tartari ab Amurathe grauiter offensi fuerint, in pacis tractatione cum Persa inita, quam nunquam illi fieri volebant, priusquam tantum territorii Persæ ademissent, quo libere è sua regione Mecham vsque contendere possint, ne Turcicas ditiones attingere cogantur, sed horum error in eo deprehendi potest, quod non Tartari Grymæi, sed illi, qui Vsbeg Han obediunt, grauissime ab Amurathe fuerint offensi, non propter causam modo dictam, quod Turcicas ditiones necessario transire cogantur, qui ex Tartaris Mecham tendunt, etsi totum Persiæ regnum sibi subiecissent, sed quod in ea pace ab Amurathe nulla ipsorum ratio habita, sed maximo cum suo detrimento neglecti fuissent. Minus vera adhuc fuit ratio, quam absentiæ suæ ipsimet Tartari apud Turcas prætexerunt, quasi à Moscouita impediti, & retardati fuissent. Constat enim inter ambos illos fratres mutua exorta fuisse odia & contentiones. Alipe Han regnum auitum conseruare, Hirach eum inde pellere conatus est, vnde tota illa regio tumultibus & factionibus repleta & agitata fuit, ad quam defendendam pars vtraque, quas potuit, vires collegit. Alipe quidem etsi rebus ille præsit, non omnibus tamen Tartaris imperat. Neque Hirachi imperium alii, quam quorum ipse in hoc bello dux est, agnoscunt. Quem etsi quidam putant fore, vt de fratre, triumphet, quod Mahumetes seuere omnibus edixerit, vt huic soli obediant, & pro rege agnoscant, ipsumque in bellum sequantur: attamen qui in rebus Tartarorum melius sunt versati, eosque exactius norunt, contrarium statuunt, non modo quod etiam inter Barbaros illos ius naturæ valeat, & obseruetur, sed po-

tius quod Hirach à ſuis parum ametur, ſiquidem auarus,& neque iudicio, neque fortitudine prædi-tus ſit. Vltimo loco etiã hoc Turca videtur timere, ne ſcilicet Pontifex & Hiſpanus terra marique eius ditiones ad ſeditiones irritent, vt ea ratione pręcipuas ipſius machinationes inuertant, atque in nihilum redigant. Quod cum plurimis modis fieri poſſit, opere precium me facturum puto, ſi quod res eſt breuiter indicauero.

---

*XCIX. Turca veretur, ne ad ſeditiones ipſius ſubditi concitentur.*

*Quibus modis & quo prætextu vti debeant, qui ad hoc negocium perficiendum a Chriſtianis Principibus emittuntur.*

PRIMVM Chriſtiani Principes, & inter hos Pontifex præcipue, varias in regiones Turcæ ſubiectas miniſtros emittere poterunt. Quibus vt maior habeatur in excitanda rebellione fides, ii eligendi erunt, qui originem ex ea, ad quam mittuntur, regione trahunt. Inprimis vero decet, vt linguæ ſint periti, quo ipſi intelligant alios, & ab aliis ipſi quoque intelligantur: vt iudicio valeant, præcipue vero ne pecunia ipſis deſit, qua principes populorum, cum quibus tractant corrumpere poſſint: Potentioribus vero remunerationem amplam & ſplendidam promittendi poteſtatem habeãt. Tandem vt eo facilius in regiones illas admittantur, neque cito expellantur, conuenit, vt omnes ſuas actiones religionis prætextu tegant: Non vt ſerpentem ſub herba abſcondant, quemadmodum peruerſi

uersi Politici solent, sed vt semen verbi diuini inter spinas errorum densissimas spargant: Eo vtentes prætextu, quasi Ecclesias in Tartaria, vel Circassia, Bulgaria, Walachia, Moldauia aut Græcia restaurare velint. Præterea cum territorium Turcicum, illud inprimis quod in Europa possidet, partim à Turcis naturalibus, partim qui Christianam fidem eiurarunt, partim à Christianis incolatur, non abs re Mahemetes veretur, ne aliquando seditio inter ipsos oriatur: In primis vero si exercitus ipsius à Christianis in fugam verteretur, vel præcipui quidam ipsorum duces ære corrumpantur, vnde rebellio generalis existere facilime possit, cum maximo ipsius damno, ne dicam interitu. Quo strategemate Cæsarem quondam Iubam deuicisse legimus. Vt vero melius intelligantur, quæ de rebellione excitanda diximus, conuenit, vt qui sint illi populi, quos modo nominauimus, amplius explicemus.

---

*C. De Turcis naturalibus, quare animis exulceratis sint.*

TVRCÆ naturales, seu qui è priscis istis Turcarum gentib. originem trahunt, etsi ingenii bonitate iis, qui fidem Christianam eiurarunt, præstent, pessime tamen contenti sunt, vt exigua opera ad rebellionem excitari possint, si eius rei ducem opportunum nancilcerentur. Causa irarum inde procedit, quod omnia militaria officia, in quibus & honores & diuitiæ in illo Imperio positæ sunt, inter Renegatos distribuuntur, paucissimis exceptis, quibus ex singulari gratia, vel Sultanarum fi-

liis aliqua conceduntur. Inde euenit, vt nihil magis honeſtum inter omnes, qui ſe Muſulmannos vocant, reperiatur, quam Imperatoris mancipium vocari, nihilque infamius ſit, quam Turcæ adpellatio, quæ ruſticum denotat, quemadmodum Græci ſub voce Nomachis, eum qui in Numidia natus erat, & ruſticum intelligebant: hinc Strabo Scythas Nomades vocat. Vnde non incommode modernus q-dam ſcriptor animaduertit, eundem morem apud Turcas obſeruari, quem Itali habent, vbi in ſuis Cõmœdiis Zanos introducunt, qui ruſtici ſunt Bergomates: ſic illi in ſuis fabulis Turcam habent, ſub quo hominem rudem, incultum & ruſticum repræſentant. Alii vocem hanc ab Hebræis deriuant, qua exulem ſignificari volunt, propter eaſdem rationes, ob quas Tartari ſe nominant reliquias, qua de re vide ſuperius.

---

## *C I. De Turcis qui fidem Chriſtianam eiurarunt.*

SI Turcæ, qui fidem Chriſtianam eiurarunt, ea gratia à Deo illuminarentur, vt recognoſcere poſſent quam præſtans & ſingulare bonum amiſerint, non eſt dubium, quin ſtatim rebellionem excitarent, & Turcicum Imperium protinus ſubuerterent, ſiquidem penes hoc ſolum & autoritas & diuitiæ, quas & fides & obedientia ſubditorum neceſſario ſequitur, ſed cum ingeniis corruptiſſimis præditi ſint, ipſiſque liberum ſit in omni ferocia ac licentia pluſquam belluina vitam agere, atque abſolutam quiduis agendi & deſignandi poteſtatem habe-

habeant, malunt hac infami libertate gaudere, quam rebus nouis ſtudere.

---

*CII. Quomodo Chriſtiani à Turcis vocentur.*
*De Græcis, Armenis, Georgianis, Iacobitis, Æthiopibus & aliis.*
*Iudicium Solymanni de Hæreticis.*
*Rebellio in regione Planæ ſub Gordano Wainoda.*

CHRISTIANI à Turcis Chiauri, id eſt gentiles & infideles dicuntur, idque propter multitudinem rituum variorum, & diuerſorum quos præcipue ii, qui in Imperiio Turcico viuunt, obſeruare ſolent. Miſeri enim cum ignorent vnam eſſe Eccleſiam, vnam Baptiſma, atque vnicam fidem; Græcorum alii; alii Latinorum ceremonias habent. Sed de his qui à Græcorum religione deſciuerunt, vt ſunt Georgiani, Armenii, Æthiopes, Iacobitæ, atque alii, qui ſub Turcico Imperio, in Aſia, Africa, & Europa habitant, dicere ſuperſedeo, quod alii ante me prolixius de iiſdem ſcripſerint. Tum etiam quod res ſit difficilima, vt hi propter ipſorum diuerſos mores, & longinquitatem regionum ad concitandam rebellionem inſtigari poſſint, vnde Turcico Imperio aliquid damni creari poſſit. Etiam hæreticos omitto, qui è variis prouinciis in Turciam ſe contulerunt, vt maiori libertate fruerentur, & venena ſua ſpargere poſſint, ſiquidem & Turcæ eos deteſtantur & abhorrent, quod turbatores ſint publicæ tranquillitatis, quemadmodum Solymannus ad reginam viduam Tranſyluaniæ olim perſcripſit: Et hi parum aut nihil ad præſentem rem, quam tractamus conferre queant. De

iis tantum Græcis dicam, qui nostro proposito conducunt, nulla religionis habita ratione, quid de iis sperare possimus, quod rebellionem in regno Turcico promouere velint, ostendam. Græci itaque naturæ quodam stimulo imperii cupidi, nouitatis procul dubio sunt auidissimi, siquidem præter modum à Turcis omni crudelitatis genere premuntur, rebellionem non inuiti amplectuntur, qua sperant, tanquam vltimo remedio se iugum immanissimæ huius tyrannidis & seruitutis excutere posse. Maxime vero seditioni studere videntur, qui Peloponnesum & Thessaliam, aliasque regiones ad mare sitas incolunt, quod auxiliis peregrinis facile illis subsidio veniri possit. Sed hos omnino hoc studio superant Seruiani, qui ab Albaniæ montibus ad Danubium vsque habitant. Inter hos variis nominibus adpellantur, qui Dardaniam incolunt, videlicet, Piperi, Cucci, Clementes, Bellopauligi, & alii in regione Plana. Inter hos multi Albani more Romano viuunt, neque adhuc sub iugum plane Turcicum missi sunt, quod loca munita, & præcipitia montiũ habitent, ipsi vero natura ferocissima præditi sint. Huius rei illustre nõ ita pridem ediderunt specimen, tyrannidi Turcicæ subtrahere sese volentes. Cũ enim fama ad ipsos manasset, Mahemetem ad Agriam victum & cæsum fuisse, rebellarunt, & arreptis armis Turcarum, quos in suis regionibus reperiebant, maximam ediderunt stragem, duce Gardano Waiuoda, atque vlterius progressi fuissent, nisi contrarium mox intellexissent. Pessime igitur contenti latibula sua & montes repetierunt.

*CIII. Cau-*

*CIII. Cautelæ quædam in ſeditionibus mouendis obſeruandæ.*

*Cur Turca Abyßinorum regi fere totam prouinciam Bernacaſſi eripuerit.*

*Quomodo Chimeriotæ, & alii a Turcis fuerint puniti.*

*De Cliſſa & cur Murlacchi contra Lencouicium pugnarint.*

SED hæc res inulta non manſit, ſiquidem à miniſtris Turcicis ſeueriſſime fuerunt caſtigati, vnde non modo magis perterriti, ſed etiam grauioribus ſuppliciis continuo oppreſſi: Duces quidem capite plexi, reliqui filiis orbati, alii occiſi, & quod ſupererat facultatum & pecuniarum, exiguum licet, omne tamen ipſis ademptum fuit. Hinc adparet veriſſime Ioannem Boterum in Africæ deſcriptione, & Antonium Brunum in tractatu de Beglerbegato Græciæ ſcripſiſſe difficilimũ eſſe tale quippiam tentare, niſi adſint vires ad continuandum, & modi ad producendam rem ad felicem exitum: alias enim crabrones, vt habet prouerbium, excitantur, hoſtes irritantur, & enſes ipſis ad feriendum in manus traduntur, atque adeo ipſis autoribus nocentiſſima, qui eos ſequuntur periculoſiſſimaque omnis eiuſmodi actio eſſe ſolet, maxime vero ſi omnia, quæ occurrere poſſunt, non recte conſiderentur, vel conſulantur, aut iuſto & opportuno tempore incipiantur. Quod quam verum ſit in Abyſſinorum rege non ita pridem vidimus, cui Turca fere totam Barnagaſſi regionem ademit, quod Luſitanis faciliorem in mare rubrum aditum conceſſiſſet, ab eiuſque miniſtris naues Luſitanorum

receptæ, & omni re necessaria contra Turcas adiutæ fuissent. Ab eo tempore Arabes muniuerunt, & occluserunt suos portus, qui antea omnibus patebant. Idem quoque Chimeriotæ, quorum superius memini, experti sunt. Ab Athanasio enim Lichnidensi (hodie Ochrida dicitur) Episcopo persuasi rebellarunt cum sperarent ab Imperatore (cũ quo Athanasius se conspirasse dicebat) & Hispano auxilia sibi missum iri, tandem multis suis damnis, & conditionibus durissimis Turcæ reconciliati sunt. Nec dissimile accidit nostro tempore Ducatis ipsorum vicinis, qui à Pirri Bassa cum Sangiachatui Deluini adhuc præesset, pessime tractati, tandem in Neriho fuerunt transportati, & vt alia antiquiora omittam, etiam ea quę Coronæ, & Castelnoui sub Caroli V. imperio contigerunt, quæ in Clissæ occupatione non ita pridem facta sunt, consideremus. Nam donec Cæsariani in arce illa occupanda sibi affuturos Murlachos credebant fortiter sese gesserunt, licet pauci numero fuerint. Verũ illi conspecta ea paucitate militum, quorum copiam multo maiorẽ sibi polliciti fuerant, è montibus in subsidium Turcarum progressi, ipsummet Lencouicium Cæsarianorum Ducem aggressi sunt, & in fugam compulerunt, palam profitentes se Turcico Imperatori fidem debitam seruaturos.

---

*C I V. De Latinis exteris.*

*Cur Amurathes Christianos q̃ Constantinopoli morantur occidere voluerit.*

*De Caffalucchis.*

*Quomodo bellum ciuile in Turcia excitandum.*

Quo-

*Quomodo varii libri & ſcripta in Turciam ſpargi poſſint, qui Turcis errores, in quibus hærent, detegant.*

*De Sophilariis & Erdeuil.*

*Confeſſio & mors notabilis aulici cuiuſdam iuuenis.*

*Laudantur illi principes qui eiuſmodi libros imprimi curant.*

SED vt ad eas gentes reuertar, quæ in Turcia habitant, ſupereſt, vt de Latinis aliquid dicamus. quorum aliqui tantum peregrini eas regiones frequentant, alii continue ibi morantur. Illi mercaturam, vel ſuo, vel aliorum nomine exercent, & parum Turcis officere poterunt, cum neque ducem habeant, neque arma, & pauciſſimi ſint, atque hinc inde per regiones ſparſi. Quidam Latinos, qui Conſtantinopoli viuunt cum aliis Chriſtianis, ritibus tamen differentes coniungunt, eoſque putant maximam atque Turcis pernicioſiſſimam ſeditionem machinari poſſe. Siquidem in ea vrbe maior ipſorum copia, quam Cairi, Aleppi, vel Ecbatanæ, quæ Tauris hodie, aut quauis alia vrbe reperiatur. Pera tamen coniuncta, quæ fere à falſis Chriſtianis incolitur, paucis Caffalucchis ſeu Theodoſianis, qui è Caffa, ſeu Theodoſia à Mahemete eo deducti fuerunt, exceptis. Quare tanto facilius coire propter vicinitatem, & armis ſibi proſpicere poſſe videntur, quibus Turcæ diligentiſſime Chriſtianos ſpoliare ſolent, vt rebus ſuis tanto melius cõſulant. Hinc regnante Amurathe, qui proxime mortem obiit, factum eſt, quod qui tunc Conſtantinopoli fuerunt Chriſtiani vitæ periculum adierint, accuſati videlicet, quod in aliquas vrbis plateas ignem

immisissent, quo flagitii genere falso quondam sub Nerone Christiani quoque incusati fuerunt. Iusserat igitur Amurathes, vt passim nullo habito personæ respectu in frusta eos dissecarent Ianizari. Sed horum Aga Turcico Imperatori quantum periculum propter eorum multitudinem sententiæ huius executio adlatura esset, demonstrauit, tum etiam quod tributa imminuerentur, & ius gentium violaretur. In Christianorum ergo vicem mulieres quædam Hebrçæ, quç Amurathi hoc consilium dederant, occisæ fuerunt. Alii putant præter Turcarum suspicionem, ministros quosdam sub negationis prætextu in ditionibus Turcicis, Constantinopoli vero in primis, constitui posse, qui donis liberaliter alios corrumpant, aliorum ambitionem foueant, vel iras & inimicitias inter præcipuos Bassas excitent, & ciuile bellum accendant. Quod non ita pridem facilime euenire potuisset, si quis sedulo æmulationes & inimicitias Bassarum fouisset promouissetq; Ferati videlicet & Hibraimi, Pirri & Mustafæ, & Mehemetis, atque vltime defunctorum Sinani & Ferati; vel illas etiam, quæ adhuc inter Cicalã & Hibraimum viuentes gliscunt. Sed hoc negocium Principis potentis diuitias requirit, & ministros qui iudicio & prudentia valent. Minus vero difficultatis hæc res habitura esset, si plures fratres eodem tempore ad imperii culmen aspirarent, quod sub Mahemetis, Baiazetis & Solymanni filiis euenit, vel si naturali & legitimo hçrede Imperium hoc destitueretur. Et cum duobus modis hominis voluntas, eo quo volumus, pertrahi possit, vel vi coacta vel rationibus persuasa: nonnulli putant, rebellionem in Turcico imperio non solum modis

supra

ſupra dictis excitari poſſe, verum etiam ſi Turcis, qui fidem Chriſtianam eiurarunt, & Ianizaris in primis, partim ipſorum ortum, & natiuitatem, atque etiam Baptiſmum, quo fuerunt initiati, ante oculos quis poneret, partim vero nugas & fabulas Alcorani à Cardinale Cuſano, & aliis deſcriptas oſtenderet, multo tamen commodius libri ea de re lingua Sclauonica & Arabica conſcripti illud efficient, quod Iohannes Andreas Maurus, & Alfacquius ex vrbe Sciatiua ortus fecerunt. Qui Sclauonica lingua ſcripti erunt, in Europa ſpargantur: Qui vero Arabica, ab Indis Mozambiquam Africæ ditionem vſque, vel Zofalam & Quiloen Aſiæ prouincias, vel in Moluccas, in Couien, Goa, Dium, Ormuz, & alias vrbes, quas Turcarũ mercatores frequentant: vel in Oran aut Arzila, aliaque loca Hiſpanis ſubiecta, vel denique per loca Ethnicorum amicorum, & confœderatorum, videlicet Calicut, Zeilam, Cambaia ad Turcas deferantur, quin & in omnes Europæ partes, quæ Turcas attingunt; quo in noticiam ipſorum perueniant. Quod ſi forte libri eiuſmodi penes Turcas eundem effectum, quẽ apud nos, qui rerum nouarum ſumus cupidi, non habeant, quod ab iis Turcę magis abhorrere videantur, quam nos, qui iis curioſe ſtudemus: magni tamen alicuius boni occaſionem aliquando præbere poterunt, ſi quis potens nouæ cuiuſdam ſectæ autor exiſtat, qui maxima copia aſſeclas vndiquaque ſibi conciliet, quod in Germania, Anglia & Gallia contigiſſe nouimus, atque adeo inter ipſos Turcas in Africa, & in Perſia inter Sophilarios, qui Ali ſectam, qui quartus Maumetis prophetæ ſocius numeratur, ſunt amplexi, quæ poſtea ab Erdeuil fuit

renouata, quem Iouius Arduelem vocat, eumque patrem Ismaelis, cui Sophi cognomen fuit, constituit. Nec silentio mihi prætereundum, quod non ita pridem sub Amurathe Constantinopoli contigit, quo regnante quidam ex iuuenibus, qui in Seralio enutriuntur, occasionem legendæ sacrę scripturæ nactus, errorem quo irretitus tenebatur, inspirante gratia diuina, agnouit, & in conspectum Amurathis perductus, ei aperte in faciem dixit, si damnationem æternam euitare velit, vt impiam superstitionem Mahemetis abiiceret, & contritus toto corde Iesu Christi fidem amplecteretur. Cumque propter hanc loquendi alacritatẽ, & audaciam, tanquam enorme scelus condemnatus esset, vt viuus palo ferreo transfigeretur publice, tam audacter eandem vocem ad populum protulit, vt complures permoti, & diuino spiritu incensi indignissime eius mortem tulerint, iraque commoti verbis iniuriosis & minis Amurathem fuerint insecuti, quod nisi Ianizari ad primum statim plebis impetũ præsto fuissent, eumq; cohibuissent dubio procul seditio periculosissima in ea vrbe cõsecuta fuisset. Maxima igitur laude Hetruriæ ducem dignissimum iudicamus, quod plurimos libros vtiles & bonos literis Arabicis imprimi curat, qui in Africa & alibi disseminentur. Quæ res etsi non ita pridẽ ab Antonio de Flores Neapolitano opera Siriffi fuit impedita; futurum tamen, vt effectum aliquando sortiatur, quem Gregorius XIII. & qui nunc viuit Pontifex, aliique boni sæpissime exoptarunt, speramus.

## C V. *De Albanis & Latinis, qui in regionibus Turcicis viuunt.*

### *De Ducaginis, Preseremo, Giustendil, & duabus Iustinianis.*

SED cum inter Christianos, qui in Turcico Imperio continuum habent domicilium, maxima Albanorum copia sit, de iis aliquanto prolixius mihi dicendum erit. Albani nonnulli Latinorum, alii Græcorum ritus obseruant, non modo Albaniam incolunt, quæ ab occasu Olchinio vrbe (vel Dulcigno) & Labeatide palude, seu Lago di Scutari finitur, ab ortu vero Bastia, quæ Corcyrę insulæ opposita est, sed etiam in aliis Peloponnesi, & Græcię locis habitant, quo vel belli occasione, vel ab Imperatoribus Orientalibus seditionum cauendarum causa transportati fuerunt.

De Albanis, qui Latinorum religionem sequuntur, scribit Bruni ipsorum compatriota in tractatu superius allegato, eos optime armis instructos, & fide sincera Christianam fidem seruare, semper strenuissimi ab omnibus habiti, & propter continuos ipsorum motus Turcæ pessime sibi ab ipsis timent. Propter causas enim quasuis minimas tumultuantur, non modo qui in planitie, verum etiam qui in montibus habitant, qui tamen inuiti postea ad officium redire, animosque submittere coguntur, cum soli Turcis resistere non valeant, minusque etiam Christianis vicinis, à quibus plus sæpius damni patiuntur, propter continuas deprædationes, quam à Turca assimulatione fidelitatis. Sangiachi quoque sæpius ipsis rebellandi occasionem præbent, vel vt prædas ex ipsorum ditio-

ne agant, vel ſeſe vlciſcantur, aut iuſtam cauſam domi manendi habeant, ne in bellum proficiſci, cogantur: eumque in finem Sangiachus, qui in Ducaginis reſidet, nunquam inde ſe commouet, ſicut & Angeli Caſtri præfectus, eo prætextu, vt domi regionem à Chriſtianorum incurſionibus ſaluam conſeruet. Ducaginenſes in monte Scardo habitant, qui ad confinia Perenopolis (hodie Preſeremo dicitur) in Dardania poſitus eſt. Hæc vrbs ad Albaniȩ limites ſita, maiori ex parte Albanis, quam Seruianis inhabitatur. Errant igitur, qui hanc cum Guiſtendil eandem eſſe putant, quod trium dierũ itinere hæ inuicem diſtent, in eadẽ licet prouincia ſitæ. Errant quoque qui Guiſtendil primam, non vero ſecundam Iuſtinianam eſſe putant, quique Preſeremo, vel Guiſtendil Iuſtiniani patriam ſtatuunt, quem Lychnidi ſęu Iuſtinianæ primæ, quæ hodie Ocrida vocatur, natum eſſe, multis argumentis probari poteſt. Qui à via regia & trita longius habitant, eos montium aſperitas tuetur, quo minus tributa ſoluere cogantur. Mons vero, quem incolunt, Niger dicitur, quo nomine plurimi alii in Turcia nominantur. Albania, qua parte ad mare Adriaticum vergit, altiſſimis montibus clauditur. In meditullio planę & multis atque maximis fluuiis irrigua, quibus pedites impediuntur, quo minus ſe, cum volunt, cum reliquis Chriſtianis, qui ibi habitant, coniungere poſſint, equites non tenent, neque rationem pontium conſtruendorum, loca munitiora in Turcarum manibus ſunt, à quibus nullo firmo præſidio cuſtodiuntur. Quod (inquit Brunius) ideo dicere libuit, vt opinionem eorum refellamus, qui haſce gentes ſine extero-

rum

rum ſubſidio egregii quippiam præſtare poſſe contra Turcas exiſtimant, quique putant illis famam Italici vel Hiſpani auxilii, vexillo tantum ſublato ad ſeditionem mouendam ſufficere, quemadmodum Ludouici Mediolanenſium Ducis legatus Carolo V I I I. Galliæ regi demonſtrarat. Vtinam hæc aliquando eueniant, ſed abſque miſerorum iſtorum damno & periculo, neue opportunitas in poſterum quippiam efficiendi inde omittatur. Et hæc quidem de Turcis naturalibus, Renegatis ſeu Apoſtatis, Græcis, & Latinus qui in Turcia commorantur, dicta ſufficiant.

---

*CVI. Quomodo Turcarum loca maritima occupari poſſint.*

VLTIMO denique loco Turcicus Imperator veretur ne Hiſpani naues, quas in regno Neapolis, in Sicilia & Genuæ in ſtatione habent, cum Pontificis, Melitenſium, Florentiæ & Sabaudiæ Ducũ nauibus coniungantur, quæ claſſem haud contemnendam efficerent, qua ex improuiſo ſecundo vento ſpirante, vel Caſtellumnouum, vel Velonam vel alia Albaniæ loca aggrediantur, & occupent. Quod ſi Venetæ Reipublicæ hac in re parcerent, quæ imperium maris Adriatici ſibi vendicat, propter rationes, quas recenſet Hieronymus Bardus, Peloponneſum inuadere, vel Dardanellos (qui ſunt Seſtus & Abydus) vel alium quempiam magni momenti locum eius imperii adoriri poſſent. Quod equidem diligentiſſime ponderari de-

bet, ideoque in gratiam beneuoli lectoris, qui forsitan situs, & munitionum horum locorum perfectam cognitionem non habet, speciatim quid dicam, vt quinam commodissime oppugnari, & qua ratione facilime expugnari possint intelligatur.

---

*CVII. De Castelnouo, & propugnaculo Varbagno, quod à Soranzio fuit euersum.*

CASTELNOVVM in Ascruuii canali, qui hodie di Catharo dicitur, situm est, huius ingressum angustiæ quędam ostii difficilem reddunt, vbi nõ ita pridem à Iacobo Soranzio, Venetæ classis imperatore (Proueditorem ipsi vocant) propugnaculum Varbagno, quod Turcæ ædificarant, euersum fuit. Ad hunc locum expugnandum cuniculis res agenda esset: sed è regione finitima facilè hostibus subsidio veniri potest. Ab Hispanis quondam occupatũ fuit, sed contra furorem Barbarossæ diu illud retinere nequiuerunt: magnam tamen apud Turcas laudem (vt ex ipsorum annalibus patet) sunt consecuti.

---

*CVIII. De Velona & promontorio Sancta Maria.*

VELONA quondam Aulon nauale dicta, in Albania ad extremitatem maris Adriatici sita est è regione Apuliæ promontorii S. Mariæ, quod olim Iapygium dicebatur & 60. milliaribus

Ita-

Italicis Hydrunto diſtat. Portum triremium capacem omnino non habet, niſi ad tria milliaria proxima. Introitus defenditur paludibus, ſtagnis, & ſalinis. Propugnaculum non eſt adeo bene munitum, ad illud tamen occupandum duo prius caſtella è medio tollenda eſſent, alterum in planitie poſitum oppido fere contiguum, opera Pignatelli Neapolitani exulis conſtructum: alterum in alto ſitum, milliari vnico ab vrbe diſtat, Canina vocatur, à Turcis incolitur, Chriſtianis inde propter ſuſpicionem pulſis.

---

*CIX. De Albania.*

ALBANIÆ reliqua loca, quæ occupanda forent, vel in meditullio ſita ſunt, vel ad mare, quæ tamen portus non habent. Regionis incolæ à maiorum virtute plurimum degenerarunt. Qui licet quondam fortiſſimi contra Turcas extiterint, maxime vero ſub Georgio Caſtriota, ſeu Scanderbeg, idem tamen noſtro tempore præſtare non poſſunt, quod non modo hoſtis domi ipſis imperet, ſed fere nunquam ab ipſorum latere diſcedat, quod tunc temporis aliter ſeſe habebat. Hodie etiam ad exiguum redacti ſunt, & ducem non habent qui fortis, prudens, & rerum Turcicarum ſit peritus, locorum regionis gnarus, & ab incolis pariter atque militibus ametur.

---

*CX. De Dulcigno & Scutaro.*

VRBS Dulcigno, quondam Olchinium, seu Colchinium vocata, classe oppugnari potest. Nam licet portum non habeat, tempore tamen minus tempestuoso milites ad plana littorum nauibus actis exponi possunt. Situs ratione fortissima est, sed maiori ex parte vi terræ motus concidit. Igitur si occupatam nobis reseruare vellemus, nouis propugnaculis munienda esset. Hanc Scodra sequetur, quæ Scutari hodie dicitur, arte & natura munitissima: tam negligenter vero custoditur à Turcis, vt tempore nocturno ex improuiso facile quis eam ingredi possit.

---

*CXI. De Dyrrachio.*

DVRAZZO vel Dyrrachium in planicie sita, non est adeo firma, sed tamen omnium commodissima foret, vnde in hostem excursiones vtiliter fieri possent, quod Italiæ sit propinqua, & in medio Illyrico sita, sed periculo tamen valde obnoxia circumsessionis hostilis.

---

*CXII. De Morea, seu Peloponneso; & de optima cum Turca belligerandi ratione.*

GRAVIORIBVS damnis Turcæ afficerentur, si Peloponnesum, vel Moream quis armata manu inuaderet, quod ea regio in vmbilico fere Turcici Imperii, quod est in Europa, posita sit, at-

ſit, atque adeo bellum in Turciam ipſam transferretur, quem omnium optimum belligerandi modum veterum Duces præſtantiſſimi iudicarunt, quo Cyrus, Cæſar, Hannibal, aliiq; cum maximo commodo, & emolumento rerum ſuarum vſi ſunt, quicquid ſane alii recentiores contra dicant. Inde quoque futurum, vt Claſſis Turcica domi detineretur. ne noſtris moleſta eſſet.

*CXIII. Theſſalonica capta, quomodo Turcis noceri poſſit.*

DENIQVE Theſſalonicę, quę Salonicchi dicitur, occupatio multis ſane nominibus rebus noſtris conduceret, ſiquidem in ea vrbe copiæ exponerentur, quæ facilime inde ad reliqua loca, quæ ad viam Conſtantinopolitanam conſita ſunt, deduci poſſint, & præcluderetur dicta via Græcis, quemadmodum Romani quondam fecerunt, & Alaricus Gothorum rex, qui poſtea cum ſolis triginta millibus armatorum ipſos in poteſtatem redegit Romanos. Huc conduceret, ſi eodem temporis momento Polonus & Tranſyluanus arma caperent, & ſuperato Danubio Bulgariam deuaſtarent, crebriſque excurſionibus Conſtantinopolim vſque penetrarent.

*CXIV. Obſeruationes quædam, ad executionem ſuperiorum conſiliorum pertinentes.*

*Consilium Aytonis Armenii.*

*Modus legitimus & verus, quo res magna in effectum facile mandari, & inimicorum arcana resciri possunt, ex sacris literis petitus.*

*Cur Principes eorum sæpius consilia sequantur, qui minus sunt prudentes & rerum periti.*

VERVM, quo commodius omnia, quæ in hoc libro consilia de Turcis oppugnandis in medium fuere allata, in effectum ponantur, vnicum & præcipuum hoc principibus nostris obseruandum erit, vt clam omnia & secreto agant. Huc facit Aytonis Armenii Monachi digna vox, quam tractatui suo de visitatione terræ sanctæ inseruit: Vnicum dicit necessarium mihi commemorandum est, vt videlicet Christiani, quanto possunt secretius omnia sua consilia tractent, ne illa cum animi deliberationibus, hostibus innotescant. Qua in re cum annis præteritis Christiani peccassent, multa mala perpessi sunt. Hostes vero plurima pericula euitarunt. Hinc Christiani impediti fuere, quo minus animi ipsorum desideria feliciter cesserint: cuius rei, vt omissis Ethnicis exemplis, sacra tractemus, Iuditham legimus, vbi Holofernem occidere pio & generoso instinctu sibi proposuisset, quo Bethuliam vrbem ab obsidione liberaret, non modo consilia sua nemini communicare voluisse, verum etiam ipsismet sacerdotibus in hæc verba respondisse: Vos nolo vt scrutemini actum meum

meum, & vſque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum Deum noſtrum. Huius viduæ fidem, & deuotionem ſi noſtris temporibus principes ſequerentur, & imitarentur, non opus foret, vt de euentu felici ſuorum conſiliorum dubitarent, vel anxie & curioſe in hoſtium arcana inquirerent. Deus enim, qui nunquam eos deſerit, qui pro eius ſanctiſſimi nominis gloria pugnant, rationes optimas nouit, ſeruis ſuis hoſtium ſecreta manifeſtandi. Cuius rei exemplum in Eliſæo habemus, qui diuinitus omnia ea, quæ Syriæ rex nemini, quam intimis ſuis nota eſſe volebat, fuere detecta.

Inſuper quoque neceſſario requiritur, vt claſſis Chriſtiana certis quibuſdam hominibus inſtructa ſit, qui locorum, in quibus belligerandum eſt, ſint peritiſſimi, ne idem eueniat, quod Melitenſibus equitibus, qui in occupanda Modone ſpe ſua fruſtrati fuerunt, quod neſciuerunt, poſt primum vrbis ingreſſum, pontem ipſis eſſe tranſeundum. Eiuſmodi homines linguas noſſe, iudicio, fide & autoritate valere conuenit, in primis vero vt Reipublicæ Chriſtianæ ſalutis ſint ſtudioſi, quorum nonnulli hodie reperiuntur, quibus executio rerum maximarum tuto concredi poſſit, ſi Principes eorum opera vti vellent.

Papa Iulius II. Conſtantinum Cominianum hac de cauſa conduxerat. Pius V. Olchinio euocarat fratrem Caſparum Brunium, Commendatorem Hieroſolymitanum, cuius opera bello maritimo contra Turcas & aliis rebus maximi momen-

ti vſus eſt. Sed in hoc ſæpius Principes noſtros deceptos vidimus, quod munia eiuſmodi hominibus ineptiſſimis commiſerint, vel ex gratia quadam ea indignis elargiti ſint, vel qui ſumptus minores ad bellum conficiendum poſtularint, vt eo prætextu ſuæ ambitioni, vel auaritiæ ſatisfacerent, ea nacti fuerint. Interim tamen detrimenta accipiunt Principes, & qui ipſorum cauſam promouere nituntur.

---

*CXV. De Dardanellis, & quomodo Turca bello maritimo aggrediendi.*

*Quo ſpacio Dardanelli à ſe inuicem, & Gallipoli atque Conſtantinopoli diſtent.*

IN ſumma veretur Turca, ne claſſis Hiſpanica, Iunio menſe, Cæcia vento ſpirante, ſoluat; ſed poſthabitis Patris ſeu Patraſſo, quam ſuperiori anno vaſtatam deprædata eſt: poſthabita itidem Alexandria, quam tentare, non ita pridem voluiſſe viſa eſt: Africa etiam, quo claſſi iſti facilis patet aditus, aliiſque locis extra vel intra mare Adriaticũ, relictis, quæ nominare in præſenti mihi religio eſt, ne quædam arcana & Hiſtoricis indicta per me detegantur, quæque tentari (quis ſcit?) aliquando poſſent, feliciſſimo euentu, ex improuiſo caſtella Dardanellos, qui ſunt Seſtus & Abydus, aggrediantur. Hæc antemœnium ſiue primorum inſtar murorum primum in Turcæ regiam aditum præbent, ideoque à Mahemete II. poſt Conſtan-

tinopolis

tinopolis expugnationem egregie munita fuere. Cæcia igitur flante, paucissimis diebus eo pertingere potest, secura ab hostium classe, si per sinum Lanciatum cursum dirigat: Quod si forte contingeret, vt nostræ in Turcicarum nauium quæ in portubus in statione sunt, cōspectum venirent, eas tamen pro Turcicis, atque adeo amicis habituræ essent. Non igitur prius expeditio hæc suscipienda, quam Classem Turcicam portu soluisse certo constet. Non autem hoc dico, Dardanellis captis ipsammet Constantinopolim exiguo labore & tempore oppugnari posse, vt quidam scribere ausi sunt: sed tantum, tamque immensum in ea vrbe pauorem & timorem inde excitatum iri, vt non indifficulter exorto aliquo grauiori tumultu, nostratibus vltro ingressus aperiatur, maxime vero si clam prius conspiratio quædam facta, vel Turca insigni aliqua clade, vel terra, vel mari affectus fuisset.

Sesto in Europa mons imminet, qui eam vbique superat: Abydus vero Asiæ Dardanellus in planitie sita est: Ambo ꝓpugnacula facilime expugnari possent, quod ædificia illa antiquo more sint constructa, in loco arenoso, ad maris scilicet littus, vbi montes ex arena congeri, & cuniculis perfodi possunt, vt Turcæ in more habent. Distant inuicem plus vno milliari Italico: Gallipoli vero 30. Constantinopoli 160. vel circiter.

---

*CXVI. Quomodo Poloni Hungari & Transyl-*

*uani in Turcicas ditiones excurrere possint.*

*De Taifilis.*

ALIÆ quoque viæ patent, per quas Poloni, Hungari & Transyluani terrestribus itineribus, in Turcicas regiones excurrere, & messis tempore alicuius momenti loca tentare possunt. Maxime vero si in ea loca cursum dirigant, de quibus illi nunquam antea solliciti fuerant, aut versus mare directo itinere, quo classis nostra ipsis subsidio venire posset. Sic apud Zosimum legimus 500. tantum Taifilos, qui hodie Transyluani sunt, & Walachi sub Constantino Imperatore Constantinopolim vsque maximo cum ciuium horrore excurrisse. Sed viæ de quibus magis sibi Turcæ timent, sunt, quæ Sophiam, Adrianopolim, & Philippolim, atque in regiones vicinas ducunt.

---

*CXVII. Quomodo ex Italia pluribus itineribus in Turciam peruenire possumus.*

VERVM vt Principes Itali de via, qua è suis ditionibus in regiones Ottomannicas recta pergere possint, securi sint, profectiones legant Constantini Licinii, Constantii, Maxentii, Iuliani, Theodosii, Eugenii, Arbogasti, Theodorici Gothi, Odoacri Heruli, Alarici Gothi, & Attilæ, quos superius quoque recensui. Considerent etiam quo itinere quondam Mithridates è Ponto, & Scythia, seu Circassia & Tartaria in Italiam peruenire decreue-

creuerat: Regis Philippi Macedonis consilium de transfretando Adriatico mari: Romanorum contra Macedones expeditionem: Vespani Ducum è Syria in Italiam reditum, sed & primi Antonii, Mutiani, Boemundi atque aliorum, qui terram sanctam conquisiuerunt itinera ex historiis petent.

---

*CXVIII. Epilogi loco Leonis X. consultatio de bello Turcæ inferendo ponitur.*

EPILOGI loco ex Fr. Guicciardino Leonis X. consultationẽ de defensione contra Turcas instituenda, adducam. Verebatur enim, ne Selymus Italiæ bellum moueret. Sacris igitur peractis omnibus Christianis Principibus periculum imminens aperuit, eosque hortatus, vt sepositis inimicitiis priuatis, religionis Christianæ, & propriæ salutis defensionem susciperent, animosque viresque coniungerent, ad aggrediendum hostem domi suę. Bella interim vbique cessare iussit, inducias inter omnes Principes graui sub censura publicauit: & vt maius pondus hæc res haberet, Cardinales autoritate, & rerum vsu pollentes ad Principes ea de caussa ablegauit: Rem totam cum eorum oratoribus, & legatis sæpius multumque consultauit: Consilia virorum militarium exquisiuit, cum iis qui locorum erant periti, de regionum & prouinciarum conditione, situ, incolarum viribus & armis multoties contulit, tandem decreuit, ante omnia vim auri maximam congerendam, tum ex ordinariis

Principum contributionibus, tum etiam vt omnibus Christianis hominibus certum aliquod tributum huius belli nomine imperetur.

Cæsar cum Hungarorum & Polonorum equitatu, iusto etiam exercitu peditum, & equitum Germanorum recto Danubii cursu in Seruiam delatus, inde per Thraciam Constantinopolim petat, Gallus omnibus regni sui viribus instructus, Veneti atque reliqui Italiæ Principes Heluetiorum peditibus adiuti Brundusio in Albaniam soluant, vbi Christiani, qui in Græcia habitant, libentissime ipsis se coniungent, durissimæ Turcicæ Tyrannidis pertæsi, & ad rebellionem promptissimi. Hispani, Lusitani, Angli naues suas in Carthagenæ portu, & aliis vicinis congregent, & coniungant, cumque 200. nauium classe Hispanis atque aliis militibus instructa Gallipolis fretum occupent, & Dardanellos capiant, eo quoque Pontifex tendat, 100. nauium rostratarum seu triremium classe ex Anconæ portu educta. Hunc igitur in modum terra marique Turcarum potentia oppugnata, Deo feliciter annuente prosperum eius belli exitum sperare possemus.

---

### *CXIX. Conclusio totius operis, in qua de fœdere Christianorum Principum contra Turcam ineundo agitur.*

FAXIT Deus, vt omnes Christiani Principes, arcto inter sese fœdere inito, collatisque æqualiter sumptibus, omnia sua consilia atque deliberationes eo dirigant, vt immanissimum hostem cum

cum fructu adoriantur & deuincant. Quod difficilimum licet, propter peccata nostra, & varias calamitates, quibus vrgemur, non tamen impossibile futurum speramus. Deus vero omnipotens ardenter nobis orandus, & exorandus est, vt oculis iusticiæ in Turcas respiciat atque illis non amplius tanquam flagello ad punienda nostra delicta vtatur: Sed saxo quasi diuinæ suæ potentię superbum hunc & inutilem Colossum in minutissimas quasuis particulas comminuat, vel saltem vt Principes nostros misericordiæ oculis intueatur, ipsorumque mentibus veræ pietatis ardorem inspiret, vt vinculo charitatis deuincti, neglectis propriis vtilitatibus, aliisque, quę ipsis occurrere & officere possint, rationibus posthabitis, veram & solidam nec fictam societatem ineant, ad defendendam gloriam diuinam, & propriam salutem, contra omnes hostes promouendã, sibique magnum illum Gottofredum Bullionęum imitandum proponant, non modo, quod ad animi promptitudinem in capiendis consiliis, verum etiam, si necessitas ita requirat, proprias ditiones diuendendo, quo contra Turcas bellum continuare possint. Quod Bullionæum, aliosque magni nominis Principes maxima sua cum laude fecisse nouimus, qui sancto inito fœdere Hierosolymæ regnum infidelium barbarorum manibus eripuere, totumq; Orientem sibi subiecere.

FINIS.

# ACHILLIS TARDVCCII TVRCA VINCIBILIS IN VNGARIA.

*Nunc primum Latinitate donatus*

*A*

IAC. GEVDERO AB HEROLZBERGA.

Illustri & Generoso Baroni

# D. RICHARDO A STAREMBERG DN. IN WVDSBERG ET RIEDECK

Domino suo, omni obser-
uantia colendo
*S. D.*

DVRANTE *bello Pannonico, Generose & inclyte Baro, quod D. Rodolphus II. Romanorum Imperator S. A. pro vindicanda è Turcarum faucibus Hungaria, & tot Christianorum millibus ab immanissima crudelissimorum Barbarorum Tyrannide liberandis, gerit; varia doctissimorũ & rerum bellicarum peritissimorum virorũ consilia, de bello prospere contra hostes gerendo in lucem prodierunt. Quorum nõnulla iam olim emissa, & non ita pridem denuo recusa, ad nos etiam, longo fere interuallo peruenerunt. Inter hæc omnia vero, facile principem locum obtinet Lazari Sorãtii Ottomannus, & Achillis Tarduccii Turca vincibilis: quibus addi potest Iohan. Thomas Minadous, qui historiam postremi belli Turcopersici*

accuratissime descripsit. Detexerunt hi, quicquid arcani Turcicum imperiũ habuit, plurima strategemata, consilia, aliasq; maximi momenti res, quæ nostros latuerunt hactenus, manifestarunt, hostisq; superandi facilitatem quasi digito monstrarunt, vnde merito ab omnib. quibus patriæ salus & incolumitas cordi est, cognosci & legi debebunt: & legerentur procul dubio, nisi sua in lingua, hoc est Italica, authores isti scripsissent. Ne quis vero imperitia linguæ à lectione ipsorũ se abstractum queri posset, simulq; amicorum voluntati mos gereretur, in latinum sermonem nostratibus hominib. frequentiorem, à me sunt traducti: in qua quidem μεταφράσει plus laboris & difficultatis sum expertus quam initio cogitaram, cum quædam perobscura sint, quarundã etiam rerum nomina noua & Romanis incognita, quæ latinis verbis commode reddi nequiuerunt. Veniam igitur apud beneuolos lectores & æquos rerum æstimatores me impetraturum spero, si ipsorum expectationi & voto meo minus recte vbiuis satisfactum erit.

Tibi vero Generosissime Baro, hanc laborum meorum particulam, Tarduccii scilicet Turcam vincibilem, dedicare & nuncupare placuit, vt testatum vicissim facerem animum meum, tibi semper ad quæuis paratissimũ: ea enim erga me, fere ignotum, beneuolentia & humanitate nu-

*per vsus es, vt nunquam non apud quosuis grata recordatione eam prædicare debeam. Huc accedit quod patriæ salutem (ad quam tanquam metam vnicam & scopum hæc nostra translatio directa est) tibi summæ curæ esse, eamq; consilio & ope pro viribus à te iuuari & procurari certo cognouerim. Tum etiam quod sciam, te præceptis militaribus quib. Tarduccius paßim est refertus mire delectari, vt qui bello hoc Vngaro-Turcico ipse aliquoties interfueris, tum in literarum quoq; ac linguarum studiis non mediocriter versatum esse. Scio equidem eruditiora tibi politioraq; deberi: sed sint hæ amoris & obseruātiæ meæ primitiæ, quas vt beneuolo animo accipias & offerētem mutuo, vt cepisti, amore complectaris, etiam atq; etiam rogo. Deus opt. max. Generositatem T. Ill. quam diutißime patriæ & familiæ Generosißimæ saluam & incolumem conseruet. Perscriptum Herolzbergæ Anno à reparata salutę 1601.*

T. Generos.

Obseruantiss.

Iacobus Geuder ab Herolzberg.

# DEMONSTRATIO, QVOD TVRCÆ IN HVNGARIA VINCI POSSINT exiguo Germanorum auxilio adhibito.

## PROPOSITIO ET DIVISIO TOTIVS LIBRI.

*CVM demonstrare constituerimus potentiam Turcicam, quæ toti fere terrarum orbi hactenus terrorem incußit, in Vngaria vinci posse, non dico à tota Christianitate (in qua præter unionem & concordiam nihil desideramus) sed ab ea parte Hungariæ, quæ nondum eius Imperio ceßit, exiguo Germanorum auxilio adhibito, initio quidem necessariũ videtur, modos & media aperire, quibus ad tantam potentiam Turca peruenerunt, iis inuestigatis facilius erit, viam quoq; & rationem inire, qua excindi rursus atque conuelli poßit.*

## PARS PRIMA.

CONSIDEREMVS initio, vtrum prudentia & arte, an singulari quadã fortuna Turcarũ imperiũ, primũ enatum & ad culmen tantæ Maiestatis atq; potentiæ euectum fuerit. Hic inprimis conducet historiarum cognitio, eam paucis foliis ab initio huius imperii ad nostra vsq;

vsq; tempora, non quidem omnia minutim persequendo, sed præcipuas tantum & insigniores eorum actiones euoluendo, clare & dilucide tradam. Tunc de viribus ipsorum subiiciã, quæ præcipue in obedientia rara & perfecta: in thesauris inexhaustis: & exquisita atque stricta disciplina militari: atq; ordine alias inconsueto à solis Turcis hactenus vsitato, consistunt.

### *NON FORTVNÆ, SED PRVdentia ductu Turcas ad tantam potentiam ascendisse.*

QVEMADMODVM nonnulli extiterunt, qui progressus, quos Romana quondam fecit Respubl. fortunæ ludibrio attribuere ausi sunt, qui potiore iure prudẽtię ac virtuti debebantur, sic quoq; non defuerunt qui dixere, multos quidem fortunæ inclinatione in supremum dignitatis gradum, modis incognitis antea & extraordinariis collocatos, semper tamen ad eandem inclinationem virtutem comitem accessisse, sic Alexãdri Magni fortitudo, & magnanimitas, sic Cæsaris prædicatur celeritas, & ingenii præstantia. Iidem prosperis Turcarum successibus nulla facta mentione virtutis, primam & præcipuam gloriam rerum prospere gestarum, ipsi fortunæ adscribunt. Quod si, qui in hac sunt sententia, ex veræ Philosophiæ præceptis didicissent, Fortunam non esse quandam cœlestem substantiam, vt nonnulli fabulantur, sed spontaneum quendam concursum plurium caussarum ad eundem effectum: Non temere tot pręclara facta casibus fortuitis adtribuissent, sed diligentius inuestigando

comperiissent plurima virtutis adminiculo gesta fuisse.

Fortunæ nonnulli adscribunt, quod Romana Respub. nunquam duobus bellis simul implicata fuit, sed vno exorto alterum fuit sopitum. At hoc ipsum soli Romanorū prudētiæ adtribuendum: illi enim videri volebant non ambitione, vel regnorum acquirendorum desiderio, sed innocentiæ zęlo, ad defendendos iniuria oppressos, & iuuandos socios, qui sub ipsorum ꝓtectione & patrocinio viuebant, bella à se geri, vnde nō erat difficile à bellis abstinere, quæ iustas etiam ob caussas mota fuerant, maxime vbi hostium arma horrebant & prælio certare periculosum rebantur. Huc accedit, quod Romana Respub. postquam non mediocriter excreuisset, & imperium eius auctū esset, nec exigua apud alias gentes authoritate polleret, vicinos sibi fœdere & societate deuincirit, eius fœderis prætextu non modo seditiones & rebelliones, quæ in vicinia indies oriri solebant, compescuit, verum etiam sociorum auxilio in remotiores prouincias arma extulit & imperii terminos angustos, latius prolatauit, belloque capta sibi soli vendicauit, quam fraudem nimis tarde socii deprehenderunt, cum in immensum potētia Romanorum elata ei obstare amplius nequiuerūt. Quælibet igitur Prouincia non satis potens, vt bello cum Romana Repub. decertaret, quiescere maluit. Interim dum proximiores expugnabantur, quorum armis Romanos victos vel debilitatos iri, reliqui sperabant.

Pręter hunc imperii accrescendi modum Romani

mani alium quoque peculiarem habuerũt, peregrinis scilicet, & exteris iure ciuitatis Romanæ donatis, & in ciuium numerum adscriptis, qui maximis priuilegiis gaudebãt, qua libertate plurimi allecti eo habitatum sponte accurrebant, præter eos qui bello victi eodem migrare cogebantur. Hinc vrbs mirum in modum ciuibus & militibus aucta: vicinæ vero Prouinciæ incolarũ copia denudatæ fuerunt, factum itaque, vt sub ipsis Regibus 80000. militum in aciem educere potuerint, è quibus postea conscriptæ fuerunt coloniæ, quæ tanquam firmissima propugnacula hostium furori ad limites territorii opponebantur. Qui diligentius hæc Romanorum stratagemata perpenderit, & obseruarit, exiguo vel nullo Fortunæ adminiculo opus habebit. Id Fabius ille maximus testatur, iubens eum belli Imperatorem, qui Prudentiam ducem sequitur, parum de fortuna sollicitũ esse. Huc facit & illud quod quilibet suæ fortunæ faber esse dicitur: Et tritum illud, vbi plus consilii, ibi fortunę minus.

*Liu. li. 12. Salust. Arist. 1. pol. c. 2. & 2. Ethic. c 9.*

Turcas igitur non mera fortuna, sed potius prudentia ad tantam potentiam peruenisse, & in hoc ipso Romanos apprime imitatos: & eorum exempla secutos esse statuemus, idque in perlustranda ipsorum historia clare docebimus.

## *COMPENDIVM HISTORIÆ Turcicæ.*

HISTORIAS præcipuas rerũ quæ ab initio sectę Turcicæ euenerũt, paucis aliquot cartis psequar, secut⁹ autores grauissimos, Zonarã, Nicephorum Laonicum Græcos, & Bonfinium qui

Latine ſcripſit,quorum ſcriptis merito fides adhibenda eſt,quod iiſdem illi temporibus vel paulo poſt,quo omnia ea,quæ narrant,geſta ſunt,vixerint. Non improbo tamen Neotericos quoſdam ſcriptores vel aliorum hominum,qui Conſtantinopoli officio Legatorum functi ſunt, relationes fidas,& accuratas,idq; maxime propter militiam & militarem diſciplinam.

*Zon. in Coſt. glad. Laoni. l. p. Bonfin. l. 8. Pio. 2. Vng. c. 4. 600.*

Num à Scithis vel Parthis primam ſuam ducāt originem Turcæ,non expedit hic longius perſequi,neque quam vere à Sara Saraceni, vel ab Agar Agareni,vel denique Turci quaſi Teucri appellentur, quod prope Ilii & Troiæ regiones cōmorarint longius perquirere iuuat. Mahometes ſane regnante Heraclio Imperatore ( alii volunt ſub Mauritio & Gregorio Papa Anno 597.) natus eſt in Arabia,patre nobili viro Ethnico,matre vero Iſmaelita.Ingenio fuit perſpicaci præditus & crebiori Chriſtianorū conuerſatione vſus,legem Euangelicam aliqua ex parte didicit, vnde variis legibus ordine digeſtis nouam ſectam introducere ſtatuit,ceſſitque ex animo propoſitum,eius cōſilia ſpiritu maligno in primis regnante & agitante. Principio ad perſuadendum vſus eſt eloquentia,qua pollebat,& vita auſtera,tranquilla & ſolis cōtemplationibus dedita, qua homines in admirationem ſui rapere,ſibique auctoritatem conciliare ſtuduit. Multorū animos, Principum in primis breui tempore ſibi deuinxit, & in tantum eius excreuit audacia atque authoritas,vt à populis iſtis paſſim pro Propheta habitus & cultus fuerit, qui pro ipſius defenſione, & Religionis quā profitebatur aſſertione vitā profundere non dubitabant.

*Laon. l. 3.*

bant.certamina&rixas,quæ religionis caussa mouebãtur conniuendo adprobauit,vel saltem quo minus excitarentur nõ palam obstitit, donec vndique motus bellici vehementius exarserunt,eaque occasione,quæ oportune sese obtulit, arrepta, armis & vi aperta, quæ persuasionibus nequibat efficere conatus est. Doctrinæ ipsius caput præcipuum erat, secreta diuinæ legis non humanis disputationibus asserẽda, & persuadenda, sed vi atque potentia introducenda & defendenda, ab illis, qui ad eiusmodi munus digni, & idonei habiti fuissent, vbi 40 ætatis anno vitam cũ morte commutauit,secta,cuius ille author exstitit passim per Asiæ Prouincias prædicata & exculta, ab eiusq; successoribus iisdem armis & artibus, quibus ille innixus fuerat,plãtata,& amplificata fuit. Schismate quoq; inter ipsius assectas exorto, nulla alia ratione,quam armis lis ea dirimi potuit.Nõ solum vero iustis exercitibus,sed sæpius excursionibus & latrociniis Asiam ita deuastarunt,vt ipsorum potentia plurimũ inde aucta fuerit,ipsa subiugata Persia, & multis Christianorum Prouinciis,qui acriter ipsis resistebant,Græcis imperatoribus,eorumque militibus antiquum fidei catholicæ cultum adhuc obseruãtibus: vbi postea mollities atque discordiæ in Græcia radices egerunt altiores,Turcæ amplificandi imperii occasionem nacti, præter reliquas Asiæ prouincias, quas sibi subiecerunt ad littus vsque Constantinopolitanũ arma promouerũt,permoti Constãtini Gladiatoris prodigalitate,vęcordia atq; inertia qui thesauris exhaustis pecunia inutiliter cõsumpta, tributa quoque liberis prouinciis imposuit,pro quorũ so-

Zonar. l. 3. in ...

lutione eas immunes reliquit ab alendis præsidiariis, qui Barbaros aditu Romanarum ditionum, vt antea, prohiberent, & locorum angustias tuerentur, contentus vectigalibus quæ in horum vicem iisdem imperauerat. Hunc in modum Asia Turcæ sunt potiti, citiusque in Græciam pedem intulissent, nisi Christiani Principes maximis expeditionibus in Asiã susceptis, sub auspiciis Gotfredi Bullionei, furorem Saracenorũ retudissent, & repressissent. Sed in occisorum locum alii, Hydræ instar, surgebant maiori numero.

*Bonfin. l. 15. 1145. Vel 1151.* Igitur Conradus occidentis imperator, & paulo post Ludouicus Galliæ Rex, vt Christianis in Asia militantibus subsidio venirent, maximis belli apparatibus vndique factis, ipsi in eam expeditionem profecti, dolo & fraude Emanuelis Imperatoris Constantinopolitani circumuenti, breui tempore immensam militũ copiam amiserunt, vt re infecta reducere exercitum coacti fuerint.

Nolebat enim Emanuel Latinorum (sic Græci vocant, quotquot Romanæ Ecclesiæ obediunt) Principũ potentiam in Asia augeri, igitur malitiosis consiliis, & vanis conatibus ipsorum elusit cõsilia & frumento veneno infecto copiis subministrato, vires ipsorum attriuit atque diminuit. Animos igitur resumpserunt Turcæ, Salodino duce, quẽ Sultanum vocabant, homine strenuo fortissimoq; qui tam diu bellum cum Hierosolymę regibus gessit, donec eam prouinciam tandem in suam potestatẽ redegerit. Tunc nouos in Græcia motus excitauit Balduinus, vt priuatas quasdã iniurias vindicaret, bello multis annis pertracto, Cõstantinopolim Græcis eripuit, q̃ vsq; ad Paleologum

*1187.* *1200.* *1185.*

logũ primũ tenuit. iis diſcordiis durãtibus Turcæ ociũ nacti, imperiũ ſuum in Aſia confirmarunt & ſtabiliuerũt Græcis paucis quibuſdã vrbibus primariis relictis, quarũ vires ad reſiſtendũ hoſti pariter qui Conſtãtinopolim tenebat, & ſimul Barbaris minime ſufficiebãt. Vbi deniq; tota Aſia atque Græcia Latini fuerũt expulſi, faciliime Turcæ nemine prohibẽte, totius oriẽtis dominatũ ad ſeſe rapuerũt. Paleologus ea rerum confuſione, & ob ſchiſma religionis cauſa excitatum, perturbatus, primariis ſuis nõ fidebat, quos ꝓpter ſiniſtras quaſdã ſuſpiciones à ſe dimiſerat, eorũ vice in bello exterorũ (quos maximis impenſis conduxerat) opera vtẽs. Tãdẽ maximas copias è fugitiuis Scythis, & plebeia multitudine collegit, eoſque nullis ordinibus diſpoſitos hoſtibus obiicere, & ad manus venire auſus eſt. Horũ imperitia rerum bellicarum non latuit Turcas, ideoque vbi in pugnam imperator deſcendit, Turcæ nunc fugiendo, nũc reſiſtendo hoſtibus tam diu ſeſe oppoſuerũt donec in ſtructas inſidias eos pertraxerunt, vbi maxima accepta clade Imperator ægre Conſtãtinopolim euaſit, omnemque de recuperando Aſiæ dominio ſpem amiſit, Saracenorum ingluuiem, atque auaritiam pecunia ſedauit, eorum (vt dicit Nicephorus) exemplo, qui vt luporum gratiam ineant, venas ſibi proprias incidunt, quo ſuo ſanguine ipſorum voracitati ſatisfaciant. Noua igitur tributa per ditiones ſuas imperauit, atque impoſuit, quibus ſubditorum animos protinus à ſe alienauit, & ad ſeditiones ac rebellionem concitauit.

*Niceph. l. 6. 7. & 8.*

*Niceph. l. 5.*

*Niceph. l. 7.*

Saladino mortuo ciuilib. diſcordiis laborarũt

Turcæ, & imperium ad varios dominos deuolutum, eius robur, atque potentia diuisa atq; debilitata fuit, sed non extāte hoste externo qui ipsos vrgeret arctius, facile vires suas recolligerunt, in primis vero cum regni gubernacula ad Ottomānum delata fuissent. Ottomānus, cuius memini, vir fuit bello strenuissimus, & ingenio sagaci prȩditus, cui in primis curæ fuit, non modo discordias inter Principes serere, & iam ortas conseruare atque fouere: verum etiam sub amicitiæ specie nunc huic, nunc illi belli socium sese adiungere, cunctorum donec vires paulatim attriuerit, vt breui temporis spacio partem præcipuam eorum potentiæ ad sese pertraxerit. Tunc fraudium relictis ambagibus, vi aperta bellum gerere, & sectȩ suȩ principatum asserere omni cura aggressus. Interim Andronicus imperator, regni caussa à nepote, cui & ipsi Andronico nomen erat, bello lacessitus, primus Turcas in sui auxilium euocauit, vt eorum ope nepoti & Genuensibus qui Phoceam tenebant, & Bosnensibus resistere valeret, vado postea & transitu cognito, & Europæ delitiis perceptis Turcæ in Thraciam excurrere, & pedem ibi figere cæperunt, transmissis in Asiam spoliis opimis, & præda opulentissima, socios quoque ad fretum superandum inuitarunt. Vbi Andronicus nepos imperium adeptus est, Orcani, qui Ottomanno successit, bellum intulit, quo Niceam, Metropolim Græcarum vrbium quæ sunt in Asia, obsidione liberaret, collectaq; immensa multitudine imperitorum hominum, iisque tumultuarie & sine militari disciplina dispositis, in bellum duxit, vix 2000. veteranorum militum

1293

1330. Niceph. l. 9.

litum secum trahens. hostium consiliis atq; conatibus intellectis, Orcanes cum 8000. militũ illis occurrit, eosque non pugnando sed velitando aggressus est, modo timorem simulauit, modo defessos excessiuo solis æstu, & armorum pondere defatigatos, tanto impetu adortus est, vt exiguis copiis, quæ integræ & saluæ erant, eorum aciem ruperit atq; fregerit, tempore matutino sæpius cum 300. saltẽ equitibus Græcorũ castra recognouit, stragem eorum maximam edidit, plerisq; fuga euadere conantibus, quod vniuersum Turcarum exercitum sibi instare putarent. Nicea fame coacta hostibus sese dedit, quã paulo post Nicomedia secuta est. Andronicus omnem spem imperii Asiatici protinus amisit, & quod ipsius thesauri pecunia exhausti essent, constituit nullam amplius classem in ꝓcinctu habere atq; conseruare, vt sumptibus parceret. Vnde Turcæ sibi iam vndiq; mare patere intelligentes, triremes ædificare, insulas maximo Christianorum detrimento percurrere atq; deuastare cœperũt, cuius rei culpa solis Græcis imputanda, quemadmodum ipsorummet scriptores cum tædio commemorant. Totius Asiæ dominium Orcanes cũ acquisiuisset, statum illius confirmare atque stabilire decreuit, priusquam in Europam moueret, quod negotium non parum promouit Cantacuzenus, qui filium Imperatoris Andronici, cuius tutor fuerat, imperio defraudarat, is Orcani amicitiam nuptiis filiæ suę quam ei desponsauit, redemit, quo melius rebus suis consuleret, eosque in tutum ac tranquillum statum collocaret: adeo Christiana Religio apud Græcos in con-

*Laonicus l. 1.*

temptum venerat, ſola ambitione omnia regnante.

1312. Orcani ſucceſſit Solimanus qui iam antea ab his qui Europam perluſtrarant, eiuſq; amœnitatem omniumque rerum abundantiam ampliſſime prædicarant, inſtigatus & allectus, tum quod tranſitus, quem illi ſolerter depinxerant, facilis eſſet, & periculo careret, in Thraciam excurrit, & in Cherſoneſo vt plurimum ſubſtitit: pactus cum Græcorum Imperatore fœdus mutuum, in ipſius auxilium, contra Bulgaros in bellum profectus eſt, à quibus Turcæ cæſi, atque fugati fuerunt, ſed cum illi, victoriæ proſpero ſucceſſu elati, ſine ordine in campo diſperſi vagarentur, Solimannus id præuidens, maxima & conſueta celeritate, collectis copiis, victores denuo aggreſſus eſt, & in fugam coniecit, victoriæ curſum proſequens Adrinopolim & Philippopolim eodem impetu cepit, quarum vrbium expugnatio firmiſſimum fundamentum rebus Turcicis præbuit eius imperii terminos in Europam vſque prolatandi, quod tamen morte preuentus exequi non potuit, ſed rem inceptam fratri Amurathi

1350. perficiendam reliquit: Is primus ex Aſia ſedem imperii Adrianopolim tranſtulit. In bello fulguris inſtar proceſſit, plus tamen beneuolentia atque comitate quam vi aperta effeciſſe viſus eſt. Namque bello victis Principibus non grauiores impoſuit pacis conditiones quam vt aulam ſuam ſequerentur, & copias ſuas cum reliquo exercitu coniungerent. Hæ conditiones victis ſatis æquæ atque benignæ videbantur, neque obſtinate ſeſe defendebant, imperiti artis & doli, quem Amurathes

rathes machinabatur, qui Principes Græcos Græcorum viribus & militibus subiugare, & prosternere moliebatur. Aulam breui tempore Principum multitudine florentissimam & illustrem reddidit, vt omnibus formidabilis existeret. In Asia crebri tumultus, frequentes seditiones fuerunt motæ, quas domuit. Europæis copiis in primis adiutus, cognita rebellione quam filius in Europa excitarat, maxima celeritate illuc rediit, vt rebelles opprimeret. Extrema hic Constantinopolitanorum Imperatorum vęcordia atque timiditas apparet, qui tam splendidis, rei bene gerendæ, occasionibus nihil moti, Turcarum amicitiam sectabantur, eamque caro precio comparabant, quin & proprios filios in aulam Turcicam in Imperatoris obsequium miserunt. Amurathes 37. præliis ipse interfuit, in quibus semper victor euasit, ei successit in regno Baiazethes filius aliud fulmen bellicum. Hic vbi Bulgaros, occiso eorum Principe, domuit, alio efficacissimo remedio adcrescendæ potentiæ, vsus est, coloniis copiosissimis ad limites imperii collocatis, prioribus & antiquis incolis è propriis sedibus alio habitatum traductis, vnde tantam penes Græcos authoritatem sibi conciliauit, vt ab ipsius nutu cuncti dependere viderentur, Regno priuare ipsos Constantinopolitanos Imperatores, & in eorum locum alios substituere non est veritus. Namque Andronicum collocauit in regnum, quod tributum soluere ipsi pollicitus esset, & contra hunc ipsum fouit Emanuelem, quod maius hic tributum spopondisset, inque bello ipsius auspicia sequi promisisset. Imperauit igitur Andronico,

1377.

vt vna cum filio aulam Turcicam frequentaret. Bellis quibusdam in Asia confectis maritimas expeditiones cõtra Græcos suscepit, eũque iuuabãt strenue ipsi Græci Principes, qui in aula Turcica hærebant, quo & reliqui qui Baiazethis imperiũ hactenus detrectarant sub iugum mitterentur, ipsi quoque sponte, non coacti, parere videbãtur: Ab altera parte non cessabant Christiani qui in Græcia superstites erant, Turcarum potentiam astu & clandestinis machinationibus infringere, caussam eorum qui ob schisma à reliquis secessionem fecerant, nomine potius quam re iuuare, & Christianorum Principum, quos sibi fidei nomine obligatos credebant, auxiliũ implorare, & eorum auspiciis id tandem recuperare, quæ leuitate ac timiditate amiserant, omni cura atque solertia studuerunt: non latuerunt hæc artificia Baiazethem, qui ea in Constantinopolitanis primum castigare constituerat, nisi Tamerlanus bello ipsum præuenisset, victumque in Asiam deduxisset, quo vita functo Græcorũ Principes sine magno labore, & difficultate vicinorum auxiliis adiuti, omnem Turcarum posteritatem Europa expellere potuissent, sed Amurathes successor, compositis fraternis dissidiis, ruinam Constantinopolitani imperii assidue animo voluit, plurimas vrbes, propter admissum perfidiæ crimen, grauissime puniuit, alias, culpam suppliciter deprecantes, immẽsis tributis pacem redimere coegit. successit in imperio Mahomethes, qui primos belli impetus contra Constantinopolitanos direxit, quos reliqui Græci, mutuis discordiis flagrantes, ope & subsidio turpiter destituerunt, & patriam

*1397.* *Laon. l. 4.* *1450.* *1453.*

potius

potius deserere, vel hostium furori exponere, quam tributum, licet grauissimum, soluere maluerunt, quin & victi iam, hostibus sæuiendi caussam atque occasionem præbuerunt, ob varias innouationes atq; tumultus, quos indies excitarunt, pertæsi tam stricta obedientia qua premebantur.

Constantinopoli aufugerat præcipua Nobilitas, quam postea hinc inde per Græciā dispersam Mahomethes deleuit. In eius vicem vrbem ille maxima multitudine habitātium è diuersissimis gentibus collecta repleuit, vt impossibile videretur in tanta hominum & nationum diuersitate mutuam & inanimē rebellionem excitari posse. Hac vrbe capta, non ideo tamen discordiis finis impositus est, Græcis præcipuis in Peloponneso seu Morea congregatis, quos mutuis armis aliquandiu se inuicem conficere Mahemetes siuit, vbi deinde occasio & tempus visum ei est cōmodū & oportunū, illos aggressus, Græciam vniuersam cum Lesbo crudeliter & perfide sibi subiecit. Reuersus Constantinopolim fabricādis propugnaculis ad angustias Hellespōti operam dedit, ne per illos hostili classi aditus pateret, iam enim tunc animo meditabatur arma, vel Venetis vel Hungaris inferre, quibus paulo post, deuastata Bosnia, caussam belli amplissimam ipse primus dedit.

Hungariæ non minus quā Græciȩ porta sponte illi fuit aperta. Stephanus n. Walachiæ Waiwoda cum secunda vice à Sigismundo Vngariæ rege defecisset, primus auxilium Turcicum in Prouincias, Vngariæ subditas, asciuit, ꝙ Baiaze-

*1395. alii 1397.*

thes haud illubẽs ei misit, ne tam optata occasio è manibus elaberetur, Sigismũdus tamen victoria tunc potitus est, capta Nicopoli minori. Stephanus vero Baiazethem vehementius in bellũ hoc instigauit, præmii loco filiam promittens in matrimoniũ collocandam. Anno sequenti Bulgariæ, quæ Vngariæ parebat vastatio secuta est, qua motus & ipse Sigismundus cum aliis Christianis Principibus expeditionẽ contra Nicopolim Maiorẽ suscepit, vbi ad pugnã fuit peruẽtum res infeliciter cessit, Gallorũ inprimis culpa, qui ante tempus impetum in hostem fecerant, quem cum Turcæ viriliter sustinuissent, languescente Gallorum feruore, illisque perterritis, in fugam fuerunt coniecti, vnde & reliqui timidiores facti, ordines deseruerunt, & hostib. egregiam victoriam reliquerunt. Ab armis tunc ad aliquot annos ab vtraq; parte cessatum fuit, donec Sigismundus Romanorum Imperator, & Bohemiæ Rex electus fuerit, nouisque ac pene innumeris occupationibus alibi impeditus, segnius Vngariæ res curare cœpit, quod perspiciens Hermoianus Bosniæ Princeps, homo inquietus, & rerum nouarum cupidus à Sigismundo defecit, auxilioque Turcico in Bosniam euocato Hungaros singulari stratagemate fudit. In Walachia quoq; nouis excitatis tumultibus, exercitus Sigismundi Turcarum auxilio victus & cæsus fuit, sed non inulte tot damna Imperator ab hostibus accepit, cum quibus vigesies prospere manus conseruit, & auspiciis Pipi Florentini belli Ducis Primarii, toties victoriam deportauit.

*Bonf. lib. 22.*

*1396.*

*Bonf. l. 23.*

*1415.*

*1416.*

uit. Sigismundo successit Albertus Austriacus, cui seditiones Bohemorum plurimum negocii atque molestiæ creauerunt. Eam occasionem Turca minime negligens, Seruiam inuasit, Sinderouiam priusquam Albertus obsessis veniret auxilio expugnauit: huius exercitus cum ob nimium æstus feruorem debilitatus, & variis morbis vexatus esset, pars eius maxima misere periit; præcipui Duces dissentientes inuicem & ipse Albertus grauiter ægrotans, copias re infecta, reduxit, paulo post mortem Imperator obiit, grauida relicta coniuge, quæ eodem tẽpore, quo in Vngariæ regem Vladislaus fuit electus, filium enixa est Ladislaum, qui ab iis qui Vladislai electionẽ minime probabant, Rex fuit coronatus, vnde ciuiles discordiæ exortæ, quæ per integros viginti octo annos Vngariæ Regnum varie & grauissime afflixerunt. Vngarię rebus huncin modum cõparatis Amurathes totã sibi Seruiam subiecit, & Albam vsq; Grçcam cum exercitu excurrit, per septem menses iis in locis commoratus ad 25. millia hominum amisit, alacrior atque audacior factus Hungarorum seditionibus, non solum Temesuariam, sed ad Drauum vsque & Sauum fluuios, omnia deuastando, progressus est, adeo Vngarorum animi mutuis odiis exacerbati erant, vt maluerint Turcarum armis supprimi, quam mutuas & priuatas iniurias patriæ condonare. Exstitit tandem fortissimus Vngariæ defensor Coruinus ille qui è Transyluanis ac Walachis milite cõscripto biennii spatio octies cũ Turcis ꝓspero

*1437.*

*1439.*

*1440.*

*Bonf. lib. 24.*

conflixit, pugnasque commisit acerrimas, inter quas illa fuit celeberrima, qua quindecim solummodo militum millib. stipatus cum 80000. hostium iusta acie dimicare ausus est, eorumq; partem prẹstantissimam prostrauit. Tandem vbi regni quietem & pacem Vladislaus cõfirmauit, instructissimum exercitum, licet sero anni tempore in hostem duxit, & ad montem vsque Hemũ progressus, transitus ei à Turcis fuit obstructus accedente locorum difficultate & glacie atque frigore: coactus igitur præda onustum exercitum reducere, cuius agmen nouissimum à Turcis nonnunquam infestatum fuit. Haud minores in annum sequentem fecit belli apparatus sed eius conatus fraude Amurathis, qui in Asiam necessario proficisci cogebatur, interrupti & impediti fuerunt, nam Seruiæ Despotæ seu Principi, Coruini corrumpendi negocium dedit, promissa regni & filiorum restitutione, si pacis author existeret, quæ sancita quidem, sed diu rata non fuit habita. Subito enim vbi de Amurathis in Asiam transitu rumor increbuit, & reditum ei à classe Italica impeditum certo affirmatum fuit, Vladislaus cum exercitu (qui durante pacis tractatione diminutus & ad 25000. hominum redactus fuerat) instante hyeme ad Hemum vsque Thraciæ montem processit, ibique de Amurathis reditu in Europam certior fuit factus, cui cedere inhonestum & parum commodum existimabat, in aciem ideoque descendere maluit, coactus frigore & rerum ad victum necessariarum inopia, sed

*Bonfin. l. 26.*

*1443.*

ſed loci vbi pugna committebatur incommo- *1444.*
ditate factum, vt rex ſuis ſuccurrere cupiens
in acie cum multis aliis occubuerit: Græci tamen aliter hæc referunt, ambo nimirum Turcarum cornua, ab Hungaris in fugam coniecta atque profligata fuiſſe, cumque hi fugientibus inſtarent vehementius, & iuſto longius hoſtes proſequerentur, Rex cum caterua ſuorum ſolus derelictus, & Amurathi, qui ſtipatus erat ſuorum præſtantiſſimis, obiectus, moræ impatiens, donec reliqui ex perſecutione redirent, in Amurathem, qui in commodo loco ſubſtituerat, impetum feciſſe, vbi morte ſua ſplendiſſima victoria Hungariam ſpoliauit. Ferunt Amurathem perculſum timore inſtantis prælii aufugere voluiſſe, niſi à ſuis vi quadam retentus fuiſſet: & votum ſolenni imperio ſeſe abdicare, & vitam ſolitariam agere vouiſſe plus victum, quam victorem ſeſe ob cruentum hoc prælium agnoſcens. Tertia denique die caſtra Vngarorum aggredi auſus eſt, veritus ne quædam ibi laterent inſidiæ: & tantus ipſius timor extitit, vt quadriennio proximo Vngariam intactam reliquerit. Quod ſi Coruinus, intellecta morte regis, caſtra repetiiſſet, incertam ſine dubio, & ancipitem victoriam Turcis reddidiſſet, ſed ille regnum repetere maluit, vt præcaueret tumultus, qui exoriri poterant: ſic Amurathes, propter inſignem ſtragem ſuorum, cruenta ſane victoria potitus ſuperior quidem hoſtibus ſuis extitiſſe, ſed victor euaſiſſe dici reuera non poteſt. Coruinus Ladislai tutor & regni gubernator conſtitutus, vt prio-

1448. rem cladem vlcisceretur 22000. militum collegit, pactoque cum Despota & Schanderbego, vt secum vires coniungerent, ille non modo promissis non stetit, sed Albanos quoque seu Epirotas perfide impediuit, quo minus officio fungerentur, omnia consilia atque conatus Christianorum Turcis aperuit, qui cognitis, quibus Coruinus vrgeretur necessitatibus, vt Albanorum aduentum præuerterent, crebris excursionibus & inuasionibus ad pugnam condescendere ipsum coegerunt, antequam auxiliares copiæ aduenirent, per triduum durauit prælium, solis noctibus certamen interrumpentibus, tertia denique nocte Coruinus Hungaros in proximas syluas se recipere & fuga saluti consulere iussit, quod de victoria plane desperaret, siquidem semper recentes milites Turca, tot præliis defatigatis & fractis Christianis, opponeret, & Hungari vix læsos & vulneratos curare possent: perierunt octo millia Hungarorum, occisis 34. millibus Turcarum. Iterum igitur superior Christianis Amurathes, non autē victor exstitit. Mahomethes, post Cōstantinopolim occupatam, nō fuit exceptus benignius, nec tractatus mitius, Belgradum diu obsederat, arctissime oppugnarat, fossas materia impleuerat, oppugnationes 24. horis sine intermissione continuarat, muro ipso superato, plurimisque è Turcarum exercitu vrbem iam ingressis, Coruinus è propugnaculo erumpens tanta vehementia, tantoque furore occurrit, vt plerisque fere obtruncatis, reliquos in propria vsque tentoria reiecerit, occisis 20. millibus

*Bonif. lib. 28.*

1456.

bus hominum, impedimentis ablatis. Tam ſtrenuo tamque egregio belli facinore edito, Coruinus morbo correptus vitam cum morte commutauit, decies feliciter explicatis ſignis ſtatarias commiſit pugnari, quatuordecim tumultuarias, bis ſaltem propter militum paucitatem hoſte euaſit inferior, qui tamen ſe viciſſe gloriari nequibat. Hoc igitur defuncto & breui poſt Ladislao mortuo, in regno ſucceſſit Mathias, qui vbi Boſniæ principem, à Mahomete in aulam vocatum, & nefarie, contra datam fidem, quo eius ditione potiretur, excoriatum fuiſſe comperit, potentiſſimo exercitu eam prouinciam inuaſit, partem eius recuperauit: Iaizzam locum fortiſſimum recepit, quem etſi Mahometes denuo arctiſſima obſidione cinxiſſet, eam tamen ſola fama de Mathiæ aduentu percepta, ſoluit, & trepide inde in tutũ ſe recepit.

*1458.*

*1463.*

*Bonif. lib. 30.*

Anno ſequente Mathias ſubſidium pecuniariũ ex Italia accepit, partem Raſciæ occupauit, & maiores ꝓgreſſus facturus videbatur, niſi Principum Chriſtianorũ diſcordię interueniſſent, quę plerunq; Turcis conſuetam vincẽdi portam aperire ſolent, primũ in Tranſyluania & Walachia tumultuatum fuit, inde propter religionis certamina in Bohemia motus fuerunt excitati, quos excepit bellum Polonicum ob regis Bohemici electionem exortum, & tandem bellum illud in Auſtria geſtum, quod ad vltimum vſque vitæ terminum ipſum diſtinuit, in illud tanta vehementia Vngari incubuerũt, vt Turcis non aliter quam defenſiue reſtiterint: ſubſidiũ pecuniariũ,

*lib. 31.*

*lib. 32.*

*1471.*

*1473.*

*1476.*

*lib. 34.*

quod ex Italia subministrari ad bellũ Turcicum consueuerat, Matthiæ fuit denegatũ, ne Vngaris belli neruus cõtra Austriacos suppeditaretur: Vngari irritati præsidia quæ Dalmatiæ limites defendebant euocarũt, vnde Turci liberũ aditũ nacti in forum Iulii prædabundi excurrerunt, sæpius iteratis impressionibus, prædas fecerunt amplissimas: Veneti bellis Italicis pressi, nulla ratione cum Vngaris rem cõponere voluerunt, sed pacem cum Turca, quam toties ante respuerant requisiti, tunc vltro maximo suo incommodo & dispendio inierunt. Mahometes interim non negligebat occasiones tam exoptatas, cum videret Vngaros, (tot cladibus Turcis, terra marique in Europa atque Asia oppressis) terminos imperii non studuisse prolatare, sed alibi tempus triuisse, cõclusit, in ipsam Vngariam prorumpere, & aditum sibi in eam parare: maxima celeritate propugnaculum Sabaz ad Sauum fluuium ædificauit. Hoc quanto cum detrimento & præiudicio Hungariæ fiat, vbi Mattias cognouit, sine mora cum Bohemis atque Polonis pacem sanxit, collectisque copiis non modo Sabaz expugnauit, sed totam Bulgariam domuit, vnica Sinderouia excepta, quam arctissima obsidione cinctam dereliquit, maiori cum exercitu reuerti, & glaciei adminiculo eam superare cogitans. Sed fama de pulchritudine ac præstanti forma sponsæ Beatricis, quæ ex Italia ei adducebatur, sparsa, adeo eum perculsit, eiusque animum, inuictum alias, emolliuit, vt bellicis apparatibus sepositis, ad nuptiales pompas omnes suas cogitationes & curas applicarit, ad quas omnes Regni Proceres atque nobiles

*1478. lib. 35. lib. 31. 1466. lib. 32. 1468. 1469. 1475. lib. 34.*

biles conuocarat, ſed nihilo ſegnius res ſuas curabat Turca, nec fruſtra elabi tempus paſſus eſt, in Dalmatiam primum irrupit, eamque vacuam nobilitate deuaſtauit, inde ſubito conuerſo curſu, Sinderauiam petiit, & glaciei ope propugnacula quibus illa vallata vndique premebantur, deſtruxit, vrbem graui obſidione liberauit, inde in Trãſyluaniam atque Walachiam delatus, ferro flammaque omnia populatus, maxima collecta præda ad 40000. animarum abduxit, quod grauiſſime Vngaros afflixit, qui non amplius offendendo bellum gerere deliberabant. Interim dum Mattias Rex in pacis tractatione cum Bohemis ineunda, magnificis conuiuiis, & ludis campeſtribus in ſponſæ deductione habitis, tempus fruſtra tereret, Turca motus ſiccitate atque ariditate temporis, Sauum atque Drauum ſuperat, & in Styriam vſque crudeliſſimas incurſiones tentat, ſed temeritatis tantæ haud indignas ab Hungaris luit pœnas: vniuerſa quoque Dalmatia recuperari potuiſſet, ſi eodem ſtudio atque diligentia in Turcicum, vt in Auſtriacum bellum incubuiſſent. In Tranſyluaniam cum 60000. militum Turcæ deſcenderunt, quorum pars maior induſtria atque fortitudine Stephani Battorii Waiwodæ periit. Mahomete extincto, omnes Vngarici regni prouincias Mattias recuperare potuiſſet (ipſo Baiazethe teſte) quod fratres Turcæ de imperii ſucceſſione inter ſe litigarent, & præcipui Macedoniæ Nobiles ab iis ſeceſſionem feciſſent, ſed ad alia cogitationes & conſilia ſua ille direxit, rebuſque aliis intentus Walachiã Baiazethi in præ-

*1474. Bonf. l. 35. 3*

*lib. 36. 1480. 1481. Bonf. l. 10 148.*

dam reliquit, alio conuersis armis & milite qui ad defensionẽ huius Prouinciæ conscriptus fuerat: sæpius de pace ipsum Mahometes requisiuit, quã cum minus securam & tutam fore iudicabat, veritus ne sub pacis tractatione maiores insidiæ struerentur, & bellum acrius conflaretur, eam inire recusauit, respõdens Vngariç Regi non esse licitum, vel pacẽ, vel inducias cum Turcis pacisci, se rebus suis ad limites regni prospecturum, prout eos animatos vel instructos nouerit.

*1466.*
*Bonf. l. 41.*
*1490.*

Neque in posterum Legatos in suum conspectum venire passus est. Mattia vita functo, modus procedendi contra Turcas totus fuit immutatus, pax precibus fuit exorata, quam toties ille respuerat, tantum efficere queunt discordiæ atque dissidia. Namque Vladislao (posthabitis competitoribus Maximiliano Austriaco, Alberto fratre Vladislai, & Coruino naturali Mattiæ filio, quorum quilibet plurimos in regno habebat assesclas) in regem electo, miseræ illæ prouinciæ grauissime fuerunt afflictæ, Turca eas biennio integro impune deuastauit, nec Croatiæ pepercit, Ladislaus pacem à Baiazethe petiit, & aliquandiu eius Legati sine responso retenti fuerunt, tandem pacem sese initurum negauit, nisi liber ei in Croatiam, & Walachiam transitus concedatur. quo intellecto pacem cum vicinis Ladislaus stabiliuit & conscripto 60000. militum exercitu in Bulgariam hosti obuiam profectus, qui ad obsidendam Albam Græcam tendebat, sed de regis aduentu certior factus, mutato consilio Constantinopolim repetiit, relictis 30000. equitum ad limites regionis, & missis legatis,

*Bonf. l. 42.*
*1491.*
*1492.*
*1493.*

gatis, qui cum rege de induciis agerent, quo & tépore, & occasionibus rei gerendę eum frustraret, ea tractatione durante Walachiam & Albaniam, tum etiam Transyluaniam deuastando, maximis tamen damnis à Siculis acceptis, percurrit, postea euocatus à Croatis quibusdã proceribus, Carniã atque Carinthiam inuasit, & passim tanta crudelitate in incolas sæuiit, vt relictis patriis sedibus in regiones quæ ad Sauum, & Drauum sitæ sunt, habitatũ migrare deliberarint, inde Sauo superato Petrouiam vsque progressi sunt Turcæ, adsciti, vt credebatur, ab Vngaris quibusdam proceribus, quibus cum rege non adeo recte conueniebat, verum Vladislaus anno sequente par pari retulit. Namque Bulgariam ad 100. fere milliaria deuastauit, prædamque tulit opimam, qua cum exercitus onustus esset, vlterius progredi periculosum ratus, pedem retulit, cum Constantinopolim vsque facilime penetrare quiuisset, vbi iam tumultus atque seditiones gliscebant, propter imperatoris absentiam, qui in Asia maximas aliquot clades à Persis acceperat, rectius igitur vt rebus suis consuleret pacem ab Vladislao petiit, & tandem obtinuit, ortis seditionibus nonnullis in Vngariam quæ regem aliquandiu occupatum tenuerunt. Vbi Selimus regnum auspicatus est, Vngarorum vires, inertia & discordiis attenuatas, nec tanta successuum prosperitate eos in bello, vt quondam procedere comperit. Initio regni Sabaz & Tonninum aggressus est, totam Croatiam sibi subiicere parans, cum vero Vladislaus maximos belli apparatus instrueret, pacem Selimus propter clades

*1494. Bonfin. l. 44.*

*Bonf. l. 45.*

*Sambucus. 1514.*

Turcis in Asia illatas, petiit, eâque obtinuit, quod plebs Vngarica diuturna pace corrupta, contra nobiles arma corripuisset, vitio illis vertens, quod posthabito bono publico vniuersorum sui commodi caussa bella fouerent: quod manifestum erat indicium proximæ ruinæ, quod hosti quasi liberum relinquerēt, pacem petere, & quoties vellet obtinere. Post Vladislaum regno potitus est

1516. Ludouicus decem annorum puer, cuius tutela, & regni gubernatio parum fideliter à tutoribus administrata fuit, vnde rex negligenter educatus, & intestinis dissidiis regnum laborauit, secutus est Maiestatis regiæ contemptus, nonnulli de corona occupanda clandestina inire consilia ausi fuerũt, & militiæ studium protinus fuit neglectum, pace iis regionibus à Selimo concessa, siquidē in Asia, quod ageret, abunde haberet. Sed ad regnum vbi peruenit Solimannus, qui gloriæ rerum, à patre in Asia gestarũ, inuidebat, haud minus lætos belli

1521. successus in Europa sibi pollicitus, Belgradum initio occupare, Vngarosque otio sopitos expergefacere, atque excitare constituit. Dum illi atque alii Principes Christiani consiliis habendis, & celebrandis comitiis atque dietis operam dant, Solimannus cum 200000. hominum in Croatiam atque Transyluaniam irrumpit & alteris totidem propugnaculum totius Vngariæ expugnat. Inde ruinam tanti regni præmeditans, & necessarios ad bellum adparatus faciens, Vngarica nobilitate discordiis atque rebellionibus attrita, tandem versus Albam Græcam, cum 300. millibus militum mouit, eamque 300. machinis oppugnauit. Lu-

1526. douicus etsi exigua apud suos authoritate valeret

ad con-

ad consueta tamen remedia tantorum malorum, & ad externa & peregrina auxilia recurrit. In comitiis regni, suis proceribus & militibus locum assignauit, quo conuenire deberent ad resistendum hostibus, ne Sauum transirent, donec reliqua auxilia aduentarent. Ipse vt tempore constituto Toluam attigit, neque Transyluaniæ, neque Croatiæ, neque Bohemiæ copias auxiliarias reperit. Et qui comparuerant Nobiles vlterius progredi contra hostem recusant, rege reliquos operiunte, sua adducentes & allegantes priuilegia, quod non nisi regem comitandi caussà in bellum proficisci tenerentur. Interim certo affirmatur Sauum Solimannum superasse, quo intellecto Ludouicus hosti ad Drauum cum 25000. militum, quos secum habebat, occurrere statuit. Vbi ad oppidum Mohaz peruenit, nuntiatur ei Solimannum Drauum quoque superasse, & duobus tantum milliaribus ipsius castra inde distare. Rex attonitus nec retrocedere sine manifesto periculo, neque ad manus venire sine graui temeritatis nota sibi licere videns: Tandem nescio quo suo facto eorum assensit sententiæ qui prelium committendum suaserunt, quod totum exercitum promptissimum & alacrem ad prelium cerneret, & in hostium exercitu vltra 70000. militum non reperiri compertum haberet: Reliqua vero multitudo ad certamen inutilis esset. Vngari primum in aciem progressi sunt, sed Turcæ ante tertiam horam pomeridianam castris non sunt egressi, qua mora Vngari pertæsi, & impatientes redditi, primam hostium turmam, quæ comparuit citra necessitatem adorti sunt, eaque subito in

fugam coniecta, & victoriam & triumphum clamarunt, fugientes diutissime insequendo: ad primum huius pugnæ successum Rex quoque cum suo comitatu in hostem mouit, ad angustũ quendam vallis aditum vndiquaque paludibus tinctũ pertractus, maxima tempestate machinarum bellicarum, & recentibus hostium copiis fuit exceptus, metum atque pauorem auxere strepitus bõbardarum & fumus crebris machinarum ictibus excitatus, vnde Vngaris plus damni, quam à globulis ignitis fuit illatum, eorum acies confusa, & ad fugam inclinãs retrocedere nequibat propter sociorum qui sequebantur multitudinem. Coacti igitur ad latus se conuertere, & in paludes proximas se præcipitare, vbi misere perierunt, vel ab hoste interempti fuerũt, Rege ipso in fuga extincto, nec vltra horam vnam & mediam clades illa durauit. Solimannus longius hostem insequi noluit veritus ne in insidias incideret, vnde nonnulli noctis beneficio periculum euaserunt.

Hostis tam insigni victoria potitus, hinc inde citra vllum impedimentum excurrendi & prædandi liberam commoditatem nactus ad vtramque Danubii ripam, & regionẽ contiguam sæuiit vt 200000. hominum in Vngaria ea vice desiderata fuisse nonnulli affirment. Nec curæ ipsi fuit propugnacula, & loca munita in suam potestatem redigere: Sed reuocatus in Asiã, propter tumultus quosdam recens ibi natos Vngariam pessime constitutam dereliquit. Ioannes Zapolita Transyluaniæ Waiwoda apud plerosque suspicionem incurrit studio ipsius copias ante prœlium domi retentas fuisse. Nam subito vbi regis mortẽ inau-

inaudiuit, cum exercitu comparuit, & in regem à quibusdam fuit electus. Eum tamen Ferdinãdus Austriacus, qui à potiori parte Nobilitatis, & ob grauiores rationes Rex fuerat creatus, vi cedere coegit, vnde Ioannes implorato Turcarum auxilio patriam Solimanno nefarie prodidit.

1526. 1527.

Vbi lacerum ac pene conuulsum Vngariæ regnum Ferdinandus adeptus est, etsi alibi satis haberet, quod ageret, ob motas in Bohemia & Germania religionis caussa discordias, Carolo V. aliis bellis impedito, non destitit tamen omnibus suis viribus cõtra tam potentem hostem illud defendere. Bellum Vngaricum Solimannus diligentius fouebat, quod Iohannes, si regno Vngarico potiretur, tributum illi soluere annuum pollicitus esset, qui nec propriis viribus & copiis ad expugnationes locorum, & reliqua belli munia iuuanda præsto esse detrectabat. Plurimi præ timore vltro deditionem fecerunt, alii cõmissa sibi propugnacula vacua defensoribus deseruerunt: subito Solimannus nemine id verente Viennam vsque cũ 300. millibus militum excurrit, in qua tamen expeditione florem militiæ suæ præcipuam amisit, elapsis viginti duobus diebus, iterum fugientis instar discessit, cum præsidium Germanorum aduẽtare intellexisset. Nec minus turpiter anno sequenti ex Vngaria cuius limites cum 500000. hominum insederat, aufugit, vbi primum Caroli V. Imperatoris discessum Augusta intellexit, & tantum maturauit abitum, vt ne aduentum quidem 150000. militum, quos versus Aurelianum seu Linzium deprædatum emiserat, expectarit, maiora quoque damna eius exercitui illata

1529.

fuissent, nisi expresso mandato copiis iis Christianorum, quæ circa Viennam in excubiis erant, iniunctum fuisset, ne ante Imperatoris aduētum quicquam tentarent.

Ioannes Rex homagio adstrictus domui Ottomannicæ Budam defendendam à Solimanno acceperat, additis tamen custodibus, sine quorū consensu nihil quicquam tentare audebat, inde sentiens fraudem, qua Turca citra suorum periculum Vngariam acquirere machinabatur, cum Ferdinando pacem iniit, ea cōditione, vt Regno quam diu viueret frueretur, post eius obitū Ferdinando illud cederet, cōcessa tum filio, si quem superstitem relicturus esset, Transyluania, & regione vltra Tibiscum sita. Moriens Ioannes filio recens nato, cui Ioannis quoq; nomen inditum erat, tutores reliquit matrem Isabellam, & fratrē Georgium, qui moti singulari quadam ambitione ne administratione tanti regni priuarentur, pactis conuentis satisfacere recusarunt, & quo commodius Ferdinando resisterent, Turcarum implorarūt auxilium, ii primo statim impetu, Insulam prope Budam ceperunt, haud sincere nostro exercitu eam defendente, qui paulo post à Solimanno qui maximas adduxerat copias stragem atque cladem immēsam accepit, amissis impedimentis omnibus, & Pesto oppido hosti in prędam derelicto. Solimānus puerum illum Ioannem ad se duci, eiusque matrem in destinatam Transyluaniæ & Regionis vltra Teissam, seu Tibiscum sitæ administrationem proficisci iussit: Budæ vero Turcicum Præsidium imposuit. Ferdinādus per legatos de pace cum ipso agere nitebatur

*1538.*
*1540.*
*1541.*
*Hortensius in bello Trasil.*

batur, ſed ille ſucceſſu tam proſpero elatus conditiones haſce propoſuit, vt Vngaria excedat, & Auſtriæ nomine tributum ſoluat, ſin minus pacem ſe nunquam initurũ. Nec multum poſt cum alibi Ferdinandũ occupatũ ſciret cum 220000. militum reuerſus Strigonium obſedit, & poſt multas oppugnationes deditione, non citra proditionis ſuſpicionem, eam cepit, inde verſus Albam regalem conuerſus non tam vi, quam ope denſæ nebulæ eam adeptus eſt. Vbi tandem Ferdinandum cum 40000. Poſſoniam veniſſe, & recta contra illum tendere intellexit, cuius aduentum cum expectare nollet, dimiſſis copiis Conſtantinopolim repetiit, Ferdinãdus vlterius cum exercitu profecturus à Bohemis fuit impeditus, qui tranſire Danubium negabant, inclementem cœli temperiem cauſantes, potior tamen cauſſa fuit, quod voti compotes facti fuiſſent, hoſte impedito, ne vltra Danubiũ exercitum promoueret. Pax tandem inter Ferdinandum & Solimannum concluſa, à Georgio Ioannis Regis fratre, homine inquieto, turbata fuit. Ille enim abſolutum Tranſyluaniæ dominium ſibi poſcens, Iſabellam indigne tractabat, quæ cum Turcarum auxilium implorasſet, ille ad Ferdinãdum recurrit qui 8000. militum, duce Caſtaldo, in præſidiũ ei miſit, ſed vidua artibus potius quam vi placata, regionis iſtius dominium retinuit, ad quam recuperandam Turca exercitũ miſit copioſiſſimũ & Cippam atq; Temeſuariam occupauit, vtraq; tamen paulo poſt à 70000. Tranſyluanis ei fuit erepta. Moti fuerunt anno ſequenti noui in Germania tumultus, ob quos perexigua in Hungariã

1543.

1551.

1552.

missa fuerunt præsidia, & eadem à ducibus male fuerunt conducta. Aldano qui Lippam defendebat, male cessit Segedmi occupatio, quam cum vrgeret obstinatius, eius milites qui deprædationi inhiabant, maxima clade à Turcis fuerunt affecti, cumq; Lippam arctius & diligentius quam Temesuariam tueretur, hæc illi primum erepta fuit, illam sponte, nondum hoste conspecto turpiter deseruit. Non multum post, Solmias propugnaculum in monte eminenti situm, Turcarum cessit potestati. locus hic commodus & opportunus ad Lippã recuperandã fuisset, quod exiguo interuallo ad ictũ bombardæ inde distet: secuta est clades 6000. militũ qui sub Deufelio & Palauicino militantes, cæsi fugatiq; fuerunt, ꝙ parte excercitus hostilis fugata, nimis attenti ad prædã fuissent: cum itaq; nullibi quisquam compareret, qui partes Ferdinãdi defenderet, & hosti se opponeret, Turcæ Solnock, vnde præsidiarii aufugerant, occuparunt, & Agriã tentarunt frustra, inde depulsi ditionẽ omnem ferro flãmaq; deuastarunt. Tot cladibus acceptis Transyluani de Ferdinãdi patrocinio atq; defensione à vi hostili desperarunt, Turca quosdam qui contrariæ factioni erant addicti, fouebat. Idem faciebat Rex Polonię, Solimannus preces Isabellæ libenter admittebat, quæ se deceptam querebatur, quod promissa non fuissent seruata, subditi tot malis, quæ tam ab amico quã hostili exercitu ꝑpessi fuerant, maxime fuerũt irritati. Itaq; vt primus Costaldus ex prouincia discessit, infans Ioannes in eã fuit restitutus, Turcarũ in primis auxilio, à quorũ deuotione, cum tota ea ditio, vna

1553. cum

cum Moldauia & Walachia depēderet, maiores progressus contra Vngariā suscipere statuerunt, quorū nonnulli lætos habuerunt exitus, siquidē Sigetum atq; Iulam Regni totius claues præcipuas, occuparunt: illam vi cum maxima suorum strage, hāc per proditionem vt suspicamur, quod Dux pręcipuus qui illā defendebat, Battoriis, qui à Ioannis partibus stabāt cognatione iunctus esset. Ex hac Battoreorum familia plurimi Duces præstātissimi belloq; strenuissimi, & magnanimi heroes exstiterunt, primā gentis suæ originem è regia familia trahentes, in regni dissensionib. plerumq; iis astiterunt, qui nobiliū defenderūt partes in hoc bello Austriacorū auspicia secuti sunt. Sed nescio qua ratione sceleratorum quorundā opera post Ferdinandi mortē ab eodem alieniores fuerunt facti, culpa imputatur gubernatori qui Zatmariæ præfuit ꝙ ob rebellionē Transyluania exulans, huius loci cura ipsi à Ferdinando cōmissa fuisset, id Transyluani in sui contēptum factum interpretabantur: ipse vero Zathmariæ præfectus quasdam propter iurisdictionē Somlii, quæ ad Stephanum Battorium spectabat, rixas excitauit: ius quoque Battarei super Zathmariam prætendebant, vnde primum differentia nata, qua aucta postea cū Ioanne defuncto, Stephanus in Transyluaniæ principatum successit, & breui post Poloniæ regnum adeptus est: Nec sub eius fratre Christophoro extincta, ad tertiū tamen hæredem Christophori scilicet filium Sigismūdum non transiit, quin præteritarum iniuriarum obliuione sancita, odium illud in arctissimam amicitiam & necessitudinem fuit-

*1566. Sambucus.*

*1564.*

conuersum. Sigismundo nõ amplius WaiWoda vel gubernatore, sed vero Domino Trãsyluaniæ, Moldauiæ, & Walachiæ, tum etiã Principe imperii existente, sub cuius imperio hæ prouinciæ ad debitam obedientiam redactæ, vnde prius in hoc regnum Turcis patebat aditus, Vngaria firma spe fruitur, tandem aliquando iugum Turcicum protinus excutiendi, accedẽte ad ipsius virtutes fausto nominis omine, siquidem sub priori Sigismundo primum Tyrannidem experta Turcicam, à qua huius alterius ope breui totã se, restituta pristina libertate, liberam iri confidit. Ad hanc historiæ Turcicæ Epitomen collectam ex quam plurimis authoribus, addi potuissent, quę in bello, quod adhuc viget, contigerunt: ea enim compendii instar sunt, plerasq; actionum Turcicarum hactenus vsitatarum, si perfidiam in pace temere rumpenda, & iuris gentium violationem in sacrosancta Legatorũ persona ꝑpetrata, tum, etiam locorum expugnationes & pugnæ cõmittendæ rationẽ spectes, sed cum de plurimis successibus nondum vere iudicare liceat ad aliã historiam particularem ea reseruabimus, sufficiet nobis res gestas vbi opus erit, breuiter indicare quam de iis iudicium ferre. Ex hac narratione facile videre est, Turcas non casu quodã, vel fortunæ ductu ad tantam potentiã peruenisse, sed artibus atq; potentia, inuictis quoque viribus ea potitos esse: cum autem ob breuitatẽ, qua in recensenda historia vsi sumus, peculiares quidam modi, & procedendi rationes à Turcis obseruatę, iudicari nequiuerunt, de iis singularia capita instituemus, & de astutia & artibus Ottomannicis

icis, de eorundem fraudibus, tum etiam de viribus, quæ in obedientia, thesauris, & militia onsistunt, subiiciemus.

## DE FALLACIIS ET ARTIBVS *Ottomannicis.*

NEMO vnquam sublimem atque eminentem quādam dignitatem solis viribus, nulla adhibita fraude, adeptus est, plurimi sola fraude ac violentia ad eas peruenerunt, vt annotat ille, qui Secretarium scripsit. *lib.2. c.13.* Romani sub prętextu societatis & amicitiæ cum vicinis pactæ, potentiam suam auxerunt, adiuti sociorum auxiliis, quibus posthabitis sibi solis parta bello attribuebant, socios postea ipsos cum fraude cognita, rebellionē molirentur, aggressi, eos domuerūt. Xenophon verum Principem sub Cyri persona describens, dicit, illum Armeniam atq; Mediam non armis, sed fraude acquisiuisse, innuēs cum sine dolo ad tantam potentiam & dignitatem non fuisse peruenturum. Duo autem notātur fallaciarum genera: Primū intelligitur, pro omni effectu actionis cuiuspiam incognitæ, & inexpectatæ, vel saltem quæ iudicatur inepta & inutilis, vt tale quippiam in eiusmodi persona, tempore & loco producat. Deinde fallaciam dicimus, omnem actionem & effectum inexpectatum, non propter aliam caussam, quā quod impossibilis haberetur in tali persona, loco & tēpore interueniente iure amicitiæ, vel fidei datæ. In primo genere præsupponimus certum quoddam ingenii acumen ac promptitudinem, & recte Ars vel astutia vocari potest, quæ in plurimis cum ipsa prudentia conuenit, vnde laudem quandam meretur. Alterum

genus fallaciarum malignitatẽ adiunctam habet & hominum commercio aduersatur, quo leges violantur, iura cõmunia & naturalia euertuntur, proprie fraus, dolus, periurium, proditio nominari debet: illudue comitatur vituperium. Vt igitur cognoscamus, quid laudis, quid vituperii habeat Domus Ottomãnica, vtrumq; genus fallaciarũ, artes videlicet ipsius, atq; fraudes examinabimus. Ars & astutia Ottomannicorum dici potest, singularis illa solertia atq; diligentia, qua in omnes occasiones intenti vigilarunt, nec vllã è manibus sibi elabi passi sunt commoditatẽ, quę rebus ipsorum conducere poterat, vicinorũ discordias non solum fouendo, sed etiam procurãdo, vt debilitatos facilius vincere possint. Astutię ipsorum adtribuẽdum, quod omnibus qui ipsorũ opem implorarunt auxiliũ præsto tulerint, partem igitur alacriorem & potentiorẽ auxilio debiliores oppresserunt, debiliores multo facilius superarunt, ipsi sæpius auxilia obtulerũt sub prętextu innocentiæ, vt oppressos iniuria vindicarent. Vladislao electo regi Vngariæ auxiliũ per Legatos obtulerunt contra Albertum Austriacũ: verum ille morte fuit præuentus. Coruino filio naturali Mattiæ ꝓmisit auxilium sponte 40000. militum cum quibus Regnũ paternum Vladislao II. eriperet, prætendens Baiazethes se iure id facere, ob parentis in se meritum, qui durãte dissensione cum fratrib. maxima illi damna inferre potuisset ei tamen pepercisset. Sic Laurentio illi qui ab Vngaris desciuerat maxima ꝓmisit auxilia, pro quibus vnicũ saltẽ propugnaculũ in Dalmatia sibi poposcit, cuius ope aliunde impressionẽ facere posset: ille tamen vtrãq; respuit: Vltro

*Bonf. l. 24. 1439. lib. 40. 1491. lib. 46. 1514.*

igitur Turcæ, vbi nõ fuerunt vocati, ſeſe inſinuarunt: vbi vocati, ſemel fuerunt admiſſi, non facile rurſus potuerunt expelli: Imitati herinaceum illũ de quo fabulæ tradunt, illum ſemel pluuioſo cœlo à ſerpente in anguſtum antrum admiſſum, ibi cõmode ſuos aculeos explicaſſe, & ſerpentẽ offendiſſe, ſerpenti conquerenti reſpondiſſe ſi manere nolit, abire liceat. Aſtutia Turcæ dicenda, quod ſentiens plus ſibi ad acquirendam victoriã ſtrictam atq; ſeueram diſciplinã militum, quam arma conferre, celeritate in bellis vti conſueuit, breui tempore iiſdem finẽ impoſuit, maximoq; cum exercitu atq; apparatu eadem geſſit, Romanorum hac in parte exemplum imitatus. Vbi igitur expeditionem quandã cum numeroſiſſimis copiis ſuſcipit, eamq; feliciter ad finem perducit, copias reducit ſubito, antequã noſtrates qui tardiores ſunt in apparatibus faciendis pedem moueant, vnde & tẽpus & pecunia fruſtra inſumitur. Neque vnquam ad pugnam deſcendit, niſi de victoria vel propter immenſam ſuorum multitudinem, vel ob alias cõmoditates, quæ ipſi potius, quam hoſti ſeruiunt certo confirmatus ſit, neque turpe etiam ducit hoſti cedere, modo id ſuo cum commodo fiat. Aſtutia & non caſus fortuitus fuit, quod excurſiones crebras & immenſas (ad quas magis idoneũ ſe ſuoſq; q̃ ad ſtatarias pugnas cognouit) ſæpius tẽtauit, iiſq; plurimas ꝓuincias deuaſtauit, & in eũ ſtatũ reduxit, vt quę p deſperationẽ ei⁹ imperio nõ ceſſiſſet vel tributũ ſoluere parata eſſet nullo negocio ab ipſo ſupari & vi opprimi potuerit. Huc accedit, ꝙ eiuſmodi excurſionib. milites ſemp laborib. bellicis

exercitati,& præda opima locupletati fuerint. Astutia Turcica dicenda, quod vbi ad manus venire aliquando coacti fuerunt,suis incommoditatibus aliunde prospexerunt,non audacter in hostẽ impetum faciendo, sed eundem excipiendo, nũc timorem, nunc fugam fingendo, nostras copias armorum grauitate defatigatas,& eorum ordine turbato tamdiu ludificarunt, & circumegerunt, donec manifesto cõspexerũt suum commodum, vnde victoriis potiti sunt celeberrimis, in Asia quidem cõtra ambos Paleologos, in Vngaria vero ad Varnam & Mohaz,& forsitan,si quis id credere velit,ad Agriam. Astutia quoque fuit, vnde, vt Græci referunt,plurimum Turcarum res promotæ fuerunt, quod bello capta mancipia hinc inde in varias prouincias dimiserunt, & incolas atque habitatores diuersarum regionum inuicẽ commutarunt,atque eos saltem,quos maxime idoneos ob ætatem & ingenium iudicabant, in secta Mahometana institui curarunt. Hinc Turcarum copiæ vehementer auctæ, colonias, Romanorum more,ad imperii limites ducere potuerunt, qui regiones vacuas habitatoribus incolerent.

Hæ artes iunctæ institutioni militari, de qua inferius,& stratagematibus, quas annotamus,origo fortunę atque incrementi rerum Ottomannicarum dici possunt,quæ consistunt in industria & prudentia,in quibus Turcã non barbarum,sed vere Græcum esse,abunde apparet. Fraudes atque doli malitiosum genus fallaciarum domui Ottomannicæ turpissimam inusserunt maculam,eiusque gloriam haud mediocriter obscurarunt. Sed quid

quid mirũ, ex media barbarie orti Turcæ, ad Europæ humanitatem atque ciuilitatem progreſſi, Græciam ſibi domicilium ac ſedem firmam elegerunt, vbi fides ipſa vna cum religione, non modo penes priuatos, ſed etiam apud ipſos Principes atque adeo imperatores, extincta & abolita fuerat. Neque promiſſorum, neque iuramenti vlla habebatur ratio, quod ad nauſeam vſque in Hiſtoricis Græcis legimus, & vitium illud multoties in ipſis paleologis deprehendimus: ſi ex Græcis autoribus ruptæ ab Ottomannis fidei exempla compilare vellemus, integra nobis conſcribenda forent eius rei volumina. Sed cum iam à multis annis, fides, ſeu perfidia potius, Turcica in Vngariæ regno notiſſima ſit, ſufficit mihi relictis vetuſtioribus exemplis annotare quid contigerit præſidiariis qui Budæ, Volpii, Soclefiæ, Strigonii Albæ regalis Iulæ, & Agriæ deditionem fecerunt, vbi fidem habentes pactis iuratis, Turcis ſeſe crediderunt, qui vt eorum bonis potirentur iuncta perfidia cum auaritia miſere eos occiderunt. Neque Princeps excuſari poteſt, quod ſe inuito & nolente eiuſmodi facinora à militibus perpetrétur, tum quod nunquam dignas propter eiuſmodi enormitates, ipſis pœnas inflixerit, tum etiam quod ſuo exemplo, omni crudelitatis genere, ad ſimilia perpetranda, eos inſtigarit. Mahometes ſub prætextu colloquii de ſeriis & maximis momenti rebus habendi, Stephanum Boſniæ & Raſciæ Regẽ ad ſeſe euocarat, quem, vbi comparuit, perfide ſecum retinuit, & viuum crudeliter excoriari iuſſit, occupatis quas poſſederat ditionibus. Idem plane & eodẽ modo contigit Mailato Trá-

*Niceph. lib. 5.*

*1524.*
*1543.*
*1552.*
*1565.*
*1596.*

*Bonf. l. 30.*
*1463.*
*1542.*

ſyluaniæ Waiwodæ, ſed neque Legati, qui apud omnes gentes ſancti & inuiolabiles habentur, ſecure apud Turcas verſari potuerunt: Laſcus à Ferdinando pacis tractandæ cauſſa ad Solimannum miſſus, in carcerem fuit detruſus, inde dimiſſus in itinere ex oblato veneno extinctus eſt. Initio eius, quod adhuc durat, belli, Legatus Cæſareus Grocouicius ad mortem vſq; in carcere fuit detentus, quod poſt Bicciam, contra pacis conditiones, captam, Cæſarem nō impediuiſſet, quo minus arma in vindictam rupti fœderis ſumeret, & autor exſtitiſſet, vt conſueta tributa, dona & munera Turcis mitterentur, ne vlterius procederent. Eo proceſſit Barbarorum arrogantia noſtris diſcordiis confirmata, vt continuos de nobis triūphos agere cogitent. Et videtur ſane perfidiam Domus Ottomannicæ augeri indies, vbicunque ſpes lucri vel imperii accreſcendi, occaſio interuenit. Quin ſingularis ſtratagematis loco, perfidia vtuntur, vt vicinis metum atque formidinem incutiant, quaſi ipſorum amicitia non indigeāt, freti ſuis armis. Eodem recidit Mahometis dictum ex Euripide allatum, quo etiam Iulius Cæſar vſus eſt; ſcilicet ſolius Regni cauſſa ius violandum eſſe, cogitabat enim Europęis, rupta pace ſanctę iurata atque inita, bellum inferre. Eadem fuit Baiazethis ſententia, cum Sigiſmundi legati ipſum hortarentur, vt Bulgaria abſtineret, quæ nullo iure ad ipſum ſpectaret, Legatos in domum quandam duxit, quæ vndiq; armis ſtrata & ornata erat, eiſque reſpondit, ius ſuum ſupra Bulgariā ad muros vſque ſeſe extēdere: innuens rationes potiores, quibus inniteretur, in armis conſiſtere. Non igitur

1542.

1593.

Bonfin. l. 23.

lib. 13.

igitur absque ratione Mattias cognita Turcarum perfidia, Mahometis III. Legatos admittere voluit, quod sub specie pacis grauius bellũ eum machinari cognosceret. Et hæc hactenus de fallaciis atq; fraudibus Ottomannicorũ dicta sufficiant.

## *DE VIRIBVS TVRcarum.*

CVm non solum astutia & fraude, sed viribus etiam adhibitis, & violẽtia, vt fieri solet, Domus Ottomannica ad tantam potentiam peruenerit, considerandum in quibus rebus robur eius præcipuum consistat, nimirum in authoritate, siue obedientia, thesauris & militia.

## *DE AVTHORITATE SEV obedientia.*

TAnta erga Imperatores Turcas exstitit subditorum obedientia, vt maior vix mente cõcipi, par autem introduci non possit, nisi eadem adhibeantur media quæ efficacissima hæc Religio & Secta experta est. Primum, quod occurrit, medium, ardentissimus Zelus Religionis est, cuius suprema iurisdictio, cum Regia atq; adeo absoluta authoritate, penes imperatores consistit, à primo Mahomete ad successores translata, eius stimulis adeo irretiti tenẽtur subditorũ animi, vt vere beatũ ducant, qui in Regis obsequio vitam profundit, id qui facere recusat vel confirmari sese præbet, grauissima pœna & castigatione, vt qui & Deum & Prophetam grauiter offenderit, dignus censetur. Secundum medium

in eo consistit, quod omnis imperandi potestas ab vno solo dependet, nec magis singularis vel absoluta aut exactior potestas in quouis imperio cernitur, quam ipsi Turcarum Imperatores habent, eam duobus modis acquisiuerunt, tum quod nunquam habuerunt imperii æmulos vel socios occisis omnibus cognatis qui ius aliquod super illud prætendere possunt, ars barbara & execranda, quæ tamen ad reprimendas discordias plurimum valet. Deinde quod nullum genus dominii subditis permiserunt, integrumque reliquerunt, vnde rebelliones exoriri possent, idque hac ratione: cum Ottomannus principatum atque imperium subditorum sine competitore acquisiuisset, morem introduxit, vt omnia immobilia Imperatori cederent, & ex reliqua præda decimæ ipsi penderentur. Hinc prouinciarum atque vrbium dominium consecutus, iisque gubernatoribus, quos pro libitu mutare poterat, regundas concessis, duobus modis id commodis ipsius cōduxit, quod nimirum fortitudinem militum recompensare potuerit, concessis iisdem prouinciarum administrationibus, vnde fauor ei & beneuolentia parata erat, & alios spe remunerationis ad virtutem excitauit. Deinde omnem rebellionis caussam atque occasionem, ablato dominio, sustulit, filios spe parentum amplas hæreditates acquirendi priuauit, ne ansam haberent vitam otiosam agere, sed potius excitarentur ad paternas virtutes imitandas ob quas digni haberentur, qui in officiis quoque illis succederēt: oppida, domos, campos & rura bello capta inter milites spectatæ fortitudinis distribuit, ea tamen lege, ne vel testamento,

mento, vel quouis alio modo alienare ea possent; Imperatori integrum relinquebatur, eadem cum vellet repetere, solo vsufructu subditis concesso, quo tanquã beneficiarii fruebantur: Eadem fere ratione, quemadmodum apud nos vasalli feuda à Dominis feudatariis accipiunt, quæ tamen paulo ampliori cum iurisdictione largiuntur. Pro ratione igitur prædiorum Ottomannus vasallis vnũ vel plures equos & seruos in bellum ducẽdos obstrinxit: reditus habẽt ex decimis, quas rustici soluunt, ex mulctis & muneribus, quæ ipsis obferũtur. Huc accedit coloniarum vsus, quæ ad subigẽdas prouincias & domandos subditos plurimum prosunt. Si enim ex vno loco oẽs incolæ priores alio habitatũ ducãtur, vnde in patriã redeũdi, pristinã libertatẽ recuperandi spes eis aufertur, & in horũ locũ nouis inquilinis regio eadem locupletetur, quib. tota ꝓuincia dicto modo distribuat̃, nulla seditionũ vel rebellionũ caussæ supererũt, tota regione cũ nouis habitatorib. fere immutata. Tum etiã consuetudo Aulæ & modus procedendi, in illis principiis obseruatus, verã obedientiã peperit: Aula namq; refertissima erat illustribus viris, qui è regio sanguine descenderant, ibidẽ nõ alebãtur vt officiis, & prouinciarũ administrationibus præficerentur, sed potius vt ornamento essent aulæ familiæque imperatoriæ, tum etiã, ne rebus nouis studerent, si abessent longius. Non enim moris est quenquã ad sublimes dignitates ꝓmouere, nisi qui cubiculo Imperatoris præfuisset, ii ab infantia in aula nutriuntur, vt aliũ dominum, fautorẽ vel patrem nõ agnoscant, q̃ ipsum Principem. Hinc fit, vt oẽs Bassæ, Beglerbegi, Agæ, &

reliqui officiarii atque milites aulici, Imperatori sint mancipia, qua seruitute & nomine cum nunquam liberentur etsi supremos dignitatis gradus conscendãt, factum vt breui tempore, omnes incolæ, & vniuersa regio in seruitutem imperatori cesserit, quæ seruitus non modo in vitam mancipiorũ, sed in omnia etiam bona ipsorum, diuitias, & liberos sese extendit. Non igitur ostẽtationis & humilitatis caussa Bassæ, & reliqui officiarii inferiores mancipia sese nuncupant: Sed quod reuera iurisdictionem absolutam Imperator in eorũ bona & vitas habeat. Hęc cõditio est subditorũ Turcici imperatoris, inprimis vero eorũ qui arma tractant, quorũ vita & opes à mera & nuda voluntate Principis dependẽt, neq; vlla, vel speciali libertate vel priuilegio eius imperiũ coercetur, liberũ ei est absq; consensu & consilio subditorum de ipsorum vita & bonis pro libitu disponere, neque ei quisquam contradicere audet.

## DE REDITIBVS ET THESAVris Regiis.

NIMIS foret curiosum ac difficile, inquirere & perscrutari qui & quanti sint Turcici Imperatoris reditus, sufficit nobis ostendere Turcicos thesauros inexhaustos esse, & nulla ratione nostris opibus vinci posse, alia igitur media inueniẽda vt ipsum superemus. Ducatus aũt Turcicus, quẽ cũ Vngarico & Zecchino Veneto conuenire pretio fingimus, 54. Aspros valet. Vnde nonnulli redit⁹ Turcici imperatoris hũc in modũ supputãt. Ex Zeccha seu monetaria officina singulis annis percipit 100. millia ducatorum, vbi nouus Princeps

ceps inauguratur, noui cuduntur aſpri, quorum 10. faciunt 12. veteres, inde 800. millia ducatorum ærario regio accedunt, primum hãc conſuetudinem Mahometes II. voluit ſingulis decenniis obſeruari, quod tamen poſtea fuit immutatum: Metalli fodinę conferunt 100. millia ducatorum; tributa, vectigalia & portoria 1700. millia: ſalmæ 500. millia: ſub Baiazethe luſtrata fuerũt 1112000. Chriſtianorum, qui omnes tributa ſoluerunt: ſub Selimo 1333000. non connumeratis iis qui in Aſiæ Prouinciis, nuper deuictis, habitant & 6000. domibus Chriſtianis, quæ homagii loco vnũ tantum falconem donant: Lege Mahometana cautum eſt, ne à Turcis vllum exigatur tributum, in cuius vicem honorarium tantum ſoluunt, 25. aſprorum pro capite, Chriſtiani 30. contribuunt, præter extraordinarias impoſitiones, 30. 40. vel 50. aſprorum, quibus onerantur ſinguli vbi claſſis inſtruitur, eius tamen pecuniæ pars non exigua ſolutis omnibus ſumptibus Imperatori remanet: Cairi Regnum 15000. equos, & auri millionem Conſtantinopolim ſingulis annis mittit: officiorum quæ vocant reditus Imperator ipſe percipit, ii in ſingulos annos 500. millia ducatorum efficiunt: ſi quis ſine hærede moritur, bona quæ reliquit, vel ſi quæ alia exſtãt, cuius dominus ignoratur ad Principem deuoluuntur: vnde 600. millia ducatorum annuatim colligit: Decimæ prædarum, quæ terra marique rapiuntur imperatori penduntur, quemadmodum & reliquæ ex frugum & pecudum reditibus collectæ, quæ cũ mulctis in ſtipendia militum conferuntur: Neq; quiſquam ex officialibus reperitur licet annuũ ſtipendiũ percipiat, qui homagii nomine ſingulis annis

Imperatori munus quoddam nõ offerat. Ex hisce reditibus omnibus ferunt nonnulli tempore Solimanni militum stipendiis & aliis impensis solutis, 5. milliones singulis annis in ęrarium imperatoris fuisse reconditos, præter tributa, quæ Christianæ prouinciæ conferunt, vt pacem sibi redimant. Nec est, vt quisquam putet Turcam continuis bellis thesauros suos exhaurire. Nihil enim in bella insumit, sed lucratur insuper modis extraordinariis, siquidem exercitui certa sunt pacis belliue tempore assignata stipendia, quæ vbi contra hostem milites educuntur, non augẽtur, tribus autem modis potissimum in bello lucrum facit: Primũ, omnia oppida & pagi obligati sunt in castra imperatoris farinæ & hordei quantitatem, quocunque iubẽtur, deportare, sub Selimo in Europa numerata fuerũt 70. millia pagorum mediocriũ, præter eos qui in Asia & prouinciis ab illo acquisitis reperiuntur. Secundo decimas, vt dixi, ex raptu & præda habet. Tertio loco sunt munera. More enim receptum est, vt omnes Bassæ, Beglerbegi, Sãgiacchi, & alii officiales Imperatori, vbi ad exercitum peruenit, sese sistant, & munere quodam ipsum honorent, id cum fiat in publico & in conspectu omnium, ambitiose inuicem certare solent, quis splẽdidius & præstantius donum Imperatori offerat. Non igitur expendit, sed colligit pecuniam belligerando, secus euenit nostris Principibus, qui raro ditiores, sed plerumq; exhaustis ærariis pauperiores ex bello redeũt. Quod si verũ esset, ꝙ dici solet, Belli neruum in pecunia cõsistere, plane inuincibilis nobis Turca habẽdus esset. de qua re paulo inferius.

*Mi-*

## MILITIA TVRcica.

CVM Lex ipſa Mahometana, armorum patrocinio primum exorta, & in poſterum conſeruata ſit, poſthabito omni auxilio quod à Philoſophiæ & Theologiæ ſtudiis ꝓmanare poſſet, eius aſſeclæ ſolam militiam, tanquam verum & vnicũ ſcopum omnium ſuarum actionum propoſitam habuerunt, & tanto ſtudio ei incubuerũt, vt efficaciſſimum belligerandi modum inuenerint, qui tanto maioris faciendus, quod eo, tam diuturno tempore, imperium conſeruarunt, idque violentiſſimum alias latiſſime ampliarunt, contra ipſam naturam violenti, quod nunquam diuturnum eſſe ſolet. Igitur de militia Turcica aliquid dicendum, quam diuidimus commode in Portam ſeu aulam, in Timoriatos & eas copias quas ad imperatoris mandatum ſubditæ prouinciæ in bellum mittere coguntur.

## PORTA SEV AVLA TVRCICA & eius ſtipendiarii.

CVM officia & munera aulica cum ipſis Monarcharum & Imperiorum incrementis indies mutentur, nemini mirũ videbitur ſi ſcriptores, in recenſendis rebus Turcicis, nominibus & militum numero atque militiæ conſtitutione, varient. Nos in harum rerũ deſcriptione præter antiquiores fidorum quorundam hominum relationes ſequemur, qui ſtatum harũ rerum cuiuſmodi ſub Solimanno fuit, deſcripſerũt, cum ſub

hoc imperatore imperium Turcicũ maxime floruisse credendum sit. Etsi nõnulli Portæ seu Aulæ constitutionem Ottomanno tribuant, Amurathes tamen ad perfectionem & splendorem eam pduxit, eamq; illustrium virorum copia ac præsentia ornauit. Porta autẽ dicta fuit, quasi apertum quoddam Asylum, omnibus iis patens, qui benignæ ꝓtectioni huius imperii se subiecerint. Dicunt nonnulli sub Baiazethe 18000. stipẽdiarios enutritos in aula fuisse. Eorum numerum sub Selimo & Solimanno ad 35000. excreuisse, qua in re duo obseruãda occurrunt: primũ ꝙ inter stipendiarios non recensentur nisi præcipui & domini ipsi, seruis eorũ quos ad belli vsum alere coguntur, nõ numeratis: secundo ꝙ in hoc numero non milites solum comprehẽduntur, sed alii quoq; officiarii, Muftius sc. qui prim⁹ & pręcipuus est Legis interpres, Cadilescieri qui sunt supremi iudices, Cassnatarbassi qui supremi Thesaurarii officio fungitur, Emitlem⁹, qui belli insignia distribuit, Eunuchus præcipuus, qui præest Reginæ cubiculo, primi Visieri, Eunuchi qui in Seraglio seruiunt, ostiarius, coquus, hortulanus, quib. alii collegæ & ministri parent: Tũ qui armamentarii reparandi & instaurandi curã habent. His omissis, & stipẽdiariorũ in alium locum reiectis ad alios trãseamus. Sciendum initio aulicam militiã & officiarios cunctos hac ratione in Turcicam seruitutem deuenire & mancipiorum numero adscribi: cum Turcicus Imperator absolutam imperãdi potestatẽ, & supremã iurisdictionem in suos subditos obtineat, neque eius imperium vllam limitationẽ vel exceptionẽ patiatur, præter decimas redituum & spoliorum

decimas quoq; è liberis Chriſtianorũ exigit. Res miſerabilis & deplorãda, q̃ miniſtrorũ q̃ ad tributũ hoc exigendũ cõſtituti ſunt, crudelitate magis miſera & calamitoſior reddit̃. Hi elapſo quinquẽnio oẽs ꝓuincias ꝑuagãtur ſibiq; oẽs Chriſtianorũ filios, q̃ 10. vel 14. ætatis annũ attigerũt, adduci in cõſpectũ cogũt, ex iis ſemꝑ quintũ ſegregãt, qui maxime ipſis arridet. Robur inprimis & corporis cõſtitutionẽ cõſiderãt, facta collectione, quæ aſcendit ad 10. vel 12000. puerorũ, Conſtantinopolim eos deducunt, vbi cum iis, q̃ ex præda Imperatori cedunt & ære comparãtur, in duas claſſes ſeu cohortes diuiduntur: in priori aſſeruãtur ii, qui liberaliori ſunt vultu & facie decentiori, in altera vero q̃ rudiores & agreſtiores videntur. Hi qui rudiores, per Natoliæ oppida diſtribuũt̃, & ruſticis operib. ruri ſc. arãdo & pecudũ gregib. cuſtodiẽdis, materiæ atq; lignis ad ædificia portãdis aliisq; eiuſmodi laborib. applicãt̃ vt corporis vires roborent & confirmẽt, quo magis idonei ad militiã euadãt. Nonnulli ad remos alligãtur, non vt nauiculariã diſcãt, ſed vt aſſiduis moleſtiis callũ obducant, vbi 18. ætatis annũ attigerunt (quo tp̃e nullo pretio Imꝑatorẽ cõſtiterunt) & in Turcica lingua & morib. ſatis ſunt edocti, q̃ mari ſeruiunt, Galliopolim vocant̃ vbi triremib. impoſiti curæ ac diſciplinę ſeniorũ Ianizarorum cõmittuntur, vt ab iis inſtituantur arte militari donec reliquorum Ianizarorum matriculæ inſerantur. Qui in Natolia fuerũt enutriti in Seragliũ Conſtantinopolitanũ vel alia pertrahuntur vbi militarem addiſcunt artem, inprimis v. arcũ tendere bombardas explodere, & reliqua belli exercitia

tractare discunt. Ex hac classe suppletur numerus custodum aulæ regiæ, quorum numerus constat 12000. Ianizaris selectissimis, sumptibus Imperatoris institutis: Hinc alium patrem vel fautorē præter Imperatorem non agnoscunt, in aula nihil aliud præter eius maiestatem, liberalitatē & laudes decātari audiunt, vnde affectus & reuerentia erga imperatorem adeo in ipsorum mentibus obfirmatur, vt tanquam ab ipso creati, fidelissimi & obedientissimi existant. Hi cum eandē habeant originem & eadem disciplina & arte instituti & imbuti sint, neruū robustissimum Turcicæ militiæ efficiunt, imitantes eam quæ toties cōmendatur Macedonum phalangē, vel Romanorū legionē, licet hi leuiter tantum sint armati. Eorum Aga vel Dux præcipuum munus aulicæ militiæ gerit. Hi sunt quibus cura atq; custodia præcipua totius aulæ & palatii regii cōmissa atq; concredita est, qui ipsum Principem & eius thesauros tuentur atq; defendunt: vbi regni caussa lis atque dissensio oritur, illi eam decidendi potestatem habent, plerumque enim in regno succedit, quem illi tanquam palatii Rectores eligūt. Eorum beneuolētiam imperatores sæpius multis priuilegiis & immunitatibus sibi compararūt, quib. insolentiores redditi, ipsis sæpe imperatorib. metū atq; timorem incusserunt; matrimonia non contrahunt, ob nullum atrocius delictum, ne ipsum quidem homicidiū, grauiori pœna, quā capitis diminutione, nomine ipsorū è matricula deleto, vel relegatione in præsidia longinqua, vbi grauius ab hoste periculū imminet affici queunt: propugnacula Ianizari tuētur. Asapii vero duplici nu-

numero vrbis portas custodiũt, vt immunes sint à Ianizarorum insolentiis. E Ianizaris eliguntur 200. satellites q semper latus Imperatoris circũstipant, ex iisdem 300, alii ad portas aulę excubãt quorum dux Capirbassi dicitur, cuius officium inter præcipua refertur, quod aditus inde ad Sangiachatum pateat. Mille Ianizari canes venaticos curãt. His omnibus Aga imperat, sunt tamẽ inferiores quoq; duces Iacabassi, seu Centurio, Oddobassi, Decurio seu vicarius, Alfier iudex, & scribæ. Oddobassi seu Decurio subditis suis militibus hospitio & victu, in expeditione vero equis ac tentoriis, prospicere tenetur. Nemini tamen equo incedere permittitur, præter centurioni, vicario, & iudici, stipendia ipsis numerantur singulis mẽsibus. Aga ex timaris seu feudis percipit 6000. ducatos annuos, à thesaurariis vero plus 1000. asperis singulis diebus, vicarius eius habet 3000. ducatos ex timaris & 200. asperos: centurio 60. asperos: 40. Decurio: Ianizzari priuati quinq; habent, ob benemerita tamen octo interdum ipsis numerantur; vbi egregia fortitudinis edunt specimina ad gradus altiores, vel satellitũ vel ostiariorum, vel aliorũ promouentur, quorum quilibet 20. asperos in dies singulos accipit, quidã etiam Sangiacchi creãtur. Præter stipendia illis largitur singulis annis arcus, 2. indusia, & panni tantum, vnde ad conficiendam vestem eis sufficiat. Hi sunt qui ex classe posteriori robustorum & agrestium puerorum, desumuntur. Quod attinet ad alterã classem puerorum, q nobiliori & acutiori ingenio præditi esse videntur illi p Seraglia, quę sunt Constantinopoli, Peræ, & Adrianopoli

distribuuntur: eorum 500. Constantinopoli aluntur sub Eunuchi disciplina, iiq; è tota cohorte segregantur, vt in lege & lingua Turcica, atq; aliis honestis armorũ, & rei equestris exercitiis instituantur. Ex his sex ad cubiculũ regiũ destinati sunt, eius curam atq; custodiã bini singulis dieb. per vices gerunt: vbi hoc munere ad tẽpus functi sunt, alii ipsis subrogantur: Priores vero q̃ 18. annos nati in Spohorũ numerũ asciscuntur, & ad grauiora munera promouentur, prout ætas atq; industria ipsorũ meretur, nimirum Agæ vel Bassæ creãtur. Spachi (Spachioglani seu iuuenes equestres ab aliis dicti) initio pauci fuerũt numero, ad 200. fere, pleriq; Principũ erant filii, vnde ferunt in Peloponnesi expugnatione nobiliũ filios in Seragliis fuisse cõseruatos, & Imperatoris Trapezuntis filios eodẽ collocatos fuisse, vt discerent, & sese exercitarent: in hac turma versabãtur quoq; initio imperii, ii Principes, qui aulã sequi necessario cogebãtur: vbi vero paulatim illustres Græciæ familiæ extinctæ & abolitæ fuerũt numer⁹ vero equitũ istorũ ad 3000. excreuit fieri nõ potuit vt eodẽ rigore electio hæc fieret. Nobiliũ igitur familiarũ defectũ suppleuit honesta & liberalis educatio, & pulchra atq; liberalis faciei & corporis constitutio. Horũ Spachorũ quilibet quinq; seruos equites in bellũ ducere, & in eundẽ vsum semp alere cogitur, ii inseparata turma ad lat⁹ dominos suos sequũtur, sed ob splẽdidũ vestitũ quo induuntur nõ minus sunt conspicui, q̃ ipsi Domini qui sericis & Attalicis vestimẽtis induti & generosis equis instructi, splẽdidissime incedunt. Eorũ arma pręcipua sunt machæra

*Laoni. li. 59.*

chera, claua & lancea. Post Persicũ bellũ ferreis quoq; thoracib. affabre factis armari cæperunt: Ipsorũ Aga ex Timaris & stipendio habet 500. asperos in singulos dies, Spachorũ vero qlibet 25. vsq; 40. asperos accipit. His vbi maturiorẽ ætatẽ attigerunt in matrimoniũ collocant̃ puellæ q̃ ab infantia tanq̃ mancipia fuerũt enutritæ in Seraglio priuato, vbi semper 300. alunt̃. Slichtari aliud genus equitum numero & põpa Spachis similes, viliora habent stipẽdia, & tres vel ad summũ quatuor seruos alere tenẽt̃ ex Seraglio puerorũ Constantinopolitano segregantur, cui⁹ defectũ alterũ ꝙ est Perę supplet. Agã habent & reliquos belli ministros: in acie & expeditionib. sinistrum cornu Imperatoris defendunt: Spachi vero dextrũ: Ex iis 500. diurnas atq; nocturnas excubias armati ad regis cubiculũ agunt, à quibusdã eodẽ cum Spachis nomine, cõprehenduntur cum exigua inter illos sit differentia. Duæ adhuc equitũ sunt cohortes numero & põpa priorib. inferiores, quib. tamen armis & robore bellico non cedunt. Vtraq; peculiarẽ habet Agã. Altera 1000. equitib. selectissimis cõstat, ex ignobiliorib. hominib. collecta, quorũ tamẽ virtus & fortia facta nota sunt. His multi sese adiungũt Ianizari, tum imperatoris, Bassarũ & aliorũ magnatum serui ac mãcipia. Illi n. honori sibi ducũt, si quẽ è suis militantẽ habeãt inter eos, q ob virtutẽ imperatori chari sunt. Altera cohors 1000. equitum est è Turcis natis collecta atque conscripta, qui soli in aulam recipiuntur, nec admittũtur, nisi exercitatissimi, quiq; multis heroicis facinoribus fortitudinem suam testatam fecerunt, in iis inpri-

mis requiritur dexteritas& agilitas in equitando, in vibranda lancea & ſtringenda machæra: Vt videatur cohors hæc ad oſtentationem dexteritatis collecta eſſe, ordines æque atque priores in acie obſeruant, iiſque non ſunt inferiores, viliora tamen ſtipendia habent nec vltra 2. ſeruos alunt.

Deſcripſi totam aulicam militiam quæ conſtat 12000. peditum & 40000. equitum, militibus ſcilicet ſelectiſſimis. Inter proficiſcendum Ianizari quaſi corona cingunt imperatorẽ, à latere eũ circumſtipant Spachi atq Slichtari: hos ſequuntur duo reliqui equitum ordines: ſerui à latere, remotiori tamen loco, ſuos comitantur dominos. Poſt Ianizaros proximo loco incedit Emitlemus coram quo imperatorium vexillum albo & viridi colore inſignitum, portatur, illum excipiunt ſex Sãgiachi, quorum quilibet lanceã, (cuius cuſpis aureo globulo, & parte caudæ equinæ, armata) geſtat. Eodem ordine acies inſtruuntur, & caſtrametantur, in quorum medio aula & prætorium conſtituitur, quod reliquus exercitus tanquam agger circumuallat, quin & Ianizari ſæpius ſua tentoria palis in terram defixis muniuerunt, quemadmodum ad Varnam contigit, vel machinarum catenis inuicem deuinctarum atque ligatarum vallo ſeſe muniunt, vt ad Agriam vidimus. Præter eas, quas modo numeraui copias nonnulli alii reperiuntur, quos vel genus familiæ, vel officii ratio in bellũ trahit: Iudices nimirum, Theſaurarii, & conſiliarii. Hi longos mancipiorum ſeries ſecum ducunt, quidam eorum tria, alii quatuor vel quinque millia ſeruorum poſſident, qui ſolis veſtibus, armis, & dominorum inſigniis interno-

ternoſcuntur. Sed notandum hic, cum omnia officia iis conferantur, qui Chriſtianis parentibus nati ſunt, non ignominiæ verti, ſi captiui ſerui fidẽ eiurent, quin etiam vbi fortes ſeſe in bello præbent, Domini libentius eis filias matrimonio quã ipſis Turcis elocant. His præter victum & veſtitum Domini certum quoddam ſtipendium numerant, ne furentur. Quin ne ipſi quidem Domini propriis ſumptibus eos nutriunt, ſed cum teneantur pro 5. aſpris equitem in bellum ſingulis diebus ſiſtere, tot ſolent alere mancipia: iis qui copiã ſeruorum maiorem habent, præter ſtipendia ex timarorum reditibus proſpectum eſt. Si quis ea, quæ dixi, diligentius examinet, inter ſtipẽdiarios Turcas, reperiet ad minimũ duas tertias è Chriſtianis conſtare, qui fidem eiurarunt, non ſolum propter aulicorum, verum etiam eorum copiam qui Timaris fruuntur, & Beglerbegorum atque Sangiachorum ſeruos, quorum maximam multitudinem alere ſolent, iis maxime fident, quod ſub ipſorum ſtipendiis & auſpiciis tanquam propria quædam cohors militent.

Tres quondam ſolebant eſſe conſiliarii intimi, qui ad imperatorem omnia negocia deferebant, & reſponſa lata exequebantur. Sed Beglerbegorum iudices ſupremi (quos Cadileſchierer vocãt) in concilium intimum admittebãtur, in quo Muftius præſidet, cui nemo contradicere audet. Numerum Baſſarum auxit Solimãnus, quarto, prioribus tribus, Barbaroſſa ſcilicet, addito, quem etiam Baſſæ titulo condecorauit, eadem etiam poteſtate & titulo Beglerbegis conceſſo, quo noſtro tempore etiam Sangiachos gaudere cernimus.

Vnde in Europa tot Bassæ numerantur, qui quõdam Sangiachi tantum vocabantur, vt est Bulgariæ, Bosniæ, Temesuariæ & Budæ, nec non etiam hodie Iauarini Bassa. Gallipolis Sangiachatus, qui mari dominatur in Bassæ officium sub Barbarossa fuit conuersus. Volunt nonnulli etiam Beglerbegorum numerum in Europa auctum esse vt prius in Asia contigit, sed numero crescente, decreuit dignitatis autoritas. Fuit tamen differẽtia quædam inter Bassas obseruata, vt qui in aula viuerent Visieri seu consiliarii, & inter illos maximus Visierus seu præses vocaretur. Ad hanc dignitatẽ, quemadmodum etiam ad reliquas supremas nulli admittũtur, nisi q cubiculo regio quõdam præfuerunt. Barbarossa solus fauore Solimanni, qui ipsi plurimum fidit, ad hunc honorem ascendit. Supremus Visierus 25000. ducatorum habet in reditum; Reliqui non minus 16000. Ad seruos autem nutriendos, & sustentandam familiam haud minorem summam ex timaris percipiunt: Tum etiam auaritia impulsi, munera à quibusuis libẽtissime accipiunt, vnde maximos thesauros breui tempore cumulant, nemo enim sine muneribus vllam sibi gratiam vel fauorem apud officiarios promittere potest, qui dedecore se & ignominia affectos existimant, quasi ipsorum imminuatur autoritas, nisi dona ipsis crebra offerãtur, quæ in signum recognitionis accipiunt. Huius rei vsum optime didicerũt Christianorũ Principum Legati, qui aditum in aulam & fauorem sibi ære & muneribus comparare solent. Hæ sunt aulæ Turcicæ vires, quæ cõtra hostem educi possunt 60. fere hominũ millia, præter seruos, ministros

ſtros & mancipia quorũ numerus ad 20000. aſcẽderet. Neque hic comprehendo innumeram copiam eorum, qui carros, & rhædas ducunt, nec qui magnatum camelos & mulos, qui impedimẽta geſtant, comitantur. Ferunt nonnulli ante Selimum 40000. Camelorum à Turcicis Imperatoribus fuiſſe nutrita. Selimum vero eorum numerum auxiſſe: in Cairi expugnationem, cum deſertum eſſet tranſeundum, 130000. Camelorum fuiſſe conducta, quorum tamen pars non exigua tempore belli coempta, vel à mercatoribus commodato ſumpta fuerat. Facile etiam crediderim rumorem vulgo ſparſum, quod tum in reliquos apparatus belli, tum ad comparandos camelos Turcicus Imperator auri millionem erogarit, nõ omnino vanum exſtitiſſe, cum conſtet ex longinquiſſimis regionibus victum in caſtra comportandum eſſe.

Ex hoc apparatu conſtat, quantum ad bellum neceſſaria ſit ipſius Imperatoris præſentia, cũ tot millia hominum domi maneant, vbi ipſe foras in bellum non proficiſcitur. Eo vero præſente, militia non modo confirmatur eius reputatione, ſed viribus quoque innumeris augetur.

## *DE FEVDATARIIS QVI ex Timaris ſeu reditibus viuunt.*

EX Nobilium puerorum cohorte, qui Conſtantinopoli educantur, præcipua Nobilitas Aulæ eligitur. Alii adſciſcuntur ex Seraglio, ꝙ eſt Peræ Adrianopoli & alibi, iiq; vbi 18. ætatis annũ

attigerunt, Spachorum militiæ adſcribũtur,certi illis reditus ex timaris ſeu terræ prouentibus aſſignantur. Diſtributi in varias prouincias, demortuorum loca vacantia occupant, Sangiachorũ imperio ſubiecti quibus ſemper parent. Diuiſum eſt vniuerſum Turcicum imperium in duas partes principaliores Europam ſcilicet & Aſiam : His quondam duo gubernatores ſupremi cum ſummo imperio præfuerunt. Sed cum Selimus plurimas Aſiæ prouincias imperio ſuo addidiſſet, ratus tot ampliſſimas procul inuicem remotas prouincias non commode ab vno ſolo regi poſſe, plures gubernatores conſtituit, qui nullius alterius præter ſolius imperatoris imperium recognoſcerent, ſubditas haberent regiones, quas regendas Sangiachis concederent. Ipſi vero gubernatores præcipui Beglerbegi ſeu Domini Dominorum vocabantur. Europæ Beglerbegus, qui etiam Græciæ ſeu Romaniæ vocatur, præcipuus eſt & primus. Vnde imperatore abſente ipſe exercitui imperat, eiuſque imperio ſine exceptione omnes, etiam imperatoris filii, ſi qui ſint in caſtris, obſequi tenẽtur. Caſtra eius ad dextrum latus Prætorium collocantur, & in acie dextrũ latus Imperatoris claudit. Imperat 40. Sangiachis vel circiter (niſi forſitan eorum numerus hodie auctus ſit) ſub quorũ imperio 60000. Spachorum continentur, quos Timariatos vocant, quod ex Timaris & prædiorũ ruſticorũ reditibus victũ habeant. Non enim accipiunt aliud ſtipendiũ, in quorũ vicẽ certi ipſis aſſignati ſunt pagi & campi, quorum cultores decimas illis ex omnibus prouentibus reddere cogũtur. iidẽ 25. aſpros per capita ſoluũt, quæ pecunia

ad

ad Imperatorẽ redit, tũ ẽt Angarias seruiũt, & alẽdis pecudibus, fructibus subministrandis, atq; aliis modis premuntur. Mulcta quoque ad Timariatos peruenit, & ipsi rusticorũ iudices sunt, & de caussis cognoscunt. inde nata est illa extrema necessitas, qua miseri illi premuntur, vt vix tantũ eis relinquatur, vnde vitam misere tolerare possint. Sẽper enim duplex stipendiũ ad minimum exigunt. Beglerbegus ex Timaris 16000. ducatos annuos habet in reditum, ille tamen plus 40000. percipit. Sangiachi qui hosti sunt proximiores, vel ad limites imperii morãtur, plures Spachos sub se habẽt, & ampliores etiã reditus à 5. in 12. millia ducatorum possident. Spachi initio quidem vltra 60. ducatos annuos non percipiunt, sed pro ipsorũ meritis stipendium eis augetur vsque ad 300. ducatos: pro 100. ducatis equitem lancea & machæra armatum, atque duobus seruis stipatum, in bellũ mittere tenentur. Multi 100. alii 50. mancipia alunt, prout amplam habent mercedem: Beglerbegus vltra mille seruos tenet, si cui Spachorum propter merita luculentius stipendium præter 300. ducatos assignandum esset, ad altius officiũ promoueretur, puta Subassi, quorum 40. in Europa reperiuntur, iique 400. vsque 1000. ducatos percipiunt, plurium cohortum duces sunt, & vel vrbem quãdam regunt, vel propugnacula defendunt, existimo eosdem esse, quos in finibus proximis Beghas nostri vocãt. Hinc iudicare licet, quã probe stipendia apud Turcas distribuantur, neq; quicquam frustra collocetur, sed qui plus præmii habet, plures milites in militiam ducere cogitur. Pacis tempore domi hi manent, & suis Timaris fruuntur in excursionibus vel in bello quocunq;

mittuntur, ad primum ducis mandatum profici-ſci coguntur.

Solo Europæ Beglerbego, qui Sophiæ reſidet, Conſtantinopoli morari, & Viſierorum concilio intereſſe licet. Reliqui ſine licentia prouincias ſuas egredi non audent. Stipendia poſſunt diſtribuere ad 60. vſq; Aſperos, pro libitu, quibus ſuis cognatis & familiaribus in primis proſpiciunt.

Cum Aſiam vnus tantum gubernaret Beglerbegus, maiores quidem vires habuit, quam Europæus, ſed autoritate illi fuit inferior, quæ tamen poſtea magis imminuta fuit, cum officium illud diuiſum & pluribus conceſſum eſſet. Natoliæ Beglerbegus 14000. ducatos habet ex Timaris, ei parent 12. Sangiachi, quorum ſtipendium eſt 4. vel 6000. Ducat. & 10000. Spachi: abſente Græciæ Beglerbego ipſe imperat militibus, & ad ſiniſtrum latus imperatoris incedit. Caramaniæ Beglerbegus 10000. duc. 7. Sangiachos & 5000. Spachos habet.

Beglerbegus Amaſiæ habet 8000. Ducatorum. 4. Sangiachos & 4000. Spachorum.

Armeniæ minoris Beglerbegus 10000. Ducatorum habet, 7. Sangiachos, 7000. Spachorum. Meſopotamię Beglerbeg⁹ in Perſię cõfiniis 30000 Ducatorũ habet. 12. Sãgiachos 10000. Spachorũ.

Beglerbegus Damaſci, Syriæ & Indiæ habet 24000. duc. 12. Sangiachos. 20000. Spachorũ.

Cairi Beglerbegus habet 30000. ducatorũ. 16. Sangiachos & 16000. Spachorũ. Omnes iſti Beglerbegi, Sangiachi & alii ſeruos alunt, vt dixi, pro vt ratio ſtipendiorum patitur. Cum igitur vltra 130000. Timariatorum in exercitu non compareant,

reant,hi tamen vltra 300000. milites, qui in aciẽ educi poſſunt,ob ſeruorum copiam, efficiunt,nõ annumeratis iis, qui carros,vehicula & iumenta conducunt,vel qui mercaturæ exercendæ, & lucri faciundi cauſſa caſtra ſequuntur, de quorum immenſa multitudine ex prioribus copiis iudicium facere licet.

## *DE IIS COPIIS QVAS SVBDITÆ prouinciæ ad mandatum Imperatoris in bellum mittere coguntur.*

VBI primum Turcæ in Europam tranſierũt, præda allecti excurſionibus in primis fuerunt dediti, neque vlli labori vel periculo pepercerunt, lucrum modo facerent, cui in primis inhiabant, adeo vt cum iam pedem fixiſſent, in ea regione,& colonia quædã in Thracia ſubſtituiſſet, ægre à ducibus cõtinere potuerint, quin more ſuo prędatum excurrerent. Decreto igitur promulgato,vt abſtinerent ab eiuſmodi deprædationibus,illi cupidiores redditi ſunt vtputa qui iã aſſuefacti eſſent ex raptu vitã quærere,vbi vero aliud ꝓpoſitum fuit edictum,vt qui excurrere prædatũ vellet,in cõſtituto loco & præfixo tẽpore armatũ ſeſe ſiſteret,ſæpius 200.ſæpi⁹ 300.millia hominũ in eum euentũ conuenerunt:ex tanta multitudine duces ꝑcipui eos ſecernebãt ad futuram expeditionẽ ꝙ ipſis videbãt᷑ maxime apti & idonei& armis quoq; optime inſtructi eſsẽt.Reliqui domũ repetere iubebantur, quilibet autem ſtudebat talem ſeſe præbere,vt dignus haberetur ad excurſionem, vnde mos ille primum inter ruſticos inualuit, tum etiam in vrbes atque oppida

irrepſit vbi ad 30000. homines deſignati fuerũt, quibus nõ modò permiſſum erat in bellum proficiſci, ſed cogebantur quoque inuiti, ad mandatum imperatoris, in conſtituto loco, equo, armis lancea & machæra inſtructi comparere. Conſuetudo illa adeo ſucceſſu temporis fuit inueterata, vt iam officii ratione teneantur ſubditi eam obſeruare. Qui hunc in modum frequentant militiam Acanzi vocantur ſeu voluntarii milites, ex natis Turcis ſelecti, qui ſolummodo quibuſdam gaudent priuilegiis, nec aliud ſtipendium recipiunt. Ruſtici victum ipſis ſuppeditant, in tranſitu præcedunt exercitum luſtratum & deprædatum loca vbi peruagãtur. Ex horum numero fuerunt 15. illa Turcarum millia, quę in ſecunda Solimãni expeditione Viennenſi, Linzium vſq; excurrerunt. Sed in Europa numerus eorum acquiſitione nouarum prouinciarũ creuit. In Aſia quoque ingens eorum multitudo eſt. Selimus deuicta Paphlagonia & Armenia minore, in vtraque 30000. Acanziorum creauit, hi, etſi magis idonei ad excurſiones quam ad pugnas exiſtunt, eorum tamen plurimi armis & equo optime inſtructi in bello comparent, & fortiſſimos ſeſe præbent, vt haud raro, ex Sangiachorum recommẽdatione, Beglerbegi ipſis Timaris proſpiciant. Comitantur hos plerumque qui Martoloſſi dicuntur, & Walachi, atq; Tartari, vel alii, qui callum obduxerunt latrociniis, maxime vero in eorum regionũ confiniis, in quibus deprædandi & excurrendi commoditas eſt, vbi lubenter ad partem prædæ admittuntur, quod locorum & viarũ ſint gnari & experti.

Hinc

Hincinde per prouincias multi reperiuntur milites veterani & emeriti, vel quib. ob alias caussas immunitas à bellis concessa est. Assignantur illis prędia & pagi in recens captis regionibus, pro quo beneficio equorum illi, vel peditum certum numerum in bellum mittere tenētur, transmittunt ea prædia ad successores quoque, à Turcis Masellini vocantur.

In Europa 6000. eiusmodi equitum, peditum vero maxima copia reperitur. Exigua tamen eorum opera in pugnis existit, licet prouinciarum inspectores sedulo eo laborent, ne homines inutiles in bellum mittantur.

Asappi pedites sunt Turcæ, quorum ingens multitudo, stipendia licet vilissima accipiant: eorum in Europa 40000. inueniuntur, hasta, arcu & machæra pugnant, verũ cum neq; assueti sint ad militiam, neque exercitati præstat illis vti ad expugnationes locorũ, ad comportandam materiam, & cuniculos agendos, quã vt in aciem producantur, in hunc tamẽ vsum maxima copia fossorum conduci solet, præter eos qui certa habent ab imperatore stipendia, & quos pagi in militiã mittere coguntur. Asapiorum quoque magnum numerum Imperator hincinde per vrbes Natoliæ inprimis, in præsidiis habet, vt bellicis assuescant laboribus, quo eorum opera in re maritima vti possit. Sæpius quoque contigit, vt ære conducti fuerint milites nostro more, cum præsidiarios euocare è confiniis hosti oppositis & alio transferre, nõ videbatur omnino tutum. Solimannus in Asiam proficiscens hac ratione vsus est. Eandem si hoc tempore Turca obseruare ve-

lit, dubium non eſt, quin præter eas, quas modo recenſui, innumeras alias copias adunire & colligere poſſit. Adparet igitur nõ fruſtra ſæpius ſparſum fuiſſe rumorem, de Turcici Imperatoris expeditione cum 400. vel plurib. hominum millibus ſuſcepta. Plus admirationis habet ordo quo tempore breuiſſimo colliguntur, vbi primum nuncii cũ mandatis ad eos perueniunt & tempus profectionem admittit ſeſe parati ſiſtunt, ſtupẽda eſt tranquillitas, vnio, & obedientia, quæ in immenſis illis caſtris obſeruatur, vbi ſtrepitũ & clamorem excitare ob quamuis etiam cauſſam prohibitum eſt, quo tumultus euitentur.

Finem hic primæ parti opuſculi mei imponã, in qua videre eſt, quibus mediis Domus Ottomannica ad tantum imperium peruenerit. Recenſui deinde breuem hiſtoriam rerum à Turcis geſtarũ, tum artes & vires eorundem, & inſerui nonnulla de adminiſtratione imperii, quæ non parũ facient ad noſtrũ ꝓpoſitũ. In ſecunda parte oſtendã, qua ratione potẽtia hæc in Vngaria adhibito mediocri Germanorũ auxilio vinci poſſit.

## PARS SECVNDA.

CVM *in parte priori declaratum fuerit, quibus artibus, fraudibus & viribus Domus Ottomãnica ad tantum Imperii culmen peruenerit, supereſt vt videamus, quomodo Hungarorum potentia adhibito Germanorũ auxilio vinci & ſuperari poſſit. Vires igitur vtriuſq; nationis examinabimus, & cum hoſtiũ potentia eaſdem conferemus, vnde quæ partis vtriuſque commoditates ſint, quibus alteram ſuperat, vel incommoditates, quibus cedit, tum quomodo*

*modo ad victoriam consequendam in bello procedendum siet, innotescet.*

## *DE VIRIBVS GERmaniæ.*

QVÆ sint vires Germaniæ atque Hungariæ, ex rebus ante hac ab vtraq; natione gestis, constat. Germani quondam plurimis Romanorum legionib. fortissime restiterunt: sola Saxonia per 30. annos continuos cum Carolo Magno pro libertate patriæ certauit. Non ita pridem in ciuilib. discordiis paucæ ciuitates, Imperiiq; ordines, ad 100. millia hominũ optime instructorũ in bellum eduxerunt, inde quid reliquę ꝓuincię possint, ex incolarũ fortissimorũ multitudine, ex regionis opulentia, ꝑpter varia mercimonia, quæ ibi exercentur, & metallorũ quæ effodiuntur copiam, ex fertilitate, & rerum ad vitã humanã necessariarũ abundantia, coniicere licet, quęlibet ciuitas libera si 1000. milites, ꝙ exigui momenti res foret, contra Turcas in bellũ mitteret, immensus copiarum numerus existeret: constat sane vnã earum, reliquorũ sociorũ auxilio destitutã Imperatori sese opponere ausam fuisse: Superuacuum puto ex singularum prouinciarum & vrbium historiis & annalib. rationes deducere, quib. Germania sola centũ vel pluriũ millium hominũ exercitũ p annũ sustentare valeat, vt interim neq; artificia neq; mercimonia, neq; agricultura detrimentum patiatur, siquidem ab Imperio, iis nimirũ vrbib. & ꝓuinciis, quę Imperatorem Romanum tanquã Dominum supremũ agnoscunt

(è quibus patrimonium Domus Austriacę excipimus) solummodo 30. hominum millia, tam equitum quam peditum, in quatuor annos poscimus: totidem à prouinciis Austriæ Archiducatui & Bohemiæ regno subiectis petimus, additis necessariis impedimentis bellicis, torme̅tis, machinis, & iis quæ ad victum hominum, atque pecudum requiruntur. Nec rem petimus impossibile̅, vel quæ nulla ratione fieri possit, sed ne difficile̅ quidem, in annos tantum quatuor hunc apparatum requirimus, vt discant viciniores quanta cum facilitate rabies & furor hostis tam immanis cohiberi & retardari possit, quem iam ad portas fere Germaniæ peruenisse Iauarino Agriaq; capta, in Germaniam ipsam paulatim tendere, eoque omnia eius co̅silia directa esse cernimus.

## *DE POTENTIA HVNgariæ.*

IDEM sane de Hungaria statuendum. Nam etsi pars eius maxima & fere præcipua à Turcis possideatur, quæ tame̅ Christianis adhuc paret, tam egregie culta & habitata est, vt si vires serio coniungere vellet, patriam vniuersam è tam graui iugo in libertatem vindicare, eiusq; possessione̅ hosti ancipite̅ reddere valeret. Sub Hungaria vero omnes eas prouincias intelligo, quæ versus Walachiam, Transyluaniam & Croatiam tendunt & huic regno subiectæ fuerunt, cum primu̅ Turcæ arma illi intulerunt. Sola Transyluania, propriis viribus in vnum coactis, Turcarum impetum sæpius repressit, maximaq; eis intulit damna: In primis vero sub Coruino, Stephano Battoreo, & non ita pridem sub Andrea Battoreo

*1394.* *1440.* *1450.* *Hortens.* *1551.*

reo, qui Ferdinandi Imperatoris nomine eã gubernauit, egregia fortitudinis & potentiæ specimina edidit: Hic 50000. militũ tũc collegit, vt ingressu ꝓhiberet Turcas, & cum 70000. militum Lippã obsedit. Quid vero nuperrime Sigismũdꝰ Princeps contra hunc Tyrannum non est molitus? Nonne Sinam Bassam fortissime ex Walachia eiecit? eiq; gloriam rerum prosperrime in oriente & occidente gestarum, & tanto temporis spacio acquisitum eripuit, maximamq; eius laudibus maculã inussit, vt animi dolore & indignatione tandem mortuus dicatur. Nec vnquã Turca vnguibus suis Transyluaniam arreptam retinere potuit, licet astu & insidiis sæpius id tentarit. Tantum abest vt hoc tempore illud efficere queat, cum tam fortes heroes ipsi resistãt, qui non modo omni fide & diligentia eam tuentur, sed imperii quoque limites diutissime prolatant. Nec Walachia suo defuit officio, cũ strenuos nacta est Duces & Principes, qualis Dracola fuit, cuiꝰ strenuitatẽ & alacritatẽ hostes sæpius experti sunt. Nec raro Turcicarũ copiarum hæc regio sepultura exstitit. Hungaria superior cis & vltra Tibiscum sita, tanta incolarum multitudine est referta, vt iustus inde exercitus conscribi posset, si vero zelo patriæ succurrere velit. Croatia inter omnes Regni prouincias in pessimo statu versatur, nec nisi paucissimos, sed optimos tamen, milites in bellum mittere potest. Sed quid tam exacte minutissima hæc examinare iuuat, cum ex omnibus hisce regionibus tantum 40000. hominum in bellũ per quatuor annos cõtinuos mitti poscamꝰ, ꝙ fieri potest cõmodissime & facilime.

1595.

Hunc in modũ facta computatione ad Vngariæ fines 100. millia hominum, tam equitũ, quã peditum conuenient, qui in tres partes, vt paulo post dicemus, distribuendi sunt. Videndum igitur quomodo cum tanto militum numero 3. 4. vel 5. centena Turcarum millia superare valeamus, initio vtriusq; partis potentiã, & cõmoditates belli tũ incõmoditates quoq; cõparabimus.

## *COMPARATIO TVRCICÆ ET Christianæ militiæ.*

IN hoc examine quatuor cõsideranda veniunt q̃ militiã diuersam & variã reddere solent: vnde cõmoditates & incõmoditates exercitui accedunt: Dux nimirũ belli generalis, milites, arma & deniq; cõmeat⁹. Hinc tandẽ oritur ratio ꝓcedẽdi contra hostẽ, de qua vltimo loco dicendũ est.

## *DVX BELLI GENERALIS.*

NON hic est locus disserendi de belli duce, quibus ille qualitatib. & virtutibus dotatus esse debeat, de qua re integrũ volumen conscribendum foret: Nec quantum momenti persona ducis vniuerso exercitui afferat. Nã sapientes iudicarunt satius esse ceruos militare sub leonis, q̃ leones sub cerui auspiciis. Ipsa docet experientia multa maxima pericula, & difficultates Ducum prudentia auersas & superatas fuisse, vbi copiarũ robur vanũ exstitisset: Plurimi exercitus ex abiectissimis hominib. collecti maxima ediderunt belli facinora, strenui Ducis virtute allecti, & cõducti. Nec vnquã legimus Ducem pusillanimũ & abiectũ ex optima cõstituta militia fortiorem & prudentiorẽ euasisse. His igitur rebus in aliam occa-

occasionẽ remissis, vnicũ mihi, quod ad hoc bellũ plurimũ cõducet tractandũ reseruo, auctoritatẽ sc. Ducis, quæ in Turcico exercitu plus, quàm vsquã alibi viget. Namq; Turcicus Imperator, absolutus est dominus, cuius ex arbitrio pẽdet quodlibet pro libitu disponere & imperare, nec alios in consiliũ adhibere, vel aliorum rogare consensum etiam in reb. grauissimis tenetur. Non igitur mirum si Imperatores bellici tãta instructi authoritate res pręclarissimas gerant. Parem ac prorsus eandẽ potestatẽ Turca ducibus suis, quos exercitui præficit largiri solet, nihil suæ authoritati reseruans, quàm de bello gerendo, vel pace sancienda deliberationes. Titus Liuius in pulcherrima illa Alexandri Magni cum Ducibus Romanis cõparatione idem plane confirmat, quod nunquam Romani Duces plenã de bello gerendo potestatẽ habuerint, sæpius à Tribunis plebis delectus, antequã Roma discederẽt impediti fuerint, quod post tẽpus ad bella iuerint: quod ante tẽpus comitiorũ caussa reuocati fuerint, in ipso conatu rerum circumegerit se annus: quod collegę nunc temeritas, nunc prauitas impedimento, aut damno fuerit: quod male gestis reb. alterius successum sit: quod tyronẽ aut mala disciplina institutũ exercitũ acceperint: sed reges nõ liberi solũ impedimẽtis omnib. sed domini rerũ tẽporũq; trahãt consiliis cũcta, nõ sequãtur. In eãdẽ sentẽtiã suasit Fab. Maxim⁹ Senatui Romano, vt Annibali ducẽ quendã strenuissimũ opponãt, eiq; liberã imperãdi, & decernẽdi potestatẽ tribuãt, nec tẽporis vel belli gerẽdi modũ ei præscribãt. Duo hæc testimonia ex acuratissimo authore deprompta nos admo-

*Lib. 9.*

*Lib. 14.*

nent, quid ducibus nostris, quos contra Turcas emittimus, in primis desit, libera scilicet agendi & imperandi authoritas, qua cum pollebat Alexander, tanquam Princeps absolutus, quiduis imperabat pro libitu: secus poterant Romani Duces, qui Reipub. parebant, hos tamen eadem pollere authoritate Fabius volebat. Tritum est Politicorum axioma, Rerumpub. deliberationes, & executiones tardius procedere, quam Principum, quod in illis plurimorum consensus & iudicia requirantur, quæ sæpius propter varia consulẽtium ingenia, varia sunt & diuersa. Germania atque Hungaria mixtum quoddã imperiũ habẽt. Princeps enim reliquorum ordinum cõsensum in comitiis requirere & impetrare tenetur, sine quo in bellum proficisci non potest. Etsi in omnibus aliis rebus ad Rempub. & ad libertatem, contra tyrannos vindicandam, spectantibus hic procedendi modus approbari potest: In reb. vero bellũ concernentibus damnosissimus & periculosissimus est, in primis vero vbi cum aduersario potenti, qui libere imperat, & expeditiones celerrime prosequitur, bellum gerendum est. Eiusmodi militandi rationem reuera Turcæ obseruant, quos arma arripuisse, & excursionem ad felicem euentum produxisse, ac reduxisse copias vidimus, citius quã nostri, comitiis atque conuentibus immorati, vires colligere, & militem conscribere potuerint. Huic malo remediũ commodius, illo Fabii Maximi, applicari non potest, vt nimirum Dux belli eligatur, qui supremam imperandi authoritatem atque potestatem habeat, isque de rebus omnibus instruatur perfectissime, vnde consilium

in

in fortuitis casibus capere possit, ne teneatur aliunde illud petere, cum belli fortuna & vices, ex Scipionis sentētia, non semper admittant consilium maturum capessere, vel ex longinquo illud accersere, sed subito sæpius ineunda sit ratio agēdi, & ex ipsis euentibus & successu rerum petenda. Is qui conscripsit Secretarium, dicit Respubl. quasdam, vbi suos in bellum Duces emittunt, & quid ipsorum sit officii eos admonuerunt probe illos instruxisse sibi videri, cum vltimo loco seuere ipsis imperant, ne vlla ratione manus cum hoste conferāt, nisi prius senatum ea de re sententia rogarint: sæpius enim euenire vt hostis procul ab vrbe dissitus pugnandi occasionem præbeat cōmodissimam, & tam subito, vt strenuus Dux vix illam animaduertere possit, quæ etiam minima interiecta mora elabatur. Hoc incommodum ex falsa quadam imitatione prudentiæ Fabianæ in prolatando bello oriri, idem author scribit, cuius specie eas Respub. deceptas asserit. Namque Fabius legitimo exercitu, quem Annibali opponeret instructus Martis aleam nunquam fugit, sed ex prioribus cladibus cautior factus commoditates pugnandi diligētius explorare & experiri voluit, quæ si ipsi seruiebant, aggredientem Hannibalem nunquam reformidauit, nec Hannibal omisisset illum in propriis munitionibus aggredi, nisi castra ipsius optime munita, & satis virium, quibus se suosque tueretur, eum habere nouisset. Neque Fabius potuisset euitare pugnandi necessitatem, nisi castra ab Hannibale ad aliquot milliaria remota collocasset, quod Philippo contigit, quem Romani armis aggressi fuerant in locis

*lib.3.c.10.*

difficillimis & angustis, hos cum ille, sæpius mutatis belli sedibus, ex prouincia in prouinciam fugeret, regionem vniuersam de qua controuersia erat hosti deprædandam & deuastandã reliquit, vnde cognouit plena Romanos victoria frui, nisi eam, iacta fortunæ alea, denuo ipsis eriperet. Fieri itaque non potest, vt contra imminentes hostes regio defendatur, & salua atque incolumis conseruetur, nisi aliquando manus conserantur, hoste in primis illud requirente, quod Hungaria in suo Coruino experta est. Errant igitur summopere, qui prohibent duces quibus regionis defensionem committunt, ne nisi iussi expresso decreto, cum hoste dimicent. Quin potius iisdem imperandum foret, vt pugnent oblata occasione cõmoda, quæ plus sæpius in bello, quam vires ad victoriam facere solet. Eiusdem fuit sentẽtiæ Marchio ille Sauornanus interdicta pugnandi copia duci authoritatem tribui dicens, vt vincatur, sed vt ipse hostem vincat eidem adimi & auferri. Qui igitur in Hungariam mittendus est belli imperator, absoluta pollere debet authoritate, sine exceptione imperandi, quæ commoda, quæque necessaria ipsi videbuntur. Neque ad præscriptum tempus conducendus, neque singulis annis nou' substituendus, sed bellum tam diu vni alicui cõmittendum, donec tandem ad finem perducatur. Hoc etiam Fabii fuit consilium, & Romani sæpissime id secuti sunt in bellis longinquis, prorogato Ducibus imperio, sub proconsulum nomine, quod ad hanc potius, quam ad aliam expeditionem hos quam alios magis idoneos iudicarẽt, quod rerum omniũ perfectam haberent cognitionem

1448.

Veget. lib. 3. c. 26.

tionem & notitiam. Neque ob vnum vel alterum infortunium ab officio dimoueri debent, sed cō-firmandi potius, cum clades acceptæ prudentiores eos, & magis cautos reddere soleant. Tum etiam ne in eorum locū alios minus expertes substituamus, qui nostro etiam periculo & damno tandem sapere, & belligerandi rationes, quibus hostes vtuntur, discere cogantur, cum hæ cuiuis obuię & notę esse minime soleant.

Verum enimuero, si libera agendi potestas vni cuidam summo Duci tribuatur, maiori solertia atque industria munus suum obibit: siquidem omnis gloria rerum præclare gestarum, tum etiam vituperium & infamia ad ipsum solum, reditura sit. Nec prætendere possit à remotiori consilio se impeditum fuisse, in quod nullum ei fuisset imperium, cuiusmodi habet in priuatum consiliū, quod semper illū comitari debet. Quod cum in rebus arduis consuluissent, præstantissimi Duces, res præclaras magna sua cum laude gesserunt: contra multi magno suo cum damno & vituperio illud aspernati sunt. Nec parum in bello Imperatori cōfert, si peritorū probe nouit consiliis vti, quod in tractatu de consiliario bellico breui me demō-straturum spero.

## *MILITES.*

SVNT qui neruum belli pecuniam statuunt, suamque sententiam (vt dicit Secretarius) ex Salustio probare conantur, cuius tamen mentem illi probe non assequuntur. Vult enim Salustius non modo pecuniæ defectum, sed munitio-

num & victus inopiam, tum etiam alias occasiones sæpius pugnas accelerare, vt inuiti manus cõserere cogamur. Nam si, vt volũt illi, pecunia neruus belli existeret, Darius qui auri & argenti grãde pondus possidebat, nunquam ab Alexandro victus fuisset: Nec Romani Græcos atque Antiochum bello superassent. Sapienter Solon Crœso, cum illi omnes suos thesauros, tanquam potẽtiæ suæ fundamentum commonstrasset, respondisse fertur: cum inquiens, bella ferro conficiantur, facile aurum tibi adimere poterit, qui ferro melius instructus, te aggrediatur. Non semper auro præclari milites conduci possunt, facilius strenui milites aurum & opes acquirunt. Quod in hoc ipso argumento de Turcarum potentia infringendà dextre probabimus, eam nimirum thesauris atq; opibus inuictam quidem manere, sed ob copiarũ atque militum defectum optime vinci posse, licet plurimi hanc nostram sententiam, tanquam absurdam, paradoxi loco habituri sint: ob eandem tamen caussam pecuniam inter ea præcipue, quæ ad militiam requiruntur, non poscimus, sed copias & milites, quod hi verus belli neruus existant. Primum consideremus copiarum quantitatem, tunc qualitatem, quæ in vsu equitum atque peditum consistit: tertio denique vtrum hostium, an vero nostri milites, in diuturniori bello, deteriores vel meliores fieri soleant. Quod ad multitudinem attinet, non est dubium, quin Turcicus exercitus Christianorum copias longe superet: Sed videndum num hæc vera sit belli prærogatiua, an saltem talis esse vulgo credatur. Sane perdifficile est, & fere impossibile, vt dicit Aristoteles, 

7. polit. 4.

les,

les, vrbem populosissimam, & innumera habitãtium multitudine refertam in officio continere, & probe ac dextre eã regere, quod eiusmodi hominum multitudo non sit capax ordinis. Vegetius in eandem sententiam dicit, non æque facile esse cum numerosissimo exercitu, quam cum mediocri ex strenuis militibus collecto, victoriam consequi. Vnde Romani in bella, quæ haud periculosa videbantur 10000. peditum, & 2000. equitum sub prætore mittere solebant: in ea quæ plus videbantur habere periculi bis totidem sub consule mittebant. Quæ videbantur difficillima & atrocissima, ambo consules administrabant, quorum exercitus 40000. peditum, & 8000. equitum constabat, eiusmodi militum numero gentes plurimas, & maxima hominum multitudine instructas vicerunt. Xerxes, Darius, Mithridates, atque alii reges, plus damni ab immensa multitudine suorum, q̃ à fortitudine hostium acceperunt. Nimia multitudo tarde incedit in expeditionibus, facile vel à fronte, vel à tergo oppugnari & carpi potest, maxime vero in angustiis viarum vel fluuiorum: quæ ad victum atque munitiones pertinent tantæ hominum multitudini difficulter procurari possunt: in præliis plerumque pars aciei tam immensæ fugit, priusquam ad manus veniatur, solo conspectu hostium fortiter ingruentium & resistentium perterrita: vbi semel in fugam coniectus est miles, nunquam fere recolligi, & in pugnam reduci potest, fugam tandem sequitur strages & clades cruentissima, quod multis sane exemplis probari potest. Plus igitur Turcico Imperatori obest,

*lib. 1. c. 1.*

quam prodest, tanta hominum multitudo, ea in bello cum carere non possit, maiores incommoditates experiri cogitur. Cum enim milites Turcæ armis non bene instructi, & ob id etiam ad oppugnationes atque reliqua belli munia, quoties nostris copiis probe armatis, & equis ponderosis obiici debent, inepti sint, nunquam velitationes vel pugnas ineunt, nisi hominum multitudine se longe superiores existere sciant. Sequuntur aliæ quoque incommoditates, quibus hostes vrgentur: cum enim milites eorum leuiter sint armati, & ad excursiones quam statarias pugnas magis idonei, maiorem in equitatum, quam peditatum curam collocant: sed vbi oppugnationes aggrediundæ sunt, vel aggeres demoliundi, aut fossæ superandæ, vel præcipitia occupanda, in quibus equorum nullus vsus est, peditum opera vtuntur exercitatissimorum, quorum qui maxime præstant sunt Ianizzari, quibus plurimum fident, quod eorum virtute ac fortitudine plurimas victorias consecuti sint. Fatentur tamen imperfectam suam esse militiam, propter tantum equitum numerum, qui ad exercitia pedestria inutiles esse solent. Fugatis enim equitibus, quod superest refugium ad pedites, pertenue est, & exiguum propter eorum paucitatem, quibus non comprehenduntur Asappi, quod fere inermes sint, & ad pugnas protinus inutiles: in peditatu enim grauitas potius & præstantia armorum, & robur ac vires corporis, propter vehementem impetum, quam agilitas atque dexteritas requiritur,

ritur, hac Turcæ præstantiores, quam illa existunt, vnde eorum exercitus, vt dixi, plus in excursionibus, & velitationibus seu tumultuariis pugnis, quam in alio belli vsu valet.

Sed vtrum Christianorum vel Turcarum milites longo belli vsu deteriores fiant vel meliores, videndum: de Turcis prius dicam, quorum authoritas atque reputatio quondam constitit in exacta obedientia; exercitiis militaribus: parsimonia in victu, & vestibus: patientia in expeditionibus & laboribus; nec mortis tangebantur metu, si quidem fato, quod euitari nullo modo possit, omnia sibi obuenire credebant. Qualis vero nunc sit, ex Secretario constat, quod omnis res, quæ sub cœlo continetur vitæ suæ finem ac terminum habeat certum & præfixum, cum sit subiecta infinitis alterationibus, ob quas bonitas, quę illam solet conseruare successu temporis corrumpitur, nisi quid extrinsecus interueniat, quod ad priorem temperiem eandem reducat. Communis medicorum est opinio; quotidie in corpore humano aggregari aliquid, quod quandoque indigeat purgatione, quod si hæc medicina & cura nimium differatur, tandem corruptio inde nascatur: Hoc vt verum est in reliquis corporibus, in corpore sane mystico Rerumpubl. facilime euenire solet, vbi non solum accidentia naturalia operantur, sed variæ consulentium opiniones, propter priuata lucra, plurimum ad id conferunt. Respublic. igitur atque regna præfixo quodam tempore, renouatione quadam opus habent, cuius auxilio ad eam, qua

Lib. 3. c. 1.

prius florebant complexionem atque perfectionem reducantur. Inde concludimus imperium, mortuo Principe strenuissimo, ad abiectum quendam & timidum translatũ, facile ab eo conseruari, modo ipsius gubernatio non duret longissime, idq; inprimis propter auctoritatem prioris, & optimam imperandi formam & ordinem ob quem tam cito cuncta corrumpi nõ possunt. Quod si huic timido alius succedat Princeps, strenuus & fortis, regnum is facile ad pristinum nitorem reducere, & defectus emendare potest: Sed si timidum & abiectum alius excipiat, qui nihilo sit melior, sequetur sine dubio certissima regni vniuersi ruina atq; interitus, quemadmodũ contra vbi duo Principes strenui imperium adipiscuntur, non mirum si terminos eius longe lateq; prolatent: exemplum habemus in Regno Romano, vbi Romulus bellator successorem nactus est Numam pacificum, qui pace atque quiete vsus ad legum promulgationem: hunc secutus est Tullius animo feroci præditus, qui vsum armorum reuocauit: Ancus vero eius successor ad pacem non minus, quam ad bellum aptus, cum ad illam potius inclinare videretur, eaque de caussa in contemptum apud suos peruenisset, hæc arripuit: atque hisce vicibus ad tãtum imperii culmen Romana ascendit Respublica. Contrarium Iudæorum regnum expertum est, in quo Dauidi prudentissimo, & bello fortissimo regi, Salomon filius successit, qui in pace regnũ non propria virtute, sed patris potius auctoritate & dignitate, quæ adhuc in animis subditorum atq; exterorum vigebat, conseruauit, quod Roboamo

*lib.1.c.19.*

boamo, qui hunc ſecutus nō pari euentu ſucceſſit, ſiquidē paterno auo virtute atq; auctoritate longe inferior eſſet. Hæc remedia inprimis adhibenda ſunt, in iis regnis, quæ non ratione vel legibus reguntur, ſed à nutu & voluntate Principis & violentia quadam dependent, ad quorum conſeruationem ſuprema quædam virtus, nec interrupta, ſed continua requiritur. Sane Ottomannicum imperium præ aliis violentum eſt, quod ab arbitrio vnius ſummi regis dependet. Nec vlla libertatis ſpecie gaudet, eoque magis expoſitum eſt mutationibus, quod ſtatuta imperii non obligent ſubditos ad quietam & tranquillam vitam agendam, ſed cogant quaſi, vt armis atque rapinis ſtudeāt: quas cum extra territorium exercere non poſſint, domi inuicem cum regni interitu eas tractare coguntur, inde fit vt nunquam intermiſſio à bellis concedatur, ſed vno finito aliud incipiendum ſit, ne milites otio torpeſcant.

Qui diligenter Turcarum hiſtorias, ab initio eius imperii ad noſtra vſq; tempora euoluet, reperiet feliciſſimos ſemper in bello exſtitiſſe, maximoſque feciſſe progreſſus eos Imperatores, qui manu ſtrenui, & animo forti atque inuicto præditi fuerunt, qui legis & ſectæ, quam profitentur ſtudio in bellis ſeſe exercuerunt, ne otio virtus ipſorum tabeſceret. Indefeſſa fortitudo, & vis animi inuicta apparet in iis Imperatoribus, qui ab Ottomanno regnarunt, ad Mahemetem vſque Secundum, qui Conſtantinopolis atq; Trapezuntis imperium cum plus ducentis vrbib. Chriſtianis adſe rapuit. Ipſimet bella caſtraue ſeque-

*1300.*

*1481.*

quærebant, vt illius ope ad munera altiora ascenderent, omnis miseria redundabat in miseros agricolas, qui angariis opprimebantur, & in extremam redacti necessitatem, agriculturam deserebant, fugaque sibi consulere cogebantur: inde regionum vastitas inducta, decimæ non fuerunt solutæ, & stipendia feudatariorum seu Timariatorum cessauerunt. Nec sumptus subministrati fuerunt, ad aulam & militiam sustentandam, vnde præter loca maritima & limites imperii, reliqua ditio fere vniuersa deserta quasi, videbatur. Ex his quæ in medium fuerunt allata, cõcludimus Turcam in hisce bellis, in quibus, vna cum prouinciis bello captis, subditos ad bellum idoneos nullos sibi subiicit deteriorẽ potius, quam meliorem statũ imperii sui reddere, idq; magis, quo diutius protrahũtur, & sæpius iterantur eiusmodi bella, & factiones inter milites, copiarum numerum minuunt, quarum defectus, nisi ordinem militiæ immutare velit, nusquam alibi, quam ex Seragliis suppleri potest: in quibus tantus est puerorum numerus, vt si ter vel quater insigni clade exercitus afficeretur, defectus occisorum suppleri possit, sed vlterius non sufficient, etsi extraordinaria puerorum collectio, vel exactio fieret, qui tam subito excrescere, & ad bellum si continuetur assuefieri nequeunt, interim prouinciæ incolis priuantur, præter rusticos, quorum nulla habetur ratio, qui singulis annis in expeditionibus moriuntur, Asappi scilicet, fossores, & qui commeatum in castra conferunt, bis singulis annis extrema illis calamitas à prætereuntibus militi-

militibus infertur, quos hoſpitio excipere, & ſtipe iuuare tenentur, præter reliquas inſolentias, quæ ipſis inferuntur.

Coactus igitur & inuitus Turca breuiora quidē bella, ſed immēſo cum apparatu gerit, & ſemel in Aſia pace inita, quo ruſtici, qui ibi ſunt, poſt tot, tantaſq; miſerias perpeſſas quieſcere, & ſeſe recolligere poſſint, bellum in Europam tranſfert, ne otio torpeſcant, & corrumpantur milites. Hinc igitur adparet error quorundam, qui bellum continuando deteriorem Chriſtianorum ſtatum fore exiſtimant, quod non copias ſed pecuniam belli neruum ſtatuant, quod equidem nunquam mihi perſuadere potui, tum propter rationes ſuperius allegatas, tum quod ipſa experientia fuerim edoctus, Turcas non diuturna ſed vaſtuoſa bella gerere, q̄ ſi potius è re ſua fore cognouiſſent, bellum protrahere quam finire, dubio procul conſuluiſſent rebus ſuis, prout ipſis viſum fuiſſet commodiſſime. Nec dubitandum quin ſæpius hac de re in concilio tot imperatorum fortiſſimorum, totque Ducum ſtrenuiſſimorum inſtituta fuerit conſultatio: Namque imperio quam longiſſime dilatato incommoditas illa aucta eſt, ſiquidem milites ab extremis limitibus ad alteram imperii extremitatem, per media quaſi deſerta deduci nequeunt, niſi cum proprio detrimento, & ruſticorum euerſione, quod firmum eſt argumentum inſtantis ruinæ, quæ minatur monarchiam hanc ad tantam amplitudinem, & vaſtitatem propagatam, vt partes extremæ à ſuo centro debita auxilia, atque ſubſidia difficulter acci-

pere possint, verum nimis diu in hac materia immorati sumus, quæ tamẽ consideratu dignissima est, vnde fundamentũ præcipuũ nostrę quæstionis, quam decidendam sumpsimus, dependet.

Ad desertionem & desolationem prouinciarum, quæ ex nimia rusticorum, & subditorũ extorsione, & miseria prouenit, aliud accessit sub Selimo II. incommodum non minus graue, quã præcedens. Classe enim Turcica post expugnatam Cypri insulam profligata atque destructa, & maximo rerum maritimarum apparatu amisso adeo imperator animum à belli maritimi studio subduxit, vt à nauigatione, & mare protinus abstinere secum statuerit, secus ac fecerunt maiores ipsius, qui incrementi & authoritatis spem non minimam in re maritima posuerant, cum Græci vt sumptibus parcerent, eius imperium spreuissent, & neglexissent. Remedium huic malo afferri quiuisset, si quis Solimannus regnum adeptus esset: sed Amurathes III. successit, qui mollis ipse aulam delitiis & ocio perditã habuit, nec Turcicam militiam eneruatam, atque corruptam è fundamentis restaurare & ad priorem ordinem reuocare, nec pacem cum vicinis conseruare nouit, qui Solimanni fortitudine perterriti, ab armis hactenus quieti abstinuerant, Imperator delitiis Seragli vel aulæ vacabat, res quæ imperii statum concernebant, consiliariis tractandas relinquebat, neque proprias nec hostium vires atque potentiam explorare, & perscrutari curabat. Sinani Bassæ consiliis qui primi Visieri officio fungebatur, irretitus, bellum quod nunc in Vngaria durat, in eius fauorem susce-

1571.

ſuſcepit, vt inquiete ipſius voluntati atque naturæ obſecundaret, cuius tamē fructus nimis amaros, præuentus morte, guſtare non potuit. In imperio ipſi Mahometes III. omnium cum applauſu, & lætitia ſucceſſit, quod ad bellum magis patre Amurathe, inclinare, idque à iuuentute fouiſſe, videretur. Attamen mulierum illecebris corruptus, non ſolum mature in bellum non eſt profectus, vt tot malis, hoc in bello indictis, ſuccurreret, & remedium afferret, verum etiam duces militiæ præcipuos vita temere priuauit, cladium cauſas non corrupto exercitui, ſed ipſis ducibus imputans. Primum Ferathum Baſſam virum bello præſtantiſſimum, ad Sinani querelas & accuſationes laqueo ſuffocauit, Sinanus ipſe non abſque ſuſpicione veneni periit, quod à Tranſyluaniæ Duce anno proxime elapſo cæſus fugatuſque fuiſſet. In tanto Ducum præſtantium defectu claſſis curam eiuſmodi homini commiſit, qui rei maritimæ ſtudium nec didicit vnquam neque tractauit. Ipſe vero cum Cigala in Vngaria cōparuit, forſitan quod exercitus, niſi ipſius ſub auſpiciis, in bellum proficiſci nollet, Agriam exigua ſua cum laude cepit, quod neq; ſitu, neque manu eſſet munita, & præſidiariorū culpa in eius occupatione haud leuis interueniſſet, exercitū Chriſtianorum culpa noſtrorum fugauit, cum prius milites ipſius, turpi fuga, multoties ſalutem quæſiuiſſent, quorum numerus infinitus periit, quod ſi fortuna æque ac virtus, bellicumque robur eos deſtituiſſet, hoc anno fundamentum ſuæ libertatis Hungaria primum ac firmum ieciſſet.

1595.

1596.

Magno ſane conſtabit labore Turcicum Imperatorem vt rurſus confirmet tot cladibus fractum ſuorum militum animum, vnde ab exiguis noſtris copiis ſæpius immenſa ipſius multitudo cæſa atque deleta fuit. Hinc cauſſæ patent, ob quas prouinciæ quædam integræ eius iugum excuſſerunt, Walachia ſcilicet atque Tranſyluania, è quibus militiæ Turcicæ plurimæ quondam commoditates proueniebant, quod ſcilicet à potentia, & viribus earum prouinciarum, nihil eis periculi metuendum eſſet, quas ſemper antea horruerãt, atque formidarant: apparent quoque occaſiones, cur tam inuite militiæ nomina dent ſubditi, qui ſponte quondam ſua, & vltro in bellum procurrebant. Notæ ſunt æmulationes atque diſcordiæ, quæ inter præcipuos duces vigent, inter Sinanum quidem & Ferathum nõ ita pridem. Hodie inter Hibraimum, (cui Sultanæ fauent, quod paci ſtudeat & bellum deteſtetur,) atque Cigalã, qui officio primi Viſieri, quod virtute militari cõmeritus fuerat, priuatus ad alios regni limites relegatus fuit. Ciaffer Baſſa ſuffocatus periit. Quod ſi hæc tyrannis in reliquorum aulicorum notitiã perueniret, non mirum foret, ſi communis quædam rebellio ſequeretur, cum cuilibet extremum periculum vitæque diſcrimen iure timendum ſit, quod ad libitum mulieris, etſi nihil grauius ſit cõmeritus, incurrere poſſit. Et hæc de Turcico exercitu dicta ſufficiant.

Noſtrum exercitum quod attinet, iure dicimus, continuo belli vſu longe meliorem eum exiſtere. Namque ciuiles diſcordiæ authoritate atq; prudentia Imperatoris Rodolphi ſublatæ, & bellorum

lorum occaſiones extinctæ fuerunt, ille quidem diu pręmeditans, atque ſecum animo bellum voluens, ad id pacis tempore ſeſe inſtruxit, interim Germanorum animos pacauit, remotis diſſenſionibus, quibus irretiti non conſiderabant periculum, quod ab inſtante hoſte potentiſſimo imminebat, hinc factum, vt maiora auxilia, quam vnquam antea Germani contra Turcam miſerint: iidem edocti, quanta facilitate ſuis viribus Turcicam potentiam infringere poſſint, relicto priſtino belligerandi modo, non ſolum quæ adhuc poſſident defendunt, ſed hoſti quoque offenſiuum inferre bellum, atque eius propugnacula, & vrbes tentare, obſidere & expugnare audent: imperator noſter Ancum Romanorum regem imitatus, non minus ad bellum, quam ad pacem, aptum ſeſe declarans, ſubito bellum acceptauit, cũ Turcarum perfidia, occupata Biccia Croatiæ propugnaculo, & violatis legatis, pax rupta fuit.

Quantum valeat Hungarorum virtus, contra Turcas, ex eo patet, quod ipſi ſoli per 200. fere annos fortiſſime hoſti reſtiterunt, vt nunquam vel minimam partem huius Regni ſub iugum mittere potuiſſet, niſi ciuiles diſcordię aditum præbuiſſent, & fere ianuam in id aperuiſſent. Notæ ſunt clades, quas à noſtris accepit, tum etiam victoriæ, ob quas plurimi ſane Duces, qui in Hungaria cõtra Turcas militarunt, triumphos adhuc hodie agunt. Idem probant tot factiones, quæ adhuc vigent. Cum enim plurimi duriſſimum eius iugum amplius perferre nequeant, animo confirmato, ſeceſſionem fecerunt, qui nunc difficillima quæque tentant, & maxima cum laude ad finem per-

ducunt, in primis vero cum è ſua natione nacti ſint Principem Chriſtianum & bello ſtrenuum, qui memoriam Stephani & Matthiæ regis renouat.

Quæ ſint Germani militis laudes, bellica virtute partæ, non opus eſt, ex hiſtoriarum ſerie longius repetere. Natura videtur Germanos complexione, & corporis diſpoſitione armorum & belli oneri perferendo aptos procreaſſe, nec aliud ipſis deeſt præter exercitium, quo ob diturnam pacem caruerunt, eoque deſtituti timidiores in proximis expeditionibus exſtiterunt: ſiquidem nemo ea fortitudine natura dotatus eſt, vt primo hoſtium impetu (niſi ira ſit commotus) animum nõ dimittat, verum vbi aliquoties ad manus cum eo fuit deuentum & pugnandi modum didicit, abiecto omni timore, ipſe prompte in aciem deſcendit. Eius rei exemplum in Italis vidimus, qui ad Hydruntem licet bello aſſueti, ne aſpectũ quidem hoſtium ferre potuerunt; perciti noui hoſtis fama & timore, tum quod nouam pugnandi formam prius non fuerant experti, adeo fuerũt perterriti, vt non dubitarint ex Vngaria copias quaſdam extrahere & euocare, qui Turcis reſiſtere ſcirent. Saue vſus atque neceſſitas plurimum ad inſtruendos milites in bellica diſciplina conducunt, vidimus in his ipſis regionibus veteres Germanorum legiones fortiſſime ſeſe in bello gerere, & exiguo ſane militum numero, non modo hoſtem non fugere, vel detrectare prælium, ſed ipſum quoque ad pugnam quærere, prouocare atque inſectari. Bohemorum equitatus male apud quoſdam audit, quorum rationes ego non intelligo.

1480. Bonf. l. 36.

ligo. Namque in Asia Cairi delitiæ,& aeris temperies, homines molles & effœminatos producere solet. Exstiterunt tamen plurimi eius regionis incolæ, qui Mamuluchorum exercitui sese iunxerunt, & diuturno belli exercitio tam strenui euaserunt, vt cum ipsis Ianizaris congredi,& manus conserere ausi fuerint. Rex Matthias in Morauiam quondam delegauerat equitum quasdam turmas, vt hyeme atque æstate ibidem militarent, quæ propter faciei nigredinem atræ legiones fuerũt vocatæ,harum virtus adeo claruit, vt si quãdo vna earum in exercitu numeroso militabat, omnibus formidabilis existeret, & reliquis copiis authoritatem conferebat. Quid obstat,quin hoc idem nostro tempore eodem euẽtu tentetur,& in effectu ponatur? Concludimus ergo militiam nostram diuturnitate belli meliorem factam esse: apud Turcas vero contrarium euenisse, siquidem tam subito copias in occisorũ locũ ꝓpter prouinciarum defectiones restaurare nequeant, tum quod in præliis plerumque fortissimi quique cadunt, quorum in hoc bello ad minimum 100. millia occubuerunt, illi in primis, qui in hisce Regionibus magis erãt versati,& cogniti. Quod ad reliquã fæcẽ exercitus, collectã ex vilissimis quibusuis, attinet, occisorũ numerus cõmemorari nõ potest. Turca quidẽ in tã vastuoso imꝑio facile immẽsam multitudinẽ hominũ scribere põt, sed pauci in ea milites strenui reperiẽtur, nisi iustis præsidiis ꝓpugnacula limitanea denudare & priuare velit. Obiiciunt quidam ẽt à nostris tyrones & nouitios in militum numerum referri, q́ nunquã antea hostis conspectũ viderũt, fateor id

*Bonf. libr. 43.*

quidem, ſed Turcarum diuerſam eſſe rationem dico, ſiquidem noſter exercitus hominibus conſtat liberis, qui etſi cuncti in rebus bellicis nõ ſint exercitati, ingenia tamen ad militiam applicant, & vſum tractandorum armorum, gladii in primis & bombardæ norunt. Contra Turcarum exercitus præter Timariatos & milites qui priuilegiis gaudent, conſtat hominibus abiectiſſimis, & viliſſimis mancipiis, quæ nulla ſpecie libertatis fruuntur, reliquorum militum inſolentiis expoſita. Ruſtici in primis, quibus ne arma quidem relinquuntur, quos Iudæorum fæci abiectiſſimæ, qui inter Chriſtianos viuunt, vere comparare iuber. Huc accedit, quod in regionibus ſeptentrionalibus, homines naſcuntur ſanguine completi: vnde etiam cordatiores exiſtunt, pericula ſpernunt, nec vulneribus terrentur, vt Phyſici dicunt, facilius quoque aeris intemperiem perferunt. Hæc de militibus, nunc de armis.

## *DE ARMIS.*

ARMA quod attinet; duo primum in conſiderationem veniunt: Quantitas ſc. & Qualitas. Ea aũt in omni exercitu armorũ quãtitas habenda eſt, vt nõ ſemel inde milites armari poſſint, ſed cum ob varios caſus ea pereant, vel vſu conſumantur, vel abiiciantur in fuga, alia ſemp aſſeruãda ſunt, q̃ militib. in perditorum locum tradantur. Nec eadẽ ad cunctos belli vſus conducunt: ſępius vbi ſtratagemate hoſtis vincendus eſt, expedit paribus vel ſimilibus armis militem induere, vt hoſtem decipiamus. Qualitas armorum in vſu, & ꝓrogatiua conſiſtit. Alia enim offenſiua ſunt, alia defen-

defensiua, illis aggeres diruimus, quibus tormenta bellica, & omne genus machinarum comprehendimus, & hostem cominus & eminus petimus. Cominus vt est hasta, lancea, gladii & similia. Eminus vero, vt arcus, bombardæ, & omne gen' missile. Defensiua arma sunt, clypeus, scutũ, ferrei thoraces, loricæ, & quicquid denique tutũ corpus ab ictu hostili conseruat, quib. dubio procul nostri Turcas longe superant. Armorum prærogatiua non omnibus nota est, siquidem è subtili hominis ingenio proficiscitur, cum nimirum diligenter perpendimus, quæ arma hoc loco, hoc tempore, & in hisce actionibus vtiliter adhibenda sint, quod qui non obseruarit diligẽtius, contrarium forte suo conatu euentum experietur. De hac materia inferius, vbi de aciebus ordinandis explicandum erit, fusius dicemus.

## *DE COMMEATV.*

INTER reliquas difficultates, quibus nonnulli moti, domi hostem expectandum statuerunt, præcipua fuit, commeatus & rerum ad victum pertinentium defectus atque penuria, siquidem enim offensiuum bellum sit gerendum, longius in hosticum, per desertas scilicet prouincias, proficiscendum, & commeatus, qui tãto exercitui sufficiet, maximo cum labore & sumptu portandus foret, cum milites nostri qui bonis cibis, & vini potu assueti, eiusmodi nutrimento sani & incolumes conseruandi sint, Germani in primis maxima copia indigent, tum pedites propter tot meretrices, lixas & calones, inutile genus hominum,

*Iouius.*

qui ipſorum ſequuntur caſtra: tum equites, qui propter armorum grauitatem,& ne equos perdãt ſæpius quieſcere ſolent: Minori apparatu Hungari vtuntur, minimo vero Turcæ, atque Tartari, equos vt plurimum ſolo ſtramine & fœno alunt. Milites deſtituti pane, carne & vino ſæpius pulmento vel oryza contenti viuunt, laute ſe vixiſſe putant ſi fruſtum panis biſcocti nanciſcuntur, vel carne ſalſa, obdurata in puluerem redacta,& aqua calida macerata, veſcuntur. Tam auſterum vitæ genus quondam apud Turcas in vſu fuiſſe potius credo, quam vt hodie eo vtantur. Qui in hac opinione ſunt, ſententiam ſuam Vladiſlai exemplo confirmant, quod defectu commeatus potiſſimũ cum ad Hemũ vſque proceſſiſſet, copias reduxiſſe credatur, eandem victus penuriam cauſſam extitiſſe, quod ad Varnam pugna cum maxima incommoditate fuerit commiſſa: Tum etiam quod in Croatia nihil laude dignum effici queat, ob caritatem annonæ potius, quam propter militum paucitatem & defectum. Vt ad hanc obiectionem reſpondeam, equidem ſatis mirari non poſſum, ſapientes quoſdam viros hiſce difficultatibus irretitos, conſuluiſſe, tam inſignem errorem, vt hoſtem ſcilicet domi expectemus, in regione florentiſſima & fertiliſſima, vbi commodiſſime ſeſe poſſit ſuſtinere; ne cogatur longius adferre commeatum. Non igitur ſterilitas, ſed difficultas commeatum deducendi, & quæ inde ſecutæ ſunt confuſiones, noſtros perterruerunt, quod nullum huic malo remedium adhibere ſciuerint: Quod ſi recte fertilitatem regionis,& cõmoditatem tot fluminum nauigabilium, tantam

1443. Bonfin. l. 36.

copiam

copiam armentorum, & vehiculorum perpendissent, certe vlterius penetrassent, quod in hunc vsque diem nostra in primis culpa, & incolarū discordiis interuenientibus, nondum tentare ausi sumus. Vladislaum quod attinet, nunquam ille sibi persuasit fore vt Turca pugnā fugiat, vel quod trāsitum ipsum impedire posset. Minus vero credere potuit, vt ex Asia tam cito Amurathes contra instructissimum Christianorum exercitum reuertatur in Europam, vt ipsum præuerteret antequam in Thraciam prouinciam fertilissimam perueniret: quod si tale infortunium suspicatus fuisset, facilime rebus suis aliter consulere quiuisset. Croatiæ defectibus, quo minus consulatur & prospiciatur, nostra potius confusione tū quod ordines Regni à bello abhorreant, quam ex ignorantia vel impossibilitate quadam euenit: cum videamus hostes Constantinopoli vsque, iumentorum dorsis, suos adferre commeatus, & ob eam caussam immensum impedimentorum numerū & aceruum secum in bellum extrahere. Primum sciendum Christianum exercitum ad trium prouinciarum limites emittendum: 20000. in Croatiam. 30000. ad Transyluaniæ, & Walachiæ cōfinia. 50000. ad Danubii ripas subsistēt: Necessitate tamen vrgente bina castra coniungi possunt. Suppono alteram quoque necessariam belli rationem, quod nunquam locus hostilis, proficiscēti exercitui, à tergo relinquēdus est, in primis vero ꝓpe flumina, ne qui commeatum adportāt, impediantur, qui non modo ab hostiū insidiis defendēdi sunt, verum etiam ab incolarū latrociniis & semper turma quædā equitū emittēda, ad loca

*Laonic. lib. 7.*

ſuſpecta perluſtranda, & detegendas inſidias, ne metu prædonum impediatur commeatus comportatio, opera quoq; danda, vt pro ratione periculorum, & diſtantiam locorum, vnde merces afferunt mercatores honeſtum lucrum percipiant, quo in poſterum ad mercimonia diligentius exercenda inſtigentur, deligendi ſunt certi quidam officiarii qui mercibus pretia iuſta imponāt, certus eſt locus deſignandus, quo mercatores ſecure, tanquam in Emporio, conueniant, & quæ attulerunt venalia exponant, vel aliis mercatoribus diuendant, à quibus poſtea vehiculis & carris tuto in caſtra deferantur, proficiſcente enim exercitu non ſemper ad ea loca, vbi ſubſtitit, perueniri iuſto tempore poteſt, & mora interueniente, merces quæ durare non poſſunt, corrumpuntur & fruſtra pereunt. Quod ſi ordines iſti ſtricte obſeruentur, non eſt dubium quin rerum omnium abundantia in exercitu ſit futura, propter tot fluuios nauigabiles, qui per regiones fertiliſſimas, & copioſiſſimas dilabuntur.

Cum vero ea loca vbi plus imminet periculi, mercatores adire non ſoleant, neceſſarium foret in Croatia inprimis, vt eius prouinciæ ordines, qui militibus ſtipendia ſoluunt, Granaria quædã publica in locis ſecuris conſtituant, vnde auenã atque panem militibus ſtipendii loco numerent. Quin & pro ſingulis militum vexillis vehiculum vel iumentum quoddam ſolo pane bis cocto, vel frumento onuſtum circumuehi poteſt, nec tamen eo fine permiſſu belli duce vtendum, ſed ad ſubitas expeditiones conſeruandum, ne quæ mora iniiciatur, vel occaſio amittatur, donec de-

victu

victu ſibi milites proſpiciant. Vbi vero per dies aliquot in loco certo quieſcendum eſt, iumenta atque vehicula tuto ad conſtituta illa emporia prouinciæ, vel mercatorum mitti poſſunt, vt quilibet pro ſuo vexillo quæ neceſſaria ſunt comparet. Quin & ſentina illa hominum inutiliſſimorum mulierum puto, atque colonum ab exercitu abigatur atque depellatur paucis exceptis, qui ægrotos curent, & linteamina lauent, quod peditibus Germanis inprimis vſu venit, qui laceratis veſtibus fere nudi reuertuntur è bello; vel pereunt veſtibus deſtituti.

Poſtquam Tranſyluania atq; Walachia, quæ vera Turcarum fuerunt granaria ab ipſis defecerũt, maximis inde neceſſitatibus vrgeri ceperũt, ſiquidem cõmeatum ex Aſia nauibus Conſtantinopolim quidem, inde iumentis in Vngariam tranſportare coguntur. In Europa parum frumẽti, ex prouinciis, quas poſſident, etſi fertiliſſimis, nanciſci poſſunt, quod exigui ſuperſint pagi, & ipſi quidem incolis vacui. Tum etiam quod per tranſitus militum, qui toties iterãtur, omnis vere commeatus abſumatur, & regio depopulationibus quaſi deſerta reddatur. Si quis itaque commeatus comportandi rationem, qua Turca vtitur, deinde qui ſumptus requirantur ad alenda tot mancipia, qui eos conducunt, tum quantum frumenti abſumat exercitus antequam ſedem belli attingat, recte perpendet, ſane reperiet fieri non poſſe, vt per tres vel quatuor ſeptimanas in vno loco Turca immoretur quod pabulationes quibus equitatus vix ſuſtẽtari poteſt, multo minus iumentis, quæ vehicula trahunt, alendis ſuf-

 ficient, quorum numerum maiorem esse Laconicus dicit, quam hominum qui militiæ inseruiunt. Ad Agriam proxime nonnulli opinati sunt, prælium differendum esse, quod hostis pabulationum & commeatus defectu breui inde discessurus sit, cuius penuria plus damni in his regionibus percipit, quam arma hostilia ei inferre possint.

## QVOMODO IN BELLO PROcedendum & bellum sit gerendum.

QVÆ hactenus à nobis dicta fuerunt, ad intelligẽda reliqua in medium in primis fuerunt allata, siquidem principalis huius materiæ scopus in iis versatur. Vt igitur probe intelligantur omnia, hæc præcipua capita obseruãda sunt: Bellum scilicet offensiuum in posterum gerendum, tum quo ordine hostilis regio sit aggrediunda; postea qua ratione acie cum hoste sit decertandum, & quod bellum pluribus annis protrahendum, & hyeme quoque gerendum, denique quomodo bello capta sint cõseruãda: Quod si in tam breui compendio hæc omnia pro rei dignitate discuti, & examinari nequeunt, ii saltem quorum plurimum interest, ea diligentissime considerare, & ad calculum singula reuocare debent.

## BELLVM OFFENSIVVM GErendum esse.

QVÆ commoda, quæue incõmoda bella offensiua vel defensiua sequantur, primũ genera-

neraliter, tum particulariter cõſideremus. Ad prius ꝙ attinet plurib. ſane exemplis cõprobatũ eſt, Bellum cõmodius Guicciardino teſte hoſti inferri, & in hoſticum deriuari quam domi illud excipere. Eius rei exẽpla multa apud Romanos ſcriptores legimus, qui earum partes plerumque potiores exſtitiſſe prædicant, qui primi arma arripuerunt, vt habet Liuius in conſultatione de bello Samnitis mouendo, vel in Macedoniam transferendo. In oratione Scipionis de Africa debellanda. In conſilio Hãnibalis Antiocho dato, de bello Italiæ inferendo, quæ loca omnia ſententiis exquiſitis ſunt referta, inter quas hæ fere ſunt præcipuæ: præcaueri deſtructionẽ propriæ ditionis: hoſtem impediri, quo minus pro libitu ſuorum ope atque præſidio vti poſſit, ſubditorũ facultatib. hoſtilis exercitus deuaſtatione euerſis: Hoſtẽ timidiorem reddi, cum qui aggrediũtur ſemp ſint ferociores: milites cordatiores ad pugnam reddi, ꝙ procul à ditione propria & patria abſint: occaſionẽ ſuppeditari multorum animos explorandi, qui erga principem male poterant eſſe affecti: victoria lucrata regionem hoſtilem poſſe occupari, priuſquam hoſtis exercitum reſtauret. His rationibus aliæ opponuntur contrariæ, quas idem Liuius recenſet, deſcribens incommoda, quæ Alexander M. habiturus fuiſſet, ſi in Italiam deſcendiſſet: vt Fabius in ſenatu contra Scipionẽ probat, & Paulus contra Hannibalem, qui idem hoc tandẽ fatetur. Quod domi quiſque maiores copias colligere, quam extra ditionem ducere poſſit: clade accepta

*lib.10. Tit. Liu. lib.1. lib.21. 18. lib.24.*

*lib.9. lib.18. lib.12.*

patere, quo se in tutum recipiant milites, à nece superstites: exercitum restaurari facilius posse: situs locorum & viarum cognitos esse, quos in nostrum vsum conuertere possumus, res necessarias domi suppeditare, quibus in peregrina regione sit carendum.

*lib.2.c.12.* In hac materia Secretarius in hunc modum distinguit, si, inquit, potentia eius qui oppugnatur, inferior sit hostili, defensiuum bellũ gerere debet, cum auxiliis externis destituatur, secus faciendum si vires eius tantæ sint, vt acie cum hoste concurrere, nec de victoria desperare ausit. Duo insuper hic consideranda: Num regio natura situs, vel arte sit munita, num pateat vndique. Deinde vtrum exercitus noster è propriis subditis constet, quos conuocare possumus pro libitu, an vero conductitios milites habeamus, iique consensu plurium conscribantur. Quod si regio munita sit, & militia ex subditis constet, hostis propter dictas caussas domi expectari debet: Sin vero aperta sit regio, & milites ab alterius arbitrio dependeant, non expedit, vt defensiuum bellum geramus, sed melius erit hostem præuenire, maxime vero si ille sit vicinus & potens, cuius imperium subditi absolute recognoscãt, quos ille pro libitu conuocare, & hincinde emittere possit, qualis reuera Turca est. Eius rei Hungari exemplum præbent, quos nunquam hostis subegisset, *lib.34.* nisi discordiis ciuilib. irretiti (vt dicit Bonfinius) defensiuum bellum gerere constituissent, ꝙ reuera nihil aliud erat q̃ bellum gerere, non vt illis conducebat, sed potius vt hosti cõmodum videbatur: Maximis sumptib. ingens sæpius exercitus

fuit

fuit collectus, isq; sine vllo fructu iterum dimissus, quod hostis rebus suis prospere gestis, discessisset vel anni tẽpus non pateretur amissa recuperare. Accedit & alia haud leuioris momenti caussa, quod cum nos eo tantum animo bellum suscipimus, vt nos defendamus: probè illud succedere non possit: Cum econtra vbi hostem offendere velimus, possit. Turca mouendo nobis bellum offensiuum, omnes ibi impendit regni neruos, illis expugnans vrbes & arces, hisce oppugnans & debellans nostros exercitus: Id quod non potest, cum ad defensionem sui tantum intentus esse velit. Prærogatiua defensorum consistit in altitudine propugnaculorum, tectorum, & iusto laterum ordine extensorum, qua sic stante pauci multorum assultus sustinere & reprimere possunt: Ea iacente vincuntur. Iam quis merito sperare potest, quatuor, sex aut decem hominum millibus diu hostem impedire? qui in obsidione loci alicuius 100. aut 200. millibus, his agendo curriculos, illis effodiendo terram, fossasque replendo, istis munimenta & aggeres educendo, strenue occupetur, & totidem aliis in hostem eductis, confligat: quia breui temporis interuallo superior euadat, ac munitissimum etiam propugnaculum euertat? & quodcunque præsidium eneruet inque nihilum redigat absque vlla militari arte, & ingenii solertia: Nisi illud singulari naturæ beneficio insigniter munitum sit. Præterea rationes nostræ effectum non sortiuntur, cum ad succurrẽdum obsesso alicui à Turcis castro certum præfinimus tempus: metientes illud non ex potentia hostili

in hoc belli genere: ſed vel ex propugnaculorum magnitudine, quoad nos: vel ex commoditate ſitus: vel ex præſidii virtute, quā alias fortaſſis reſiſtēdo viriliter conſpicuam fecit: non indagantes veriores euentuum cauſſas. Vnde poſtea fit, vt ſuccurſus iſti ſemper tardius aduenient: Cui ſæpe accedit præſidiariorum perfidia, aut animi abiectio, ſicut huius rei teſtis eſt omnis Vngariæ palmus. In eo autem belli genere, quo nos hoſtē aggredimur & impugnamus, eque ſuis latebris in planitiem ad arma conſerenda prouocamus, multo ſecius euenit. Non enim poteſt in præliis campeſtribus, ſicut in obſidionibus, vſurpare palas & ligones: ſed tantum lanceas, haſtas, & bombardas: Et hæc cauſſa eſt, quod raro ad prælium apertum adduci poteſt, ſatis perſpectum habens, quantum hoc ſuis rebus, vel proſit vel obſit.

## *QVO ORDINE REGIO HOSTIlis ſit aggrediunda & debellanda.*

QVÆRITVR quis locus primum, quis poſtea ſit oppugnandus. Diuiſimus exercitum noſtrum in tres partes, tum vt hoſtium vires diſtrahantur, tum propter commeatus rationem, tum etiam vt præcaueantur confuſiones. Cum parte præcipua, 50. ſcilicet millibus tum peditum, tum equitum hoſti ad Danubii ripas occurremus: altera pars 14. nimirum peditum, & 6. equitum millia in Croatiam mittenda, quæ cum ſterilis ſit, & montuoſa regio minores copias, & plures

res

res pedites, quam equites capere poteſt. Reſtant 30000. hominum è quibus Tranſyluano maior numerus equitum Germanorum 6000. ſcilicet, & 4000. peditum mitti poterunt, ſub ipſo quoque 10000. equitum, & totidem pedites Hungari militent: Siculi præſtantiſſimi forent, ſi haſtis præpilatis vterentur. Exercitu hunc in modum diſtributo, duæ Regulæ ducibus ſunt obſeruandæ: Quod nullus à tergo locus hoſtilis ſit relinquendus: Altera, vt tempus & labor in loco, qui alicuius ſit momenti, occupando, inſumatur, & in eo honor & ſumptus, qui impenduntur, conſiderentur. Priori regula periculum auertitur, ne exercitus intercludatur, & ſecuritati eorum, qui commeatum comportant, conſulitur. Alterius obſeruatio faciet, vt cum recentibus copiis loca munita & principaliora facilius occupemus, quæ minora alia ſequentur, quorum occupatio forſitan eadem opera & labore quo priora fuerunt expugnata, conſtitiſſet. Hoc conſilium Aſdrubal capta Plazentia ſecutus eſt: Marcello, cum Agrigentum occupaſſet, 60. aliæ vrbes & oppida ſeſe dediderunt. Antiochus vniuerſa Theſſalia potitus eſt, cum Pheras in ſuam poteſtatem redegiſſet. Idem innuit Marcellus, Fabium Collegam reprehendēs, quod Caſilinum exiguum caſtrum obſediſſet, quod ne tentare quidem debuiſſet, eo tamen ſemel obſeſſo, propter honorem deſeri non poterat, etſi propter difficultates inde emolumenti parum & fere nihil Romanis accedebat.

*Tit. Liu. lib. 17.*
*lib. 16. 26.*
*lib. 14.*

Hoc igitur in primis tribus noſtris exercitib. obſeruandum, vt nunquam hoſtilem locum à

tergo inexpugnatum relinquant, ea maxime quę ad fluuios sita sunt. Tum vt semper aggrediantur loca principaliora, & præclariora: inde præter alia sequetur vt hostis si auxilio obsessis venire velit, nobis magna sua cum incommoditate, sese accõmodare cogatur. Nec à tergo aciem nostram aggredi & confundere possit, quo vnico modo nostros prælio superare antea consueuerat. Vt ad singularia veniam, puto exercitum nostrum maiorem, ad Budam occupandam initio applicandũ esse, posthabita Solnock, Agria & Hatwana, quod vrbes istæ hosti potius impedimẽto, quam emolumento sint futuræ, & ex iis commeatus, qui per Danubium defertur, impediri nequeat. Buda vero ob has rationes capienda, quod nimirum vna sit ex vrbibus regni primariis, hostes eam optime munitam æstimẽt, Regni sit Metropolis, & quod est præcipuum in meditullio fere sita, vnde versus Solnock & Agriam commodissime præsidium mitti potest; nobis vero necessaria & peroportuna propter Albæ regalis obsidionem, qua simul etiam Iauarinum intercluditur & obsidetur. Si Solnock, Agriam vel Hatwanam obsidere velis, Danubii commoditate destitueris; in Iauarino occupando eædem difficultates, & forsitan maiores occurrent, minores tamen vtilitates inde ad nos redundent, & parum honori nostro conducet si defensionibus assiduo, & amissis recuperãdis innitimur. Fateor Iauarinum grauis instar stimuli esse, qui fortiter nos pungit, propter vicinitatem multorum locorum, qui magni sunt momenti, & quod hostis inde magno suo cum fructu bellum gerere possit. Nobis tamen omnium

rerum

rerum commoditas inſeruit, foſſorum in primis; qui maxima copia in ea regione reperiuntur. Vna Budæ obſidioni difficultas obſtat, quod exercitus diuidendus & interuallo maximorum fluuiorum ſeparandus erit: Eodem enim tempore Peſtam (quæ ad alteram ripam poſita eſt) cingere & premere conuenit. Itaque ſub menſis Iunii initium coram hac vrbe comparerem, cum hoſtis copias ſuas nondum coniunctas habet, pontē ſuper fluuium conſtruerem, & melius cuſtodirem, quam in priori obſidione Anno 1541. & nuper ad Iauarinum factum, vbi pontis expugnationem deditio vrbium ſecuta eſt. His primordiis ita conſtitutis, ambo loca ſimul aggrederer, Budæ fingerem arctius inſtare, ſed re ipſa vehementius vrgerem Peſtam, quod facilior captu ſit, tum quod copiæ quæ Peſtam obſident facilius reliquis, ſi hoſtis auxilium Budenſibus ferre conetur, ſe cō-iungere poſſint. Quod ſi res ex voto cedat, nec aliud periculū ſupereſſe videatur, copiæ iſtæ Seghedinum obſidebunt, quod locus ille commodiſſimus ſit, non ſolum ad deturbandum hoſtem ex Hungaria ſuperiori, verum etiam ad tranſitum in Tranſyluaniam confirmandum, cuius Princeps occupato Chinadino, quæ parum à Lippa diſtat, ponte Tybiſcum iunget, eoque firmo præſidio munito, conſilia & auxilia noſtra quouis tempore excipere poterit, ob hanc vnicam cauſſam, niſi adeſſent aliæ quoque, Budæ expugnatio non eſt omittenda, nec ſuaderem Trā-ſyluano, vt Temeſwariam oppugnaret, niſi obſeſſa vel expugnata Buda, ne molē exercitus Tur-

1594.

dici contra se irritet, & conuertat, cui noster exercitus ꝓpter longitudinẽ itineris in tempore auxilio venire nequeat. Quin prius transitus confirmandus, & cauendum ne à tergo quid periculi immineat, priusquam tanti momenti res suscipiatur. In Croatia duo sunt præcipua itinera, alterum ad Sauum, ad Drauum alterum tendit. Illud confirmandum Petrinæ propugnaculi auxilio, & fluuius occupandus. Quod si ab ea parte Biccia cum locis finitimis occupari posset, confinia illa contra Bosnam tuta existerent, & exercitus ibidem subsisteret: Inde alterum iter, quod ad Drauum ducit tentandum, quod Bobaccia exiguo interuallo ab eo distet, & propugnacula iis in locis, quædam construenda, quo sese exercitus recipiat, si maioribus viribus Turca ingrueret, hac ratione plurimum damni hostibus inferri potest, tum propter vicinitatem Sigethi, cuius illi maximam curam gerunt, tum propter commeatus defectum, atque impedimentum, si versus Budam excurrere velint. Itaque exercitus hic si in istis regionibus solummodo quietus subsistat, reliquis duobus plurimum conducet donec vel reuera Temeswariæ obsidio suscipiatur, vel saltem fingatur, vt hostium consilia, atque copiæ distrahantur, quo Buda, vel Alba regalis maiori cum securitate obsideri possit. Hæc de præsenti materia dicta sufficiant, in reliquis idem ordo, & eædem regulæ in tribus illis exercitibus obseruentur.

## *DE PVGNIS ET præliis.*

ARTES

ARTES quibus dux belli in primis excellere debet in ordinandis aciebus, & pugnis cómittendis consistunt: in his si probe versatus, & instructus est, reliqui errores, qui ipsius culpa cómittuntur, facile corrigi, & perferri possunt: Qui contra artibus hisce destituitur, etsi reliquã militarem disciplinam optime sciat, nunquam tamen ad prosperum finem bellum arduum deducet. Namque pugna prospere commissa defectus priores omnes delet, & obliterat, victoria vero amissa reliquas actiones quæ prædecesserunt inutiles & vanas reddit, quantum porro gloriæ & honoris victoria habet, tantum ignominiæ & periculi clades adferunt, siquidem in rebus bellicis fortuna vt plurimum dominatur, in pugnis eius imperium in primis adparet; vbi decretum Ducis, non recte, intellectum, vel perceptum, vbi ordo præscriptus non recte obseruatus, vbi temeritas, aut vana quædam vox, à minimo milite edita, victoriam hosti parat, quem victum credebamus, vbi denique ex improuiso innumeri casus eueniunt, quos dux belli consilio suo præuertere, vel assequi nunquam potuit. Ideoque superius, vbi de militibus dixi, tandem in hunc sensum conclusi, Turcam commodius vinci non posse, quam crebris pugnis, in quibus tamen magnam ille prærogatiuam habet, ideoque relictis communibus illis stratagematibus ad ea reuertar, quibus vt plurimum victoriam nobis hostes eripuerunt, ante omnia de acierum ordine dicendum foret, quo-

*Secretarius de Arte militari lib. 2.*

modo tam numeroso exercitui resisti posset, sed cum ea materia pluribus capitibus constet ad finem huius libelli eam reseruaui. Perpendi sæpius mecum, & examinaui pugnas celebriores, in quibus Christiani à Turcis victi, eas præcipue quæ in Vngaria commissæ fuerunt, vbi (posthabitis caussis, ob quas ad manus ventum fuit,) quatuor præcipuos errores & caussas cladis nostræ me reperisse puto, qui necessario in posterum præcauendi & corrigendi sunt. Error insignis videtur si exiguæ copiæ prælio cum immensa hostium multitudine confligant: si nimio pugnæ feruore & cupiditate hostem aggrediamur, si milites ordines deserant, vel prædas agant, hoste nondum penitus deuicto, vel lucrata victoria: si nimis diu hostem fugientem insequantur. Hos errores, & quæ adhibenda sint remedia, vbi pro dignitate materiæ probe deduxero, spero me satis euidenter demonstrasse, Turcam in Vngaria optime vinci posse.

## *PRIMVS ERROR.*

Etsi victoriæ non hominum multitudine, sed militum strenuorum fortitudine apprehendantur, innumera vt exempla testantur eorum qui cum impari plane hostium numero manus feliciter conseruerunt, inter quæ clarissima omnium Luculli est victoria, qui aperto Marte cum 6000. equitum, & 15000. peditum Tigranem immensa hominum manu stipatum profligauit. Qui cum Romanorum castra è longinquo lustrasset, per iocum dixit: ad Legationem

tot

tot hominibus non opus esse, ad exercitum maiores copias requiri. Attamen Turcæ non adeo sunt stupidi & insulsi, cuiusmodi à nonnullis finguntur, siquidem ab infantia ad labores & bellica exercitia assuefiunt: Neque in nostro exercitu ea disciplina militaris cernitur, quę quondam floruit, vnde pauci sæpius heroica plane facinora, & quasi miracula contra numerosissimos hostes ediderunt. Quemadmodum igitur belli dux merito ignorantiæ vel timiditatis accusaretur, si ad Turcam vincendum 300. vel 400. hominum millia conscribere vellet, quo æqualem hostili exercitum haberet, non consideratis aliis prærogatiuis: Sic stultæ temeritatis notam merito quidam incurret, si cum 15. vel 20000. militum victoriam sibi promitteret. Nam etsi eius rei exempla in regibus & ducibus quibusdam habeamus, ii tamen non studio, sed vi & extrema necessitate coacti ad manus peruenerunt. Vladislaus putans Amurathem plane Europa exclusum esse cum 25000. in expeditionem profectus est (etsi Dracola ipsum præmonuisset, ne cum tanta paucitate vlterius procederet, siquidem Turca ad venationes maiores copias secum traheret.) Hoste igitur subito comparente, tuto ei cedere, & pedem referre non licuit, nec subsistere etiam poterat, quod commeatus inopia exercitus laboraret, fortunam tentare coactus fuit.

*1444. Bonfin. l. 26.*

Paulo post Ioannes Coruinus, vt ignominiam illam antiquaret cum 22000. pugnam inuitus cum eodem Imperatore iniit, prius-

*1448. Ibidem.*

quam reliqua aduentarent auxilia. Neque Ludouicus ſtudio contra Turcarum aciem, quæ 300000. hominum conſtabat cum 25000. in prælium deſcendit, ſed cum hoſtem ad Drauum tranſitu prohibere cogitaret, & ſerius aduenisset, recedere periculoſius duxit, quam pugnare. Nec ſubſiſtere poterat commode, donec reliqua auxilia aduentarent. Huc tamen non debet referri Sigiſmundi clades, qui cum 60000. militum cæſus fuit, non equidem propter exercitus debilitatem, ſed propter alios errores, de quibus poſtea dicemus. Ad Agriam nuper exercitus noſter 50. fere millibus militum conſtitit, cæſus tamen, non quidem copiarum defectu, vel hoſtium fortitudine, ſed propter alias quaſdam confuſiones, vel quod exemplo Ludouici in inſidias fuerint deducti, vel quod nimis præcipitanter, vt Sigiſmundus in prælium procurrerint, vnde poſtea conſternati milites, vano terrore perterriti fuerunt.

1526.

1396. Bonfin. l. 26.

Sufficient igitur 50000. militum ad pugnam cum Turcis ineundam, maxime ſi eius vires, vt ſupra dixi diſtractæ, nec in vnum locum collectæ ſint, præter rationes ſuperius allegatas exemplum me mouet Romanorum, qui contra copioſiſſimos hoſtium exercitus maiores copias non duxerunt. Accedit ad rationem experientia quoque, quæ non ex ſucceſſu examinanda, in quibus fortuna partem quoque ſibi vendicat, & aliæ occaſiones, præter pugnantium fortitudinem, interueniunt, ſed ex hoſtium confeſſione propria deſumenda. Cum Vladiſlao ſane, qui in prima ſua expeditione 50000. homi-

1443.

hominum in aciem duxit, manus conſerere auſus non eſt, quin ne ad pugnam cogeretur, tranſitus difficiliores Thraciæ obſtruxit. Multo minus Vladislaum II. cuius exercitus 60000. conſtabat in acie expectare voluit, ſed vt tuto copias reducere, & domum reuerti poſſet, ſpecie legationis & induciarum eum decepit, & variis excurſionibus ipſum diſtraxit. Solimannus omnium Imperatorum Turcicorum fortiſſimus bis in Auſtriam cum 300. & 500. millibus militum Germanorum innixus diſcordiis, deſcendit, verum vbi ſaltem exercitum à noſtris conſcribi intellexit, qui tamen nondum in ipſius conſpectum venerat, turpiter inde diſceſſit, eiuſque diſceſſus fugæ haud fuit abſimilis. Idem Strigonium atque Albam Regalem cum 220000. militum expugnauit. Sed cum Ferdinandum cum 40000. hominum Paſſoniam adueniſſe, & recta contra ipſum tendere inaudiuit, ſubito reduxit exercitum, copiaſque dimiſit. Infinita eiuſmodi exempla in medium adduci poſſunt. Agria quoque eius rei teſtis eſt, ibi quæ geſta ſint, recenti adhuc memoria tenemus, ſane perinuitus, nec abſque timore hoſtis in aciem deſcendit, cogitans noſtrorum ſaltem animos tentare, vel confuſiones inter eos excitare, quæ ipſius commodo ſeruirent. vbi vero noſtros ſuperare paludes & arctius illi inſtare vidit, neglecto armorum præſidio fuga ſalutem quæſiuit.

*1493. Bonfin. l. 42.*

*1529. 1530.*

*1543.*

Rationes denique ex multitudine hominum deſumo, cui neq; victu & cõmeatu ꝓſpici, nec ea

certo ordine regi, & in freno contineri potest. Deinde vere mihi persuadeo, copias nostras, armis instructas, eo ordine in aciem collocari posse, ne ab hoste inermi circumdari possint. Tandem quod hostium vires disiunctę sint, ad plures imperii limites defendēdas. Quod si omne suum robur omnemque potentiam vnitam haberet, nostri quoque contra non secus cunctas suas copias recolligere, vel conatus eius eludere poterunt, donec reliqui exercitus in aliis prouinciis, iustis præsidiis priuatis, alias expeditiones perficiant. In discessu vero extremum eius agmen aggrediendum & infestandum foret.

## SECVNDVS ERROR.

SECVNDVS error è nimia militum audacia, & pugnandi desiderio prouenit, & si militaris audacia in pugnis probatur, imo duces quoque militum animos ad eam excitare debeant, semper tamen ex Pauli Æmilii consilio, penes belli ducem consistere debet, locum, tempus, & formam pugnæ designare, quæ ducis munia si milites sibi sumant, officii rationem excedunt, siquidem verus militiæ ordo inuertitur, & confusiones introducuntur quas ordinarii sequuntur effectus, cuiusmodi Vngaria sæpius maximo suo malo experta est. Clades ad Nicopolim Vngarorum & Gallorum contentione contigit. Hi enim ne gloriâ priuarētur, quod primi hostem aggressi essent, ante tempus impetū in Turcas fecerunt: Illius ad Varnam', caussa exstitit nimia quarundam legionum temeritas, quæ hostem in planitie circumcursitantem conspexerant, cum-

que

que aggressi,contra ordinem præscriptum, insectando,in loca incommoda fuerunt delati, quæ caussa ruinę totius exercitus fuit: Ad Mohaz Vngari differre potius, quod commode poterant, quam inire prælium debuerant, donec aduentu auxiliorum,exercitus ipsorum confirmatus fuisset. Illi vero primas hostium turmas quæ è longinquo comparuerunt cum impetu adorti eos fugarunt,& tam diu insecuti sunt, donec in insidias inciderunt.Etsi clades ad Agriam nostro exercitui, non propterea quod paludes milites superarint,sed ob alias quasdam confusiones, quibus ordines fuerunt turbati, illata fuerit, negari tamen non potest,summo cum periculo pugnæ initium fuisse factum, siquidē hostis dum nostri alibi paludes superant, in alio loco, vbi minime cogitarant,adoriri pro libitu aciem Christianam potuisset: Nisi ruinæ caussas, prædandi desiderio potius quam pugnandi studio adtribuere velimus, siquidem auaritia equites seducti in funes &tentoria hostium fuerūt delati,vbi misere perierunt. Paulus Æmilius non solum nimiam militum in pugnis, sed in verbis quoq; temeritatē castigabat:cum nō datum sit cuilibet Duci, constantiam & lenitatem Fabii Maximi imitari, qua erga Minutium vsus est.

## *TERTIVS ERROR.*

TERTIVS error deprædationibus committitur. In militia Romana cautum erat,ne miles prædas ageret, priusquam certum à Ducibus signum ederetur. Nec difficile erat sub ordinibus copias continere. Cæsar in clade Pompeii

*Tit. Liu. lib.5.*

*bel. ciuil. lib.3.*

Pharsalica subito restituit ordines, vt profligaret Pompeianos quosdã, qui collem proximum occuparant. Vtilissima hæc & necessaria est disciplina omnibus qui lucratam victoriam in dubium reuocari nolunt, vt sæpius euenit: siquidem milites spoliis atque exuuiis colligendis adeo disperguntur, vt in aciem reduci nequeant, quodcunque sane periculum immineat, sæpius eo stratagemate milites fuerunt decepti, quibus hostes, simulata fuga, spem prædæ opimæ iniecerunt, castra omni genere spoliorum referta, eis diripienda concesserunt, inter fugiendum res pretiosas proiecerunt, vel carros atque vehicula subducere, ne hosti in manus venirent, simularunt, vt eorum aciem hac ratione dirimerent, cuiusmodi stratagemata Frontinus plura recenset. Multi duces vt errorem hunc euitarent, commoditates eiusmodi suis præripuerunt, plurimi propugnacula magni momenti, iam victa fere, capere noluerunt, quod hostibus præsidium licet exiguum aduentare scirent, verentes ne dum milites in colligenda præda occupati essent, hostes eos adorirentur imparatos. Turcæ eius rei obseruantissimi sunt, nec vrbes, nec castra diripere solent, nisi omni suspicione imminentis periculi vacui sint, & liberi, ne amittant certam victoriam spe prædæ exiguæ, quæ vt dicebat Ambioriges, victoribus tandem, sero licet cedit. Ad Varnam Turca per triduum à direptionibus castrorum abstinuit, post pugnam ad Agriam commissam, sequẽti die integro omnia impedimenta salua visa sunt, & intacta: sane qui hac

*Tit. Liu. l.2.c.7.*

*lib.1.c.26.*

*lib.2.c.5.*

*Guicciar. lib.14.*

*Cæsar bel. Gal. lib.5.*

hac ratione in bello procedunt, non timide sed prudentissime agunt, secus quam fecerunt quidam è nostris centurionibus, à quibus vix hostis discesserat, non vi in fugam coniectus, sed sponte se subducens, nam etsi hostis non vt nostros deciperet, sed præ timore aufugit, illi tamen suos ipsimet ordines turbarunt, & hosti caussam præbuerunt insidias struendi, & in aciem redeundi. Antiqua huius rei exempla minus nota sunt, sed nostra recentiora omnibus patere debent: in Vngaria Aladana, & paulo post Deutelius, maxima suorum strage, insignes amiserunt victorias iam partas, quod nimis auide prædæ inhiarent milites, ob eandem caussam Clissa propugnaculum fortissimum nuper amissum fuit: Ex cuius conseruatione fructus sperabamus amplissimos. Non igitur milites in loca ducēdi sunt vbi se subducere, vel ordines deserere possint: quod si aliquando euitari nequeat, Foxii istius Gallici ducis regula tenenda, quam obseruauit cum ex arce Bresciana vrbi iam captæ ab hostibus præsidio accelerare, imperans vt proximi quique omnes eos trucident, qui in ædes ciuium priusquam hostis penitus deuictus, atque fugatus esset sese ingererent. Quin & Turcarum more officiarii quidam post acies substituendi, qui sine discrimine primos occident, qui ordines egrediuntur vel deserunt, de qua re inferius, vbi de ordinatione aciei dicendum.

*1552.*

*1596.*

*Guicciar. lib. 10.*

## *QVARTVS ERROR.*

QVARTVS error hostē insequēdo cōmittit. Constat equidē non eandē esse pugnandi

rationē, ſed eam mutari pro varietate nationum quarum aliæ ſtatariis aliæ velitaribus pugnis magis ſunt aſſuetæ. Stataria pugna omnium ſecuriſſima & optima eſt, ſæpius tamen ſuperata ab his, qui velitaribus vtuntur, non aliam ob cauſſam, quam quod crebriori impetu hoſtium ſæpius iterato ſoliditas & robur copiarum infirmatur, & inſtabilis redditur.

Milites vero ad ſtatariam pugnam armati, ob grauitatem armorum minus apti ſunt ad velitationes, in quibus diu ſubſiſtere nequeunt, ſed cedere tandem coguntur. Omnibus hoc ſolet initio contingere donec aſſueſcant. Cæſaris legiones in Hiſpania, atq; Africa idem ſunt expertæ, ſæpius ordinibus hoſtium inſtabilitate perruptis, vnde Cæſar, tanquam tyrones & nouitios in hoc certaminis genere milites, pugilum more, exercere & inſtituere coactus fuit. Non meliori conditione vſi ſunt veteres Italorum cohortes, Turcis ad Hydruntem oppoſitæ, ſiquidem ſtatariis pugnis ipſis nocere nequiuerunt, nec contra velitationes reſiſtere, nec prohibere excurſiones potuerunt, quin ad præcauenda maiora damna & pericula, copiæ quędam ex ipſa Hungariá euocatæ fuerunt, quæ leuiter armatæ hoſtium pugnādi rationem iam didicerant: ſane leuiter armati, ſi à tergo eos, qui graui armatura ſunt induti, aggredi poſſunt, circumuolutionibus eos fatigant, ordines turbant, & facile vincunt. Leuis enim armaturæ propria eſt agilitas, & crebra agitatio atque mobilitas. Nunc fugit, nunc redit in aciem, nunc hoſtem à tergo vel quocunq; lubet aggreditur, quod vbi in ſtataria pugna vſu venit,

*bel. ciuil. lib. 1. & 5.*

*1480. Bonf. lib. 36.*

venit, iam rupta censetur. Hanc prærogatiuam Turcæ optime didicerunt, eaq; vti melius, quam nostri suos seruare ordines, norunt, sæpius enim fugiendo, quam pugnando victores exstiterunt: Neque casu vel fortuito, sed studio & ex legibus suæ militiæ hac ratione in pugnam descendunt, siquidem impetu contra nostram aciem nihil efficere possunt. Michaelem Paleologũ velitationibus diu detinuit, & defatigauit, tandem fugam simulans in insidias eum deduxit, & insigni clade affecit: Andronicum per integrum diem nũc fugiendo, nunc iterum propellendo distinuit, defatigatum omnibus copiis aggressus, eum profligauit: Ad Varnam, Coruini, diuturnis velitationibus, insignis illa strages secuta est: Ludouicus defatigatus, (quod per integrum diem equo vectus esset) victus fuit ab hoste, quem fugere credebat, cum sine ordine victoriam incertã prosequeretur. Nuperrime ad Agriam cum hostis tergum vertisset, nimis audacter eum nostri insecuti sunt, vnde victoria splendidissima illis è manibus elapsa est. Non semper hostis fugit, cum tergum vertit, qua de re inferius de ordinatione plura dicentur.

*Nic. l.5.*

*lib.9.*

## BELLVM PLVRIBVS ANNIS *continuandum.*

FRVCTVS eius qui vicit in vsu victoriæ consistit, qua qui vti nescit, maiorem incurrit infamiam, quam si nunquam vicisset. Maius enim dedecus est defraudari rebus, quæ in nostra potestate consistunt, quam quæ à fortuna dependẽt: Ideoque potissimum id agendum, vt hostem in-

ſequamur,& opprimere,atque internecione delere pergamus,donec in pauore & timore adhuc hæret, ne tempus ipſi concedamus ad animũ reſumendum,& vires recolligendas, grauiter fuit Hannibal reprehenſus, quod poſt pugnam ad Cannes feliciter commiſſam, victoria vti neſciuiſſet. Hũgaria noſtra defenſiuum ſemper bellũ geſſit, quaſi hoſtis cum quo ei res eſt plane eſſet inuincibilis,quo in errore non fruſtra nos hærere nonnulli putant. Verum ſi fundamentum potentiæ Turcicæ perpẽdimus,quod in Seragliis conſiſtit, quæ ſolummodo bello diuturno & continuo euacuari poſſunt, vere apparebit grauiter à noſtris peccatum fuiſſe,quod bellum diutius non protraxerint, & poſt inſignes clades illud quoque cõtinuarint. Matthias rex dicere ſolitus eſt,Turcam vinci non poſſe,niſi ipſi tempus præcidatur,& occaſio,vires recolligendi,quæ in ipſis victoriis debilitantur:ipſe tamen Matthias, vel impeditus aliis bellis, vel Vngarorum culpa nuptiis quoq; interuenientibus,Sinderouiæ obſidionem neglexit, cum ſola reſtaret ad liberãdã Bulgariam,quæ cauſſa fuit,quod tota ea prouincia Turcæ imperio poſtea ceſſit.Quid commodi ceſſit Chriſtiano orbi ex illa celeberrima victoria in mari Anno 1571.parta claſſe Selimi II. cęſa atq; fugata, cum victores curſum victoriæ ſecuti non fuerint,quo eius fructũ perciperent. Quod niſi ſingulari Dei prouidẽtia hoſtis animum à re maritima deſpondiſſet iam dudum experti eſſemus,quam exiguam quietem tanta expeditione acquiſiuiſſemus.Nunquam forte continget, vt Chriſtianiſmus eiuſmodi claſſem contra Turcã

*Bonf. lib. 31.*

*1475. Bonf. lib. 34.*

niſi

nisi extrema coacta necessitate, instruat. Quod si nunc pacem ineamus cursum victoriæ sane deserimus, quam adhuc à nostris partibus stare iure affirmo, non obstante Agriensi clade: siquidē hostis non modo in aliis prælijs, sed hoc ipso anno longe maiorem militum numerū quam noster exercitus amisit: Tum quod ipsius potentia adeo attenuata, vt amplius fere resistere nequeat nisi tempus ei concedatur vires restaurandi. Faxit Deus, vt exoptatam hanc commoditatem, tyranni huius opprimēdi, recte perpendamus, nec rursus eam in vanum elabi patiamur, & certo cum Matthia rege nobis persuadeamus, Turcicā pacem ad grauius bellum præparationem fore. Pax est dicit Polybius, res dulcissima, & bellum omni ratione vitandum, sed extrema quæuis non sunt tentanda, vt ad pacem perueniamus. siquidem Reip. æquitas, incolumitas & libertas cuiuis paci præferuntur. Nec Pindari sententiā probo, qui ciues suos hortabatur vt tētarent omnia quo pacem & tranquillitatē recuperarent. Pax sane, idem subiicit, res est pulcherrima si iusta sit & honesta, quo nihil quicquā pretiosius inueniri potest: Deniq; nihil quicquam vel iniuste, vel turpiter committendum, vt pace fruamur.

L.5. Hist.

## *BELLVM ETIAM TEMPORE hyberno gerendum.*

SI bellum cōmodissime plurib. annis cōtinuari potest, vt supra ꝓbaui, sequet̃ ex iisdē rationib. etiā hyberno tēpore cum vtilitate & fructu illud geri posse. Idē Appius Romanis suasit cum Veios obsideret, ꝙ hyeme interueniēte, labores

T. Liu. lib. 5.

& ſumptus iam impenſi inutiliter cedant, & nunquam expeditioni finis imponatur, ſed bellũ continuando hoſti occaſionem præripi, ſpiritus & animum reſumendi, atque vires reſtaurandi, eumque defatigari. Quod ita ſe habere in bello Turcico experimur, ad quod tarde noſter exercitus ſeſe parat, potiorem anni partem in apparatibus faciendis conſumit, vix duo vel tres menſes militando tranſiguntur, interim ſtipendia pro quinque menſibus perſoluuntur. Pleraque igitur pecunia in profectionibus & apparatibus impenditur, ſecus fieret ſi per integrum annum bellũ duraret, & ſtipendia pro 12. menſibus ſoluerentur, etſi nouem ſolummodò miles in caſtris verſaretur: Ea ſæpius aeris eſt temperies, vt miles in campis per totum fere hyemẽ morari poſſit. Glacies nonnunquam expeditiones faciliores reddunt, ſereno cœlo educi poſſunt milites, qui aeri Vngarico magis ſunt aſſueti, ſi ſtipendia longius durẽt, milites dilationem ſolutionis, atque diminutionem minus grauiter ferent: ſiquidem nullum fere commodum ex ſtipendiis percipere poſſunt, quod militia cito diſſoluatur. Sed grauia incommoda in itineribus, & multum detrimenti in ſolutione ſtipendiorum patiuntur, quorum loco & arma & aliæ merces eis dantur, vnde maximum lucrum ad duces redit, qui ob id ſingulis annis nouam militiam inſtruunt. Adde quod in Vngaria ſemel tantum exercitus luſtratur, è quo primo ſtatim menſe, quarta fere militum pars fuga dilabitur, vel morbis perit, quorũ ſtipendia duces ſibi reſeruant, cum prouinciarum maximo damno, quod exiguo cum fructu bellum geri poſſit propter

pter militum paucitatem. Diligenter hæc considerari,& sæuere reformari debent. Huc accedit, quod singulis annis miles per easdem prouincias bis proficisci soleat, vnde plurimum damni miseris rusticis infertur,& onera illa grauiora sint, quā ipsa tributa quæ pendēt. Non solum autem nostris proderit bellum hyberno tempore cōtinuare propter caussas modo dictas, sed inprimis hostibus illud impedimēto erit, siquidem Turcæ (vt Rex Matthias dicere solitus erat) aqua & paucissimo cibo contenti, hyemis iniurias & vim frigoris non æque perferre possunt, vt Hungari, qui vino & victu lautiori recreantur. Tum quod milites Asiatici temperatiori aeri sunt assueti: Vsus camelorum qui impedimenta gestant in hyeme vanus est,& inutilis, quod super glaciem incedere nequeant. Incommoditates augent viæ lutosę, & herbarum inopia, vnde tot equi & reliqua animalia sustententur, in æstate ex campis nutriri possunt, vnde fit, vt raro copias antequam herbæ excreuerunt, educat, hyeme nunquam quicquam tentauit, præter excursiones, quibus singulis diebus in alia loca perrumpere potest, vt habeant milites vnde viuant. Cum igitur præter ordinaria præsidia nullus hostium exercitus in Vngaria hyberno tempore subsistat, non opus erit vniuersas nostras copias, sed earum partem præcipuam peditatum scilicet omnem noua militum lustratione habita, ibidem retinere, reliquis q; dimittuntur tēpus certum, quo denuo in castris cōparere debeant assignetur: cum propter tempestates educi milites nequeunt, in hyberna debent collocari in vicina oppida, vnde facile coire & cōgregari possint.

*Bonif. l. 3.*

Nec Germanis atque Vngaris difficilius erit in Vngaria hybernare quam Romanis in Italia. Vtraq; enim prouincia aeris temperie, incolarum habitu, qui altera dicitur natura, & corporis complexioni respondet. Nam Germani poros & meatus magis constipatos habent, vt frigus tam facile ad partes corporis interiores penetrare, vel calor naturalis exhalare nequeat. Vnde propter sanguinis abundantiam corpulenti euadũt, nec vulneribus terrentur. Nec in Germanis quicquam desidero præter bellica exercitia, quæ vsu & experientia addiscuntur. Prima Vladislai expeditio in hyemem vsque durauit, fremebant milites & indignabantur, quod non essent assueti contra vim frigoris & glaciei, & hostem simul sese defendere. Rex tamen difficultates nihil moratus, copias non reduxisset, nisi penuria commeatus exercitus laborasset. In secunda expeditione non hyemis sæuitia, sed annonæ inopia, pugnæ caussa exstitit. Matthias in hyeme Zenderouiam obsessam reliquit, in castra cum maiori exercitu rediturus, si Danubius glacie congelatus oppugnandi occasionem præbuisset. Idem in Morauia equitũ conductitiorum ordinem instituit, qui in hyeme excubabant in castris, vnde in ęstate strenuissime sese contra hostem gerebant. Exercitium dubio procul fortiores producit milites, quam ipsa natura, qui & calorem excessiuum, & frigus asperrimum, & omnem militarem austeritatem perferre possunt.

1443.

1444.

1475.

Bonf. libr. 43.

## QVOMODO NOS GERERE DEbeamus in cladibus.

QVOD

QVOD ad cladem attinet duo considerãda veniunt, quomodo scilicet nostros in ordinem reducere, vel post cladem acceptam nos gerere debeamus. Prius ad caput de aciebus ordinãdis reiiciam. De posteriori hic dicendum. Profligato & cæso exercitu duo obuenire solent: Vel enim omnes milites in fugam se coniiciunt, idq; tam præcipitanter, vt duces malum præuidere, & remedium afferre nequeant, vel saltem pars eorum fugit eorumque fugam pars altera excipit, vnde duces commoditatem nacti, rebus suis prospicere & consulere possunt, de hoc itidem fusius in capite de ordinandis aciebus dicendum. Quod si eodem momento vniuersus exercitus fugam arripit: neque consilium, neq; artes, neque vires vsquam reperiuntur, quæ fugientes retrahere, vel remorari possint, vt dicit Secretarius. Sic Cn. Fuluius in senatu se excusat, quod non sua culpa exercitus ex acie fugiens, fuerit profligatus, se enim recte officio suo functum, probe omnia prȩuidisse, & ordinasse, nec suorum animos, nec hostium in potestate habuisse, sed vi aperta, armis & acie victum, cumque fugerent oẽs se quoq; turba ablatum fuisse, vt Varro Cannensi pugna, vt multi alii Imperatores, se solum restantem in acie nihil prodesse Reip. potuisse. Nec fortitudo sed temeritas dicenda, si negligantur & spernantur ea, quæ iure timeri debent. Vituperio, quam laude dignior est Vladislaus, qui ad Varnã occubuit. Nihil emolumenti sed maxima ruina in Hungariam ex morte Ludouici redundauit. Quod si sua culpa victoriã amissam, & cladẽ exercitui illatam dux belli cognoscit, non animum tamen despon-

*De arte mil. lib. 4.*
*Tit. Liu. l. 16.*

dere, ſed caute extra periculum ſe ſubducere, & vt ſuos in tutum collocet omnes inire rationes, ſe denique meliori Reip. fortunæ pręſeruare debet, Varronis exemplo, qui fuga ex Cannenſi clade elapſus à ſenatu fuit laudatus, eique gratiæ fuerũt actæ, quod de Reip. ſtatu non deſperaſſet, vt collega eius. ſed vt habeant duces vnde in tantis infortuniis ſeſe conſolentur, legant errores non ab vno duce, ſed ab ipſo ſenatu Romano, capta à Galliis vrbe, admiſſos de quib⁹ Liuius in hæc verba prorumpit: Tanta, inquit, fortunæ in obcæcandis animis hominum eſt potentia, cum ſibi non patitur reſiſti: vnde Secretarius ſubiicit; Neminem fruſtra deſperare debere, cum neſciamus qua via nos operiatur fortuna, quæ plerumque per vias inflexas & incognitas incedit, ſemper meliora ſperanda in bello in primis, vbi vis atque poteſtas eius maxime adparet, ſiquidem multi exercitus vna ſola voce, vel falſa quadam ſpecie in fugam fuerunt coniecti: multi cum victi eſſent denuo victores exſtiterunt.

*lib. 5.*

*lib. 2. c. 29.*

Turpiſſimum igitur duci poſt res male geſtas, quod ſupereſt, per deſperationem negligere: cum milites in latam fugam verſi ſunt, opera danda, vt eos in tutum extra periculum collocet, eos certiores reddat, quo fugam capeſſere, & quib. viis incedere debeant, vt hoſtis, ſi copias ſuas diuidere cogatur ab inſequẽdo ceſſet, quod ſi ante fugã ſignificare non licuit in ipſa fuga id faciendum, miſſis nuntiis ad tranſitus præcipuos, vbi neceſſario tranſeundum eſt copiis fugientibus. Tutiſſime in caſtra fuga inſtituitur, quæ in eum euẽtum ante

*Tit. Liu. lib. 21.*

*Veget. l. 3. c. 25.*

ante pugnam muniri, & præsidio firmari solent. Reditus enim in castra fugæ speciem non habet, nec victos nos esse arguit, possunt etiam omnes illi modi, & stratagemata adhiberi, quæ Vegetius docet, vt victoriam à nostris partibus stetisse hostibus persuadeamus. In primis vero in iis pugnis, vbi par est occisorum numerus & conditio, sæpius victi fuerunt habiti, qui primi castra deseruerũt, in quibus si diutius immorati fuissent, hostes in eam, qua ipsi premebantur, necessitatem coniecissent. Pompeius & Scipio non iniuria reprehẽduntur, quod cum eorum milites in castra recurrerent ipsi procul aufugerunt, cum denuo Martis aleam tẽtare quiuissent. Ad Varnam Amurathes adeo cruento prælio fuit attonitus, vt tanquam victus retrocedere cogitarit, nisi ei nuntiatũ fuisset castra Christianorum deserta, & derelicta esse. Anceps victoria ad Agriam fuisset, si Princeps in castra reuersus ibi substitisset, sed cum ibidem paucos quosdam milites, eosque inermes offendisset, reliqui magis remotiora loca peterent, ipse quoque Cassouiam abiit, vt copias ibi colligeret, quo etiam Dieffenbachii & Transyluani exercitus per viam quæ Tokaium ducit conuenire debebãt, ne tota Regio hostium excursionibus exposita esset.

*Liu. l. 4. 7 10.*

*Appia. l. 2.*

Sane qua occasione tãta inter nostros fuga excitata fuerit, nondum in hunc vsque diem certo intelligere vel percipere potui, nec caussa tãti terroris & metus reddi potest sufficiens: nisi in simili casu quondam ab Hungaris ignominiosa sumpta resolutio, qui cum ex variis & diuersis partibus contra se à Turcis impressiones & excursiones

fieri viderent, eo ſolo ita ſtatim conſternati fue-re, & vileſcere eorum cæpit animus (quod di-gnum obſeruatione Bonfinius notat) vt ſtatue-rint ſe cum Turca bellum amplius niſi defenſiuũ gerere nolle, obliti omnino, per hanc minimam cladem, tantarum & tam illuſtrium victoriarum, quas olim contra Turcas Rex ipſorum Matthias Coruinus obtinuerat Quapropter ſi rationes e-uidentiores excutere volumus, eos reperiemus omnes in contrario. Nam Turca nunquam com-modius vinci potuit, quam hoc ipſo bello, amiſſa inſigni prouinciæ parte, & militibus innumeris hoc quadriennio occiſis. Quod attinet ad Agriæ occupationem, quæ multis defectibus quo ad ſi-tum, & munitiones laborauit: Tum ad pugnam in qua noſtri propter confuſiones, non vi atque robore hoſtili, fugati fuerunt, intelligimus exi-guum inde honorem ad Turcam rediiſſe, quod i-pſemet cum omnibus ſuis viribus & potentia no-ſtros oppugnauit, & milites multo plures ex ipſis, quam ex noſtro exercitu fuerunt deſiderati. Pro-pter hos ſucceſſus tam proſperos Hungaria ani-mum deſpondere, & pacis rationes inire non de-bet, quam Matthias toties ei denegauit, dicens Hungariæ regem iure pacem cum Ethnicis ſanci-re non poſſe: cognouit tandem Hũgaria grauem errorem ſub initio regni Vladiſlai commiſſum, pace cum Turcis inita, & iureiurando confirma-ta, ſiquidem ab eo tempore & honor & authori-tas, & imperium inclinare cæpit, cum ea perpe-traſſet, quæ ipſorum regum ſententia atque de-creto prohibita erant. Nec iugum excutere po-terit, quin omnem pacis tractationem, & com-

*Bl. 34.*

*Bonf. l. 31. 1444.*

mer-

mercium cum Turcis intermittat. Quod si Matthias præter Turcam nullum alium habuisset inimicum propriis armis & potentia eum ex Thracia expulisset: sat enim habebat virium, & magnanimitate Christiana præditus erat, nec latebat ipsum hostium potentia, quam bello continuo solum vinci & infringi posse sciebat, quo intermisso, tempus & occasio conceditur vires reparandi, vt Herculi contigit quoties Anteum tangere terram permisit, quæ fabula poetica commodissime ad nostrum propositum allegari & reuocari potest.

## *QVOMODO BELLO CAPTA retineri & defendi debeant.*

DIXI de pugnis & præliis, tum quomodo amissa recuperanda sint, superest, vt videamus, quomodo eadem retinenda. Qui de bello gerendo consultant hoc in primis spectant, qua ratione prouincias acquirere, & acquisitas retinere queant, ne detrimentum accipiant, sed ditiores & potentiores euadant. Hoc consilium Romani secuti sunt in Coloniis emittendis, & præda colligenda. Cum enim bellum in locis dissitis & remotis gerendum erat, ærarium vnde militibus stipendia soluebantur, subito fuisset exhaustum nisi prædæ pars maxima militibus erepta, & in fiscum relata fuisset: propter stipendia vero, quæ tunc militibus fuerunt decreta, contenti illi fuerunt recognitione quadam pro libitu Imperatorum distributa, qui benemeritis etiam præmia dabant ex reliqua

præda, quæ mercatoribus qui castra sequebãtur, vendebatur, quod supererat in ærariũ publicum referebatur, ea ambitione, vt certarint inuicẽ quis vi pecuniæ insigniori & maiori ærarium locupletius reddidisset. Coloniarũ vsu prouincias suas ditiores & securiores reddebãt. Victis enim hostibus partem territorii pœnæ loco auferebant, idque distribuebant inter eas familias, quæ Roma eo migrarant, tanto numero vt hostium excursionibus resistere possent. Extra Italiã integræ legiones ductæ fuerunt, hac ratione vrbs superflua ciuium parte fuit liberata, & Romanis hostium reditus cesserunt, tum etiam limites sine sumptu ab hostium incursionibus & deprædationibus defendebãtur donec iustus belli adparatus fieret.

Vtrumque Turcæ imitati sunt, vt superius dixi, cur idem apud nos fieri nequiret? Præda iure ad Principem pertinet, milites suo contenti esse debent stipendio, quod si ex præda insuper decimæ eis concedantur nullo modo conqueri possunt. Coloniæ non modo propter fructum qui inde redit, sed propter ipsam necessitatem in vsum reuocari deberẽt, si diuina fauente clemẽtia regnum Hungariæ Turcis denuo eriperetur, & libertati suæ restitueretur. Expulsis enim hostibus ditio incolis vacua foret, vnde intermissa agricultura, salua subsistere nequiret, nec exteri milites ibi sustentari possent: Plus igitur damni quam cõmodi ad recuperatorem, qui maximis sumptibus eam acquisiuit, redundaret. Coloniæ igitur in loca quædam regni præcipua deducendæ essent. Quod si Vngari satis agri ad excolen-

dum

dum habentes, non cuperent, aut non possent, relinquere patriam, alio se recipiendi caussa, ne dum nimis amplis & arduis occupati essent expeditionibus tota regio inculta & desolata remaneret. Germania populosissima colonos suppeditare deberet, qui loca quædam maioris momēti occuparent, extendens se ita coloniarum missione in partes exteras : id quod maximo suo cum honore faceret: siquidem earum gentium vices obiret, quæ magna sua cum laude colonias quondam in Germaniam duxerunt. Qua in re nulla alia prouincia Germaniæ præferri potest ob incolarum multitudinem, & artificum copiam. Cum vero ii qui agros colūt, vt suis atq; aliis victum suppeditent, militiæ vacare nequeant: Artifices ad eam assuefaciendi, tum etiam præsidiarii nonnulli conducēdi sunt, qui confinia tueantur. Et quo promptius habitatores confluant, vrbes vel prouinciæ quæ eos mittunt, pecuniæ, frumenti, pecudum, & aliarum rerum necessariarum, eis subsidium & auxilium præstabunt, debiti partem singuli quotannis restituent, donec totum mutuum persoluatur, vel alia ineatur ratio, vt quadragesima vel quinquagesima familia è rusticis & artificibus, ex vnaquaque ciuitate vel prouincia describatur, reliqui qui domi permanent mutuo vel dono quodam eos iuuent. Noui porro coloni decimas redituum ad præsidiariorum, & militum sustentationem persoluent.

Quod si hac ratione bellum offensiuum per annos quatuor cum 100000. militum geratur, & nullæ pugnandi occasiones omittantur, omnisq;

mora,& armorum intermiſſio caueatur, & præcidatur, dubio procul hoſtibus ſuperiores exiſtemus, nec ſingulis annis nouæ preparationes ad oppugnationes fieri debebunt, & acquiſita optime retinere ac tueri, confinia denique coloniarum præſidio multa cum laude & vtilitate defendi poterunt.

## PARS TERTIA.

*QVA ratione commodiſsime bellum contra Turcas in Vngaria cum 50. millibus militũ geri & earũ potẽtia infringi, atq; euerti poſsit, libris ſuperioribus à nobis demonſtratum fuit: Supereſt vt videamus, quo ordine & ratione pugnæ cum hoſte ſint ineundæ, de quibus diligentiſsima, & exactiſsima, antequam committatur, deliberatio & conſultatio inſtituenda, & habenda eſt. Relictis igitur præceptis generalibus, de vtilitate, neceſsitate, atque varietate præliorum, materiam totam in quatuor capita præcipua diſtribuam: in quibus de quantitate & qualitate armatorum: de quantitate & qualitate acierũ & turmarum: de copiarum diſtributione ratione ſitus: & tandem quomodo in acie contra hoſtem procedendum ſit, dicam.*

### DE QVANTITATE ET QVAlitate armatorum.

CONSTAT militum numerus, quẽ ad hoc bellum requirimus 50. ſc. hominum millia, videndũ quibus armis inſtructi eſſe debeant. Etſi vero (vt Ariſtoteles dicit) quondã acierum robur, & vis in equitatu poſita fuerit, quod peditum vſus nondum eſſet cognitus, qui niſi ſeuera diſciplina in officio contineant-

*4. polit. 13*

tineantur, parum cõmodi ad bellum adferunt: nihilominus tamen in Græcia ſub Philippo & Alexandro, phalanx Macedonica, & in Italia legiones, militiam pedeſtrem tam celebrem reddiderunt, vt plus ponderis ſæpius, quam equeſtris habuerit. legio Romana 6000. peditum, ſolis 300. equitib. conſtabat, eundẽ morẽ Carthaginenſes obſeruarunt, vnde grauiora damna Romanis, q̃ quæuis alia natio populoſiſſima, intulerũt. Ante noſtram ætatẽ diſciplina militaris ꝓpter crebras Barbarorum excurſiones in Italiã, grauiter fuit labefactata, ꝙ maiori ex parte equitatu cõſtaret, cuius vſus cõtra hoſtẽ minus cõmodꝰ exiſtebat. Nec error fuit agnitus, donec Heluetiorũ quædã turmæ, noſtros, magno ſuo cum damno, prudentiores reddiderunt, experti namq; peditum aciem recte ordinatã, ab equitatu difficillime ſuperari poſſe, quin contrariũ ſæpius euenire, vt ad Carminolã contigit, cũ victi iam equites ab Heluetiorum turma in terrã deſcendere ordinib. recte diſpoſitis, inire pedeſtre prælium coacti, ſuperiores tandẽ hoſte exſtiterũt. Peditatus igitur non poteſt ſuperari, niſi ab alio peditatu melius inſtructo & ordinato. Romani equites extremo vrgente periculo, ſępius ab equis deſcenderũt, & victorias illuſtres pedeſtri certamine cõtra equites & pedites cõſecuti ſunt, cumq; in prelio quodam equites ſoli audaciſſime & ptinaciſſime inuicẽ pugnarẽt Romani, equis relictis hoſtẽ pedeſtrem pugnam capeſſere coegerũt, potiores peditum quam equitum partes eſſe innuentes. Idẽ Cæſar alio quodam exemplo confirmat. huius rei hæc videtur cauſſa reddi poſſe, quod q pedes

*T. Liu lib. 11.*

*Guicciar. lib. 5.*

*Secret. lib. 2. c. 18.*

*Bel. ciu. l. 6.*

pugnat, firmius subsistere, vel hosti instare, vel cedere pro libitu possit: secus vero qui eques certat, calcaribus & freno efficere, nec suo modo, equum, qui modo parum, modo nimium velociter, vel tarde incedit, regere queat. Huc accedit, quod equi nonnunquam sint refractarii, vel calcetrosi: Tum vt strenuus interdum eques equũ habeat strigosum & male habitum, contra timidiores milites nanciscãtur equos generosos, quorum vtrorumque opera vana existit. Deniq; facilius pedes equum vel equitem ferire potest, quam vt ab equite vulneretur, quod hic pro libitu ictum tendere, & stringere nequeat. Quoties equitatus vltro leuissimas ob caussas in fugam se coniecit? In pugna contra Pyrrhum & Hannibalem, equos elephantorum odor fugauit. Idem Crœsus Camelorum opera & Hetrusci cum [illegible]ris strepitum excitantibus effecerunt: Selimus tormentorũ maniariorum sonitu Persas & Soldanum in fugam coniecit. Sed notãdum quemlibet peditatum cuiuis equitatui non recte opponi, sed aptissimum eum existere, qui graui armatura munitus sit, vt in loco aperto primum equitum impetum sustinere possit, vbi equites solum peditatum superant, leuiter armati, vt sunt tormentarii, cum armis destituantur, quibus ingruentes equites repellant, etsi quosdam interficiant, tamen semper in pugna stataria inferiores existent, nisi lancearii ipsis adiungantur. Etsi igitur communi omnium iudicio, tum experientia & rationibus validis edocti, peditatus primas in bello partes obtineat, tamẽ in hac mea dispositione 25. peditum millia solummodo retineo

*T. Liu. li. 10. 12.*
*Secret. de arte milit. l. 4.*

tum

tum quod illi tardius in expeditionib. incedant, nec prouinciæ ab hostium incursionibus, qui equites plerique pugnant, defendi possint; tum etiam quod Germani equites, qui ferreis thoracibus induuntur, atq; ordines in acie stricte obseruant, & ab hostibus vehementer formidantur, non minori loco quam pedites habendi sint, inprimis vero Turcarum equitibus oppositi, qui leui armatura vtuntur. Quod si igitur acie in loco aperto, cum hoste (qui angustias propter multitudinem equitum fugiet) decertandum foret, hunc in modum 50. illa militum millia armis instruenda esse concludo, primum 10000 Lancea-riorum peditum, tum 7500. Moscetarios, totidemque tormentarios requiro. Quibus addo 7. millia equitum Germanorum, 12000. Lancea-riorum, & 6. millia tormentariorum equitum.

## *DE QVANTITATE ET QVALItate agminum & turmarum.*

HOc caput quasdam continet difficultates, quæ necessario explicandæ sunt. Primum igitur, num magis conducat omnes copias in acie coniunctim explicare, vel plura agmina separatim educere. Deinde num ea aciei constitutio magis probanda sit, in qua vno agmine, & eadẽ serie milites in ordine collocantur, vel vbi plures turmæ separatæ, & distãtes inuicem ponuntur. Tertio num vno eodemque genere armorum in vnaquaque phalange vtendum, an vero arma inuicem permiscenda sint. Tandem quam magna acies esse debeat, dicendum.

## PLVRES ACIES EX DIVERSIS *agminibus constituendas.*

NONNVLLI putant hostem vno agmine, in quo omnes militiæ vires sint cõiunctæ, excipiendum esse, tum vt maiori fortitudine ei resistatur, tum ne copiis diuisis debiliores singulæ exercitus partes reddantur, vnde facilius vinci possint, tum vt cõmodius laborantib. vel fugatis cum integris copiis auxilio veniatur: Quod post cladem milites ea animi fortitudine & virtute, q̃ ante amissos socios, nunquam in acie persistent: Tum quod sæpius milites tanto furore aduersarios adgrediãtur, vt eorũ quoq; ordines rumpãt, qui succurrere & auxilio venire priorib. iam victis, designati erant. Non igitur plures acies ordinandas, sed in vnum agmen omnem vim militarem conferendã existimant, quo cum omnib. viribus belli alea & fortuna tentetur, nec cũ parte quadã, exercitus totus in discrimẽ adducatur. Hac ratione phalangem Macedonicã constitutam dicunt, qua Philippus & Alexander tot victorias illustrissimas acquisiuerunt. Sed phalangi Liuius Legionẽ Romanam longe p̃ponit. Vtraq; firmiter ordines seruabat, phalanx tamen (in qua lanceati pugnabãt) immobilis erat, & vno eodemq; armorũ & hominũ genere constabat. Legio Romana magis erat distincta, & ex plurib. partibus erat cõposita, facilius diuidebatur, & cõmodius primũ in locũ redibat, & in vnũ corpus coibat. Alibi dicit Romanos conformem Macedonicæ phalangi quondã aciẽ habuisse, eã tamen postea immutatã & emendatã fuisse. Probatur

*Lib. 9.*

*Lib. 8.*

batur igitur aciei in plura agmina, & distincta armorũ genera distributio, à Romanis quondã obseruata: licet ea nostrę militię disciplina sit, vt cohors fugiens ab altera, quæ laborãtib. auxilio venire cogitat, cõmode excipi, & à fuga retrahi nequeat, siquidẽ mercenariis plerumq; & nouitiis atq; tyronibus exercitus constent, qui ordines dextre obseruare ignorant: sed quo confusiones & turbæ euitentur à latere auxiliũ est ferẽdum, vnde fieri nequit, vt eadẽ frõte acies instituatur sed in multa agmina distribuenda est, tanto interuallo inuicẽ disposita, vt subsidiarii facilẽ aditum & ingressum habeant. Huc tamẽ accedent reliquæ conditiones magis necessariæ, q̃ in coniungendis, disiungendis, ac transportandis hinc inde citra confusionẽ militib. ipso prælio durãte necessario obseruanda sunt, qua re plus q̃ quauis alia, Cęsar adiutus multis clarissimis victoriis potitus est: Sæpius enim contigit, vt copiæ in vno agmine sint superfluæ, quæ in alio desiderantur. Nec ea ratione moueor, quod virtus vnita & cõiuncta solidior & præstantior existere soleat, quod axioma Physicorum in rebus naturalibus, propter communicationem partium cum toto verum esse agnosco, sed in actionibus voluntariis minus necessarium illud comperio. Quid in acie, vbi centum classes sunt, ii milites, qui in vltima serie consistunt, magis ad primas iuuandas cõferre possunt, quam q. in medio, vel in vigesima serie pugnant? Non nego tamẽ milites audacius in hostes ituros, si nõ modo pugnę socios ꝓpe se cõspiciãt, sed alios quoq; à tergo in sui ꝑsidium, qui vulneratos vel defatigatos, aut alia

necessitate pressos, è periculo liberent, & eorum vices obeant, præsto esse sciant: facilius quoque persistent si alios eandem conditionem & fortunam subire videant: quod firmissimum est fundamentum, quo pleræque acies, & earum ordines nituntur. Non igitur ad confirmandos militum animos, plures superflui militum ordines in phalange sunt constituendi, sed ii sufficiunt, qui ad auxilia sibi inuicem ferenda valeant: ob easq; difficultates cohortes longiores non sunt producendæ: vbi iis, qui in prima serie pugnant difficilius succurritur, quam si in turmas acies distincta esset.

Sępius Romani & ad Nouaram Heluetii tam inuicto animo in acie steterũt, vt se in frusta potius secari passi fuerint, quam latum vnguem de loco recesserint. Id apud nos quoque contingere posset. Sed eiusmodi tamen aciem sic conglobatam non multum roboris atque virtutis habere existimarem, siquidem ea quæ necessario requiritur, cõditione destituatur, quod scilicet milites re ita postulãte separari & manipuli pro necessitate hinc inde distribui nequeant. Addo quod in acie hac ratione ordinata prima eius frõs plerumq; locum stationemque amittit recedendo & constringendo (maxime vero hastati, quẽadmodum contigit Antiocho) adeo se inuoluũt, & confundunt, vt neque dextre commodeque dimicare, neque vltimi accessum ad inuãdos primos habere possint. Hinc aut cæsi, aut à turba retroacti totum agmen perturbant, suoque loco dimouent, etiam qui hactenus firmiter substituerant.

Legio-

Legiones Romanæ in tres acies non admodũ magnas diſtribuebãtur: quarum vna victa, interuallum quoddam commoditaſque ſecundæ relinquebatur, qua debellatos in ordinem ſuum excipiebat, vel magno impetu in fractæ aciei locum ſuccedebat, & penetrabat. Hanc tertia denique & vltima ſequebatur, vnde hoſtes non aliter victoriam reportare, & aduerſarios vincere poterant, quam ſi tertia vice feliciter dimicando ſuperaſſent, immo neque phalanx neque vlla alia militia ſufficiens ad reſiſtendum erat. Varii caſus & accidentia in pugnis exiſtunt, quibus non modo viribus ſuperiores, ſed qui iam manibus victoriam tenent, ſuperantur, vnde temeritatis ſignũ, vno impetu rem totam periclitari, vnique conflictui totum negocium committere, qui ſi ex ſententia non ſuccedat, nullum niſi in fuga ſubſidium & ſpes ſalutis repoſita eſt. In committendis igitur & ineundis præliis parata ſemper auxilia, atque ſubſidia requiruntur, cum in noſtra militia mercenaria, vbi milites non ex profeſſione, ſed neceſſitate coacti, pugnant, ea diſciplina, qua Romani quondam, & hodie Turcæ præſtant, receſſus ſcilicet & acceſſus turmarum citra periculum & confuſionem reuocari in vſum nequeat, in cuius locum plura agmina ordinanda ſunt, exiguo interuallo inuicem diſtincta, vnde ſubſidiũ laborantes vel à fronte, vel à latere prompte excipere, & qui iiſdem pugnant armis ſuis ſuccurrere, & ſuppetias ferre queant.

Liu. lib. 8.

### *LONGITVDO ET LATITUDO aciei.*

QVod ad longitudinem primę frontis aciei,

& latitudinem laterum attinet, quidam existimãt aciem quadratam plurimum excellere, in qua scilicet totidem milites in lateribus collocētur, quot in prima fronte consistunt: Alii quadraturã hanc ratione soli metiuntur, & considerant, vt pediti scilicet spacium trium pedum attribuant, & series septem peditum interuallo inuicem distent, vnde spacium terræ, duplex maius à latere, quam à fronte cuilibet militi assignant. Hæc aciei forma ob quadraturam æquilaterum elegãtior, & quod maiorem pugnantium numerum & copiam referat, commodior priori videtur; iuxta illã 1000. milites in 31. seriem distribuuntur, quarum quælibet 30. & vnum militem contineat; iuxta hanc 49. milites à fronte & 20. à latere ponuntur: hæc acierum ratio longe est, dubio procul, præstantior, non tamen adeo frequens, vt certa regula de ea tradi possit, consideratis circumstantiis, numero scilicet militum & hostium, temporis & loci, quæ omnia variantur. Secus fecit Tartalius, qui posthabitis, & neglectis variis militiæ accidentibus, quæ subito euenire possunt, contemplationibus Mathematicis saltem insistit, cum potius sit aciei magnitudinem, secundum numerum militum, & diuersitatem armorum, tum oppositam hostium multitudinem considerare & instituere. Quoties igitur dux, cuius milites, exigui quidem numero, armis bene sunt instructi, cum numerosa hostium sed inermi manu congredi debet, milites in classes latiores & breuiores disponat, siquidem inermes aciem armatorum, licet nonnihil remotiores inuicem sint, penetrare nequeant. Et cum in acie 1000. virum: 49. à fronte, 20. à latere

tere ponantur, eadem ratione 3000. disponenda erunt, quæ in classes 37. diuisa, 18. militem quælibet continebit. Quod si 20. classes lanceatorum hostibus resistere valent, reliquæ superfluæ erũt, & in alia loca commode transferri poterunt. Romani apprime gnari, quid armorum præstantia, quid exacta disciplina militaris ad victoriam conferat, multis constrictis agminibus (pro ratione eius temporis) pugnabant, eorumque beneficio numerosissimos exercitus fuderunt, nec ordinẽ mutarunt, etsi hostis eadem qua illi aciei dispositione contra illos procederet. Liuius Romanorum & Latinorum rebellium aciem describens tria agmina 15. ordinum vtrosque habuisse dicit. Frontinus Legiones Pompeii in campis Pharsalicis in 3. quoque acies, quarum singulæ denos ordines haberent in latitudinem distribuit, in qua pugna non vi, sed arte Pompeius à Cæsare victus fuit, lateribus aciei equitatu denudatis. Antioch⁹ in Asia cum Romanis manus conserturus, Hannibalem, cui artes Romanæ optime cognitæ & perspectæ erant, consultorem habuit, cuius suasu 16. hastatorum millia in vnam phalangẽ collocata, & in 32. ordines distributa fuerunt, hæc quidẽ coarctatio non improbanda fuit, licet illa phalãx fugatis leuioris armaturæ militibus & curribus falcatis ingruentib. rupta fuerit (cui malo obuiari quiuisset si ea militum copia nõ in vno agmine pugnasset, sed in plura distributa fuisset) improbatur tamen nimia phalangis longitudo, quod medii extrema cornua prospicere & contemplari nequiuerint. Cæsar hoc errore lapsus, in maximum discrimen se incidisse ostendit, siquidem vnus toti exercitui, denegata prospicien-

*lib. 8.*

*lib. 2. c. 3.*

*Liu. libr. 27.*

di in omnes angulos facultate, imperare nequiuerit. Accidit tamen hic error Cæsari nō propter nimiam aciei longitudinem, sed quod pugnæ locus inæqualis, collibus vallibusque interruptus esset. Acies igitur non est longius extendenda, quam à duce qui medium occupat locum, omnes eius anguli & latera oculis contemplari, & perlustrari possint, nisi situs loci ad pugnam destinati impedimento fiet. Nec curanda hostium ingruétium multitudo, qua nostros à latere circumdare possit, siquidem huic malo parata sunt remedia, de quibus infra latius dicendum erit.

Ad magnitudinem seu vastitatem acierū quod attinet, non Romanorum quidem ordo imitandus, sed consuetudo longissimo tempore obseruata à ducibus præstantissimis, qui copias per interualla disponere soliti sunt, retinenda videtur. Igitur contra Turcarum aciem inermem & vastuosam multo longiora, quam latiora agmina constituenda censemus. à fronte plures, à latere pauciores pugnent. Nec quadratura vel soli, vel armatorum consideretur. In Belgio vbi exercitus raro 15. vel 20. millia hominum excedunt, agmina 500. lanceatis, vel equitibus constant, totidemq; in Hungaria contra Turcarū aciem 6. vel 8000. personis refertam sufficient, maxime cum non Romano more, vna acie, sed distinctis per interualla agminibus pugnam ineamus, quæ omnia re ita postulante in pugnam educi possunt. Verum quæ nostra sit intentio, ex iis quæ de varietate armorum dicturi sumus, magis apparebit.

ARMO-

## *ARMORVM IN ACIE DISTRIBVtio quoad ſitum.*

QVÆRITVR quæ arma in mediam aciē, quæ in cornua, & alas ſint reiicienda, qua in re ꝑ loci & ſitus ratione & commoditate diuerſa ſtratagemata adhibentur, & pars principalis exercitus varie diſtribuitur. Peditatus militiæ neruus precipuus ſępius in cornua: equitatus vero in mediam aciem ponitur, eaque diſtributio, tum in fronte, tum in lateribus variari & immutari ſolet: Vna tamen penes omnes certa conſtat regula; grauioris armaturæ militem, in quo vis & robur præcipuum ad oppugnandum hoſtem cōſiſtit, in mediam aciem diſponendum, quod ibidē hoſtibus plus quam alibi nocere poſſit, quod munitus ſit à latere, vbi pedites plus quam alibi ab equitatu ſibi timent.

Denique quod firmius ſubſiſtere, & minus facile moueri & diſturbari, fortiuſque propter coniunctionem, reſiſtere valeat, ſi forte leuioris armaturæ milites à latere eius abſcedant. Hi enim vt ſeſe offert occaſio, vel in hoſtem prorumpunt vltro, vel eius impetum ſuſtinent, & propter agilitatem corporis, volatiles dicuntur. Pro armaturæ igitur vel grauitate vel leuitate & mobilitate aciei ſitus conſiderandus, & partes grauiores ſemper propius ad mediam aciem collocandæ: tum ita ſunt copiæ & turmæ diſtribuendæ, vt quælibet ſuas vices in pugnando obeat. Pedites in mediam aciem, equites in cornua & latera ponantur, pro ſitus tamen ratione, & propter machinas ſæpius pedeſtres quædam copiæ in lateribus diſtribuē-

dæ ſunt: peditatus extremæ partes muniri debẽt lancеariis, & qui miſſilia eiaculantur, ſagitariis nimirum, Bombardariis, atque Moſquettariis: cõtra Turcas Lancearii commodiſſime in pugnam producuntur, quod eorum latera bene munita à frõte nihil eis periculi imminere videatur. Idem ordo in equitatu ſeruãdus, equites Germani, & qui thoracibus ferreis induuntur cum grauioribus armis vtantur, & facilius ſubſiſtere poſſint, proxime peditibus adiungentur, vltra hos Lancearii ſubſiſtent, prioribus leuiores & mobiliores: Apti tamen ad hoſtes aggrediendos, & eorũ impetum ſuſcipiendum. Extremum agmen pyrabolarii atque ſagittarii defendent, qui neque ad propellẽdos aduerſarios, neque ad excipiendam vim hoſtilem armis muniti, & inſtructi ſunt, eorũ opera in excurrendo, & hoſtem à latere atque eminus impediendo, & profligando conſiſtit, plus terroris quam roboris habent: Ideoque Tartaris vtiliſſime obiiciuntur, & opponuntur. Hinc apparet Hungarorũ, qui lanceis vtuntur, error haud vulgaris in pugna ad Agriam commiſſus, vbi contra omnium prudentum conſilium atque iudicium medium in acie locum ſibi popoſcerunt, & ſuſtinere voluerunt: quo non ſolum in rationes, modo adductas, grauiter impegerunt, ſed à priſtino ſuo valore protinus deſciuerunt. Carolus Quintus contra Solimannum bellum geſturus copias in Auſtria eadem forma in aciem diſpoſuit, qua contra tam potentem hoſtem vti decreuerat, tormentis maioribus, tanquam firmo quodam aggere, militiã circumdedit, & communiuit, verum Hungari indignum rati, eiuſmodi munimẽti genere

*1530. P. Iouius lib. 30.*

nere ſe defendi, machinarum ſepto includi recuſarunt, copiaſq; ſuas in duas alas extenderunt, & explicarunt. Neque in hac noſtra diſtributione iure conqueri poſſunt, quod maioribus periculis ſint oppoſiti, quod ab vtroque latere equites pyrabolarii eos defendant, licet charitas erga patriá eis præcipuum belli onus imponat, tum quod periculum hoc, cum iiſdem, quibus hoſtes armis vtuntur, citra grauem Hungariæ ignominiam detrectare & ſubterfugere vix poſſint.

## *QVOMODO AMPLIVS contra hoſtem procedendum.*

HIc quid ordo probe obſeruatus, conducat, & in bello valeat, ex ipſo vſu apparet: vbi primum ſingulorum armorum excellentia: Deinde num præſtet in hoſtem impetum facere, vel eiuſdem excipere: tum quibus armis pugnæ initium fiat: Quomodo victoria ſit proſequẽda: Quo ordine in clade exercitus in tutum deducendus ſit, & laborantibus auxilium ferendum: Quomodo latera munienda: tandem quem locum in acie ipſi duces capeſſere debeant, & quod ipſorum ſit officium conſiderandum venit.

## *DE ARMORVM VSV & excellentia.*

HÆc cognitio adeo neceſſaria eſt, vt ea neglecta omnis armorum vſus inanis & vanus ſit futurus. Inter omnia armorum genera præſtãtiſſimæ ſunt haſtæ illæ prælongæ, quas Macedones ſariſſas appellaſſe creditur, Et merito in,

illis aciei neruus in ſtatariis pugnis conſiſtere cẽſetur, ſiquidem milites qui iis pugnant, peditibus & equitibus pariter reſiſtere valent, cum in adoriundo ita conglobantur, vt prima militum ſeries, quinque cuſpidum ordinibus defendatur. Econtra ſi in eos impetus fiat, nõ modo quinque priores ordines ſuccurrunt, ſed plures alii: plerũque tamẽ ſex proximę ſeries, quæ prioribus quinque iungũtur, eodem tempore reſiſtere poſſunt. Vnde neceſſario in quouis haſtatorum agmine vndecim ſeries & ordines requiruntur.

Cum hunc in modum coarctantur, & reſtringuntur milites, pro indicio habetur audaciæ ac feruoris in reſiſtendo & oppugnando vehementioris: contra ordinum relaxatio & dilatatio, terrorem, conſternationem, & fugæ meditationem indicat, non ſolum in lancearius, ſed in omnibus aliis copiis. In primis vero ſi in locis interruptis, aut ſaxis vel foſſis impeditis prælium contingat. Nocte, propter longitudinem, haſtæ difficilime explicari, & tractari poſſunt, vnde facilius quoq; diſturbantur. Perſeus optatam quandam pugnãdi occaſionem elabi paſſus eſt, quod in ſitu inæquali exercitus ſubſiſteret, vbi phalangem haſtatorum extendere nequibat, quæ, vt dicit Liuius, propter minimas quaſuis ſitus incommoditates inutilis redditur. Et paulo poſt ſubiungit: Cladis ſuperioris cauſſam manifeſtiorem nullam aliam exſtitiſſe, quam quod eodem momento pluribus in locis pugnæ initium factum eſſet, vnde phalãx perturbari & proſterni cæperit, cuius robur inuictum & intolerabile alias maneat, cum ſtricte obſeruantur ordines, & dẽſæ ſtringuntur lanceę.

*Liu. l. 34.*

Quod

Quod ſi partes eius ſingulas aggrediaris, vel à latere aut à tergo periculum quoddam naſcatur, facile turbatur & profligatur: Romani non aperta fronte phalangem adoriebantur, ſed iteratis vicibus impetus in eam faciebant vbi minus videbatur valida, tum latera ſæpius & vehementiori vi oppetebant, quod illibi facilius labefactari & ordines diuelli poſſent. Sin phalangem à frōte adorti fuiſſent, & militem militi oppoſuiſſent, ipſi haſtarum ſpiculis ſeſe intruſiſſent, & inuoluiſſent, nec impetũ aciei tam bene inſtructæ ſuſtinuiſſent. Liuius dicit Romanos, quo minus in vrbem quandam per diſiectam muri partem penetrarint, à lanceatis qui ad foramen muri fortiter & immoti conſtiterant, impeditos fuiſſe, cum hos tueretur ab vtroq; latere pars muri ſuperſtes & in anguſtiis certamen fieret, vbi ordines ex impetu ingredientium turbari nequeunt. Hinc vſum haſtatorum conſpicimus; qui pari & graui motu tum ab vtroq; latere probe muniti incedere debent, cauendum etiam ne frons aciei latior ſit, quam vt æqualiter milites contra diuerſos hoſtium impetus procedere valeant, ſed ita conſtituatur, vt Dux, qui in medio conſiſtit in illa longitudine ad omnes caſus ſuis adeſſe, & in omnibus locis conſilio & auxilio laborantes iuuare, eoſq; ſapienter & cum iudicio regere poſſit. Præſtat igitur numeroſum exercitum in plura agmina, interiectis interuallis diſtinguere, vt hoſti inſecutio cum maioribus copiis difficilior, cum minoribus perículoſior exiſtat, ſiquidem ab vtroq; latere Moſcetariorum, & tormentariorum cuneis ſeſe immiſcent, & im-

*lib. 22.*

plicant, à quibus eminus plura damna accipient, quam ab haſtatis, qui horum terga ab incurſionibus equitum defendunt. Equites autem à phalange ſemper abhorrent, niſi circumdare, & à tergo, vt ordines turbent, eam aggredi poſſint. Adde, quod nullũ tam præſtans armaturę genus reperiatur, quibus in phalangem penetrari & inuadi queat, dummodo firma illa & ſtabilis ſubſiſtat, nec crebriori motu occaſionem præbeat, vt à latere turbetur. Hac in parte in exẽplis ſuperius allegatis, erratum fuit: Ad Rauẽnam & Carminolam idem contigit.

*Guicc. lib. 10.*

Concludo igitur ex vtilitate haſtatorum neceſſario quandã exercitus, qui in Hungariã mittitur, partem hoc armorum genere inſtruendã eſſe, etſi omnes ferreos thoraces non habeant, inſeri tamen inter armatorum ordines commode poterunt: Tranſyluanus eorum opera inprimis indiget, cum peditatu Germano deſtituatur, in cuius locum Siculos ſibi ſubditos haſtis inſtruat ad 18. vel 10. millia, cũ robuſto corpore, & ingenio non inepto præditi ſint, qui ſi haſtis pugnare aſſueſcant, & arte in hoſtem ducantur, facile vim Turcicam reprimere, & eludere poterunt. Mediæ longitudinis haſtæ & arma, ſecures ſc. Gæſa & Spari, tunc multiplicem vſum in militia habent, cum ſariſſæ minus commodæ exiſtunt: vbi tormentarii ad velitationes emittuntur, nonnulli qui his armis inſtructi ſunt, eis adduntur, vt illis pugnantib. hi excubias agant, & ſuppetias ferant: Quin & haſtati quidam ex horum numero expreſſe & ſtudio tormentariis adiunguntur, vt latera eorum tueantur: Tum ſigna

atq;

atque vexilla plerumque hi comitantur & circumstipant, in eum videlicet finem, vt cum primę sarissarum stationes perruptę sunt, cum armis breuioribus, & agilioribus commode vlterius penetrari possit: ad nocturnas impressiones, vt & in locis inæqualibus, interruptisque, in oppugnationibus difficilioribus, tum etiam ad præcauenda & auertenda damna atque pericula, quæ ab ictibus machinarum metuuntur, plurimum vtilitatis conferunt, hastas longiores atque sarissas commoditate superant. Qui his armis pugnant milites, coniuncti atque permixti cum equitatu, postquam impetus factus est, vel in loco pugna cōmittitur, vbi equi minus dextre regi queunt, non leue momentum ad victoriam contulerunt: huius stratagematis primi authores atq; inuentores exstiterunt Romani, qui à tergo equorum dorsis semper ferebant, iuuenes dexteritate & agilitate præstantes, in hoc militię genere apprime exercitatos: Cęsar hac ratione acie instructa cum 1000. suorũ 7000. Pompeianorum equitum in lato campo fudit. Ariouisto 6. millia Germanorum equitum erant, totidemque numero pedites velocissimi ac fortissimi: quos ex omni copia singuli singulos suę salutis caussa delegerant, cum his in præliis versabantur: ad hos equites sese recipiebant: hi si quid erat durius, concurrebant: si quo longius erat prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, vt iubis equorum subleuati, cursum adæquarent; horum opera, plurima facinora Ariouistus edidit. Sueui in aspero quodã prælio, relictis equis,

*Guicc. lib. 28.*

*Liu. l. 16. Val. Max. l. 2. c. 1.*

*Bel. ciu. lib. 3.*

*Bel. Gal. l. 1. Liu. lib. 32.*

pedites pugnam inierunt, Romanis superiores exstiterunt. Simile quippiam in Macedonia iisdẽ contigit, vbi equitibus permixti pugnarunt pedites, qui hostium equis vngulas præsciderunt. In Hungaria Vladislaus prospero successu cõtra Turcas hoc certaminis genere vsus est, verum id casu potius, quam certo consilio factum, siquidem equitatus hostilis in loco incommodo substiterat. Legimus quoque equitibus pedites sagittarios permixtos in aciem eductos fuisse: Licet igitur nostris quoq; stratagemata eiusmodi ad iuuandum & confirmandum equitatum inuenire & excogitare, tum præter hastatorum, & tormentariorum copias, certos quoque milites è toto exercitu deligere & conscribere, qui vna cum equis incedere, & sine timore, cum illis versari, vel hostibus saltem, vbi loci iniquitas equorum vsum & impetum vehementiorem prohibet, resistere sciant.

*1443. Bonf. lib. 26.*

*Bel. Gal. 1. lib. 7.*

Duobus supradictorum armorum generibus Turcę destituuntur: Asappii hastas quidẽ gestãt, sed sarissis breuiores, & exiguis cuspidib. munitas, quibus punctim solummodo feriunt, vnde nec hastis nostris, nec cum securibus comparari, nec iisdem resistere valent: Gladii nostri communes, stricti & longi, cum in ea pugnantium turba ad cæsim feriendum vibrari nequeant, & parum etiam contra acinaces latiores valeãt, optime ad punctim lædendum aduersarium vsurpantur, iis remotiorem hostem, qui breuiori gladio pugnat facilius & tutius ferire, vulnusque periculosius ac mortale infligere licet: Quæ omnia si probe obseruentur, licet exigui momenti videantur,

ma-

magnum tamen pondus in militia habent. Turcicę atq; Vngaricæ hastę, vbi cum impetu in hostem procurrere licet, vtilissimæ quidē sed propter longitudinem, & quod pleræque sint concauæ fragiles sunt atque infirmæ. In locis parum impeditis & interruptis, vbi vehemēti cursu impetum eques facere nequit, plane inutiles existunt. Arma quibus eminus hostem oppugnamus, omneq; genus missile, nocte & in tenebris plane nullum vsum habet, quod meta proposita quo ictum dirigimus, perspici nequeat. Paulus Æmilius difficilem quendam transitum, vbi legio propter angustiā loci inutilis videbatur, occupaturus, nocte id aggressus est, quod hostem missilibus potius, quam Romanos instructum & in eo armorum genere probe exercitatum sciret, in tenebris autem iactus & ictus incertus est, & nusquam certo dirigi potest. Sed alio quoque defectu hoc armaturæ genus laborat, quod pedites in planitie & spatioso campo hastatorum subsidio, & auxilio destituti, ne leuissimo quidē equitatui resistere valeant, carēt enim, quod ingruentium equitum insultibus opponant, vnde facillime disturbantur. Optimum ad hos fundēdos remedium exstat, vt quam vehementissime vrgeantur, & in eorū ordines prorumpatur, quod nō modo alias cōtra tormentarios, sed Muscetarios etiam in Belgio Hispani obseruare solent. Prima enim vice tormētis illis explosis, cum gladiis manus admouentur, illi in hostes strictis ordinibus properant, eorum ordines inuadunt, & si fieri potest, diuellere atque perrumpere tentant: Eius generis sunt arcus, bombardæ, tormenta maiora

*Liu. l. 34.*

quæ Moſcettæ vocantur, & æneæ machinæ ſeu catapultæ. Poſtquam bombardæ & torméta inuenta ſunt, arcuum vſus deſiit, & parũ apud nos amplius curantur: In bello Hungarico Tartari vt plurimum illis vtuntur, leuiter enim armati, & ipſorum equi, velociſſimi licet, propter debilitatem tamen ad faciendum impetum minus idonei, ſolummodo ad deuaſtandam regionem, impediendos commeatus, & ſimulandam circumuentionem apti ſunt, vnde noſtros aliter oppugnare cum nequeant; hoc genus miſſile vſurpãt, quod plus terroris quam periculi adfert, qui illi minus ſunt aſſueti, optime equites bombardarii illis obiiciuntur.

Sclopetorum autem tria genera ſunt, pro diuerſa magnitudine diſtincta, quędã minora ſunt Italis piſtolæ, alia media, iiſdem archebuſi, denique maiora quædam, vulgo Moſquettæ dicta, quorum hæc omnium maxima ſunt, quæ manu tractari & explodi poſſunt. Horum armorum magna eſt differentia, non inter ſe modo, ſed etiam ratione vſus, in quem adhibentur, alio enim modo ad venationem & inimicitiam priuatam, alio ad bellum inſtruuntur, & præparantur. Ad primum, ſumendus eſt puluis nitratus, qui bonus ſit & iuſta proportione probe infectus, paratuſque: ad ſecundum, qui munitionum intermedius dicitur: Horum impletio, primis eiaculationibus exceptis, aut non proportionata eſt, eiecto ſæpius fruſtra puluere, aut non ſatis glande ſua conferta & coarctata. Vnde ſummo ſtudio cauendum eſt, ne primæ globorum emiſſiones ſint fruſtraneę, aiunt enim

Mo-

Mosquettum in velitatione conficere spatium 200. passuum, sicut & Sclopetum, quod inimicitiæ causa gestatur: & Sclopetum militis, quantum bombarda seu pistola inimicitiæ, 80. nempe passuum quorum quilibet 5. pedes in dimensione habet. Bombarda v. militis omnino nullius est momenti, nisi adurat & consumat, suumque conficiat ictum, proinde non nisi velut ad hostile pectus admotam, explodendam volunt. Hinc notētur sequentes obseruationes: Manuariis tormentis seu sclopis equites qui ferreis thoracibus armantur, plerumque vti solent, iuramento hi adstringendi sunt, ne citius explodant, quam in hostē recta ictum direxerint, & de eo vulnerando dubitare nequeant: Lanceæ igitur impetus prius expectandus, quo facto, vel hoste quam proxime imminente feriendus est; Hoc armorum genus ad resistendum & impetū excipiendum, fortiterque stationem tuendam, quam ad aliam in acie impressionem faciendam accommodatius est, vnde ordines eorum arcte & confertim consistere debent. Apparet etiam quam imperite & negligenter officio suo fungātur, qui cum primæ stationes exploserunt, non expectant quo ordo eos quoque tangat, vel in aerem, vel in socios, vel procul ab hoste explodunt, quæ negligentia & imperitia sæuerissime inhibenda, & castiganda est: Gallici quoque thoraces, quam Germanici præstantiores sunt, & facilius ictum scloporum longiorū eludunt: Quin & magnum inter vtrosque equites thoracatos discrimen adparet. Gallus vnico tantum seruo stipatus, in militiam proficiscitur, Germanus

contra non duobus equis, pro se & seruo, sæpius ne octo, ne decem quidem contẽtus ingens seruorum famulitium post se trahit. Ea res abusum habet manifestissimum & periculosissimum, ob plures caussas. Prima est, quod habita lustratione, quæ ab initio tantum, & sub finem expeditionis fieri cõsueuit, multi ex seruis illis desiderãtur, siue quod demissi sint, siue quod ficta nomina gesserint, & suppositi fuerint: Secunda est: quod in tanto numero multi inueniuntur equi strigosi, & ad bellũ inutilissimi. Tertia est: quod turmæ ex vilissimis hominibus, seruis & stabulariis, qui ad bellum ineptissimi sunt, complẽtur: vnde mirum nemini videri debet, si eos euentus expeditiones nostræ minime nanciscantur, quos speramus ex eiusmodi apparatu, qui cum in nobilibus & strenuis viris consisteret, eorumq; virtus, vel pars saltem eorum, præstantiæ armorum corresponderet, quamuis velitum etiam immensam multitudinem, vt Turcica plerumque est, excipere, & reprimere valeret. Cum enim cominus manus conserendæ sunt, harpæ quocunque feriunt corpus ferro munitum offendũt, enses vero inermia Turcarum pectora, eaque remotiora vbique penetrant, perforantque, qui tamen in tanta cinguli, quo lateri aptãtur, angustia à multis difficulter admodum euaginari possunt, eo meliori conditione Gallorum thoracati, propter veruta quę gestant, existunt. Bombardę longiores, quas archebugi Itali vocant, leuissima arma sunt, quib. equites, atq; pedites vtuntur, pedites eum in acie locum tenere solent, vbi plus dexteritatis & agilitatis requirit̃, in cãpo aperto equitatui, &

hasta-

haſtatis peditib. reſiſtere nequeunt, niſi alio munimēto tuti reddātur, vnde haſtati plerumq; eis addūtur, vel ad horū latera collocant̃. idq; duab. fere rationib. ſiquidē quinq; vel ſeptē primi ordines, quot nimirū haſta tegere & defendere poteſt, haſtatis nō indigēt, cum firmiter contra oppoſitas hoſtiū turmas conſiſtant nec magis q̃ illa moueantur, licet inter dimicandum quidam immutari, & alii in ſociorum locum ſuccedere ſoleant: hi proprie latus agminis vocantur, alii brachia dicuntur, quod manuum & brachiorum inſtar à cohorte dependeant, & nunc hic, nunc illic hoſtem lædant, in defeſſorum locum recentiores, & qui viribus integri ſunt, ſuccedunt. Bombardariorum igitur particulares quædam cohortes haberi ſolent, iiſque haſtati quidam adduntur, vulgo copiæ perditæ dicuntur, quod ſæpius maximis periculis obiiciantur, & capiendis foſſis, rupibus, vineis, vel aliis eiuſmodi locis, vnde hoſti plus damni inferri poſſit, adhibeantur.

Equites ſclopetarii veterum ſagittariorum vicem ſuſtinent: hi eminus hoſtes lædunt, vnde extra reliquam aciem collocandi ſunt, neque in vno loco, nec firmiter ſubſiſtunt, nec impetum facere, nec ſuſtinere, ſuis laborantibus difficulter ſubſidio accurrere poſſunt, quin eoſdem quoque lędant, ſiquidem ictus bombardæ, ab equite in primis factus, incertus eſt & fallax: quod igitur potiſſimum hoc armorum genus habet, in primo pugnæ initio conſpicitur, & plurimū valet. Cum vero in eos ab hoſte impetus fiat recedere, & periculo ſe ſubducere poſſunt, illorum officium p̄cipuum & fere primum eſt, vt latus hoſtile oppugnent, ſuorum vero latera defendant: nec certis

ordinibus in acie diſtinguuntur, cum errabundi & volatiles ſint, nec aſſueti ad vim atque impetũ hoſtilem ſuſtinendum, ſed vt haſtati turmatim & cateruatim incedunt: commodiſſime Tartaris opponuntur quos propius, quam hi ſagittis ſuis, attingere poſſunt, maxime ſi bombardæ ſint aliquanto maiores, cuiuſmodi Itali & Wallones geſtant, Germanorũ vero manuaria tormẽta Gallica (piſtolę nominantur) minus apta videtur. Moſquettum propter grauitatem minus dextre & agiliter tractari poteſt, longe omnium remotiſſime ferit, vnde locus illis, qui hoc armorum genere pugnant remotior ab impetu aduerſariorũ conceditur, plerumque peditum cohortibus inſeruntur, & eorum tergo annectuntur. Hi bombardarios, qui ab haſtatorum dependent laterib. defendunt & forficem efficiunt. Quidam Moſquettariorũ, vt & ſclopetariorũ ordines hinc inde oberrare, & prout commodũ eis videtur, vel à tergo vel à fronte hoſti nocere ſolent. Ianizaris bombardarii non recte opponũtur, ſed Moſcetarii perfectiores ſunt, quod remotius feriant.

Tormenta & machinæ in campo ſpatioſo ſubito impediũtur ab incurſionib. quo minus prę ter primum ictum ſæpius in hoſtem explodãtur, plus terroris quam damni atq; periculi inferunt, vt in clade Ludouici animaduerſum fuit, noſtris timore & fumo potius, quam glandibus perterritis. Huc vẽti commoditas, recte obſeruata, plurimum conducit. Non ſolum autem propter machinarũ defectus & imperfectiones ictus ſæpius fruſtrantur, verum ẽt propter diſtantiam ſcopi & metæ, ad quam diriguntur, cum enim non ſemp

æqua-

æquales ſint planities, nec eædem hominum ſtaturæ, facilime, vel nimis alte vltra capita eorum quos ferire debebant, glandes eiacularunt, vel nimis remiſſe, antequam metam attingant ad terrã deprimuntur, iterumque magno interpoſito ſpacio reſultant.

Cum primi ictus perfecti ſunt, leuiter armati & velites emittuntur, vt reiiciant eos, qui machinas occupare tentant, vnde harum vſus plane ceſſat, ſiquidem amici cum hoſtibus permixti internoſci & diſtingui nequeũt, niſi forte in loco eminenti, vel munito vndique poſitæ ſint, vel aquarum aut locorum interruptorum adminiculo ab hoſtium incurſionibus defendantur: ad Rauennam Galli hoc medio victoria potiti ſunt. Solent etiã aggeribus muniri, eiſque peditum cohortes validæ adduntur, in mediam aciem plerumque collocãtur peditatui vicinæ: à latere autẽ locus eminens & natura munitus pro eis deligendus eſt, vel is propugnaculis & peditum cohortibus muniendus, vt contra equitatum hoſtilem tutæ conſiſtant. Hic ordo in noſtra acie in primis cõſpicit͂.

*Gvicci. lib.10.*

## *VTRVM PRIMVM AGGREDI hoſtem, vel eius impetum ſuſtinere præſtet.*

DVo quondam Romanorum Conſules pugnã inituri periculoſiſſimã diuerſa plane certaminis ratione in debellãdo & aggrediũdo hoſte vſi ſunt, alter militibus ſuis edixit, vt ipſi ſuſtinerẽt hoſtis impetũ, quo primo aggreſſu fortiter reiecto & eluſo, futurũ ſperabat, vt paulatim ab ardore

*Secret. l.3. c.45. 4.6. 63.*

& furore vehementiori iidem remitterent, animumque ſenſim deſponderent, faciliuſque in fugam agerentur.

Quod conſilium ex ſententia ei ceſſit, victoriaque potitus eſt. Alter vero quanta fieri poſſet vehementia atque audacia maiori ſuos in obiectá hoſtium aciem impreſſionem facere iuſſit. Sed hoſte inferior hic exſtitit, victuſque ac cæſus fuit, nec mirum: ſiquidem celeriter & feſtinanter incedentes tam probe ordines ſeruare, pedem in conſtituto loco firmare, greſſumque ſiſtere, & mutua conferre auxilia nequeunt, quam ii ſolét, qui intra ſtationes ſuas permanent. Huic accedit, quod commoditates, quibus hoſte exiſtunt ſuperiores, negligunt & deſerunt, aduerſarios in locis oportunis, & qui ipſorum commoditatibus ſeruiunt, in quibus haud ſuperari & vinci poſſint, offendunt. Denique ſe ſuoſque temere machinarum ac tormentorum ictibus obiiciunt, & manifeſto diſcrimini exponunt. Nec ea feſtinatio alium fructum habet, quam vt vanam fortitudinis & audaciæ oſtentationem ferat, quo parum mouebuntur milites, quos Duces ſtrenui iam antea certiores reddidere moram longiorem non ex timore proficiſci, ſed maturo conſilio hoſtem ea ratione vincere conſtitutum eſſe. ſane milites de hoſtium pugnandi & belligerandi modo diligenter edocendi & inſtituẽdi ſunt, ne ſi quid forte noui interueniat cõfuſio in acie oriatur, cuiuſmodi ſunt clamores, vlulatus & ſaltus, aliaque id generis vaniſſima, quæ vt Mallius dicebat ipſis hoſtibus plurimum detrimenti afferunt cum primo impetu fortiter repelluntur. Volſcos in aciem curren-

*Liu. l. 28.*

*Front. l. 2. c. 4.*

currentes Romani pede firmo exceperunt anhelantes, eosq; fugarunt. Hoc vti stratagemate in campis Pharsalicis Pompeius cõstituerat, sed studio suos in hostem Cæsar properare, & in medio cursu, ad recipiendum anhelitũ, subsistere iussit. Animaduertendum igitur vbi hostiũ robur præcipuum in primo impetu consistere nouimus, cõmodissime adorientem excipiamus, non sine spe victoriæ, vt plura exempla testãtur: Quin & cum Turcis manus conserturi haud parum momenti hic resistendi modus ad victoriam habiturus est, sed contrariam rationem nostri obseruãt, plus fiduciæ in potentia, quam in arte collocantes, vnde tot insignes in Hũgaria strages, Christianis illatæ, numerantur. Ad Nicopolim contentio inter ordines de adoriundo hoste mora, cladis non minima caussa fuit. Ad Varnam in locis incommodis exercitus contra ducum Imperiũ hostes aggressus est. Ad Mohatz, nulla necessitate vrgente, milites impetum in hostem fecerunt, eundẽ in loca Turcis quam Christianis oportuniora, structasq; insidias, insecuti sunt.

*Bell. ciuil. l. 3.* *Front. 16.* *1393.* *1444.* *1526.*

Num quid horum ad Agriam proxime elapso anno commissum fuerit, historia suo loco, suoq; tempore aperiet. Certa nobis & indubitata constaret victoria si eadem industria in hostis naturam, fraudes, & astutiam vt ille in nostros solet actiones, inquireremus, optime nouit impatientiã nostram, ideoque pugnandi occasionem præbet, nec tamen copias promouet, sed vbi pugnæ desiderio nostros æstuare cognouit, in prælium descendit, certa victoriæ spe nixus vt exempla superius adducta declarant.

*1596.*

Pugnandi igitur ratio & methodus immutanda cogendusque hostis vt in locis, quæ commodiora nobis videntur ipse nos adoriatur, quod facile obtineri potest, vrbium vel propugnaculorum præcipuorum obsidionibus, vel vbi propius ad ipsum accedimus, nec vnquam è conspectu ipsius discedimus, donec pressus penuria vel manus conserere, vel copias reducere cogatur, vel arrepta alia quapiam peroportuna pugnandi occasione, quæ nõnunquam sese obferre solet. Neq; velitationes maiores ineundæ, in quibus laborãtibus assidua mittantur præsidia: siquidem Turcæ hoc certaminis genere longe nostros superãt. Quin potius iũctis virib. iisq; in sua agmina recte distributis, hostẽ agrediemur, vnde aciei forma immutata, alius victoriȩ & p̄lii successus sequet̃.

## *QVOMODO PRAELIVM sit ineundum.*

PVGNÆ initium leuioris armaturæ milites faciunt, qui eminus hostem petunt, vbi tormẽta sunt explosa, sclopetariorum turmæ emittuntur, vt hostiũm machinas disturbent, ne damnũ nobis inferant. Idem cum hostes facere conãtur, leuia certamina & velitationes oriuntur: Eodemque tempore ex alis equites arcularii seu tormentarii prorumpunt, quo latera & cornua hostium infestent: sæpius hi recedunt & à tergo impetum facere tentant, vt hostium ordines turbẽt. Quod si his auxilium feratur, vel obiiciantur inæqualis armaturæ milites quibus resistere diffidant, paulatim recedere, & priorem pugnæ locum capere conuenit. Sic alliciuntur hostes, vt insistant retrocedentibus, donec vndiquaq; pugnæ initium

fiat,

fiat, ſiquidem hoſtibus ſemper recentes copiæ auxiliares aduolant, augeturque pugnantium numerus, quos noſtra acies excipit, quæ tamen non ſemper integra pugnat, ſed pars eius ſæpius certamen init. Multi hoc ſtratagemate vſi ſunt, Scipio neruum exercitus in vno cornu collocarat, quo in pugnam educto, alterum debilius quietum tenuit. Exercitus hoſtilis parte fugata, ambo cornua ad reliquos deuincendos coniunxit.

Alia vice robur militiæ in duo cornua diſtribuit, infirmiorem exercitus partem in mediã aciẽ coniecit, eamque validiſſimis hoſtium copiis oppoſuit, illis quieſcentibus, cornua ſua contra tergum aciei hoſtilis, vbi debilior erat eduxit, eaque parte fugata, reliquos facile ſuperauit. Alii duces aliis hoſtem vincendi modis vſi ſunt. *Front. l. 2. c. 3.*

Hoc in primis obſeruandum, vt dum agmina & turmæ promouẽtur, eadem diſtantia inuicem milites incedant: ne ſi nimium in hoſtem properent vel in denſitatem inter equitandum contrahantur, & alter alterũ præcedere contendat, confuſio in ordinibus oriatur, vnde non leuia damna inferri ſolent: priori modo, terminos à ducib. pręſcriptos milites trãſeũt, nec ab officiariis amplius regi, nec pſidia laborantib. ferri, nec errores cognoſci, ac priuſquam in immẽſum creſcãt, corrigi queũt. Inter equitãdo poſtea ordo eorũ, q ad ſubſidia ferẽda cõſtituti erãt turbat̃ & latera noſtrorum & vicinorũ agminũ denudantur, certiſque interuallis aperiuntur, vt hoſtiũ incurſioni pateãt denique occaſio datur vt eodem in loco plurima agmina aggrediundo impingant, quod vt ſemper

periculosissimum,ita maxime vitandum,vbi cum immenso hostium exercitu congrediundum,qui quoad fieri potest,late distractis copiis oppugnari debet. Hunc errorem Aladanus in Seghedinési clade commisit, facto impetu cum duobus equitum turmis, in immensum quoddam Turcarum agmen,quo cæso,fugientes Christiani insecuti sunt,tunc ad prædas conuersi occisos spoliare,& exuere cæperunt. sic palantes & nullo ordine dispersos duæ Turcarum alæ, quæ integræ permanserant,aggressi, eximia strage eos affecerunt.

*Hortens. 1552.*

Hæc duces ipsi noscere debent,siquidem belli Imperator non vbiuis locorum subsistere, & sigillatim quosuis instruere potest. Ex horum imperitia & culpa,confusiones,clades,& fugæ militum oriuntur, quæ Imperatoribus plerumq; adtribui solent,cum fugarum principia vt plurimũ lateãt. Præter reliquos errores in Agriensi pugna à ducibus admissos, hi à viris belli peritis notantur;quod exercitus noster cum superatis paludibus hostem aggredi vellet,dextrum cornu, non recta in oppositum hostium cornu sinistrum impetum fecerit, sed versus dextrum sese conuerterit. Contra vero sinistrum Christianorum cornu in Turcarum cornu sinistrum mouerit,atque adeo in medio itinere obuiam sibi facti inuicem, crucis figuram incedendo effecerint,ordinesque interequitando turbarint. Biduo antequam hoc contigit,in alta quadam ripa Turcæ fluuii vadum quærebant,nec retrocedere poterant propter sociorum multitudinem, qui eos premebant à tergo,ne procederent vlterius,Hungari quidam eis impe-

impedimento erant, qui transitum tuebantur. Post hos Germani quidā equites excubias agebant, qui non modo in vanum manuaria sua tormenta in hostem exploserunt, sed multos etiam ex Haduccis vulnerarūt, atque adeo triplici culpa lapsi, maiora damna amicis quam hostibus intulerunt, quod si alibi hostes fluuii transitum, quem sedulo inuestigabant, reperiissent, actum sine dubio de omnibus iis copiis fuisset. Priori tamen casu, facultate vtēdi oblata occasione, posteriori vero peritia & scientia destituti fuerunt.

## *HOSTI FVGIENTI QVOMODO insistendum.*

HOSTI fugienti aureum pontem struendū nonnulli iudicarunt, quorum opinioni repugnare videtur vulgo in bellis recepta regula, victoria vtendum esse, nec hosti tempus ad animum resumendum viresque recolligendas concedendum. Hæc duo vt concilientur inuicē, fugæ distinctio facienda: Vel enim hostis integras adhuc & incorruptas copias, armis probe instructas sub signis reducit, & in tutum collocare tentat, vel aperta fuga desertis ordinibus, & signis relictis, armisq; abiectis tergum vertit: qui priores intercludere viamque illis præripere vellet, necessitatem pugnādi, & sese defendendi imponeret, siquidem armati id facere possint. Non igitur impediendi sed euadendi commoditas libera eis relinquenda, quin potius tanta vehemētia iidem vrgēdi sunt, vt in fugam solutam auertantur, quo impetrato secure ipsis via præcludi potest, vt maiori strage afficiantur. Hanc opinio-

*Guicci. lib. 2.*

*lib.3.c.21.* nem Vegetius & Scipio probant, iter ſc.fugientibus hoſtib.non obſtruēdum, per ꝙ fugere deſtinarant, ſi enim apertum illud & liberū conſpiciant, fugę deſideriū omnes inuadit: ſemel in fugam coniecti ordines rumpunt faciliuſq; delentur: via autē impedita, cum euadere nequeāt, deſperatio animū addit pauidis, timorq; ſæpius arma miniſtrat vbi nulla ſpes ſalutis ſupereſt. Qui igitur hoſtem fugientē inſequi cogitat, primū videat neceſſe eſt, vtrū tota acies an pars eius cæſa & fuſa ſit: poſteriori caſu pars fugiens tā diu propellenda donec diſperſa vndiq; ſuos recolligere, & in ordinē reducere nequeāt: poſtea ab inſequendo retrahendi ſunt milites, vt reparatis ordinib. vel à tergo vel à latere aggrediātur eos, qui adhuc manus conferre & reſiſtere audēt. Sępius enim contigit, vt exercitus pars victa ſit, cui tamē ab alia parte victoria integra māſit. Hannibal ad Cannas Romanum equitatum fuſum, & fugatum non eſt inſecutus ſed eundem impune elabi paſſus. Recta vero in latus agminis hoſtilis inuectus, tam inſigni victoria potitus eſt. Si ad Varnam Coruinus hoc præcepto vſus eſſet penes ipſum certiſſima victoria ſtetiſſet. Quin & Ludouicus ſuperior euaſiſſet, niſi Turcarum agmē fugiens liberius, tāquam in manifeſta victoria inſectatus eſſet, cum ducenta hoſtiū millia ſupereſſent, qui nondum in aciem deſcenderant. Ad Agriam temere nonnulli duces, vt primum hoſtes tergum vertere conſpexerunt, ordines turbarunt, & immemores officii prædas agere milites permiſerunt, ſed hoc poſteriori caſu, non ſolum pars quædam, ſed vniuerſus exercitus hoſtilis

*Liuius lib.11.*

lis

lis in fugam coniectus videbatur. Nec tamen ea militib. in persequendo hoste licentia permittē-da, vt ordines plane dissoluant, velites & leuiter armati ad insequendum hostem emittendi, grauioris armaturæ milites, paulatim obseruatis ordinibus eos insequi debent, quo prioribus tutus recessus pateat. Nec tamen leuiores isti, nimis late explicandi, vel longius inuicem dispargendi sunt, nisi arma hostes abiecisse, & ordines deseruisse constet. Tunc etiam fugientibus via solo equitatu obstruēda, & late copiæ deducendæ, vt maior strages edatur. sic euitentur errores, quos vitare Vegetius iubet, existimans hostibus euadendi occasionem dari, dum recens victoria superbos & incautos victores reddit. Siquidem in insequendo maior audacia quam sollicitudo & cura viget, sed quod remissa illa securitas plena est immensi periculi: qui nihil plane timent inconsulte dispersis suis sequuntur: quod qui faciunt, quam ipsi acceperant, aduersario dare victoriam volunt.

*T. Liu. lib. 6.*

*P. Iou. lib. 29.*

*Guicc. lib. 13.*

*lib. 3. c. 25.*

*cap. 22.*

*cap. 20.*

Hæc militaria præcepta, vt & alia probe Turcæ obseruare & re exequi norunt, contenti enim secura victoria, nec spolia & prædas, nec qua clade hostis afficiatur curant, fugientes non insequuntur temere, cuius rei Varna, Mohaz & Agria testimonium perhibent. Fugam hostium & desertionem castrorum, sequitur destructio & deuastatio regionis, & locorum expugnatio, dum præ formidine cuncta trepidant, & faciliores quæuis expeditiones, difficillimæ licet, existunt: propter authoritatem qua victor pollet, qua in re vsus victoriæ consistit.

## QVOMODO IN TVTVM REducantur milites, & laborantibus auxilium feratur.

ACIEI perfectio in eo conſpicitur, cum primis turmis ſecũdæ iuſto tempore ſubſidio veniunt, & hos tertiæ deinde, in hũc vſum reſeruatæ, excipiunt. In materia fugarum duo reperio notatu digniſſima: primum quod maior plerumque conflictus, grauiuſque certamen inter paruos vel mediocres exercitus committi ſolet, quã vbi immenſa copiarum multitudo congreditur, cui maior plerumque ſtrages in fuga, quam in prælio infertur: cũ enim manus conſerendę ſunt non fugiendo, ſed in hoſtem properando, alii quidem animo confirmato incedunt, alii vero perterrti, confuſionẽ excitant facileque ſinę certamine reiiciuntur, & in fugam conuertuntur: huius mali cauſſa eſt, quod in tanta multitudine plurimi reperiuntur abiectiſſimæ ſortis homines, qui nullo imperio ſub ordinibus contineri poſſunt. Expectatio quoque primi impetus, qui ſemper vehementiſſimus eſſe, & omnium animos ſuſpenſos tenere ſolet, confuſionem cauſſare, & ordines perturbare poteſt.

Alterum eſt, quod licet in priori militum ſerie, nonnulli vacillent, & ad fugam inclinent, pedemque referre cogitent, fuga tamen plerumq; in poſteriori claſſe oritur, quibus firmiter perſiſtentibus, priores reſiſtere inuiti etiam cogũtur. Hinc concludo præcipuum belli ducis officium in eo poſitum eſſe, vt militum animos initio pugnæ probe confirmet, quo fortiter hoſti reſiſtãt,

vel

vel ſaltem audaciam firmiter in hoſtem properando ſimulent, quod in ingenti exercitu maximum põdus ad victoriam habet: vbi primus impetus feliciter ceſſit, poſteriores animum recolligunt, adeoque roborant, vt prioribus cedentibus illi horum loca ſupplere non dubitent, maxime vbi ad fortitudinem à Ducibus & officiariis fuerint adhortati, qui ſemper hac in parte ſtrenue ſuo officio, turmas obequitando, & hoſtium pugnandi modum declarando, fungi debent, ne milites nouitate aliqua forte perturbẽtur. Non modo autem in primam ſeriem optimi & præſtantiſſimi quiuis militum & officiariorũ collocandi, ſed in vltimam quoque claſſem pars eorum reſeruanda, quo illi fortiter pugnãdo reliquis exemplo ſuo prçeant, hi vero timidioribus ſpem fugæ adimant. In Romana acie, vt quiſque videbatur fortior, eo magis in nouiſſimum agmẽ reſeruabatur, primipilis exceptis, qui erãt omnium ſtrenuiſſimi. Vbi duces nec minis nec exhortationibus ſuos in hoſtem animare poſſunt, ſubſidiarios aduocare, & eorum aduentum pugnãtibus certiorem facere debent, quo citra confuſionem recedant, & recentibus pugnandi locum concedant, ne victi fugam meditari, ſed ad recipiendum anhelitum cedere videantur: Hoc ſi duces à ſuis impetrare poſſunt, non minori laude digni cenſendi, quam ſi plena victoria potiti eſſent: Hęc enim in fortunæ ludribrio conſiſtit, ad quam militum audacia, & ſtrenuitas accedit: In ducum vero virtute ſola poſitum eſt, prudentia præcauere periculum, & cladẽ euitare atq; auertere. Cum igitur hunc in modum è certamine

milites deducti sunt, vulneratos curare, & defessos recreare, tum ad repetendū prælium; & auxiliū iis q prius succurrerant, vel à frōte vel à latere ferendū superstites adhortari, & confirmare debent. Hoc vtilissime plurimis cessisse exemplum Xantippi, & Sertorii demonstrat. Subsidiariorū dux diligenter inquiret, quæ in ea parte aciei, cui ille substitutus est, gerantur, de successu prælii cū militibus, vt præsenti sint animo, communicare, reluctantes rationibus veris, vel verisimilibus refutare, & paulatim contra hostem eos incitare, hilari fronte tempus prælii exoptatum, vt virtutis suę ac fortitudinis specimina edere possint, annunciare, eosq; officii admonere: tunc firmiter coarctatis ordinibus cum graui & audaci incessu, qui magnanimitatis speciem præ se fert, proxime ad latus eorum qui recedunt, copias promouere debet, priusquam in plenam auertantur fugam, quæ vtrisque terrorem maximum solet incutere, & fugientes animum protinus despondent, ordines deserunt, nec facile ducum imperio amplius parent. Marcellus ab Hannibale cæsus & fugatus fuit, quod lente subsidio veniret laborantibus: quibus in fugam coniectis cum reliquo exercitu vim hostilem solus sustinere nequiuit. Nec ea tamen lege subsidiarii adstringendi, vt neutris præter sibi commissis auxilium ferant: Quin vbi necessitas requirit, ex consilio Imperatoris belli, vel aliorum summorum ducum, pro aciei successu alio transferri possunt subsidia. Tum infinita alia stratagemata in variandis & immutandis aciebus ipso prælio durante, nunc equitibus peditum

*Front. l. 2. c. 3.*

*Liu. l. 17.*

loca

loca capessentibus, nunc peditibus equitum vicem supplentibus, atque alia eiusmodi adhiberi possunt, quæ etsi exigui momenti esse videantur, maximum tamen pondus sæpius ad clarissimas victorias deportandas contulerunt.

## *QVOMODO ACIEI TERGVM & latera munienda.*

CVI à prima aciei fronte numerosissimus exercitus oppositus est, in maximo versatur periculo, ne à tergo quoque circumueniatur. Nam vbi ante oculos hostis versatur difficulter ad tergum vel latera respicimus, tum strepitus variique clamores quibusuis etiam fortissimis terrorem incutere solent, quilibet enim propriã salutem perpendit, eamque in fortitudine alterius positam existimat. Tum diuersæ voces nunc huc, nunc illuc milites in diuersum rapiunt, animos suspensos tenent, ordines perturbant, & fortiores etiam timidos reddunt. Cum igitur acies non semper longius produci queat, ne nimium extenuetur & debilitetur in medio varia huic inconuenienti remedia à Ducibus excogitata fuerunt. Quidam aggeres ad latera aciei ad frontem vsque erexerunt, eosque machinis impositis muniuerunt. Sylla & Cæsar sæpius hoc munimenti genere vsi sunt. Ad Agriam simile quippiam decretum, sed re minus executum fuit. Alii copiis diuisis ad vtrumque latus subsidiarios in excubias posuerunt: quidam cornua & alas in lateribus du-

*Front. l. 2. c. 3.*

*Bell. Gall. lib. 2.*

plicarunt, & plures copias, quam in media acie erant, illuc collocarunt, vt necessitate sic vrgente extendere eas & latius explicare possent. Quidam ob paucitatem militum pugnæ locum idoneum elegerunt, cuius oportunitate (vel quod præruptus esset, vel syluis, montibus, fluuiis aut paludibus consitus ac munitus) vnum è duobus laterib. à vi hostili defenderetur, quod in pugna Pharsalica, & contra Antiochum, aliosq; plurimos feliciter cessit. Qua in re sciendum machinis quibus hodie vtimur, minus commode hostem impediri, eiq; noceri posse, & primariã caussam cladis ad Rauennam acceptæ, inde demanasse. Sylla præter aggeres palos quoque terræ infigi curabat, quibus curuum falcatorum vsum hosti adimebat, relictis in acie interuallis è quibus equites & leuioris armaturæ pedites durante prælio prorumperent, eoque stratagemate exiguum licet exercitum haberet, immensum Archelai equitatum vicit. Artificia hæc curuum falcatorũ & lignorum terræ infixorum commode nostro tempore adhiberi, & merito noua excogitari debent, siquidem cum eiusmodi hoste bellum nobis gerendum, cuius potentia vires nostras longe superat. Quoties Hungaricas pugnas cum Turcis commissas altius perpendo, & mecum considero sæpius mirari soleo, artes tam parum illibi valuisse: vnicum robur & vim in præliis adhibitã fuisse, quasi brutorum instar solis viribus, nec rationibus etiam certandum nobis esset. Huniadem ac Stephanum Battorium solos reperio agminum latera carris muniuisse. Ludouico idem fuit consilium datum, & ad Agriam quoq; eius men-

*Guicc. lib. 10.*

*Laon. lib. 9.*

mentio facta, sed in effectu non fuit positum. Quin plurimi in Hungaria ludibrio harũ rerum artifices & structores habituri essent, licet nihil quicquam ad eorum rationes refutandas proferre in medium possent. Vtinam Germani artium militarium maiori cura tangerentur, quo tempori & militibus in expugnationibus parceretur: Fateor non magni momenti rem esse palos infigere, aggeresque ducere, sed cum videamus harum rerum vsum, vbi iusto tempore & locis idoneis adhibitus fuit, prospere vtentibus cessisse, à nobis tanquam ineptæ & viles minime sperni debent. Contra equitatum hostilẽ permulta sunt artificia, defensiua & offensiua, à veteribus vsurpata, nostro vero tẽpore reuocata & aucta: Tum etiam quomodo in planitie pedites contra equitatum subsistere & se defendere valeãt, noua excogitata sunt stratagemata: sed vilescunt, nisi ex improuiso arripiantur hoste nihil tale cogitante, præuisa enim minus nocent, & facile eluduntur.

## *QVOD SIT OFFICIVM DVCVM, & quem locum capessere in præliis debeant.*

PROPRIVM omnium belli ducum officium est: salutaria capere consilia: Armorum tractatio ad milites proprie spectat. Scipio ad duellũ prouocatus, non militem sed ducem se à matre genitum dicebat: Hinc ex veterum Spartanorum iudicio, maior gloria ducibus qui arte, quam qui vi hostem superarunt, deferenda: priori ratione parta victoria, gallum, posteriori vero bouem sacrificabant. Cõstat equidem multas victorias lu-

cratas fuisse, quod duces ipsi præsentes, & participes fuerint periculorum, eum tamen vincendi modum minime probandum iudico. Illis enim fortuna fauet, vt salui & incolumes discrimen euaserint, cuius ope si destituti fuissent, maximo suo cum damno insignem ignominiam incurrissent, quemadmodum Vladislao & Ludouico cõtigisse nouimus. Plus igitur ducem prudentia, quam manu certare, milites in ordinibus seruandis, in itineribus faciendis, in armis tractandis exercere, imaginariis pugnis ad omnia belli munia fortiter & intrepide subeunda, ad impressiones, ad sustinendum hostilem impetum, ad recessiones, ad militaria imperia excipienda & exequenda assuefacere, conducit. Hinc enim promptiores & cordatiores euadunt milites, siquidem vt Vegetius dicit, quilibet audacius illud faciẽdum aggreditur, quod cum didicit, se effecturum putat. Virtuti enim cum vis coniungitur, propter vinculum mutuum, cautior illa, hæc validior in militia existit. Primum belli Imperatoris in prælio committendo officium est, vt priusquam impetus fiat in hostem, hilari & iucunda facie apud copias plerasque compareat, breui sed graui ac ponderosa oratione officii eos admoneat, honorem & gloriam propriam eis in mentem reuocet, patriam denique ac religionem pro qua pugnant eis recommendet, adhortetur eosdem vt ducibus & officiariis debitam præstent obedientiam, sibique certam & indubitatam promittant victoriã, ob iustam belli causam, quam defendunt: quod fortitudine & armis longe superent hostium exerci-

Lib. 2. c. 1.

ercitum, qui ex viliſſima,& inermi multitudine, inuite & coacte in bellum protracta,conſtet: qui nunquam ſuperiores nobis exſtitiſſent, niſi confuſio noſtrorum victoriam eis creaſſet. Nũc malis illis omnibus abunde proſpectum &prouiſum eſſe,modo obtemperent recte monentibus:nunquam eos non victuros,dummodo victoriam, tãquam vnicum omnium actionum ſcopum, ſibi certo proponant, & vel vincere vel mori ſecum ſtatuant. Hæc vel ſimilia duces inferiores, ſuis militibus continuo inculcare, & repetere debent.

Tum Imperator repetit locum ſuum peculiarem, in media acie,quo ſecurior, & vndiquaque proſpicere poſſit, ei deſtinatum: ſtipatus conſiliariis & nobilibus rerum peritis, qui omnes ſucceſſus probe intelligant, & diiudicent, recteque renunciare ſciant, cum ab Imperatore ad recognoſcendum emiſſi fuerint. Nec Imperator ſolum ſuos habeat delegatos, per quos ſingulis momentis ſtatum pugnæ cognoſcet, ſed reliqui duces inferiores cornuum ſcilicet & alarum,tum vicarii & caſtrorum præfectus quid geratur, ei ſignificent, vel ipſi referant, centuriones atque tribuni ad duces ſuos recurrunt, quo confuſiones vitentur. Imperator tamen vbi neceſſitas requirit ipſe auxilio accurrere laborantibus, & præſens omnia ſpeculari ac cognoſcere poteſt. Conducet ei in loco paululum eminentiori ſubſiſtere, vt commodius ſingula oculis intueri, & rebus dubiis conſilium & auxilium ferre poſſit.

Præter Imperatoré nemo ducum authoritaté habet quicquã in imperio militari, & castrensi decernendi. De pugnis idoneo tempore, & loco cõmittendis Imperator cum suis consiliariis deliberet. Decreta concilii oẽs stricte obseruẽt, & transgressores vel inobediẽtes sæuerissime punientur. Quod vniuscuiusuis sit officiũ scripto cõprehensum singulis tradatur, vt discordiarũ confusiones & rixarum caussæ præcidantur, cunctis eiusmodi munera imponantur, quæ sunt cuiusuis officii, ne imperia confundantur, & diligenter in concilio perpendatur, quid cuiusque ducis iurisdictio requirat, ne inter officiarios æmulationes oriantur. Vbi igitur pugna cum hoste decertare decretum fuerit, castrorum præfectus & Tesserarius ad cõciliũ referunt aciei formam, & ordinationé, quo mature deliberetur, num præscripto modo instituenda, an quippiam in ea immutari placeat, de hac vbi constat, ducibus, Tribunis, Cẽturionibus ac reliquis officiariis, quẽ locum capere, & tueri debeant, indicandũ: quibusdã cornua regẽda cõmittũtur, viris scilicet, q authoritate pollẽt, principibus, & prouinciarum rectoribus: Alii peditatui, & medio agmini præficiuntur, cuius curam Tesserarius plerumq; gerit: turmæ ꝓprios habẽt Chiliarchas ac tribunos, qui eis imperant. Hi oẽs quã diligẽtissime, antequã ad manus venitur edocẽdi & instruẽdi sunt, quomodo in certamine, in subsidio ferẽdo, in clade deniq; ac victoria sese gerere debeant. Legato Imperatoris & castrorũ præfecto certus locus nõ est designatus, sed libere hinc inde vagantur, vt periclitantibus vndique succurrant, & decretorũ executioné procurent.

Nec

Nec armamētarii tribunus certo loco affixus eſt. Quæ enim ipſius curæ cōmiſſæ ſunt machinæ & tormēta nō vno in loco hærēt, ſed varie hinc inde ꝓſitus ratione diſpoſita ſunt, quibus ſemel exploſis, diligenter in oēs occaſiones attendendū, num promotis copiis denuo hoſti machinis noceri & detrimentū afferri queat: Nunquam enim commoditates probe fungēdi officio deerūt, q ſolerter iis inuigilet. Cornuum & agminum ductores locum intermediū tenent militibus vndiquaque circūſtipati, ſed vrgēte neceſſitate ipſi accurrere, vbi periculū eorū præſentiā requirit, vicario cuipiam iuriſdictione delegata, in his auctoritas potius, vt decreta & mandata recte perficiantur, quā exacta rei bellicæ ſcientia requiritur: Tribunos & centuriones, quibus rerum ac conſiliorū executio commiſſa eſt, inprimis decet prudētia, qui niſi officio ſuo recte fungantur, nihil proderit imperatori cuncta ſuo ordine recte diſpoſuiſſe, & ſalutaria de rebus agendis cōſilia cepiſſe: Fieri enim non poteſt, vt vbiuis locorum ſemper ille p̄ſens adſit ad frenandam audaciorū temeritatē, confirmandos remiſſiores ac timidiores, inſtruēdos imperitos, vbi copioſus eſt exercitꝰ difficiliꝰ ſane hoc fieri pōt: Vnde Imperatori merito adſcribūtur errata bellica, poſthabitis ducibus, quorū tamē culpa, vt plurimum euenire ſolent, ſiquidem penes ipſius ſtat arbitrium eiuſmodi duces ac tribunos militibus præficere qui apti & idonei ſint ad munus tā graue ferendum, ſecus ſtatuendum cum Imperator belli hac poteſtate deſtituitur, vt fieri ſolet in copiis auxiliaribus, cum penes exteros Principes, qui mittunt auxilium, officiorum diſtributio cō-

ſiſtit. Eæ enim copiæ non alios, quam proprios duces recipiunt. Hoc caſu merito parcendum Imperatori, & clades authoribus ſuis, ducibus ſcilicet copiarum, imputandæ ſunt. De ſucceſſu belli anno præterito geſti, Hiſtoricorum erit veritatẽ ſcribere, & ad poſteros trãſmittere. In certamine centurio, vel Tribunus mediũ inter primipilos, locũ obtinet, ei reliqui officiarii adſtãt, ipſe omnes occaſiones perſpicit, & à tergo ac latere cõmode imperare poteſt, eius imperiũ vicarius à tergo excipit, & ad reliquos transfert, à latere, & in nouiſſima ſerie periti quidam, & authoritate præditi duces ſubſiſtunt, militibus quibuſdã ſtrenuis comitati, eum ſcilicet in finẽ in primis illuc poſiti, vt quoſuis trucidẽt ſine reſpectu, qui propter aliam, quã hoſtis occidẽdi cauſam ordines deſerũt. Pœna quoq; ſęueriſſima ducibus proponẽda, in quorũ agmine prima confuſionis cauſſa datur, prius tamen in exercitu publicandũ, hoc non fieri, vt de fortitudine militum ſtrenuorum dubitemus, ſed verendum, ne inter eoſdem nonnulli abiecto, & timido animo præditi lateãt, quibus potius curæ ſit fugæ & latrocinii, quam pugnæ certamen inire. Cauendum igitur [illegible] horum culpa ruina optimorũ militum, & to[illegible]s exercitus proueniat, & eorum exemplo alii quoque ſeducantur. Quin (ſi ita videtur commodum) ſinguli quoque milites adhortandi, & inſtigandi ſunt, vt ſocios quos fugam meditari vident, occidant, eiuſque rei certa occiſoribus præmia, ac ſi quempiam ex hoſtib. interfeciſſent, proponenda ſunt. Nouiſſimo agmini turmę quædam equitum adiungẽdæ, quorũ curæ ſit hinc inde perpetuo vagari, & excurrere,

vt

vt equites recte in ordine cõtineantur, trãſgredientes vero ſine vllo reſpectu continuo occidẽtur, quilibet enim firmiter ſubſiſtere debet, quouſque primipili, centurio, & reliqui officiarii, qui maximis periculis ſunt expoſiti, perſeuerandum in acie ſtatuunt. Quod ſi hoc ſupplicium homines abiectiſſimos & timidiſſimos in officio continere nequeat, cogitent illi periculum ab inſtante hoſte ſe nunquam euaſuros, quod nunquam incurrent ſi cum reliquis audacter in prælio perdurent, nec eandem cum cæteris fortunã ſubire dubitẽt. Subſidiariorum Dux dum vacat à certamine, & ipſius opera pugnantes non indigent, aciei ſtatum diligenter eminus perluſtret, ſuos de proſpero ſucceſſu certiores reddat, errores & damna mitiget, & extenuet, in reliquis ſuo officio probe fungatur.

Hæc præcepta, aliaque magis generalia, vbi recte in bello Hungarico obſeruentur, non dubitandum, quin euẽtu magis proſpero pugnas cum hoſte commiſſuri ſimus. Bonum enim ordinem ipſa fortuna ſemper comitari ſolet. Quo dextre obſeruato haud erit difficile Turcam vincere qui hactenus cunctis inuincibilis viſus eſt.

FINIS.

Anonymi cuiusdam

# DISSERTATIO, DE STATV IMPERII TVRCICI, CVIVSMODI SVB AMVRATHE III. fuit: deque eius euertendi modo.

Quam

*EX ITALICO IN LATInum nunc primum transtulit*

IAC. GEVDER ab Heroltzberga.

NOBI-

# NOBILISSIMO VIRO, D. IACOBO GEVDERO, CVNRADVS RITTERSHVSIVS S. D.

IN magna apud omnes expectatione est nouum opus tuum Anti turcicum, Geudere Nobiliss. quam in animis hominum concitasti edito pronuper LAZARI SORANZI Ottomano, qui abs te in Lat. sermonem conuersus iam omnium manus perambulat summa tua cum gloria, nec sine ingenti fructu (sic enim augurari libet) qui ex tuo isto labore ad Remp. redundabit. Cum enim Turca iterũ in Germania pedem posuerit, (atq; vtinam ne firmius quam olim, cum Viennam spe iam deuorasset) consiliis profecto opus est ad resistendum, quæ ex huiusmodi libris depromuntur, & nisi adsint domi, parum sint arma foris profutura. Mihi quidem saliuam mouit vel titulus operis tui, quem Collega coniunctissimus Scip. Gentilis, amicus vtriusq; nostrum, superioribus diebus ostendit, vna cum Carmine Epico eruditiss. Bernh. Prætorii, Syndici vestri spectatissimi. Debebam forsitan ego quoq; nonnihil encomia-

*ſtici Carminis ad te mittere: Et ſane cuperẽ non quo ſoli faces accenderem, aut cum Collega clariſs. certarem (cuius ab æmulatione quem nõ deterreat incredibilis illa venuſtas ac ſanitas verſuum, quos non ita pridem tam in tuam laudem quam alterius Prætorii, illius inquam Norici Archimedis, immortalitati meritiſsimo veſtro conſecrauit?) Sed vt grato animo reſponderem tuæ erga me beneuolentiæ, quã à patre tuo Ampliſsimo Senatore & Scholarcha, Nobiliſsimoq; viro, velut hæreditario iure acceptam prolixe mihi non ſemel declaraſti: Simul, vt extaret teſtimonium meæ erga tuam eximiam & ad ſumma natam factamque virtutis indolem obſeruantiæ. Accedebat eodem communis amici exhortatio, cuius ego voluntati ſoleo tantum tribuere, vt nihil fere denegem. Oſtenſo n. ille mihi, vt aiebam, frontiſpicio tui operis cum Prætorii carmine, quid tu, inquit, Collega Rittershuſi? annõ & ipſe tuis aliquot verſib. Geuderũ mactabis? Cui ego, Noſti, inquã, me iam totũ fere aliarũ Muſarũ, ac pene deſertorem factum illarũ elegantiorũ, quæ aſsiduos & aliarũ rerum vacuos ſui cultores poſtulant. Ita tunc ab illo diſceſsi. Reliquit tamen ea vox aculeũ quendã in animo meo, quo excitatus, cogitaui ad te pro encomiaſtico aliquo ablegare Paraphraſes trium*

*Pſal-*

Psalmorum, quas paulo post illum sermonẽ per hasce ferias nostras vterq; conscripsimus, dum ille pro suo aliquot annorum more laudatissimo mihiq; optatiss. ac iucundissimo strenã sacrã mihi parans, Psalmũ inquã LXXIX. Musam meã diu iam languentẽ ac iacentem ad simile studiũ exsuscitauit. Liceat mihi hæc quoq; Antiturcica vocare, quamuis alterius generis. Quæ n. priscus ille Dei populus à suis quondam hostib. perpessus, quæq; de illis conquestus & Deum aduersus illos precatus est, eadẽ & nostris tẽporib. accõmodatissima esse nemo negauerit, dum & Noui fœderis Ecclesia seu Christiana Respublica à suis hostib. implacabili bello infestatur. Quod vtinã hi sõli sint Turcæ Mahometicolæ, ac nõ sæpe etiam alii, eandẽ nobiscũ fidem, eundẽ Christum, eadem sacra professi & colentes! Annon Christianos quoq; multos qua publice qua priuatim experimur Turcas, aut etiã Turcis sæuiores? Quod iam olim in suis passim scriptis magnus ille sui seculi Phœnix Erasmus deplorauit, & est sane res, quæ nullis lacrymis sat deplorari possit. Dum igitur alii de externis præsidiis bellorumq; apparatu hostib. opponendo, & consiliis ac modo resistendi in omnes partes disputant (quod & faciendum omnino est, & præ cæteris laudabiliter facere cognouimus Italos, quorum scripta deinceps tuo, Geudere Nobiliss.

*beneficio Latine legemus) nos quoq; qui in campo non possumus domi aciem instruentes, quib. datur armis, nempe spiritualibus pugnemus in Turcas, adiuti liberorum & coniugum ceterorumq; domesticorum veluti subsidiariis copiis. Sic n. & B. Ambrosius se aduersus Gothos Italiam vastantes lacrymis precibusque munitum pugnasse in epistola quadam testatur. Estq; hoc verissime etiam ab Ethnico scriptore pronūtiatum:* ἔα πόλεμον, ἔα μάχην χωρὶς θεοῦ: *hoc est,*

Absq; Deo bellumq; sinas, pugnamq; relinquas.

*Reuera autem absq; Deo bellum gerit, quisquis tantum curribus, viris & equis, id est carnalib. præsidiis fretus, nō autem in nomine Domini rem aggreditur. Sed iam prolixior esse incipit epistola. Tu velim à me æquo animo geminam hanc strenam accipias (partim inquā meā partim alienam (quanquam & sua amicus ille pro singulari sua bonitate minime nobis aliena esse vult) & de vtraq; statues quod tibi optimū factu videbitur, siue nostra hæc Antiturcica tuo illi maiorū vigiliarum operi adiicienda putaueris, siue minus. Illud quidem vnice te rogo vt voluntatem tibi gratificandi meam, & hoc studium declarandæ meæ obseruantiæ accepta habeas, mihiq; fauere pergas. Ita tibi*

Præteritiq; egressum anni, ingressumq; recentis
Conditor annorum prosperitate beet.

Tuta-

Tutaque composito pacis det tempora bello
Depulsaque fluat copia larga fame.
Quæq; luis veteri serpebant semina in anno,
Aere vitali longe Hygieia fuget.
Barbarus in primis, qui finibus imminet, hostis,
Cogatur fœda vertere terga fuga.

*Vale. Altorfii mense Ianuario Anni M.DCI.*

## *PSALMI LXXIX.* QVI EST PRECATIO CONTRA TVRCAS, ET OMNES Ecclesiæ Dei hostes, *Paraphrasis.*

### AD CONR. RITTERSHVSIVM, IC.

*IMPIA in Isacidum terras gens venit, & hostes*
*Inuasere, DEVS, crudo tua iura duello:*
*Atq; tuum diris incestauere furentes*
*Templum impune modis, sacraria conscia vultus*
*Illa tui, flammisq; vrbem ferroque dicatam*
*Deleuere tibi. lapidum iacet altus aceruus*
*Magna Sion, sepelitq; suas miseranda ruinas.*
*Proh dolor, occisorum hominum tua signa sequentum,*
*Corpora vicinos circum abiecere per agros,*
*Vulturibus prædam atq; lupis, vallumq; sub ipsum*
*Insontem, ceu flumen aqua, fudere cruorem.*
*Nec quisquam fuit, iniecto qui puluere saltem*
*Spargeret, aut lacrymis ornaret inanibus ossa.*
*Finitimi illudunt igitur, risuq; petulco*
*Incessunt miseros, & dicta procacia dicunt.*
*Quem finem, Pater almie, malis dabis? & tua quando*
*Victa remollescet pietas? semperne vigebit*
*Ira tua, vt calidis ardens fornacibus ignis?*

*Quin age, & in gentes illas vim verte furoris,*
*Verte iræ fera tela tua, quas nescius error*
*Et cæli securus agit: regna ignibus illa*
*Vre, tuum nemo implorans ubi numen adorat.*
*Qui generis florem Isacii extinxere, domosq;*
*Euertere solo, & lustris liquere ferarum*
*Nec tibi iam libeat, quibus heu flagrauimus ante,*
*Flagitia obiectare, Pater mitissime, nobis.*
*Verum ades, auxiliumq; tuæ bonitatis, & alas*
*Sancte cita. adflicti, desolatiq; ruinis,*
*Ad te, nostra salus genibus prorepimus ægri.*
*Adfer opem, seruaq; pios, delictaq; nostra*
*Nube tege, atq; ignosce volens per nomina sancta,*
*Per decus, atq; tui radios oratus honoris.*
*Barbarus insultet nostris ne cladibus hostis,*
*Impia ne soboles ultra pugnacis Amorri.*
*Dicat, ubi illorum DEVS est? quibus imperat astris*
*Armipotens? quæ regna tenet: quas territat urbes?*
*Nunc igitur, nunc surge, precor, teq; esse prophanis*
*In populis ostende DEVM, sparsiq; tuorum*
*Sanguinis immites ex hostibus exige pœnas.*
*Abramidæ spectent læti, gentesq; tremiscant.*
*Vltorisq; DEI flammas, numenq; seuerum.*
*O pater, ô generis rector fortissime nostri*
*Aspice quos gemitus quam tætro è carceris antro*
*Fundat inops Iudæ, tua quondam gaudia, proles:*
*Aspice, & a iugulo gladios depelle piorum,*
*Quos ferus addixit morti furor. omnibus illos*
*Suppliciis macta, cunctisq; acerrimus ultor*
*Finitimos concide notis, quorum impia lingua*
*In nomen tot dira tuum conuicia fudit.*
*Tunc nos qui cladi captæq; supersumus urbi,*
*Attamen & grex & plebs tua, tunc tibi grates*
*Soluemus, laudesq; tuas super astra feremus:*
*Dum rutilo sol axe diem dum candida noctem*
*Luna vehet, liquidoq; micabunt sidera mundo.*

Scip. Gentilis IC. Altorfii Kal.
Ian. Ann. M.D C I. fac.

# PSALMI LXXIV.

# QVI EIVSDEM CVM PRÆCEDENTI ARGVMENTI EST, *Paraphrasis.*

## Ad Iac. Gvdervm.

*Qvo nos vsq; Deus, tua pignora, quæso, repelles,*
*Inque gregem proprium quis erit tibi terminus iræ,*
*Quisue modus, solitum tua carpere pascua læta?*
*Esto memor cœtus, magno quem tute redemptum*
*Ipse tibi quondam felici sorte parasti.*
*Illa tibi tua curæ arx sit Sionia sedes,*
*Qua gratum fuit ante animo, Rex magne, morari.*
*Prostratos hostes pedibus tere magna loquutos,*
*Atque affige solo, tua qui sacraria diris*
*Vastauere modis, atq; omnia conspurcarunt,*
*Indictoq; tibi bello tua templa profanant*
*Barbarico barritu, inibi sua signa locantes ,*
*Cernui adorantes manuum figmenta suarum.*
*Nonne micans cernis ferrum alte? nonne securim?*
*Qualiter in siluis lignator robora sternit,*
*Ingeminans ictus, vasto crepitantia lapsu:*
*Haud aliter Templiq; fores tabulataq; pulchra*
*Vermiculati operis rumpunt, lacerantq;, ruuntq;,*
*Vibrantes quodcunq; secat, finditue, trahitue:*
*Sacratisq; tibi miscent incendia tectis,*
*Quæ (dolor!) in cineres redigunt, abolentq; fauilla:*
*Atq; tuo quondam (ah) dio loca numine plena*
*Spurcitie complent, agitantes talia mente,*
*Seq; instigantes per mutua: Protinus, eia,*
*Huc ruite, ô socii: prædas agite: omnia longe*
*Vasta date: Isacidum festis imponite finem:*
*Nec locus in terris superet, quo sacra ferantur.*

*Hæc hostes. At nos insignia desita prisca*
*Omnia destituere; nec vltra mentibus vllam*

Addunt spem miseris: Vates oracula fundit
Amplius, heu, nullus: Doctorum muta quierunt
Ora, nec in populos dictata salubria spargunt.
Quo tandem vsq; hostes tua sancta lacessere probris
Numinaq; cælumq; Deus, patieris inultus?
Quæ te, Sancte, manus subducere caussa coegit
Tam longum à nobis, dextram auxilioq; remouit?
Ante sinu hic velut assueti requiescere, blanda
Ceu gremio infantem genetrix fouet atq; tuetur.
At tu, ò Rex seclis antiquior omnibus, omne
Vsquam est quicquid opis, præstas, qua qua patet orbis.
Te faciente, æquor vallatum constitit vndis:
Tu virtute tua frangis capita alta Draconum,
Atque natare iubes exanguia monstra per æquor:
Tu cete exanimas immania, deinde voranda
Das deserticolis, saxosa habitantibus antra,
Vulturibus cum aquilis, quibus vngues rostraq; adunca.
Tu terræ ex venis fontes educis amœnos,
Paulatimq; iubes in flumina crescere riuos.
Tu facis arentes vt contra sæpius alueos
Flumina destituant, nudosq; in litore pisces.
Tu lucem tenebrasq; facis, noctemq; diemq;
Æternas seruare vices: Tu sidera cæli
Omnia, solari splendentia lumine, torques,
Immotaq; doces volui lege atq; reuolui.
Omnes tu certo discretas limite terras
Imperio regis, & sapienter diuidis annum,
Æstas vt grata mutet vice frigora brumæ:
Mortua vt hiberno quæ tempore, viuida rursum
Omnia vere nouo iuuenescant, deinde senescant
Autumno, postquam matura incoxerit æstas.
Quando igitur talis tantusq; es, maxime Regum,
Fac animum subeant quæ hostes opprobria spargunt,
In Superosq; vomunt stolidæ conuicia mentes.
Anne impune tuum violet gens impia nomen?
Ne prædam, ne, quæso, feris animam abiice mæstam,
Sed te confessam, & tua numina magna vocantem
Cum gemitu, qualem per syluas compare turtur
Dispergit viduus. Miserarum obliuia semper
Ne capiant animarum animum, Pater optime, mitem.

*Atq; aliud quamquam fors crimina nostra merentur:*
*Attamen ipse tuum clemens, age, respice fœdus:*
*Iustitiam bonitas, iram patientia vincat.*
*Aspicis vt iaceant squalentes puluere terræ,*
*Hostilisq; furor grassatus vt omnia passim*
*Perdiderit? domuumq; cadauera tristia restent,*
*Quæ lugentia heros magis & lugentur ab ipsis.*
*Da, quæso, cui res nimis est accisa labatq;,*
*Da, ne ignominia sannisq; adopertus oberret.*
*Nam mala perpessi atq; ærumnæ mole grauati*
*Ora diserta tuas in laudes promptaq; soluunt.*
*Surge, Deus, iustusq; tuæ caussæ arbiter esto*
*Ac vindex, animoq; malorum opprobria versa,*
*Quæq; vomunt in te quauis conuicia luce*
*Vecordes animæ, audentes se opponere cælo.*
*Supplicibus tandem votis moueare tuorum,*
*Et gemitus ne sperne pios. Furor hosticus auctus*
*Incrementa capit, tumidoq; superbia fastu*
*Affectat regnum in populos, totumq; per orbem*
*Iam proferre parat, ni obstes, victricia signa.*

CONR. RITTERSHVSIVS, IC.
Kalend. Ianuar. auspicib. anni à nato Christo M. DC I. Altorf. f.

# PSALMI LXXX.

# PARAPHRASIS, EIVSDEM FERE CVM SVPERIORIBVS argumenti, eodem auctore.

*Isacidum ò custos, Iosephi ò inclyte pastor,*
*Quos gregis instar agens alis atq; in pascua ducis,*
*Defendisq; lupos illis sæuosq; leones:*
*Dignare o nostras pius exaudire querelas.*
*O qui sede sedens augustæ cuncta gubernas,*
*Vectarisq; & inumbraris cælestibus alis,*
*Aligeri pandunt quas prompti ad iussa ministri,*
*Appare, dioq; fauens nos lumine lustra.*
*Auxiliumq; tuum rebus fac sentiat arctis*
*Beniamides, atq; Ephramides, sobolesq; Manassæ.*
*Exsere magnificum nobis, Deus, exsere robur*
*Saluandis, & nos truculento libera ab hoste.*
*Tu nostras solare, Deus, sarciq; ruinas,*
*Et nos tranquilli collustra lumine vultus:*
*Quæ iam est deplorata salus, tunc certa redibit.*
*Bellipotens ò Ioua Deus, quoad vsq; misello*
*Iratus populo precibus non flecteris vllis?*
*Pro potu lacrymas, lacrymas pro pane ministras*
*Largifluas, plenum nobis cratera propinans.*
*Tanta animos ærumna premit, miserosq; fatigat.*
*Finitimis veluti scopus, in quem tela ferantur,*
*Te statuente sumus: certatim incurritur in nos.*
*Litibus & lituis: insultatq; insuper hostis,*
*Postquam damna dedit, sannisq; illudit amaris.*
*Bellipotens, nostras sarci ac solare ruinas,*
*Et nos clementis collustra lumine vultus:*
*Quæ iam est conclamata salus, rediuiua reuertet.*
*Tempore tu prisco (vt nobis retulere parentes)*
*Niligenam Phariis vitem dignatus ab oris*
*Transplantare alia in tellure fauentibus astris,*
*Vt spacium viti ad crescendum latius esset,*
*Iussisti veteres procul emigrare colonos*
*Funditus euersos. Tu duxq; comesq; fuisti:*
*Plana parasti & tuta dedisti cuncta viarum.*

Te

*Teq; auctante alte excreuit radicibus actis,*
*Palmitibus terram ut late compleuerit omnem,*
*Et vastos montes spaciosa texerit umbra,*
*Sustuleritq; polo celsis capita æmula cedris.*
*Ad mare luxurians diffusa est læta propago,*
*Euphraten & ad usq; expandit brachia flumen*
*Hæc olim. Ast nunc cur septis nudata fatiscit*
*Vinea disruptis? aditus patet omnibus eius,*
*Et vastare licet, cui cui libet, obuia quæque?*
*Ergo illam setosus aper silua actus ab atra*
*Calcauit pedibus, rostro euertitque repando:*
*Irruit & quæuis alia ipsam bellua vastans.*
*At tu, Bellipotens, cæli huc conuersus ab arce*
*Despicito in terras, & vitem hanc lumine lustra*
*Iam placido, Deus, ipsius curamque resume.*
*Tu sartam hanc tectamque dato: Tibi conuenit uni*
*Illud opus. Tua enim plantauit dextera quondam,*
*Æternoq; tibi legisti hanc fœdere vitem.*
*Ergo impone manum extremam, & bene perfice cœpta.*
*Te statuente modum vastantibus, inq; crepante,*
*Ignis edax sopitus erit, ruptura coibit.*
*Tu quæso hunc populum dextra tutare potente,*
*Lectamq; æterno defendito fœdere gentem.*
*Sic abs te nunquam fiducia nostra recedet,*
*Semper & hærebunt tibi pectora fida Iehoua.*
*Tu nostram exitio, ò vita fons, assere vitam,*
*Lætificisq; tuas laudes celebrabimus hymnis.*
*Bellipotens, nostras sarci ac solare ruinas,*
*Et nos pacifici respecta lumine vultus:*
*Quæ iam est deplorata salus, te dante, redibit.*

Altorfii postridie Kal. Ianuar.
horis antelucanis, M.DCI.

# DE STATV IMPERII TVRCICI, CVIVSMODI SVB AMVRATHE fuit, & de modo eius euertendi.

IN bello quod nuper in Perſia geſtum eſt, Turcicus Imperator iacturam 600000. hominum fecit, præterquam quos peſtis nuper Conſtantinopoli abſumpſit, viros conſilio graues, authoritate & rerum experientia præditos amiſit, indies fere Chiauſii ſeu nuntii ab aula in diuerſas imperii prouincias ablegantur, qui militem cogant: etiam loca maximi momenti ſæpius præſidiis denudantur, quod in bellis præteritis ad annum vſq; 1585. non fuerat tentatū. Sed ceſſit neceſſitati conſuetudo & mos antiquus. Aprili proximo nūtii Cōſtantinopoli cōparuerunt, qui è Vallona & Giannina, Morea ſeu Peloponeſo & Dalmatia ſeu Illyrico & Hungaria præſidiarios auocarint, quod manifeſtiſſimum ſignum eſt penuriæ hominum, & incolarum, ampliſſimum licet & vaſtuoſiſſimū ſit Turcicum imperium, id alio quoque argumēto confirmatur: cum proximo Septembri Vcchialy cum 22. triremibus Pontum Euxinum ſuperaturus eſſet, milites quibus claſſem inſtrueret, fere nuſquam reperit, ſed eam multitudine abiectiſſimorum & viliſſimorum hominum compleuit. Plurimi Greci inuiti & coacti ad remos fuerūt rele-

telegati. Octobri ſequenti multi Agiamaglani in Ianizarorum numerum fuerunt recepti, qui paucitate annorum à militia illa libera & quæ magnã experientiam quondam requirebat, arcebantur. Eodem menſe edictum fuit propoſitum, vt quicunque officium vel munus ambiret, ab Oſmanno, tunc belli Imperatore in caſtris id obtineret, aliter impetratum, irritum habitum iri. Quin & Ianizarorum ordini fuerunt adſcripti Turcæ nati, idque contra morem & conſuetudinem aulæ Ottomannicæ, quæ præterquam renegatis nullis aliis, niſi ex ſingulari fauore locum in ea militia dabat. Hoc anno in Martio menſe cum ſtipendia militibus perſoluebantur, Spachi rebellarunt, in bellum amplius proficiſci recuſantes, Imperator ipſe niſi militiæ intereſſet, horum furori Amurathes cedere coactus decreuit, ne aulici amplius in bellum niſi præſente Imperatore, traherentur, ſponte ni militare vellent. His diebus Archiducates Croatiæ locum Ochozanchi nomine ceperunt, Vſcochi vigilia Iohannis Baptiſtæ ſuburbiũ vrbis Broazzo exuſſerunt, vtriſque pauci reſtiterunt. Namque Spachi in ſuis confiniis non excubant, & habitatoribus atque incolis prouinciæ vacuæ ſunt. Nec militum ſaltem raritas, ſed inprimis viri conſilio prudentia & bellica arte præſtãtes deſiderantur, Imperator vitam otioſam in matris ſinu in deliciis gynæcei degit, vſu & experientia rerum protinus deſtituitur: Conſueta Turcis arrogantia præpollet, morbo caduco nonnunquã laborauit, vnde cerebrum illi læſum credimus, vt præcipitanter & non præmeditate ſæpius decreta ſanxerit pernitioſiſſima, quæque in ſummum illi

detrimentum vergebāt. Id videre fuit, cum Anno 1579. omnes Iudæos qui Constantinopoli viuūt, mortis supplicio addixit, Anno 1584. Christianos hac ratione è medio tollendos decreuit. Priores impetū eius & indignationē declinarunt largiter & ꝑfuse numerata pecunia Sultanæ matri & Ianizarorū Agę. Et sentētia illa in vanā legē transiit vt nimirū Iudæi pro Turbāte, vsitato Turcis capitis tegmēto, eo genere pileorū vterētur, quē Medici Iudæi antea soli vsurpauerāt. Christiani ꝑsentissimū euaserūt periculū, ꝙ nulla arma in ipsorū ædib. reperta fuerint, vt ex falsa delatione Amurathes suspicatus fuerat. Ex his, q̄ diximus, apparet, potentiā Turcicā indies declinare & assiduis illis ac diuturnis bellis imminui, ad eam penitus euertendam, nihil aliud q̄ concordiā principum Christianorū requirimus. Cogitent saltem, quæ dāna indies percipiant, q̄ pericula immineant, amœnissimā ac felicē vrbis Constātinopolis sedē ante oculos ponāt. At facilius voto & cogitatione confœderatio & societas inter principes, similis ꝓximæ, concipitur, q̄ re vera in effectū ponitur. Nos ab iis principibus, q̄ ꝑiculo proxime sunt expositi ligna saltē, milites, frumentū & pecuniā req̄rimus, vt mediocris potētia colligi & in hostē duci possit, successus felices propter incōmoda quibus Turcę premuntur, speramus, cuiusmodi alio tempore vix longe maioribus viribus contingent. Quicūque igitur bello Turcas aggressurus est, tria inprimis ponderanda sibi proponet.

1. Vt expeditionem quampiam certam & finitam secum decernat.
2. Vt constet numerus militum & reliquus appa-

apparatus, quibus eum perficere possit.

3. Vt compertum habeat, vnde hos apparatus habere possit & conquirere debeat.

Hæc postrema consideratio belli Imperatoris propria est, cui incumbit de omnibus diligenter prospicere, id illi soli discutiendum relinquimus, nos breuitatis causa de prioribus loquemur.

Priorem quod attinet nulla vnquam expeditio magis celebris, plusque laudis minusue periculi habitura esset quam Constantinopolitana Affricanis, Illyricis & Græcis vrbibus omnibus posthabitis, illius situs plus beneficii quam facinoris grauitas terrtoris ad expugnationem conferet. Hæc vrbs intra duo freta posita est, alterum versus ortum, ad Pontum Euxinum, Bosphorus Thracius dicitur, alterum versus occidentem ad mare Ægęum Hellespontus vocatur. In vere & æstate naues Alexādrinæ Oryza onustæ per Hellespontum Constantinopolim nauigant, ibique exoneratæ, per Pontum Euxinum in Asiam permeant, frumentum in eandem vrbem reportantes. Quod si Christiana classis intra hæc duo freta consisteret, has naues facile impedire vel deprædari, denique etiam imperium maris sibi vindicare posset: Quæcunque alia classis nihil nostræ officiet: Nauale enim Constantinopolitanum nauibus vacuum, nec ligna in promptu haberentur, vnde construi possint, vnde à Constantinopolitana classe nihil periculi incumbet. Quæ naues Trapezunte adduci vel ibidem fabricari possunt, tria obstacula & incommoda grauissima habent. 1. Quod naues

ex recens secta materia & ligno modo cæso ædificatæ, ad nauigationem inutiles sint. 2. Et si aliquē vsum haberent, tamē in illo littore Asiatico nulli remiges, nulli milites, qui imponantur classi, reperiantur. Remiges enim mancipia sunt, quæ vel Constantinopoli vel in Barbaria conquiruntur, vel rustici Europæi coacti ad remum relegantur. Quod classis hostilis noua nec armis nec milite probe instructa nunquam nostrā aggressura vel in fretum intrare ausura sit, si nostra ibi in statione maneat & mari dominetur. Eandem ob causam neque Afri neque Asiatici & Orientales obsessis subsidio venire poterunt. Sed danda inprimis opera vt classis nostra mense Aprili & Maio parata & in procinctu sit, ne tempus & commoditates aliæ, ad expeditionem plurimum conducentes amittantur. In hunc modum obsessa Constantinopoli, non diu, quæ ad victum necessaria, incolis suppeditēt, commeatus enim fere omnis per Hellespontum infertur, nec vllum huic negotio impedimentum adferet Heraclea, Silicerna, Perinctus, quæ Rodosto vocatur, Palermo quæ Panormus dicitur & Marmora. Namque Marmora & Palermo à nostra classe prohibebūtur, ꝙ illa in insula, hæc in Asia sita sit. Tres priores in littore Europæ positæ, nauigationis vsu destituuntur, quod si frumentum carris vel vehiculis in vrbem deferre vellent, magna equitum multitudine ad arcendum nostrū exercitum (de quo postea dicemus) opus habebunt. Quin potius, quicquid commeatuū erit, hæ vrbes ipsæ reseruabunt, cum pauperes sint & nullius fere momenti. Si igitur vndique prematur Constantinopolis credendum

dum illam breui à plerisq; desertam iri. Id quoque in considerationẽ venit, quod ibidẽ vltra 20000. Christianorum & Iudęorum reperiuntur, qui Turcis infensissimi libentius Christianorum quam hostium imperium suscepturi, in eiusmodi vero confusione nihil minus verendum quã hos quieturos esse, quin potius certo credendũ, eos pro virili communem causam adiuturos, maxime si armis instruantur. Hæc de spe prosperi successus huius expeditionis dicta sufficiant, reliqua ad potẽtiam & robur bellicum spectant. Turcicum Imperatorem, rebus sic stantibus, validum exercitum educere posse minime quidem credimus, id tamen si fieret, paratum est remedium, quod omni metu nos liberat. Nam à quacunq; parte Turcicus exercitus ad fretum accedet in ea subsistere cogetur, quod ad alterum latus, terra firma concedere nequeat. Equitatus traiici non potest, nisi multis defixis palis pons struatur, id genus ædificii longo tempore & apparatu indiget, & facillime à nostris nauibus disturbari potest. Contra exercitus noster libere poterit vagari in eo littore vbi nullus erit exercitus hostilis. Liberum enim nostris mare relinquitur ab omni parte. Impedita igitur nauigatione commeatus nullus Constantinopolim inferri poterit. Neque annonę comportandæ facultas cõmodior erit, si terrestres copias habeat, quod nulla ratione fieri possit, vt hoc tempore alium domi, alium in Persia, denique & Theodosia (quæ Caffa hodie) alium exercitũ alat. De modo ingrediendi Hellespontũ quęritur, quod illa duo castella quos Dardanellos vocant ad defensionem eius freti & prohibendum aditum extructa, tormentis bellicis munita & in ipso fere mari

posita sint. At sciendũ eadẽ facilitate & tẽporis spatio vtrumuis horũ occupari posse, quo copię in terram exponuntur, quod si alterutrum eorum equitatus hostilis defendat, alterum eo pręsidio carebit, qđ mare interluat, equitib. insuperabile. Ea quoq; potẽtia Turcæ nunc plane destituuntur, vt præter priores aliũ insuper in Asia aliũ in Europa exercitũ, qui nunquã coniũgantur, sustineat. Et vno quidem castello capto, classis tuto trãsmitti potest, ne ex altero tormentis infestetur, alia insuper stratagemata nocte dieq; deducẽdi exercitus excogitari queunt. Sed de Dardanellis fusius dicendum. Hæ duæ arces antiquo more & forma ædificatæ, vno saltẽ & quidẽ simplici muro, nullis aggerib. nullis propugnaculis munitæ, nec magnæ sunt, nec recte custodiũtur: Asiæ Dardanellus quadrangularis est, in planitie littoris situs, vbi facillime cuniculi agi possunt. Europæus ouali figura cõstat, positus ad radices mõtis qui illi totus imminet & dominatur. Nec in summo culmine propugnaculũ vllũ est, muri plane similes prioribus, mons non è saxo sed terra & arena constat vt plurimum, pauci ibi præsidiarii sub præfecto & tormentorum magistro ibi excubant. In eo summa negotii totius vertitur ne in easdem insidias incidamus quas hosti struimus, commeatu scilicet & rebus ad victum necessariis vt classis destituatur. Ante omnia frumenti insignis copia coaceruanda, panis biscoctus parandus, isque iisdem nauibus, quibus milites vehuntur imponendus. Quod si bellum longius protrahatur, in Candia vel Tina Venetorum insulis, granaria instituẽtur & rerum omnium prouisione instruãtur, quod si hæ nimis remotæ à belli sede videantur, earum vicem supplebit Marmora quę in ipso freto sita, fa-

cillime capi & muniri poteſt. Expediet quoque vt præter arma quib. milites noſtri vtũtur alia circumferãtur, quæ inter Chriſtianos diuidentur, ſi qui pertæſi Tyrannidis, nobis ſe coniungere & ab hoſte ſecedere velint. Conſtat in bello nuper geſto Gręcos Peloponeſiacos rebellaſſe, eoſq; Archiepiſcopũ in Italiam ad arma cõparanda miſiſſe. Celãda quoque expeditio eſt & diuerſus rumor ſpargẽdus, vel de Africa infeſtanda vel alio loco oppugnando, & conformia quędam negotia inſtituenda, q̃ rumorẽ illum cõprobent. Nunc de bellica potẽtia, qua hęc expeditio tentari & perfici poſſit, videndum, hoc tempore, quo exhauſtæ ſunt Turcarum vires, lõge minor requiritur, q̃ ſi integræ ſtarẽt, vbi potius erit defenſioni inniti, q̃ hoſtem laceſſere & irritare. Primũ 40000. peditũ & 2000. equitũ ad hanc expeditionẽ ſufficere putamus, hic exercitus ſemper in acie longa & protenſa ꝓcedat, & à mari nunquã longius abeat, vbi ſitus locorũ, collib. diſtinctus, ei ꝓpugnaculi & munimenti inſtar contra hoſtilẽ eqtatũ erit. Secũdo claſſem 100. triremiũ (quas Galeras vocant) requirimus, eaſq; naues ita comparatas volumus, vt quouis tempore quocunq; locorũ appelli & deduci poſſint. His aderunt quoq; naues, q̃ militẽ tranſportabũt, pro quarũ parte decẽ nauigia eius generis, q̃ vulgo Galeazze vocant, inſtruenda cenſerẽ, quorũ vſus cõmodiſſimus eſt ad hoſtis impetũ excipiendũ, ad fugiendũ v. & inſequendũ parũ conducunt. Belli ſumptus q̃ attinet, 4. auri milliones toti huic expeditioni, ni fallor ſufficient, ſi modo bona fide pecunia cõferaẽ & expendatur, pedes ſingulis menſib. 5. coronatos accipiet, q̃ vno anno ſummã duorum millionũ & 400000. coron. facit.

Ad equitatum alendum, 16000. coron. vnoquoq; menſe requiruntur. Vnde ſumma vnius anni pro equitatu 92000. coron. facit. Triremis quælibet 10000. coron. vno anno conſtabit, vnde tota claſſis millione & 200000. coron. opus habebit. Reliquę naues & 10. Galeazze 350000. coron. conſtabũt. Summa igitur omnium ſumptuum huius expeditionis pro anno vno facit 4142000. coron. Quod ſi ad optatum finem expeditio produci nequeat, id ſaltem, quod fieri poteſt intentatum relinqui non debet: hoſtis inprimis exagitandus & moleſtandus eſt, cogenduſque vt duos exercitus in tres diuidat. Quod fiet ſi Archiduci Carolo pars pecuniæ conferatur, qui ſuos ſubditos ab vna parte, ab altera Vſcocchos in hoſtem immittet, & paulatim aliquid territorii ſub prætextu priuatarum contentionum & incurſionum ei eripiet. Vſcocchorum hodie vltra 2000. numerantur, eorum dux Georgius Meſuh vocatur, nullus eſt qui in prælio contra Turcas quatuor virorum vicem ſupplere nequeat. Pax enim inter Auſtriacos & Turcas rupta nullo modo intelligitur, niſi machinæ & tormenta bellica proferantur. Proximis annis impune quidem Budæ Baſſa cum multis aliis in velitationis certamine periit, nec quiſquam eam cladem vindicauit, regiones per quas iter exercitui foret Turcis ſubiectæ paſſim Chriſtianis hominibus incoluntur, qui natura robuſtiſſimi & Turcis infenſiſſimi ſunt, odii cauſa non tam dicenda miſera illa ſeruitus qua fere opprimuntur quotidie, à Timariotis bonis omnibus ſpoliantur, multiſque inſuper plagis afficiuntur, quam quod ſingulis annis liberos ſibi chariſſimos vi rapi & vaniſſi-

nissimæ superstitioni Mahumetanæ mãcipari propriis oculis intueri coguntur. Eodem momento pars triremium, siquidem otiosæ quædam sint, in plagam orientalem emittenda foret, ad deprędanda loca maritima & disquirendas naues, quæ Constantinopolim petent. Quin & Romanorum Imperator & Poloniæ Rex aliique Principes & dynastæ, si fieri posset, ad id bellum pertrahendi essent.

# INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM IN TRACTATVM DE REBVS TVRCICIS breuis & succinctus.



Alea

Bassa

C

Demir

Georgius

I



regis

M

cis

P



600000.

Seli-

# INDEX.

T

Zara-

FINIS.

# Errata.

*FOl.132.lin.10. munit, quod. eod.l.27. deuastat. f.139. l.17. omnia, pro omni. f.141.l.9. præcedente. f.142.l.8. regionum propinquitatem. f.146.l.10. dicũtur. eod.l.16. fauent. f.149.l.3. geritur, eueniunt. fol.154.l.2. viderũt. f.156.l.12. sunt pro sint. f.167.l.8. vnum baptisma. eod.l.vlt. queunt. f.169.l.16. quiq; eos sequũtur. f.172.l.12. negotiationũ. f.175.l.14. Brunus. f.186.l.13. Philippopolim.*

*Fol.193.l.4.* WVDSBERG *pro* WILDSBERG.

*f.213.l.17. voto. f.215.l.5. pugnas. f.222.l.5. cinctum pro tinctum. f.226.l.3. Segedini. f.235.l.23. contumacem pro confirmari. f.237.l.8. vasallos. f.242. l.26. stipendiariis. f.244.l.26. qui pro quibus. f.249.l.20. fidunt. f.254.l.27. Iudea.*